

Uzmanlık Alanlarımız

Siyaset ve Toplum Araştırmaları
Sağlık Araştırmaları
Ekonomi ve Pazar Araştırmaları
Eğitim Araştırmaları
Kent Araştırmaları
Çalışma Hayatı Araştırmaları
Sendikal Araştırmalar
Medya Araştırmaları
Gündem Analizleri
Pazar Analizleri
Stratejik Öngörü Analizleri
Proje Danışmanlığı
Kampanya Yönetimi
Bilimsel Yayın İçerik Danışmanlığı

www.adamor.com.tr

Nasuh Akar Mahallesi
1403. Cad. 10/5 Balgat
Çankaya-Ankara
T 312 285 53 59 F 312 285 53 99

Kent Araştırmaları Enstitüsü, çok karmaşık nedenlerin ortaya çıkartmış olduğu kentsel sorunların tespit edilmesini ve çözüm önerileri geliştirilmesini en temel misyon olarak benimseyip bu bağlamda çalışmalar yürüten bir düşünce kuruluşudur.

KENT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ PROGRAMLARI

1. KENTLEŞME PROGRAMI
2. KENT VE DEMOKRATİKLEŞME PROGRAMI
3. KENT VE KALKINMA PROGRAMI
4. KENT VE ÇEVRE PROGRAMI
5. KENT, KÜLTÜR VE TARİH PROGRAMI

www.kentarastirmalari.org
Nasuh Akar Mahallesi 1403. Cad. 10/5 Balgat Çankaya-Ankara
Tel: 0312 285 53 59 Faks: 0312 285 53 99

Kent ve Güvenlik

Cilt 9 • Sayı 23 • Yıl 2018

ADAMOR

www.adamor.com.tr

Hakem ve Danışma Kurulu Advisory Board*

Leyla Alkan (Gazi Üniversitesi), Alim Arlı (İstanbul şehir Üniversitesi), Ahmet Kemal Bayram (Marmara Üniversitesi), Zeynep Yılmaz Bayram (Karadeniz Teknik Üniversitesi), L. Funda şenol Cantek, Tayfun Çınar (Ankara Üniversitesi), Didem Danış (Galatasaray Üniversitesi), Neslihan Demirtaş-Milz (İzmir Ekonomi Üniversitesi), şebnem Gökçen Dündar (Dokuz Eylül Üniversitesi), H. İbrahim Düzenli (Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi), Tahire Erman (Bilkent Üniversitesi), Michael Goldman (Minnesota Üniversitesi), Kemal Görmez (Gazi Üniversitesi), Fuat Güllüoınar (Anadolu Üniversitesi), Berin Gür (TED Üniversitesi), Murat Güvenç (Kadir Has Üniversitesi), şükrü Karatepe (TCCB), Filiz Kartal (TODAİE), Ayşe Çolpan Kavuncu (Polis Akademisi), İlhan Kaya (Yıldız Teknik Üniversitesi), Hasan Bozgeyikli (Erciyes Üniversitesi), Hakan Kaynar (Hacettepe Üniversitesi), Ruşen Keleş (Ankara Üniversitesi), Mehmet Ali Kılıçbay, Emine Köseoğlu (Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi), Tuna Kuyucu (Boğaziçi Üniversitesi), Faranak Miraftap (İllinois Üniversitesi), Göktuğ Morçöl (Pennsylvania State University), Mustafa Orçan (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi), Tuncay Önder (Gazi Üniversitesi), Metin Sözen (Çeköl Vakfı), Yusuf şahin (Aksaray Üniversitesi), Yıldırım şentürk (Mimar Sinan Üniversitesi), Uğur Tanyeli (Bilgi Üniversitesi), Coşkun Taştan (Polis Akademisi), İlhan Tekeli (ODTÜ), Korkut Tuna (İstanbul Ticaret Üniversitesi), Mehmet Tunçer (Gazi Üniversitesi), Aysu Uğurlar (Yüzüncü Yıl Üniversitesi), Sutay Yavuz (TODAİE), H. Sevgi Zengin (Niğde Üniversitesi)

*Soyadına göre alfabetik sırada *In alphabetical order*

Yayın Türü: Dört Aylık, Yerel Süreli Yayın

Yayın Dili: Türkçe-İngilizce

Kapak Tasarım: Bekir Ateş

Kapak Fotoğrafi: <https://www.shutterstock.com / 1065128234>

Baskı/Yayın Tarihi: Nisan 2018, Salmat Matbaacılık

İletişim Correspondence

Nasuh Akar Mah. 1403. Cad. 10/5 Balgat-Çankaya/Ankara

Tel: 0312 285 53 59 / Faks: 0312 285 53 99 Gsm: 0543 285 53 59

Web: www.idealkentdergisi.com E-posta: idealkent@gmail.com / bilgi@idealkentdergisi.com

idealkent (Kent Araştırmaları Dergisi) TUBİTAK ULAKBİM ve EBSCO tarafından indekslenmektedir.

idealkent, yılda üç sayı yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir. Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir. © Yayımlanan yazıların telif hakları idealkent'e aittir, yayımcının izni alınmadan yazıların tümü, bir kısmı ya da bölümleri çoğaltılamaz, basılamaz, yayımlanamaz.

İçindekiler/Contents

Takdim/ Editorial

5 *Emir Osmanoğlu*

Makaleler/Articles

- 8 **Kent Güvenliğinde Cemaatleri/Toplulukları Harekete Geçirmek:
Komüniteryanizm ve Toplum Destekli Polislik**
Activating Communities for Urban Security: Communitarianism and Community Policing
Salih Zeki Haklı
- 30 **Two Walls of Lefkoşa: The Validity of Division**
Lefkoşa'nın İki Duvarı: Bölünmenin Geçerliliği
Sıla Özdemir
- 58 **Kentsel Açık-Yeşil Alanlarda Güvenlik**
Security in the Urban Open-Green Areas
Filiz Çelik
- 95 **Şehir ve Güvenlik Yaklaşımlarında Çevresel Kriminolojiye Tarihsel Bir Bakış**
A Historical Developmental Look at City and Security Perspectives
Lütfiye Kaya Cicerali - E. Ensari Cicerali
- 113 **Kapitalizmin Şafağında: Kent, Polis ve Güvenlik**
At the Dawn of Capitalism: City, Police and Security
Erol Subaşı
- 134 **Ulaşım Güvenliğini Sağlamada Bir Araç Olarak Planlama**
Planning as a Tool for Providing Transportation Safety
İrem Ayhan Selçuk
- 160 **Kırık Pencereler Teorisi'nin İstanbul Metropolitren Alanı'nda Geçerliliğinin Testi**
Test of Validity of Broken Windows Theory in Istanbul Metropolitan Area
Ömer Bilen - Ali Hakan Büyüklü
- 189 **Tarihi Kent Merkezlerinin Kırılganlığı ve Afet Yönetimi Üzerine Bir
Değerlendirme: Ankara Saraçlar Sokağı Yangını Örneği**
An Overview on Vulnerability and Disaster Management of Historical City Centers:
The Case of Ankara Saraclar Street Fire
Ezgi Orhan
- 216 **Engelsiz Kent: Görme Engelli Bireylerin Kentlerde Yaşadıkları Problemler**
Unimpaired City: Problems of Visually Impaired People in City Life
H. İrem Özteke Kozan - Hasan Bozgeyikli - Şahin Kesici

Dosya Dışı Makaleler

- 236 **Ödünç Kentsel Mekanlar: Bir Meydan Çözümlemesi, Viyana Belediye Meydanı (Wiener Rathausplatz)**
Borrowed Urban Spaces: Analysis of a Square, Vienna City Hall Square (Wiener Rathausplatz)
İnci Basa
- 258 **Türkiye’de Konut Söylemlerinde Yaşanan Değişimin Reklamlar Üzerinden Analizi - İstanbul Örneği**
Analysis of the Changing Housing Discourse in İstanbul over Advertisements from Early Republican Period to Present
Pınar Şahin - Sinan Mert Şener
- 292 **Soylulaştırmanın Gündelik Hayattaki Görünümleri: Balat’ın Mekânsal ve Sosyal Dönüşümü**
The Views of the Gentrification in Daily Life: Spatial and Social Change of Balat
Nihal Ekin Erkan - Safiye Altıntaş

Takdim

İdealKent'in Yeni Dönemi

Sonda söylenmesi gerekeni başta ifade etmenin bazen çok daha pratik ve anlaşılır olduğu kabulünden hareketle birkaç konuyu belirtmekte fayda görüyoruz. İdealKent'i takip edenlerin yakından bileceği gibi bizler, şehirlerimizin daha yaşanılabilir mekânlara dönüştürülmesini, kentsel yaşam kalitesinin bütün bireylere eşit ve ideal düzeyde dağıtılmasını hedefleyen bir çabanın içinde olduk. Bizim çabamızın bir şeyleri değiştirip değiştirmediğini ifade etmek belki güç ancak, en azından toplumsal bir bilinç katmanı oluşturduğumuz, bir şeye dikkat çektiğimiz, iyi olanı tam tekmil tarif etmeye gücümüz yetmediyse bile idealin kenarında daire çizdiğimiz inkâr edilemez.

Derginin sahip olduğu bu ideale erişme çabasının önünde varolan engelleri kaldırmanın arayışları hep oldu ancak basılı kopyalar üzerinden hareket edildiğinde okuyucularımızın dergiye erişim problemini çözmesi mümkün görünmüyordu.

Biz de editoryal yaklaşım olarak İdealKent'i artık Açık Dergi (Open Journal) politikalarını benimseyerek, internet üzerinden bütün okuyucularımızın herhangi bir ücret vermeden ulaşabileceği bir platform haline getirmeye karar verdik. Derginin kurulma gerekçesini teşkil eden amaçlara ulaşmasını daha da kolaylaştıracağını düşündüğümüz bu değişikliğin yeni dönemde kentin öznesi olan "insana" sunulan hizmetlerin kalitesini arttırarak bireyin yaşam kalitesini iyileştireceğini umut ediyoruz. Ele avuca gelen basılı kopyaya olan aşinalığımız elbette bitmeyecek, her daim elde basılı bir kopya görmek isteyeceğiz ama günümüz şartlarını da gözetererek derginin ömrünü uzatmanın başka bir yolunun kalmadığını da belirtmekte fayda var.

Bunun yanı sıra makale değerlendirme süreçlerinde de değişikliğe gittik. Mail üzerinden yürüttüğümüz makale değerlendirme süreçlerini artık DergiPark sistemi üzerinden yürüteceğiz. İdealKent'e makale göndermek isteyen yazarlarımız <http://idealkentdergisi.com> adresindeki Makale

Gönder menüsü yardımıyla DergiPark sistemi üzerinden çalışmalarını gönderebilecekler.

Derginin çıkmış olan bütün sayılarını internet sitemize yüklediğimizin müjdesini de vermek isterim. Arşiv menüsü altından bütün sayılara ulaşabilirsiniz.

*

Sizlerin de takip ettiği üzere uzun zaman önce ilan ettiğimiz kent ve güvenlik odaklı sayı planını gerçekleştirmek yeni mümkün oldu. Güvenlik taleplerinin karşılanması noktasında atılan ve atılacak olan politik adımların, bireyin ve toplumsal aktörlerin içinde yaşadıkları sosyomekânsal birimlerden bağımsız ele alınabilmesi neredeyse imkânsızdır. Nitekim suçla mücadele çerçevesinde, günümüzde, mekânlara, önleyici politikalar, suç azaltıcı unsurlar noktasında ayrı bir önem verilmektedir. Üstelik sadece suç önleme politikaları değil, aynı zamanda, asayiş sağlama ve toplumsal düzeni kurmada da mekânsal tedbirler ve tasarımlar önem arz etmektedir.

Yaşadığımız dönem, artan kentleşme ve kentlerde nüfusun yoğunlaşması gerçeği ile kırsal alanlardaki toplumsal bağların çözülmesi, modernleşmeye koşut olarak yeni güvenlik önlemlerinin alınması ve bu doğrultuda yeni stratejilerin belirlenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Günümüz kentleri hem siyasal olarak hem de toplumsal açıdan incelendiğinde bireylerin yaşadıkları kentlerde kendilerini güvende hissetmeleri en önde gelen talepleri arasında yer almaktadır. Güvenlik; insanın temel, fizyolojik ihtiyaçlarının peşi sıra gelen bir ihtiyaç olarak görülmektedir. Kentleri kırsaldan farklı bir yaşam alanı olarak ele aldığımızda güvenlik ihtiyacının geçmişten günümüze kadar hissedildiğini görmekteyiz. Eski çağlardaki kent merkezlerinde karşımıza çıkan ve bir güvenlik unsuru olarak oluşturulan surlar, kaleler bunun en temel örnekleri arasındadır.

Sanayi ve teknolojinin gelişmeye başlamasıyla birlikte kırdan kentlere göç edenler yeni bir hayat tarzının içine girerek kendilerini bu yaşam tarzının içine entegre etmeye çalışmışlardır. Göç ve buna bağlı olarak yaşanan hızlı ve düzensiz kentleşme 'sosyal düzensizlik' olarak adlandırılan bir karmaşayı da beraberinde getirmiştir. Göç edenlerin kente adaptasyon süreçleri, işsizlik, aile içi ilişkilerin bozulması, çözölen geleneksel toplumsal bağlar, kentin hızlı değişen ve belirsizlikler barındıran ekonomik süreçleri, kent yaşamında suç oranlarının artmasını da beraberinde getirmiştir.

Küresel dönemde, kentleşmenin yoğunlaşması, siyasal ve ekonomik yapının köklü şekilde değişimi, uluslararası sistemde ortaya çıkan yeni dengeler ve bunun mekânlara yansımaları, terör gruplarının kentsel stratejiler üretmeye başlaması, kentlerde güvenliği tehdit eden yeni ve aslında geçmişle bağlantılı tehdit unsurlarının yeni versiyonlarını doğurduğu için kentsel mekânlarda güvenlik felsefesinin de bu doğrultuda yeniden tartışılması, çok boyutlu olarak ele alınması önemli ve aciliyet gerektiren bir alandır. Üstelik Türkiye’de 6306 sayılı kanunla birlikte kent kır nüfus oranları değişmiş ve TÜİK verilerine göre şu an Türkiye nüfusunun %92’si kentsel alanda yaşamaya başlamıştır. Bundan dolayı, söz konusu sorun alanı, Türkiye gerçeğinde daha da önemli hale gelmektedir.

Kentsel güvenlik, sadece kolluk kuvvetlerini ilgilendiren bir süreç olmamakta; toplumsal ve siyasal aktörlerin, kamu kurumları ile sivil toplum kuruluşlarının birarada hareket etmesiyle sağlanabilecek; bu anlamda kentte farklı çıkarlara sahip aktörler ve çoğu zaman çelişkiler barındıran süreçler dahilinde birarada düşünülmesi gereken bir toplumsal olgudur. Aksi takdirde, çelişkilerin yaşandığı ve biraradallığın bu denli önemli olduğu kentlerimiz, güvenli mekânlar olmaktan çıkıp suç ve terör gerçeğinin mekânları haline dönüşme riski ile karşı karşıya kalacaktır. Unutulmamalıdır ki kentleri kent yapan ve yaşanılmasını sağlayan etmenlerin başında, birarada yaşanan bu sosyo-mekânsal birimlerin güvenli olduğu düşüncesi gelmektedir.

Bu amaçla İdeal Kent Dergisinin 23. sayısını “Kent ve Güvenlik” temasına ayırmaya karar verdik. Son derece zengin tartışmaların yer aldığı bu sayının hem ülke güvenliğine hem de kentlerin güvenliğine yönelik önemli katkılar sunacağına inanıyoruz.

Son olarak, bu sayıda yaptığımız gibi her sayıda ele aldığımız dosya konularının yanı sıra kentleşme, kent sosyolojisi, mimarlık, planlama, yerel yönetimler, kent tarihi, kent coğrafyası, ekoloji ve diğer alt alanlarda gönderilecek değerli çalışmaları da yayınlayacağımızı ifade etmek isterim. İyi okumalar...

Emir Osmanoğlu

Kent Güvenliğinde Cemaatleri/Toplulukları Harekete Geçirmek: Komüniteryanizm ve Toplum Destekli Polislik

*

Salih Zeki Haklı
Polis Akademisi

Öz

1980'li yılların başında Kuzey Amerika'da ortaya çıkan komüniteryan (cemaatçi/toplulukçu) düşünce, liberal bireyciliğe karşı çıkarak; toplumdaki cemaatlerin/toplulukların korunmasını ve geliştirilmesini savunmuştur. Bu manada insanların daha sağlıklı ve huzurlu şekilde varlıklarını sürdürebilmesi için mensubu oldukları cemaatlerin/toplulukların benimsediği ortak iyi anlayışına uygun bir hayat tarzının sürmelerinin önemine vurgu yapılmaktadır. Komüniteryanizm, kısa süre zarfında felsefi alanda derin tesirler oluşturduğu gibi etkisini siyasal ve idari alanlarda da göstermiştir. Nitekim aynı dönemde ABD ve İngiltere'de oluşturulan Toplum Destekli Polislik uygulamasında da komüniteryanizmin izleri bulunduğu iddia edilebilir. Son otuz yıllık döneme bakıldığında polisin bu görevleri yerine getirmek için sadece kendi imkanlarını değil, bu görevle ilgili paydaşları da hizmetin sunumuna dahil etmeye çalıştıkları görülmektedir. Toplum Destekli Polislik anlayışının da bu çerçevede dünyanın birçok ülkesinde geliştirilen yeni bir polislik uygulaması olduğu söylenebilir. Komüniteryanizm insanların içinde yaşadıkları cemaatlerin/topluluklarının mevcut ve gelecekteki durumları konusunda sorumluluk duymalarını esas almaktadır. Toplum Destekli Polislik uygulaması, kent güvenliğini sağlamak için kentlerdeki cemaatlerden/topluluklardan güvenlik hizmetinin birer parçası olmalarını beklemektedir. Böylelikle kentlerdeki asayişin sağlanması daha kolay gerçekleşecek ve toplumun polislik hizmetinden beklentilerinin de karşılanması mümkün olacaktır. Toplum Destekli Polislik bu amaç doğrultusunda hizmet verirken felsefi açıdan komüniteryan düşüncenin temel görüşlerini esas aldığı düşünülmektedir. Bu bakımdan komüniteryan düşüncenin ve Toplum Destekli Polisliğin karşılaştırılmalı olarak incelenmesi halinde karşılıklı etkileşimin ne denli yoğun olduğu anlaşılabilecektir. Bu çalışmada TDP uygulamasının oluşumunda komüniteryan kavram ve eleştirilerin etkisi incelenecektir. TDP'nin komüniteryanizmin felsefi yaklaşımından beslenmesinin yanı sıra liberalizmin komüniteryan eleştirisinin liberal güvenlik anlayışına yönelik eleştirileri nasıl oluşturduğuna temas edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Toplum Destekli Polislik, komüniteryanizm, polislik, kent, güvenlik

Activating Communities for Urban Security: Communitarianism and Community Policing

*

Salih Zeki Haklı
Turkish National Police Academy

Abstract

Communitarian thought which was emerged at the beginning of the eighties in Northern America has advocated to protect and improve communities in societies by objecting liberal individualism. In this manner, it is emphasized that individuals have to act in accordance with the common good understanding of their communities in order to live more suitable and peaceful. Communitarianism generated deep effects in philosophical studies within the short time as well as in political and governmental areas. Thusly, it is asserted that community policing which was formed in USA and UK has communitarian marks as well. It is seen that the police institutions have tried to carry out these fulfillments not only using their forces but also including relevant stakeholders in service process in the last 30 years. It can be said that community policing is the new policing system that is improved in most countries all over the world. Communitarianism is based on the values that individuals have to feel responsible present and future positions of the people whom they live together. Community Policing expects that communities in cities would become a part of security services. In this way security in cities occurs easily and expectations of society will be happened from policing services. When community policing services through this purpose it also embraces essential principles of communitarian thought in philosophically. It is understood that interaction between communitarian thought and community policing have to be intense in case of analyzing them comparatively from this perspective. It is studied effects of communitarian notions and critics on community policing. It is mentioned how community policing has nourished philosophical approach of communitarianism as well as how it has embraced communitarian critics of liberal security understanding

Keywords: Community Policing, communitarianism, policing, city, security

Giriş

Bir mekânın kent olarak tanımlanabilmesi için belirli bir hukuki sisteme, idari yapılanmaya, ticarî hayata ve sosyal ilişkiler ağına sahip olması gerektiği kabul edilmektedir. Kente ait bu unsurlardan doğan fonksiyonların sağlıklı şekilde icra edilebilmesi içinse güvenliğin sağlanması tarih boyunca büyük önem arz etmiştir. Nitekim kentlerin yüksek ve kalın surlarla çevrilmesinden özel kuvvetlerce muhafaza edilmesine kadar takip edilen her yöntem bu anlayış çerçevesinde oluşmuştur. Son yüzyıllarda kentlerin yaşadıkları en büyük değişim ve dönüşüm, 18. yüzyılda başlayan sanayileşme süreciyle birlikte ortaya çıkmıştır. Sanayi Devrimi sonrası özellikle Batı Avrupa'daki kentlerin nüfusunda ciddi bir artış görülmesi kentin idarî, hukukî, ticarî ve sosyal ilişkiler ağını değiştirdiği gibi güvenlik anlayışında da birtakım yeni düzenlemeleri beraberinde getirmiştir.

Sanayileşme sonrası daha fazla sayıda işgücüne ihtiyaç duyan büyük fabrikalar, kırlardan kentlere doğru olan göç hareketlerini hızlandırmıştır. Nitekim bu dönemle birlikte yeni sanayi kentleri kurulduğu gibi, mevcut kentlerin nüfusunda ciddi bir artışın ortaya çıktığı görülmüştür. 20. yüzyılın başında Londra, Paris ve Berlin'in nüfusu bir önceki yüzyılın başına göre altı kattan fazla bir artış göstermiştir (Roberts, 2011, s. 705). Kentlerde nüfusun bu denli hızlı artması ve de yeni kentlerin kurulması kentlerin güvenliğini sağlamada yeni yöntemlerin kullanılmasını zaruri kılmıştır. Nitekim bu döneme kadar askerî birlikler tarafından sağlanan kent güvenliğine ilişkin hizmetler, görevleri sadece kentlerdeki asayiş sorunlarıyla ilgilenmek olan ve de bu amaçla kurulan yeni polis teşkilatlarının sorumluluğuna devredilmiştir (Heywood, 2015, s. 491).

Bu açıdan bakıldığında Batı Avrupa'da ve sonrasında dünyanın farklı yerlerinde, polis teşkilatlarının kurulmaları ile kentleşme arasında doğru orantı olduğu görülmektedir. Nitekim 17. ila 19. yüzyıllar arasında Batı Avrupa'daki kentler büyük bir hızla gelişirken, 17. yüzyılda Fransa'da, 18. yüzyılda Almanya'da ve 19. Yüzyılda İngiltere'de ve İtalya'da polis teşkilatları kurulmaya başlamıştır. Kentlerdeki asayiş sorununu çözmek için kurulan polis teşkilatları, kentlerde yaşanan siyasal ve sosyal gelişmelere bağlı olarak, ilerleyen dönemler içerisinde yeni suçlarla da mücadele etmek durumunda kalmıştır. Özellikle Sanayi Devrimi sonrasında siyasal ve toplumsal hayatta sosyalist ve anarşist düşüncelerin etkin olmaya başlaması ve bu fikirlerin siyasal düzene ve de kent yaşamına yönelik şiddet eylemlerinde bulunması kentin toplumsal dokusunu etkilediği gibi, polislik faaliyetine

de yeni görevlerin eklenmesine sebebiyet vermiştir. Özellikle 19. yüzyılda anarşist ve devrimci terör saldırıları sonrası devletler hem rejimlerini hem de vatandaşlarının can ve mal güvenliğini koruyacak bir tedbir olarak polislik faaliyetine daha büyük önem vermişlerdir. Bu gelişmeler neticesinde, kentlerdeki güvenlik sorunlarının arasına özellikle terör olaylarının da eklenmesiyle, kentlerde hizmet veren polis teşkilatlarının sorumluluk alanı genişleme göstermeye devam etmiştir (Martin, 2017, s. 55).

Görüldüğü üzere, polis tarihi açısından bakıldığında, polis teşkilatının ortaya çıkışında kentleşmenin büyük etkisi olduğu gibi polisliğin gelişmesinde kentte yaşanan siyasal, ekonomik ve sosyal gelişim ve değişimlerin de derin etkileri olmuştur. Günümüzde dünyanın birçok ülkesindeki emniyet teşkilatları kentlerdeki güvenliğini daha sağlam hale getirmek için farklı yöntemler takip etmektedirler. Kentleşmenin getirdiği yeni düzen, polis teşkilatlarının yapısında ve hizmetlerinde bir dizi yeniliği beraberinde getirmektedir. Kentin siyasal, ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişimler klasik yöntemleri işlevsiz hale getirmekte ve polislik faaliyetinin yeni yöntemlere ihtiyaç duymasına yol açmaktadır. Bu kapsamda son otuz yıllık dönemde polislik faaliyetleri açısından tecrübe edilen en önemli yöntemlerin başında Toplum Destekli Polislik (TDP) uygulaması gelmektedir.

Özellikle 1960'lardan itibaren kentlerde savaş karşıtı ve çevreci hareketler başta olmak üzere "yeni toplumsal hareketlerin" ortaya çıkması sonucunda siyasal rejimler, bu hareketlerin taleplerini dikkate alan politikalar benimseme yolunu seçmişlerdir. Ayrıca, kamusal hizmetlerin sunumunda hizmet alıcıların memnuniyetini artırmak kamu yönetiminin temel hedefleri arasında yer almaya başlamıştır. Toplumsal hayattaki ve kamu yönetiminde yaşanan bu gelişmeler, kent güvenliğinin sağlanmasında da toplumun beklentilerinin esas alınması düşüncesini ön plana çıkarmıştır. Polis sayısının artırılması veya motorize ve yaya devriyelerinin çoğaltılması gibi klasik yöntemlerin kent güvenliğini ve toplum memnuniyetini sağlamak açısından istenen düzeyde başarı yakalayamaması, kentte yaşayan insanların da güvenlik sürecine dahil edilmeleri gerektiği düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Böylelikle, 1980'li yılların başında, kent güvenliğine ilişkin hizmetlerin sunumunda idarenin ve toplumun iş birliğini hedefleyen TDP uygulaması devreye sokulmuştur.

Güvenliğe yönelik bu yeni demokratik ve katılımcı bakış açısından hareketle, TDP'yi toplum ve polis arasındaki iş birliğini geliştiren yeni bir polislik stratejisi olarak değerlendiren yaklaşımlar bulunmaktadır (Donnelly, 2006, s. 15.). TDP'yi bir polislik stratejisi olarak gören bu yaklaşımın aksine,

TDP'nin temelinde güçlü bir felsefi altyapının bulunduğunu iddia eden görüşler de yer almaktadır (Wisler ve Onwudiwe, 2009, s. 5.). Bu felsefe TDP anlayışının çerçevesini belirlemenin yanı sıra, böyle bir anlayışa duyulan ihtiyacı siyasî ve toplumsal manada meşrulaştıran bir yapıya da sahip olduğuna işaret etmektedir. Güvenliği temin etmek için polis ile belirli bir bölgede yaşayan insanların birlikte hareket etmelerini öngören TDP, elbette, güvenlik gibi kamusal hizmetlerin daha demokratik ve katılımcı bir çerçevede gerçekleştirilmesini hedefleyen yeni bir polislik stratejisi olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte TDP'nin, bu demokratik idealin yanı sıra, insanların mukim oldukları bölgelerde birlikte yaşadıkları insanların yaşamlarına ve geleceklerine olan duyarlılıklarını artırmayı esas alan 'komüniteryanizm (cemaatçilik/toplulukçuluk)' düşüncesinden felsefi anlamda beslendiği görülebilir. Bu makalenin temel iddiasını da, 1980'li yıllarda etkisini ilk olarak akademik sonra da siyasi alanda ciddi manada göstermiş olan komüniteryanizm düşüncesinin kent güvenliğini sağlamak konusunda TDP'nin felsefi açıdan doğmasına ve gelişmesine büyük katkılar sağladığı oluşturmaktadır.

Kent Güvenliğini Sağlamada Toplum Destekli Polisliğin Önemi

Günümüzde polis güçlerinin temel görevleri; suçu önlemek ve tespit etmek, kamu düzenini sağlamak ve yardıma ihtiyacı olanlara destek olmak şeklinde sıralanmaktadır (Osse, 2008, s. 81). Görüleceği üzere polislik faaliyetinin temel görevi olan güvenliği sağlamanın yanı sıra, polisten farklı kamusal hizmetleri de yerine getirmesi beklenmektedir. Son otuz yıllık dönemde polisin bu görevleri yerine getirmek için sadece kendi imkanlarını değil, bu görevle ilgili paydaşları da hizmetin sunumuna dahil etmeye çalıştıkları görülmektedir. TDP anlayışının da bu çerçevede dünyanın birçok ülkesinde geliştirilen yeni bir polislik uygulaması olduğu söylenebilir.

Elbette polislik faaliyeti olarak tatbik edilen yöntemler büyük ölçüde devlet yönetimine hâkim olan siyasî ve idarî anlayışa bağlı olmaktadır. Zira polis, devletin otoritesinin toplumsal hayata yansıyan görüntülerinin başında yer almaktadır. Bu bakımdan polislik faaliyeti, yaklaşık üç yüz yıllık tarihi boyunca, devlet yönetiminde yaşanan değişimlerin etkisini hissetmiş ve kendi kurumsal yapısında da benzer bir dönüşüm sürecini yaşamıştır. Elbette bu süre zarfında siyasal hayattaki dönüşüm neticesinde hizmet tanımında da farklılıklar ortaya çıkmıştır. Nitekim devletlerin, özellikle 2.

Dünya Savaşı'ndan sonra, vatandaşlarının maddi ve manevi gelişimlerinden kendilerini daha fazla sorumlu tutmaya başlamaları sonucu polisliğin de toplumsal hayattaki görüntüsünde değişiklikler yaşanmaya başlanmıştır. Bu bakımdan günümüzde polisin başlıca vazifeleri arasında suçu önlemek ve tespit etmenin yanı sıra, kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin korunmasının, halkın asayişinin sağlanmasının, halka yönelik sosyal yardım ve hizmet süreçlerine katılmasının sayılması bu sorumluluk alanının ne denli geliştiğini açıkça göstermektedir (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, 2016, s. 15).

Son yıllarda kentlerin güvenliğini ve huzurunu temin etmek için, özellikle ABD ve Batı Avrupa'da, tercih edilen modern bir polislik anlayışı olan TDP'nin uygulanmaya başlanmasında bu yeni siyasal gelişmelerin etkisi olduğu görülmektedir. Polisin, tıpkı diğer kamu kurumları gibi, daha demokratik ve şeffaf bir sistem dahilinde çalışmasını öngören TDP, polis ve toplum arasındaki iletişimin kuvvetlenmesini ve sürekli olmasını hedeflemektedir. Elbette iletişimin diğer tarafı olan toplumun da bu süreçte etkin bir yapıda olması önem taşımaktadır. 1980'li yılların başında geliştirilmeye başlanan TDP, böyle bir etkileşimi sağlama amacıyla kurgulanmıştır. Bu süreçte kent sakinlerinden içinde yaşadıkları toplumun asayiş sorunundan toplumun genel yaşam kalitesine kadar birçok meselede interaktif bir iletişim sürecinin parçası olması beklenmektedir. Oluşturulacak topluluk danışma kurulları, polis-toplum atölyeleri, halka açık toplantılar veya polis merkezlerinde kurulan halkla temas noktaları gibi merkezler aracılığıyla polislik faaliyetinin kalitesi artırılmak istenmektedir. Elbette bu hedefe ulaşılabilmesi için polisin gayretlerinin yanı sıra, kent sakinlerinin de maddi ve manevi güvenliği tesis etme hususlarında sorumlu birer aktöre dönüşmeleri arzu edilmektedir (AGİT, 2016, s. 48).

TDP'nin ortaya çıkışında klasik polislik uygulamalarının istenen ölçüde başarılı olmadığı düşüncesi de yatmaktadır. Polis sayısının artırılması, devriye araçların ve yaya polislerin daha sık kontrole çıkması gibi klasik yöntemlerin suçu önleme konusunda çok da fazla caydırıcı olmadığı genel kabul görmektedir. Bu sorunlardan hareketle, son yıllarda polislik anlayışında, daha çok gönüllüğü teşvik eden ve hizmet alıcıya en az masrafla en iyi hizmeti sunmaya çalışan TDP uygulamasının tercih edildiğine şahit olunmaktadır (Gleizal, 2000, s. 340). Bu bakımdan, TDP uygulamasının devreye sokulmasıyla birlikte, polisin başarısı sadece suçun önlenmesi veya aydınlatılması üzerinden değerlendirilmemektedir. Bu temel görevlerinin yanı sıra polisin esas etkisi, toplumla geliştirdiği ilişkilerin seviyesi ve de

suçla mücadelede toplumun katılımını sağlamadaki başarısı çerçevesinde dikkate alınmaktadır. Bu sebeple toplumun polise güveni ve desteği sağlanmadan polisin vazifelerini tam olarak yapamayacağı yeni polislik anlayışının temel ilkeleri arasında yer almaktadır (Aydın, 2006, s. 145.). Dünyanın birçok ülkesindeki polis teşkilatlarının TDP uygulamalarına ağırlık vermelerinin temelinde de bu yeni anlayış yatmaktadır.

TDP uygulamasında toplumdan beklenen temel husus, polisin görevini yerine getirirken izleyeceği yol, yöntem ve taktikleri belirlemede daima polisin yanında yer almasıdır. Bu yaklaşımın sağlanabilmesi için polis kadar toplumu oluşturan bireylerden de bazı fedakârlıklarda bulunması beklenmektedir (Aydın, 2006, s. 145). Bu beklentinin kapsamını, kısaca, belirli bir bölgede (şehir/mahalle/sokak) yaşayan insanların polislikle ilgili karar verme süreçlerine katılmaları ve de ikamet ettikleri bölgede yaşanan veya yaşanması muhtemel güvenlik sorunları karşısında daha aktif bir rol üstlenmeleri teşkil etmektedir.

TDP kapsamında gerçekleştirilmek istenen temel hedef, esasında, insanların gösterdikleri fedakârlık karşısında kentteki toplumsal dokunun daha güçlü hale gelmesini sağlamaktır. Bu nedenle, TDP toplumun sosyal yapısına dışarıdan dayatılan bir ödev olmaktan ziyade, toplum tarafından özümsemesi gereken ve de her daim toplumsal iş birliğini esas alan bir polislik yaklaşımı olarak görülmektedir (Clements, 2008, s.125). Bu özümseme ve iş birliğinin insanların birlikte yaşadıkları komşularının hayatlarına karşı daha duyarlı olmalarını ve onların güvenlik sorunlarını kendi sorunları olarak kabul etmelerini sağlaması beklenmektedir. Bu temel hedef doğrultusunda TDP, kendi yaşadıkları bölgeyi kontrol edebilen ve ayrıca kendilerine yetebilen topluluklar meydana getirmeyi amaçlamaktadır. Halka kendi sorunlarını çözmede yardımcı olmak, yerel kuruluşları geliştirmek ve sosyal sorunları suç haline gelmeden proaktif bir çalışma yaparak çözmek bu kapsamda değerlendirilmektedir (Adams, Rohe, Arcury, 2005, s.44-45).

TDP, bu temel önceliklerden hareketle, belirli bölgelerdeki suç ve uyuşturucu gibi asayiş sorunlarını çözme konularında olduğu kadar; suç korkusu, komşuluk ilişkilerindeki zayıflama, sosyal ve fiziksel rahatsızlıklar gibi toplumsal sorunları tanımlamak ve çözmek için de polis ve toplumun birlikte çalışmaları gerektiği düşüncesine dayanmaktadır. Böylelikle insanların hayatlarını sürdürdüğü bölgedeki toplam yaşam kalitesini de artırmayı amaçlamaktadır (Donnelly, 2006, s.15).

Kentlileri Bir Arada Tutmak: Komüniteryanizm

TDP'nin oluşmasında ve gelişiminde komüniteryanizm düşüncenin oldukça büyük etkisinin olduğu söylenebilir. 1970'li yıllarda John Rawls, Robert Nozick ve Ronald Dworkin gibi düşünürlerin yazdıkları eserler sonucunda yeniden etkili hale gelen liberal bireycilik fikri, önce entelektüel ortamda sonrasında ise siyasette etkin bir konuma yükselmiştir. Bu gelişmelerin sonucunda, 1980'li yılların başında liberal bireyciliğe yönelik Michael Sandel, Alasdair MacIntyre, Charles Taylor ve Amitai Etzioni gibi düşünürlerin yazdıkları başta olmak üzere birtakım komüniteryan eleştiriler getirilmeye başlanmıştır. Tercih hürriyetinin ve serbestçe belirlenen hayat tarzının korunmasına dayanan liberal bireyciliği yanlış ve zararlı gören bu yeni cemaatçi/toplulukçu anlayış, insanların içinde yaşadıkları cemaatler/topluluklar sayesinde belirli bir zihni ve hissi yeterliliğe ulaştıklarını ileri sürmüşlerdir. Komüniteryanizm düşüncesi, insanların daha iyi bir toplumsal düzen içinde yaşayabilmeleri için mensubu oldukları cemaatlerin/toplulukların benimsediği ortak iyi anlayışını kabul etmeleri ve bu iyi anlayış doğrultusunda hayat tarzlarını belirlemeleri gerektiğini savunmuştur (Haklı, 2017, s.16).

Komüniteryan düşünürlere göre cemaatlerin/toplulukların, insanların rastgele oluşturdukları toplumsal yapılar olarak görülmesi kabul edilemez. Böyle tesadüfi yaklaşımların ötesinde bu yapıların, geçmişten gelen ve geçen süre zarfında güçlenen bir gelenekten beslenen ortak bir yaşam biçimini temsil ettikleri belirtilmektedir (Buchanan, 1989, s.857). Sosyolojik olarak bakıldığında her insanın bir cemaat/topluluk olarak değerlendirilebilecek birer aile içinde doğup büyüdüğü görülmektedir. Bununla birlikte insanların kendi hayatlarını sürdürebilecek yeterliliğe sadece aileleri sayesinde ulaşabilmeleri mümkün değildir. Bunun için kişinin eşleri, çocukları, dostları ve diğer insanlarla ilişki kurması gerekmekte olup, bunu yapabilmesi sayesinde gerçek birer yetişkin olarak büyüyeceklerdir. İnsanlar, kendi kimliklerini de bu sosyal ilişkiler üzerine kurulu olan belirli bir kültür dairesi sayesinde oluşturabilmektedirler (Taylor, 1990, s.204-205).

Komüniteryan düşünürler, bir cemaatin/topluluğun benimseyeceği 'iyi anlayış' ile insanların gerçekleştirecekleri doğru eylem arasında oldukça önemli bir bağın bulunduğunu kabul etmektedirler. Liberal bireyciliğin, insanın üzerindeki bir dünyaya atıfta bulunan bu düşünce sistemini yok saymasının, insanın kendi iyiliğinin başka insanların iyiliğine bağlı olduğu hakikatinin unutulmasına sebebiyet verdiğini ifade etmektedirler. Buradan hareketle komüniteryanlar için iyi yaşamı mümkün kılan en önemli sosyal

yapılardan biri olan cemaatin/topluluğun iki temel unsuru bulunmaktadır: Araçsal olarak nitelendirilebilecek birinci unsura göre, cemaatin/topluluğun her bir üyesi diğer kişilerin amaçlarına ulaşmasına yardımcı olmak zorundadır. Bu özelliği itibarıyla cemaat/topluluk bir anlamda şahsî çıkarların gerçekleşmesini sağlayan bir araç hüviyetine bürünmektedir. Kurucu olarak nitelendirilebilecek ikinci unsura göre ise Aristoteles'in "insan doğası gereği sosyal bir hayvandır" sözünden hareketle bu cümlede geçen "doğası gereği" ifadesinin sadece başlangıçtaki bir durumu değil, aynı zamanda nihâî bir noktaya karşılık geldiğini düşünmektedirler. Zira insanın başka bir insanın bütün kişiliğini geliştirebilmesi, ancak değişmez bir şekilde tanzim edilmiş bir düzen içinde yaşayan diğer insanların yardımı sayesinde mümkün olabilecektir (Gewirth, 1996, s.15).

Komüniteryan düşünürlere göre, insan herhangi bir eylemde bulunurken veya bir şeyi yapmaktan vazgeçerken bir arada yaşadığı diğer insanları da dikkate alması halinde ahlâkî bir varlık olarak değerlendirilebilir. Örneğin Zygmunt Bauman, Habil ve Kabil hikâyesindeki ahlâksızlığın başladığı anı Kabil'in Habil'i öldürmesinden ziyade, kardeşinin nerede olduğunu soran Tanrıya Kabil'in öfkeyle, "Ben kardeşimin bekçisi miyim?" demesi olarak görmektedir. Oysaki Bauman'a göre, herkes kardeşinin bekçisidir, çünkü kardeşinin iyiliği kişinin ne yaptığına ya da neyi yapmadığına kaçınılmaz olarak bağlı bulunmaktadır (Bauman, 2011, s.93). Komüniteryan düşünce, Bauman'ın anlattığı bu hikâyeden hareketle, cemaate/topluluğa mensup herkesin bir arada yaşadığı başka kişilerin hayatlarını ve geleceğini önemsemesi gerektiğini ileri sürmektedir.

Önemli komüniteryan düşünürlerden birisi olan Charles Taylor da bir cemaate/topluluğa mensup kişilerin, ortak değerlerin ne denli büyük öneme sahip olduğunu görmelerinin önemli bir sosyal karşılığının olduğunu ifade etmektedir. Taylor'a göre, insanların kendi güvenliklerini sağlayabilmek adına, örneğin, Montréal şehir topluluğuna dahil olmaları bariz şekilde bir şahsî çıkar üzerine kurulabilir. Buna karşın insanların belirli bir cemaate/topluluğa ait "ortak iyiliği" tesis etmek için verdikleri ahlâkî bütün sözler esasında diğerkâmlığa dayanmaktadır. Taylor bu noktada bir cumhuriyete bağlı vatandaşlar arasındaki dayanışma duygusunun başlı başına bir kıymet taşıyan "kader ortaklığını" esas aldığını belirtmektedir. Bu kader ortaklığının, cemaate/topluluğa mensup kişilerin başka kişilere ve cemaate/topluluğa sağlam şekilde bağlanmasını sağlayan erdem ve vatanseverliği koruduğunu ve geliştirdiğini ifade etmektedir. İşte tam da bu noktada

ortak bir amaç etrafında toplanmış kişilerin yaşanan sıkıntılara birlikte göğüs germelerinin cemaatin/topluluğun nasıl bir işleve sahip olduğunu gösterdiğini de eklemektedir (Taylor, 2006, s.89).

TDP'nin Doğuşunda ve Gelişmesinde Komüniteryanizmin Etkisi

Liberalizmin komüniteryan eleştirisi, özellikle Anglo-Sakson dünyada, kısa sürede büyük bir ilgiye mazhar olmuştur. Bu ilgi sadece akademik düzeyde kalmamış siyasi ve idari alanlarda da etkisini göstermiştir. Nitekim 1990'lı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Bill Clinton'ın ve İngiltere Başbakanı Tony Blair'in söylemlerine ve uyguladıkları politikalara bakıldığında komüniteryan düşünceden büyük ölçüde esinlendikleri görülmektedir (Frazer, 1999, s.12,13, 36 ve 37; Galston, 1993, s.219). Buradan hareketle, kentlerdeki güvenlik sorununu daha hızlı ve etkili şekilde çözmek amacıyla tesis edilen TDP uygulamasının, kent güvenliği sürecine kentlerde yaşamakta olan cemaatleri/toplulukları birincil aktör olarak dahil etmeyi amaçlamaları da komüniteryan düşüncenin siyasi ve idarî alandaki bir diğer tesiri şeklinde değerlendirilebilir.

Kent güvenliğini sağlamak konusunda komüniteryanizmin TDP uygulamasını desteklemesinde ve felsefî manada beslemesinde, siyasi ve toplumsal açıdan eleştirdiği, liberalizmin benimsemiş olduğu güvenlik anlayışının da etkisi olduğu görülebilir. Komüniteryan düşüncenin, liberal siyaset ve toplum anlayışına yönelik eleştirilerinden hareketle, liberal güvenlik anlayışını da kabul edilemez bulacağını düşünmek mümkündür. Liberal siyaset ve toplum anlayışının temelinde, esasında, bireyin güvenliğini sağlamanın yattığı görülmektedir. Birçok liberalin siyaset ve güvenlik anlayışının başlangıç noktasını oluşturan kurgusal "Sosyal Sözleşme Teorileri" de güvenliği sağlama sorumluluğunun bireyden siyasî iktidara devredilmesinin hikâyesini de içermektedir.

John Locke'un ve Thomas Hobbes'un dile getirdikleri sosyal sözleşme teorilerine göre, bireyler siyasî iktidarın olmadığı doğa durumunda sınırsız özgürlüklere sahip olsalar da aralarındaki güvenlik sorunlarını adilane şekilde çözmekten mahrumdurlar. Böyle bir durumda güçlü olanın daha güçsüz olana dilediği şekilde davranma tehlikesinin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bireyler bu istenmeyen durumu önlemek ve de kendi güvenliklerini tesis edebilmek için doğuştan sahip oldukları doğal haklarının bir kısmından feragat etmek suretiyle devlet denen kurumu oluşturmaya rıza göstermişlerdir. Böylelikle bireyler güvenliği sağlama görevini, zor kullanma gücünü

meşru olarak kullanacak yegâne kurum olan, devlete devretmişlerdir (Arnhart, 2004, s.249). Nitekim liberal güvenlik anlayışı da bu bireyler ile devlet arasındaki bu sözleşme üzerinden kurgulanmış olup; belirli bir siyasî ve toplumsal düzende güvenlikle ilgili düzenlemelerin ve uygulamaların sadece devletle ve özelde de güvenlik güçleriyle sınırlı olduğu kabul edilmiştir.

Sosyal sözleşme teorilerindeki bu anlayış bireye kendi veya birlikte yaşadığı diğer insanların güvenlikleriyle ilgili herhangi bir yasal ve idarî sorumluluk yüklememektedir. Ayrıca liberalizme göre iç güvenliği tesis eden polislik, siyasal ve toplumsal hayat açısından, gerekli bir güç olmakla birlikte bireylerin haklarını ve özgürlüklerini koruyarak kamu düzenini muhafaza etmekten başka bir göreve sahip bulunmamaktadır. Bu yaklaşıma göre polis, bireyi ve onun hak ve özgürlüklerini koruyan ve ayrıca iç düzeni sağlayan tarafsız ve sınırlı bir idarî kuruma karşılık gelmektedir. Polis ilkel olarak vatandaşları birbirinden koruma göreviyle donatıldığı için, liberal güvenlik anlayışı açısından, polislik faaliyetinin de hukukun üstünlüğünü korumaktan daha geniş bir anlamı bulunmamaktadır (Heywood, 2015, s.492).

Liberal güvenlik yaklaşımının yukarıda zikredilen görüşlerinin komüniteryan düşünce ve TDP uygulaması tarafından kabul edilebilmeleri pek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle, komüniteryan düşünce ve TDP uygulamasının birbirlerinden oldukça fazla esinlendikleri ve dahası birbirlerini felsefî açıdan besledikleri ve destekledikleri ileri sürülebilir. Öyle ki bu iddiayı kanıtlayacak birtakım açık deliller bulunmaktadır. Komüniteryanizm ve TDP arasındaki güçlü bağı gösteren hususların başında komüniteryanizm ve de TDP'nin hemen hemen aynı dönemde -1980'lerin ilk yıllarında- Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve İngiltere'de ortaya çıkmaları gelmektedir. Ayrıca her iki kavramın etimolojik olarak cemaat/topluluk kelimesinden türetilmiş oldukları görülmektedir. Toplum Destekli Polis kavramı, İngilizce 'Community Policing' ve Fransızca 'La Police Communautaire' kelimeleriyle ifade edilirken; komüniteryanizm kavramının İngilizce karşılığı ise 'Communitarianism' kelimesidir. Her iki ögenin aynı dönemde ve bölgede ortaya çıkması ile aynı kelime köküne sahip bulunmaları kadar, temel özne olarak cemaati/topluluğu esas almaları bir diğer önemli benzerliği oluşturmaktadır. Nitekim kent hayatındaki insanın varlığını ve kimliğini mensubu olduğu cemaatler aracılığıyla korumaya çalışan komüniteryanizm, kent güvenliğinin gündemini de kendi prensipleri ekseninde

etkilemeyi başarmış görünmektedir. Böylelikle komüniteryan düşünce cemaatlerin/toplulukların korunması ve geliştirilmesini savunurken; TDP ise bu cemaatlerin/toplulukların toplumsal hayat kadar kamusal alanda da faal olmasını talep etmektedir.

Komüniteryan düşünce ve TDP arasında böyle bir kavramsal ve ilkesel benzerlik olduğu gibi, karşılaştıkları tehditler açısından da benzerliklerin bulunduğu dile getirilebilir. Özellikle günümüzdeki modern kentler, sahip oldukları temel özellikler itibarıyla gerek komüniteryan değerler sistemi gerekse güvenliğin sağlanması açısından birtakım olumsuz durumların ortaya çıkmasına sebebiyet verebilmektedir. Kentlerin farklı inanç ve düşüncede kişilerin birlikte yaşadıkları heterojen bir toplumsal yapıya sahip yerleşim birimleri olduğu, bu yerlerde sosyal hareketliliğin oldukça yoğun şekilde yaşandığı ve kentlerdeki ilişkiler ağının kişisel olmayan ilişkilere dayandığı görülmektedir (Gökulu, 2010, s.213).

TDP anlayışının polislik uygulaması olarak benimsenmesinin altında yatan nedenler ile komüniteryanizmin yukarıda zikredilen toplumsal endişeleri arasında da büyük benzerliklerin olduğu anlaşılmaktadır. 1980'li yıllardan önce ABD'de ve Batı Avrupa'da polisin toplumla kurduğu sosyal ilişkideki eksikliklerin ve zayıf iletişimin, toplum ile polis arasında anlaşmazlıklara ve yabancılaşmaya neden olduğu belirtilmiştir. Bu sorun insanların temel hak ve özgürlükler konusunda büyük bir bilince sahip bulunmalarına bağlı olarak polise yönelik şikayetlerin artmasıyla sonuçlanmıştır (Donnelly, 2006, s.18.). Kentlerin bu yeni özellikleri, komüniteryan düşüncenin endişe ettiği anominin ve toplumsal kargaşanın ortaya çıkmasına yol açabileceği gibi, polisin kentlerdeki güvenliği sağlamaya çalışması esnasında kent sakinlerinden beklediği destek ve yardımı almasını da zorlaştırmaktadır. Bu sebeple TDP'nin kentlerde daha aktif şekilde uygulamaya çalışılmasıyla birlikte anomi ve toplumsal kargaşanın oluşması önlenmeye çalışılmakta ve aynı zamanda cemaatleri/toplulukları güvenlik konusunda harekete geçirecek ahlâkî motivasyon da meydana getirilmek istenmektedir. Belirli konularda uyum içerisinde olan bir toplumsal yapının oluşturulması; artan sosyal hareketliliğin hem toplum hem de güvenlik birimlerince daha kontrol edilebilir hale gelmesi ve güvenliğin konusuna dahil edilebilecek ilişkiler ağının yeniden kişiler arası seviyeye çekilmesine gayret edildiği görülmektedir. Modern kentleri cemaatten cemiyete geçiş mekanları olarak tasvir eden Georg Simmel'in tanımlamasından hareket edecek olursak, komüniteryan düşüncenin bu geçişi tersine çevirmeye çalışmak sure-

tiyle kentin içinde cemiyetten cemaate doğru yeniden bir dönüşümü sağlamayı amaçladığı anlaşılmaktadır. TDP uygulaması da bu toplumsal fırsattan yararlanarak yeni kentli cemaatin güvenliğini interaktif bir etkileşim süreci çerçevesinde gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. TDP'nin varlık şartlarının başında yer alan suçun gerçekleşmeden önlenmesine öncelik verilmesi, polis teşkilatlarının toplumla iş birliği imkanlarını geliştirecek şekilde teşkilat yapılarını yeniden tasarlamaları ve de halkın katılımını etkin şekilde sağlamak ilkeleri (Osse, 2008, s.96), kentlerdeki bu komüniteryan dönüşüm üzerine inşa edilmektedir.

Komüniteryanizm modern dönemde şehirlerde mukim insanların temel değerlere olan ilgisinin azaldığından ve insanların birbirleriyle olan temasının seyreلمiş olmasından şikâyet etmektedir. Bu olumsuz durumu ortadan kaldırmak içinse toplumun yeniden komünal temel değerlere bağlı şekilde bir araya gelmesini ve de insanların birbirlerine karşı sorumluluk taşıyacak şekilde hayatlarını tasarlamalarını hedeflemektedir. Bu noktada, TDP ile komüniteryanizm arasındaki ilişki cemaatlerin/toplulukların idari bir işleme etkin şekilde nasıl katılacağı meselesi etrafında şekillenmektedir. Zira, belirli değerler ve sorumluluk anlayışı ekseninde bir araya gelen yerel toplulukların komüniteryan düşünce tarafından korunmasından ve geliştirilmesinden en çok istifade eden uygulamaların başında TDP gelmektedir. TDP, yerel toplulukların problemlerini ve önceliklerini tespit ederek gerekli çözümleri sağlamaya çalışmasının yanı sıra kentin farklı bölgelerindeki güvenliği sağlamak konusunda bu bilinçli cemaatlerin/toplulukların yardımına ihtiyaç duymaktadır. Bu yardım neticesinde TDP, belirli bir bölgede yaşayan insanlarla iş birliği yapmak suretiyle adem-i merkezîyetçiliği ve insanların yönetime daha çok katıldıkları bir anlayışı meydana getirmektedir (Kalunta-Crumption, 2009, s.153). Böylelikle TDP uygulaması, polis teşkilatlarının güçlerinin ve otoritelerinin bir kısmını terk etmelerini esas alarak, insanların içinde yaşadıkları cemaatle/toplulukla birlikte güvenliği ve adaleti tesis etmeleri için belirli bir toplumsal katılımı sağlamaktadır (Wright, 2001, s.158).

Burada komüniteryanizmin küçük cemaatleri önemseyen ve onu her türlü tehlikeden korumaya çalışan yaklaşımının izleri açıkça görülmektedir. Zira komüniteryan düşünce liberal bireycilik kadar bürokratik yoğunlaşmanın da cemaatleri/toplulukları tehdit ettiğine inanmaktadır. Önemli komüniteryan düşünürlerden Alasdair MacIntyre, ideal cemaatlerin/toplulukların bireycilik kadar aşırı devletçiliğin olumsuz tesirlerinden korunması gerekti-

ğini ifade etmektedir (MacIntyre, 2001, s.62). Bu nedenle TDP'nin cemaatleri/toplulukları merkeze alan bu ademi merkezîyetçi ve katılımcı yaklaşımının komüniteryan hassasiyetlerle uyumlu olduğu görülmektedir.

Heterojen kentlerdeki cemaatlerin/toplulukların korunmalarını ve gelişmelerini sağlamak sağlıklı bir toplumsal yapının tesisi kadar suçun önlenmesi açısından da fırsatlar sunmaktadır. Kentlerdeki suça yol açan nedenleri izah eden bilimsel çalışmalarda aile değerlerinin kaybolması ve kent sakinlerinin suça kayıtsızlıkları sıklıkla dile getirilmektedir. Bu tespitler komüniteryan düşünürler ile güvenlik güçlerinin ortak sorunlarla mücadele ettiğini gösterir niteliktedir. Çocukların kimliğinin ve kişiliğinin gelişmesinde önemli işleve sahip olduğu kabul edilen ailedeki duygusal bağların zayıflaması ailenin suçu engelleyecek eğitimi vermesini engellediği düşünülmektedir. Aynı şekilde kentlerde yaşayan kişilerin suça ilgili kanunlardan, yasal haklarından ve ceza adalet sisteminden habersiz olmalarının yanı sıra birlikte yaşadıkları insanların hayatlarına karşı kayıtsız kalmalarının da suçu artıran bir özelliğe sahip olduğu kabul edilmektedir (Leones, 2006, s.133-150). Bu iki kaygının komüniteryan eleştirinin içeriğiyle aynı olduğu görülmektedir. Komüniteryanizm, bu tehlikelerden hareketle, ailevi ilişkilerin korunmasını, toplumdaki herkesin kendisini büyük bir ailenin mensubu gibi görmesini ve böylelikle insanların birbirlerine olan kayıtsızlıklarına son vermesini amaçlamaktadır. Komüniteryan düşünürler, cemaat/topluluk hayatının en çok ihtiyaç duyduğu güvenliğin cemaat/topluluk bağlarının yeniden kurulması sayesinde polis veya okula başvurulmaksızın dahi sağlanabileceğini düşünmektedirler. Bu ideal durumun gerçekleşmesi içinse cemaate/topluluğa bağlı herkesin bir başka kişinin can ve mal güvenliğini sağlanmasına yardımcı olması gerekmektedir (Etzioni, 1993b, s.139).

TDP anlayışı da bu komüniteryan hedeften destek almak suretiyle kentleri daha güvenli yaşam alanları halinde getirmeyi ve bu yöntem neticesinde kentteki yaşam kalitesini artırmayı hedeflemektedir. Özellikle toplumdaki herkesin mukim olduğu bölgeye ve bir arada yaşadığı diğer kişilere karşı sorumluluğuna vurgu yapılmaktadır. Bu nedenle, komüniteryan düşünürlerden Amitai Etzioni de TDP'yi komüniteryan unsurlardan birisi olarak değerlendirmektedir (Etzioni, 1993a, s.46-47). Etzioni, toplumda yer alan bütün kurumların cemaatleri/toplulukları korumayı ve geliştirmeyi daha çok dikkate alması ve faaliyetleri açısından komüniteryan amaçları da benimsemesi halinde, TDP gibi uygulamaların daha etkin çalışacağını ve de daha fazla ilgiye mazhar olacağına inanmaktadır (Etzioni, 1993b, s.139).

Komüniteryanlar, liberal bireyciliğin aksine, iyi toplumun kişilerin tercihleri veya rızaları doğrultusunda değil, ortak yaşam düşüncesi sayesinde meydana geleceğini ileri sürmektedirler. Ortak yaşam düşüncesi, insanların sadece temel ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturdukları toplumsal yapıdan çok daha fazlasına karşılık gelmekte ve her bir kişinin bir arada yaşadığı diğer kişilere sürekli yardımda bulunmasına dayanmaktadır. Nitekim Etzioni, bu hususla ilgili olarak Birmingham'daki cemaat/topluluk üyelerinin suçları önlemek için oluşturdukları ve TDP uygulamasının bir unsurunu oluşturan "Komşuluk Gözetim Topluluğu" adındaki mahalle birliğini örnek göstermektedir. Bu birliğin takımlar halinde mahallede gezerek suç oranını azaltmış olmasının, bireysel çıkarlar üzerinden değil, tam aksine ortak yaşamın sağlamış olduğu sosyal fayda ve dayanışma gibi komünal ilkelere üzerinden anlaşılabilirliğini dile getirmektedir (Etzioni, 2000, s.19).

Polis destekli mahalle gözetleme timleri TDP'nin en bariz komüniteryan unsuru olarak görülebilir. ABD, İngiltere ve Japonya'da en yaygın TDP uygulamalarının başında "komşuluk gözetim" (neighborhood watch) sistemi yer almaktadır. Bu sistem gayri resmi bir toplumsal denetim mekanizmasına karşılık gelmektedir. Özellikle mahallelerin o bölgede mukim insanlar tarafından korunmasının işlenen suç sayısında her zaman bir azalmayı sağlamasa da güvensizlik duygusunu büyük ölçüde azalttığı kabul edilmektedir (Gleizal, 2000, s.344). TDP uygulaması, suçu önleme konusunda yerel toplulukların kendi bölgelerinde gayri resmi şekilde suça yönelik yaptıkları bu tür sosyal kontrollerin o bölgedeki suçları önlemede önemli bir yere sahip olduğunu benimsemektedir. Bu yorum yerel topluluktaki tüm kesimlerin sürece dahil olması ve etkin katılım göstermesi gerektiğini de kabul etmektedir (Kalunta-Crumption, 2009, s.157). TDP'nin yerel topluluklardan beklentileri ile Etzioni'nin savunduğu ve övdüğü değerler ile uygulamaların birbirine ne denli yakın olduğu açıkça görülmektedir.

Sonuç

Komüniteryanizm ve TDP'nin ortaya çıkışlarında ve gelişimlerinde kente olan bakışta yaşanan değişimin büyük etkisi olduğu görülmektedir. Bu bakımdan kentte yaşayan insanların hangi sosyal değerler çerçevesinde hayatlarını sürdürecekleri ile hangi güvenlik anlayışı ekseninde kendilerinin korunacağı meseleleri kaçınılmaz olarak kente yüklenen anlamla doğru orantılı şekilde gerçekleşmektedir. Nitekim klasik kent sosyolojisi teorileri, kentleri piyasa ekonomisine ve bürokratikleşmeye dayalı mekanlar olarak

tasvir etmektedir. Böyle bir kent yapısının ise, modern dönemde, sosyal değerlerle bağlı yerel cemaatleri/toplulukları küresel olanın tehdidiyle karşı karşıya bıraktığından ve de her türlü sosyal yapı ve anlam üretme biçimine adeta düşmanca davrandığından yakınılmaktadırlar (Smith, 2001, s.103).

Komüniteryan düşüncenin ve TDP'nin bu endişeden hareketle kentlerdeki cemaatleri/toplulukları bir arada tutmayı ve onları kent hayatının bütün safhalarına katmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda TDP'nin komüniteryan düşünceden büyük ölçüde esinlendiği ve onun temel ilkeleri çerçevesinde yeni bir polislik anlayışı kurmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu makalede komüniteryanizm ile TDP arasındaki kuvvetli ilişkinin mahiyeti tarihî ve felsefî açıdan izah edilmektedir. Sonuç kısmında ise her iki anlayış arasındaki değer ve ilkeler arasında büyük benzerlikler olduğu gibi her iki sisteme yönelik eleştirilerin de benzerlik taşıdığı hususu üzerinde durulacaktır.

TDP'nin doğduğu ve geliştiği ABD ve Batı Avrupa'da bu yeni uygulamaya dönük getirilen eleştirilerin başında günümüzde cemaat olgusunun parçalanıyor olduğu endişesi gelmektedir. İnsanların birbirleriyle kısmi zaman dilimlerinde karşılaşarak olmalarının zayıf ilişkiler ağını beraberinde getirdiği belirtilmektedir. Bu sebeple polise ihtiyaç duyulan bölgelerdeki polislik faaliyeti, toplum ile o bölgede yaşayanların tanıdıkları ve belirli bir uyum içinde oldukları polisler arasında olmaktan ziyade bu zayıf ilişkiler ağının üzerine kurulmaktadır. Ayrıca samimi insani ilişkilerin kurulduğu belirtilen kamusal alanların güvenliğini sağlamada yaşanan başarısızlıklar da başka türlü sosyal parçalanmışlıklara yol açabilmektedir. Özellikle birçok insan açısından kamusal alanlardaki suç korkusunun grafitilerden, kırık pencerelerden, zarar verilmiş mülklerden ve köşe başlarındaki gençlerden daha fazla olduğu belirtilmektedir (Wright, 2001, s.164).

Cemaatlerin/toplulukların farklı farklı yapılarda teşekkül etmeleri ve her cemaatin/topluluğun polisle iş birliği yapmak konusunda aynı arzuyu taşımamaları bir diğer eleştiri konusunu teşkil etmektedir (Clements, 2008, s. 128). Günümüzde şehirler birbirinden farklı düşünceye, inanca ve hayat tarzına sahip kişilerin yaşadığı yerleşim yerleri haline gelmiş durumdadır. Özellikle şehirler arasında ve şehrin içinde mobilizasyonun sürekli ve oldukça hızlı şekilde gerçekleştiği de bilinmektedir. Böyle bir kentleşme çerçevesinde insanları ortak değerler etrafında bir araya getirmek ve birbirlerine karşı sorumluluk duygusuyla yaklaşımlarını sağlamak pek de kolay görünmemektedir. Ayrıca insanların aynı mahalleyi veya bölgeyi paylaşmalarına rağmen birbirlerini gözetlemelerini ve birbirleri üzerinde sosyal

bir denetim mekanizması kurmalarını sağlamak da pek kolay görünmemektedir. İnsanların hukukî ve yasal olarak sahip oldukları hakları ileri sürerek bu gözetleme ve denetleme sürecini gayrı meşru ve yasadışı olarak nitelemeleri pekâlâ mümkündür.

Bilhassa “mahalle gözetim” uygulamasının hayattan beklentisinin çok az olduğu kişilerin yaşadıkları bölgelerde büyük engellerle karşı karşıya olduğu belirtilmektedir. Bu uygulamaya yönelik pasif tutumun orta sınıfın oluşturduğu topluluklarda yaşandığı bilinmekle birlikte, esasında bu durumun suç oranının yüksek olduğu, heterojen ve geçici nüfusun yaşadığı ve de topluluk bağının oldukça zayıf olduğu şehir merkezlerinde yaşandığı görülmektedir. Ayrıca sosyo-ekonomik açıdan oldukça fazla sorun bulunan, yüksek oranda suç işlenen ve de polisle olan güven ilişkisinde problemler olan topluluklar, TDP’ye oldukça fazla ihtiyaç duymalarına karşın polisin kendi hayatlarına müdahil olmasından rahatsızlık duyduğu belirtilmektedir (Kalunta-Crumpton, 2009, s.158).

Belirli bir bölgede yaşayan insanların komşuların güvenliğini sağlamak için yapacakları gözetleme görevinin içerdiği tehlikeleri komüniteryan düşünürler fark etmektedirler. Nitekim Etzioni gözetlemenin mahiyeti ve sınırları konusunda uyarı yapma gereği duymaktadır. Zira gözetleme görevi en nihayetinde başkalarının hayatlarını gözetlemeyi içermektedir. Fakat bu görevin farklı sosyal ve ırkî gruplara mensup kişileri dışlamak için veya başka insanların kişisel ilişkilerine müdahil olmak için kullanılmaması gerektiğini ısrarla vurgulamaktadır (Etzioni, 1993, s.140).

Extended Abstract

Activating Communities for Urban Security: Communitarianism and Community Policing

*

Salih Zeki Haklı
Turkish National Police Academy

Urbanization effected policing progress through its political, economic and social evolution and alteration as well as its appearance in modern history. In this context, the most favored method in policing has been community policing for thirty years especially in USA and UK. It is asserted that community policing which includes democratic and participatory values is a policing strategy which ensured corporation between police and society. On the contrary, it is also stated that community policing has a strong philosophical substructure rather than strategical elements.

Community policing request some essential actions from communities in the cities that they cooperate with the polices when they decide methods of struggle against crimes. It is expected that individuals should make some sacrifices for ensuring this cooperation as well as polices. The expectations are constituted that people living in a certain district (cities/neighborhoods/streets) should participate decision making progresses in policing and should act more actively against crime actions in their district.

Community policing involves an interaction among people living in a certain community. So, it is evaluated as a policing strategy that aims to present public services with more democratic and participatory means. However, community policing gets support from communitarianism which is based on common good concept and solidarity among people as well as from democratic ideals. It is claimed in this article that communitarianism that impress both intellectual and political studies has a profound influence on emerging and improving of community policing in 1980's.

Notion of liberal individualism that became more effective again in 1970's through John Rawls, Robert Nozick and Ronald Dworkin's works

has a great position in intellectual field as well as in politics. Having notion of liberal individualism gained more importance from intellectuals and politicians within the short time, communitarian scholars such as Michael Sandel, Alasdair MacIntyre, Charles Taylor and Amitai Etzioni started to criticize it intensively. Communitarian thought advocates that people will be able to live a better political and social order if they embrace common good concept of their communities and change their life styles by taking into consideration general life style of them.

It is seen that there are too many common principles and concerns between community policing and communitarian thought. Thusly, weak communication and lack of strong social relations between police and citizens about urban security caused conflicts and alienation in modern societies before 1980's in USA and Western Europe. This problem was resulted in arising complaint about policing services that conscious of the people thrived on rights and liberties. New dimensions of modern cities caused anomy and social disorders in characteristic of societal relationships that communitarian thought worried to happen these huge social problems. Besides, it also leads that police can't enough support and assistance from people while it tries to ensure urban security in the cities.

It is prevented to emerge anomy and social disorders by implementing community policing more actively in the cities. Moral motivations also are asked to emerge in order to mobilized local communities about urban security at the same time. In this context, it is aimed that members of societies embrace common goods and values of communities peacefully and that rising social mobilities can be controlled by both police and people and that relation networks on urban security make happen again among people finally. So, to prevent crimes before happening and redesigning policing services in accordance with improving cooperation between police and people and ensuring principle of active participation of people constructed on communitarian transformation in modern cities. To prevent and to flourish communities in heterogenous cities makes possible emerging healthy societal relationships as well as suppressing crimes in modern cities.

It is stated repeatedly in criminological studies that the crimes happen because of disappearing of family values and negligence about crime actions in modern cities. Since moral education which has an important function on improving identity and character of children in families is the most effective element against crimes, emotional ties among members of the family had to be protected by using communitarian values. It is mostly

accepted that crime rates in modern cities increase constantly due to fact that people living in modern cities don't have any information about laws on crimes, legal rights and justice system of their country.

As it can be seen community policing and communitarian thought share too many values and concepts. In addition, neighborhood watch system the most apparent communitarian element of community policing. It is the most prevalent community policing application that implements in USA, UK and Japan. It resembles as an informal social control mechanism in neighborhoods. This system doesn't always guarantee to decrease rate of crimes in modern cities but it is accepted that the system decreases sense of insecurity among members of the community. Community policing services embrace that local communities can ensure to prevent possible crime actions in their districts by controlling extra-ordinary situations regularly. This interpretation also accepts that all various parts of local communities get involved actively in the security system. Expectations of community policing from local communities and the values that are advocated and praised by communitarian thinkers are so closed each other.

Kaynakça/References

- Adams, R. E., Rohe, W. M., Arcury, T. A. (2005). Awareness of community-oriented policing and neighborhood perceptions in five small to midsize cities, *Journal of Criminal Justice* 33 (2005) ss.43-54 aktaran Palacı, M. (2008). Toplum destekli polislik uygulaması. (Yayınlanmamış doktora tezi). Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.
- AGİT. (2016). *Demokratik polislik kılavuzu*. (D. Orhun, Çev.). Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Arnhart, L. (2004). *Siyasi düşünce tarihi*. (A. K. Bayram, Çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- Aydın, A. H. (2006). *Kamu yönetimi ve polis*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Bauman, Z. (2011). *Bireyselleşmiş toplum*. (Y. Alogan, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Buchanan, A. (1989). Assessing the communitarian critique of liberalism. *Ethics*, 99(4), ss.852-.882.
- Clements, P. (2008). *Policing a diverse society*. New York: Oxford University Press.
- Donnelly, D. (2006). Community policing. Kurian, G. T. (Ed.), *World encyclopedia of police forces and correctional systems* içinde (ss.15-22). USA: Thomson Gale.
- Etzioni, A. (1993a, 15 Mart). Clinton and the spirit of community. *Legal Times*. ss. 46-47.
- Etzioni, A. (1993b). *The sprit of community*. New York: Crown Publishers.
- Etzioni, A. (2000). *The third way to good society*. London: Demos Panton House.
- Frazer, E. (1999). *The problems of communitarian politics unity and conflict*. New York: Oxford University Press.

- Galston, W. (1993). The promise of communitarianism. *National Civic Review*, 82(3). ss.217-220.
- Gewirth, A. (1996). *The community of rights*. Chicago: The University Of Chicago Press.
- Gleizal, J.-J. (2000). *Batı demokrasilerinde polis*. (M. Kandemir, Çev.). Ankara: Temiz Yayınları.
- Gökulu, G. (2010). Kent güvenliği kentleşme ve suç ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24/1, ss.209-226.
- Haklı, S. Z. (2017). *Özgür toplumda birey ve cemaat*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Heywood, A. (2015). *Siyaset*. (B.B. Özipek vd., Çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- Kalunta-Crumption, A. (2009). Patterns of community policing in britain. Wisler, D. and Onwudiwe I. D. (Eds.). *Community policing international patterns and comparative perspectives* içinde (ss.149-166). Florida: CRC Press.
- Leones, S.V.C. (2006). The current situation of crime associated with urbanization: problems experienced and countermeasures initiated in the philippines. *United Nations Asia and Far East Institutue for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders (UNAFEI)*. 68. ss. 133-150 aktaran Gökulu, G. (2010). Kent güvenliği kentleşme ve suç ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24/1, ss. 209-226.
- MacIntyre, A. (2001). *Erdem peşinde ahlak teorisi üzerine bir çalışma*. (M. Özcan, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Martin, G. (2017). *Terörizm kavramlar ve kuramlar*. (İ. Çapcıoğlu, B. Metin, Çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- Osse, A. (2008). *Polislik faaliyetini anlamak*. Amsterdam: Uluslararası Af Örgütü.
- Roberts, J.M. (2011). *Dünya tarihi 18. yüzyıl ve sonrası c.2*. (İ. Erman, T. Akgün, Çev.). İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Smith, M. P. (2001). *Transnational urbanism locating globalization*. Malden: Blackwell Publishing.
- Taylor, C. (1990). *Philosophy and human science*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Taylor, C. (2006). Yanlış anlaşmalar: cemaatçi-liberal tartışması. (A. Berten v.d. Eds.). *Liberaler ve cemaatçiler* içinde (B. Demir v.d., Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Wisler, D. and Onwudiwe, I. D. (2009). Rethinking police and society community policing in comparision. Wisler D. and Onwudiwe I. D. (Eds.). *Commnity policing international patterns and comparative perspectives* içinde (ss.1-17). Florida: CRC Press.
- Wright, A. (2001) Policing a diverse of cultures: community policing in transformin societies. Kadar, A. (Ed.). *Police in transition* içinde (ss.157-175). Hungary: Central European University Press.

Salih Zeki Haklı, 1982 yılında Ankara’da doğdu. İlk ve orta öğretimini bu şehirde tamamladı. 2004 yılında Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümünden mezun oldu. Yüksek Lisans ve Doktora öğretimini Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü Siyaset ve Sosyal Bilimler Bölümünde tamamladı. 2005-2016 yılları arasında Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nde çalıştı. 2016 yılının Şubat ayından itibaren ise Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Salih Zeki Haklı, He was born in Ankara in 1982. He studied secondary and high schools in this city. In 2004, he graduated at Gazi University Public Administration Department. He completed his master degree and PhD at Gazi University Institute of Politics and Social Sciences. He had worked in Union of the Chambers and the Commodity Exchanges of Turkey between 2005 and 2016. He has been still working at Turkish National Police Academy since 2016. He is married and has two children.

E-mail: szhakli@gmail.com

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Haklı, S.Z. (2018). Kent güvenliğinde cemaatleri/toplulukları harekete geçirmek: Komüniteryanizm ve toplum destekli polislik. *İDEALKENT – Kent Araştırmaları Dergisi*, 23, 8-29.

Two Walls of Lefkoşa: The Validity of Division

*

Sıla Özdemir

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Abstract

Walls are the artificial and artistic structures of urban civilization. They are symbols of protection and belonging as well as segregation and exclusion. In this study, those two faces of walls are investigated for the last divided capital of the world; Lefkoşa. Firstly, the meanings and the concepts of wall are discussed with respect to two main aspects that a wall can be a unifier and divider element of urban space. Whether the walls in cities may provide a sense of unity, they may lead to decline and obsolescence problems in social and physical urban space. In order to illustrate the validity of this perspective, the well-known cities having walls are evaluated including urban design approaches towards their decline problems. In this respect, two cities having unifier walls are firstly investigated as Bruges of Belgium and Valetta of Malta. Then two other cities known as divided cities by having divider walls as; Belfast and Berlin are discussed. Afterwards, the walled city of Lefkoşa, having both divider and unifier walls, is examined in historical manner. The interventions and proposals for the walled city of Lefkoşa are evaluated and criticized. At the end of the study, further suggestions are discussed by considering the unified values of the city.

Keywords: Walled cities, divided cities, architectural symbols, Berlin, Belfast, Bruges, Valetta, the Walled City of Lefkoşa - Cyprus.

Lefkoşa'nın İki Duvarı: Bölünmenin Geçerliliği

*

Sıla Özdemir

Middle East Technical University

Öz

Duvarlar kentin ve medeniyetin insan eliyle oluşturulmuş mimari ve sanatsal parçalarıdır. Duvarların iki yüzü vardır. Bu nedenle hem koruma, kapsama ve aidiyet sembolü olurken hem de ayırma ve dışarda bırakmayı da sembolize etmektedirler. Bu çalışmada Dünyanın son bölünmüş başkenti olan Lefkoşa'da duvarların bu iki yönü ele alınmıştır. İlk olarak duvar yapısının anlamları ve duvarlara yönelik kavramlar tartışılmış olup, duvarın kent için birleştirici ve ayrıştırıcı bir eleman olarak rolü irdelenmiştir. Birleştirici olarak kabul edilen duvarlı-surlu kentler de dahil olmak üzere duvar elemanı beraberinde gerileme ve terk edilme gibi sosyo-mekansal sorunları da getirebilmektedir. Bu bakış açısı doğrultusunda dünya genelinde duvarlarıyla bilinen ve seçilmiş duvarlı-surlu kentler hem gerileme sorunları hem de bu sorunlara yönelik kentsel tasarım yaklaşımları kapsamında incelenmiştir. Bu kapsamda birleştirici duvarlara sahip olarak değerlendirilebilecek Belçika'nın Bruges ve Malta'nın Valetta kentleri içerdikleri sorunlar ve bu sorunlara yönelik geliştirilen kentsel tasarım odaklı yaklaşımlar ışığında incelenmiştir. Benzer şekilde ayrıştırıcı duvarlara sahip olan ve bölünmüş kent olarak tanınan Belfast ve Berlin kentleri de bu çerçevede irdelenmiştir. Ardından hem birleştirici hem de ayırıcı nitelikte duvarlara sahip olan Lefkoşa-Suriçinin duvarlarının tarihsel oluşumu ele alınarak kentin ikili duvarlı yapısı ortaya konulmuştur. Bu kapsamda Lefkoşa Suriçine yönelik bugüne kadar yapılan teorik çalışmalar ve müdahale biçimleri de değerlendirilmiş ve eleştirilmiştir. Çalışmanın sonunda paylaşılan ortak değerler de gözeticilerle ileriye yönelik tasarım odaklı öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Duvarlı (surlu) kentler, bölünmüş kentler, mimari semboller, Berlin, Belfast, Bruges, Valetta, Lefkoşa Suriçi-Kıbrıs

Introduction

Walls are generally accepted as an artificial element of human civilization. The city, the product of human *civilitias*, cannot be perceived without walls since the built-up human world is formed by them including our houses, gardens, cities and countries for centuries. Wall, as an urban structure, is an important part Lefkoşa. In recent decades, the fortification wall of the city surrounding the central core has been less remembered because of the fact that the great majority of the attention has been oriented to Green Line. In this study, the main aim is to propound a new vision by recalling unified values despite the divided structure of the city. Therefore, the traces of unity in the city are investigated in a historical and multi-dimensional perspective.

In this respect, firstly the meanings and the concepts of wall are discussed with respect to two main aspects that it is a unifier and divider element of urban space. Then, different examples of unifier and divider walls are evaluated since Lefkoşa contains both in social and physical space. According to the sole aim, the historical evolution of the two walls of Lefkoşa which are the unifier one as the Venetian fortification wall system and the divider wall as the Green Line are analyzed. Related to their historical appearance how those two walls of the city have been handled so far will be evaluated. At the end of the study, new potentials in order to enhance the unified values will be discussed with respect to revitalization and re-harmonization initiatives for the walled cities. Furthermore, conceptual suggestions will be discussed for the walled city of Lefkoşa.

What is wall and what does it mean to us

As Locke mentions “Words are often secretly referred first to the ideas supposed to be in other men’s minds (Locke, 1690)”, the definition and concept of wall is necessarily to be discussed to understand the roles in cities and in our minds. The Cambridge Advanced Learners Dictionary (2008) defines “wall” as;

“a vertical structure, often made of stone or brick, that divides or surrounds something”,

“any outer part of a hollow structure in the body”,

“a mass of people or things formed in such a way that you cannot get through or past them”,

“feeling or behaving that completely prevents two groups of people from communicating with or understanding each other”

The concept of wall expresses an element of separation in tangible or intangible manner. Unwin (1952, p.14) peruses walls as agents and symbolic manifestations of order and conflict. In positive manner they provide shelter and privacy by containing the “*wanted*” and excluding the “*undesired*”. As a prosperous example the word “*firdaws*” is derived from the Persian word “*faradis*”. It is used in Koran several times to express “*paradise*” meaning a walled place and the finest part of a garden (Hoag, 1964, pp.8-9).

As a negative aspect, walls are dividers since they have two sides in both physical and metamorphic manner. They stand as a tangible evidence of setting limit to what is inside and also outside. Therefore, they are symbols of segregation and exclusion as well.

“Walls are product of our minds... They make us extra skulls in which to hide... We see them as barriers to freedom and communality, but at the same time that those same barriers help us keep peace & sanity... They have two sides to them, literally and metamorphically. (Unwin, 1952, p.13)

In urban context, walls can be seen as a socio-spatial structure. As well as being a tangible element, “wall” can also be assigned by various intangible meanings such as; division, exclusion, separation and confinement (Atun and Doratlı, 2009). Marcuse (cited in Atun and Doratlı, p. 110) categorizes walls as;

Prison walls: They define and preserve enclaves and ghettos as an element of isolation and segregation.

Barrcade walls: They serve to community in terms of protection by offering cohesiveness and solidarity

Aggression walls: They express domination and force. Fences, military barriers and police compounds are examples of them.

Sheltering walls: They protect privacy, privilege and wealth like observed in gated communities. They are one sided walls since entrance from the outside is limited and controlled.

Castle walls: Express economic, social and political superiority. Presidential offices are example of them.

In a physical sense, wall is a vertical structure. Nevertheless, psychological and symbolic expression of a wall can be different that both a

home and a prison can be conceptualized by walls. Under the light of this point of view, two aspects and kinds of wall can be emphasized: (i) wall as a unifier and (ii) wall as a divider (Figure 1).

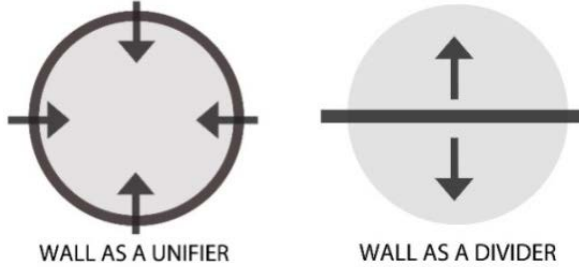

Figure 1. The two concepts of wall

Problems and Approaches to Walled Cities

The walled cities are mainly accustomed to integration problems. Since they involve a separator, they are prone to obsolescence and decline. Decline problems of walled cities, significantly the enclaved ones, have economic, social and political roots. As a result spatial interventions including urban design could not be regarded as a panacea for the decline features. However; they provide a positive contribution in terms of preventing or decelerating decline related to the isolated structure of the walled cities.

Unifier Walls

*"Hang out our banners on the outward walls;
The cry is still, 'They come!'; our castle's strength
Will laugh a siege to scorn : here let them lie
Till famine and the ague eat them up:
Were they not forced with those that should be our
We might have met them dareful, beard to beard,
And beat them backward home."*
William Shakespeare-Macbeth, Act V - Scene V

Unifier walls are regarded as providers of security, sense of belonging and wholeness. Towns were encircled by walls from the classical to post-medieval periods. Those walls are defined the rural as outside and the town as inside. In other words, like the walls of homes, they promise totality, wholeness and privacy. In Figure 2, two examples of fortified

cities, Bruges of Belgium and Valetta of Malta, can be observed as the cities having unifier walls.

Figure 2. Plan of **Bruges** (1750) and Present Satellite Image (Basire I. (1750) Maps of Low Countries) and **Valetta** (17th century) (Pickard, 2001, p.207)

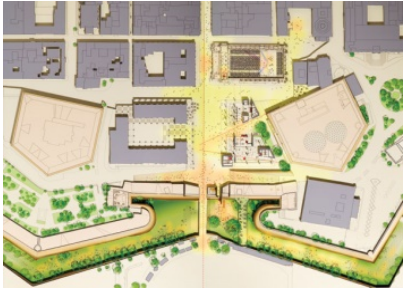
Although they express a degree of wholeness, decline and integration problems can arise after expansion of the cities outside the walls. The inside became disjoint from the rest of the city that the walled parts of both Bruges and Valetta were subjected to functional, economic and physical decline during 20th century. Since the cities having unifier walls also have historical urban fabric, re-integration objectives may also require conservation measures including heritage management.

Every town is unique in its character, identity and background so different and varied approaches can be seen in revitalization of unified walled cities. However, some shared principles can be revealed as;

- (i) Focusing on the renovation public space as squares, streets and canals,
- (ii) Controlling infill development and change,
- (iii) Encouraging mix-use and residential,
- (iv) Enhancing local identity.

As inspiring examples the main approaches for integration in Bruges, the provincial capital of West Flanders, and in Valetta in the capital city of Malta suffering from small island economy. They are summarized in Table 1.

Table 1. Integration Strategies for Bruges and Valetta (Summarized from Pickard, 2001 and ICOMOS, 2010)

Bruges (Belgium)	Valetta (Malta)
	
Design of a new office zone between the new and old quarter, Encourage green modes of transport, Renovation of public squares and surrounding, Improvement of streets and canals, Design Guide for landscape, facades, and materials	Re-creating urban image by renovation of old busses used for public transport, Spot design projects to increase touristic attraction and livability, Establishment of a Rehabilitation committee to control the change and make-up effect, Preventing uncontrolled gentrification

Divider Walls

Every city is divided in some extent that tangible or intangible walls can exist with respect to ethnicity, religion, political view or income of the inhabitants. However, divided cites reveal a greater level of segregation. Hepburn (2004; cited in Gaffkin et al, 2010) described ‘divided’ and contested city as; *“a co-habited location of two or more ethnically conscious groups by religion, language and/or culture and partisan history where no side will acknowledge the ascendancy of the other.”*

In addition to Lefkoşa, examples of divided cities existed in 20th century can be listed as; Berlin, Belfast, Jerusalem and Beirut. In figure 3, two examples of them as Berlin and Belfast can be observed.

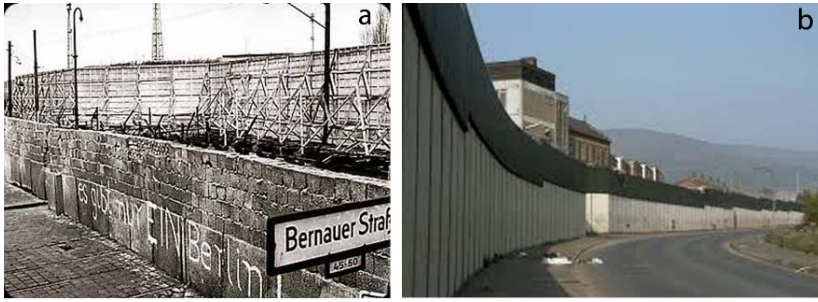

Figure 3. The divider walls of Berlin (Image-a), Belfast (Image-b),(Retrieved from, <http://voiceseducation.org/sites/default/files/images/berlinwall.jpg>,<http://ireland.siedla.com/diary/peaceline1.jpg><http://www.biblelandpictures.com/gallery/gallery%2FJERUSALEM%2FNEW%20JERUSALEM%2F22988.%20Divided%20Jerusalem.jpg>)

The main issue in revitalizing walled enclaves which are deeply divided into two or more sectors is to increase public realm. The city center's civic places are important in this respect that they provide neutral and cosmopolitan spaces for interaction. Furthermore, they display symbolic affirmation of a shared identity. The role of spatial interventions in this respect is taking a proactive role in coherent collaboration. The general aims for the revitalization of contested walled cities can be listed as (Gaffikin et. al., 2010);

- (i) prioritizing of potentially integrative over potentially segregating projects
- (ii) establishing effective community based spatial planning system
- (iii) challenging traditional territorial claims
- (iv) locating key services to bring local communities in shared spaces
- (v) designing a linked system of shared and accessible public spaces from 'edge to center' of the city.
- (vi) rebranding and displaying of antagonistic public art
- (vii) removing of defensive walls and barriers in long-term

As the first example, Belfast, the largest and the capital city of Northern Ireland, suffered from high level of segregation having religious and nationalistic roots. Many peace lines were constructed after 1960s to eliminate the tension between British Protestants and Irish Catholics. By collaboration of government agencies and local authorities, the divider walls have been trying to be eliminated by the vision of 'shared future'. With respect to the vision, urban design projects were prepared and implemented (Figure 4) (Gaffikin et al., 2011).

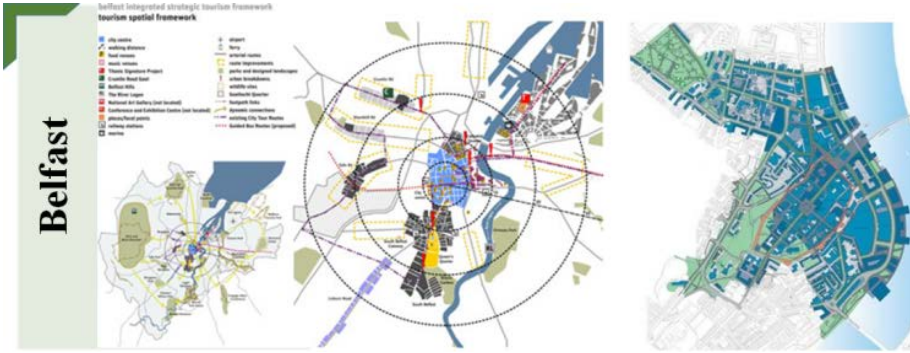

Figure 4. Belfast Integrated Strategic Tourism Framework and City Center Public Realm Plan (Retrieved from; <https://www.williemiller.com/belfast-integrated-strategic-tourism-framework.htm>)

The well-known divider wall of Berlin propounds political and ideological roots between the socialist and the capitalist regimes. Revitalization of Berlin for re-integration began in 1987 before breaking down the Wall. The destruction of the divider wall, which is regarded as the symbol of division with its all negative meanings, became a symbol of liberty. The re-integration projects which are mainly focused on Potsdamer Platz still continue. Two examples of urban design projects for physical and social unification of Berlin are illustrated in Figure 5.

Figure 5. Urban Design Project of Central Berlin in 1987 and 1996 (Retrieved from, <http://studioberlin.org/2013/wp-content/uploads/2013/07/IBA-Masterplan.jpeg> and http://static.nai.nl/regie_e/new/berlin1_e.html)

The main design approaches conducted in terms of integration issues in Belfast and Berlin are summarized in Table 2.

Table 2. Integration Strategies for Belfast and Berlin (Summarized from Gaffikin et al., 2011 and EFL, 1997)

City	Period Reason	Level of Segregation	Integration in Time	Urban Design Approaches
Berlin	1948-1989 Politic	Divided politically for 13 years and separated by a wall in 1961	Re-united in 1989	Enhancing public spaces Spot urban design projects
Belfast	Since 1969 Ethnic and Religious	Divided by 99 peace walls creating vacant spaces or non-residential uses	In 2011 City Council agreed to develop a strategy for the removal of peace walls	-Detailed master plans based on public realm -Rebuilding distressed areas -Infill design schemes

A wall whether it is unifier or not rises as a barrier. As a result, it can leads to some integration problems as observed in Bruges and Valetta. However, only in physical manner the cities having divider walls have more complex integration problems since urban space is not divided only in physical manner. On the other hand, some successful initiatives have been accomplished both in Berlin and Belfast to erase traces of segregation. The main focus of the study, Lefkoşa, has both unifier and divider walls which giving the city a dual structure by representing unity and segregation at the same time.

Two Walls of Lefkoşa

Lefkoşa as the last divided capital of Europe has been subjected to human inhabitation for 2500 years. As a result of the impact of the different civilizations, the island has become a melting pot of different cultures in both cultural and socio-spatial manner. The traces of the Lusignan, Venetian, Ottoman and British Periods can be observed in the city both in individual structures and urban tissue. Although the divider wall, *Green Line*, has become popular in last 40 years, the city had been known by its unifier wall for centuries. Although both two walls still exist, the emergence, history and evaluation of unifier and divider walls of the city are quite different.

The Unifier Wall of Lefkoşa

Despite of the negative and strong image of the Green Line, Lefkoşa has been conceptualized in minds for centuries by its unifier wall. After Romans and Byzantine periods, the first city wall of Lefkoşa was built during the reign of Lusignans (Gürkan, 1989). Unlike the existing fortification system, the rectangular wall of Lusignans had a perimeter of four miles (der Parthog, 1994; cited in Paşaoğulları & Doratlı, 2009). Eight gateways were located on the walls that two of them were opened for the Pedios River which was passing through the West-east axis. The fortification system of Lusignans was re-designed three times (Alpar, 2001). The possible layout system of Lusignan walls could be observed in Figure 6.

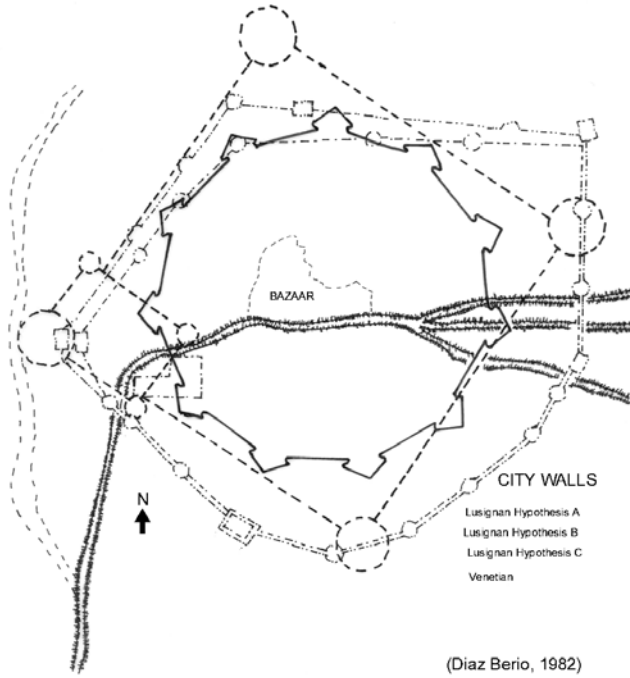

Figure 6. Possible Fortification System of the Lusignan Period (Diaz Berio, 1982 cited in; Doratlı, 2000)

Then, the island was passed to Venetians in 1489 as a result of a politically arranged marriage (Alpar, 2001). Venetian domination of the island lasted in a century despite their remarkable influence on the city by their round shape fortification system. In order to protect the city from

Ottoman attacks, the Lusignan fortification system was pulled down and a round shaped fortification system was built by encircling the city.

The plans of an idealized diagrammatic wall system were prepared by Giulio Savorgnano who is the architect of Palma Nova as well. The three diagrammatic ideal cities of Renaissance can be observed in Figure 7.

Figure 7. Layouts of three Ideal City Models (Sforzinda, Palma Nova and Lefkoşa (EBİ, 2012)

During Venetian Period, the direction of the Pedios River was also altered due to strategic reasons (Figure 8). The old axis of the river was used for commercial activity that many facilities including housing of craftsmen, workshops, bazaars, hostels and warehouses were attached to west-east axis till the erection of divider wall (Demi, 1991; cited in Paşaoğulları & Doratlı, 2009).

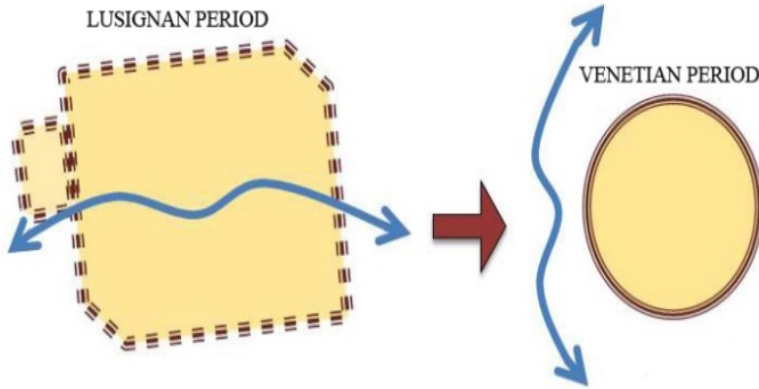

Figure 8. Change in the macro form of Lefkoşa during Venetian Period (Reproduced from EBİ, 2011)

Paşaoğulları & Doratlı (2009) asserted that during Venetian period, the town outside the walls was totally cleared and all kinds of buildings were demolished. Then the fortification system was encircled by a deep moat which is about sixty meters wide. In other words, the urban area was purely

defined by the wall. Like Bruges and Valetta, the fortification wall of Lefkoşa defined the borders of the city which can be observed in Figure 9.

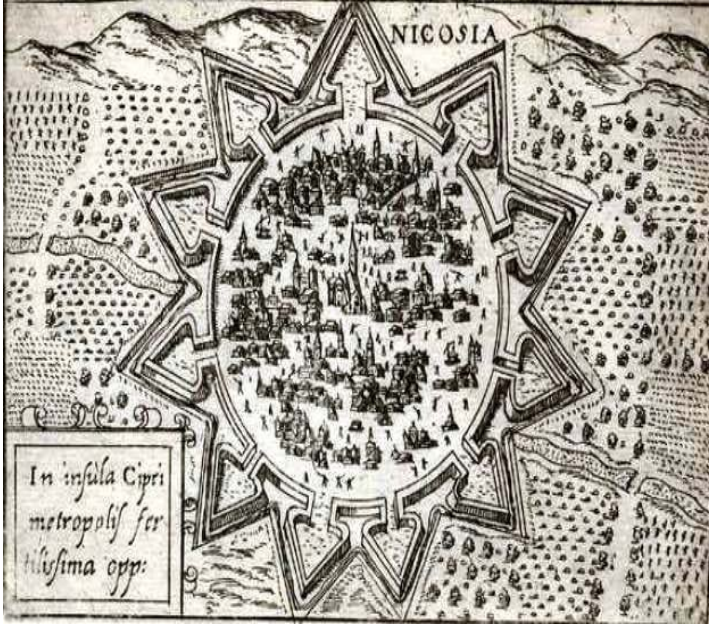

Figure 9. Map of Lefkoşa in 1562 (Akçay, 2006)

During Ottoman Period, the pure distinction of the city from the outside by its star-shaped fortification wall continued. Distinction from the surrounding can be observed from the illustrations of the travelers in Figure 10.

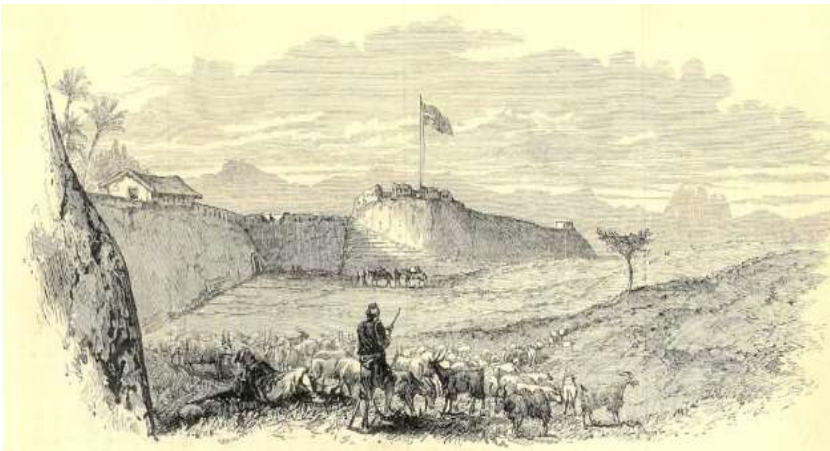

Figure 10. The Outer side of the Walls in 1878 (Illustrated London News, August, 17, 1878, vol.LXXIII, No.2045, p. 229;

However, after the opening of the Suez Canal in 1869, Cyprus became an interest of the British Empire due to critical geographical location of the island. It was ruled as a crown colony between the years 1878 and 1925. During British period, Lefkoşa firstly expanded out of the wall. The expansion was supported by the government due to two sole reasons as; the unhygienic conditions of the walled city and the increased importance of Larnaca (Atun, 2002), (Akçay, 2006).

Lefkoşa was subjected to some problems in terms of integration since the old urban fabric could not be easily adapted to new demands during 20th century. Like Bruges and Valetta, some degree of physical and functional decline occurred since new suburban settlements and administrative areas were created out of the walls. However, the walled city remained as the center. In fact, the main integration and decline problems started after the appearance of the divider wall.

The Divider Wall of Lefkoşa

The physical segregation was firstly emerged in 1956 as a voluntary segregation. After 1956, a socially perceived border began to be reflected. Then, it turned into a physical border called as “Mason Dixon Line”. During conflicts, church leaders like archbishop Makarios gained a great political power and strengthened the demand of Enosis, union with Greece. On the other hand, Turkish Cypriots reacted by organizing and supporting division (Taksim) of the island into Greek and Turkish sectors. The pro-Enosis group EOKA (National Organization of Cypriot Fighters) clashed with the Pro-taksim Group known as TMT (Turkish Resistance Organization). By 1963, a large-scale conflict occurred and the divider wall, Green Line, emerged. The United Nation Forces settled between two communities for peacekeeping purposes. Masses of Turkish and Greek Cypriots living in different parts of the island moved into their sectors. (Hocknell, et al., 1998; cited in Alpar, 2001).

Between 1962 and 1967 interaction between two communities was limited since the whole island was segregated by an ethnic line. All street and place names were changed accordance with line by each group’s ethnic roots. After 1968, people slowly began to interact such that Turks started to work and trade with Greeks. As a result, negotiations started between two communities to heal the existing political situation. However, in July 1974, EOKA rebelled against Makarios, the president of Cyprus Republic, to unite

the island with Greece. The Turkish military intervened in Cyprus afterwards. As a result two sectors were completely created (Figure 11).

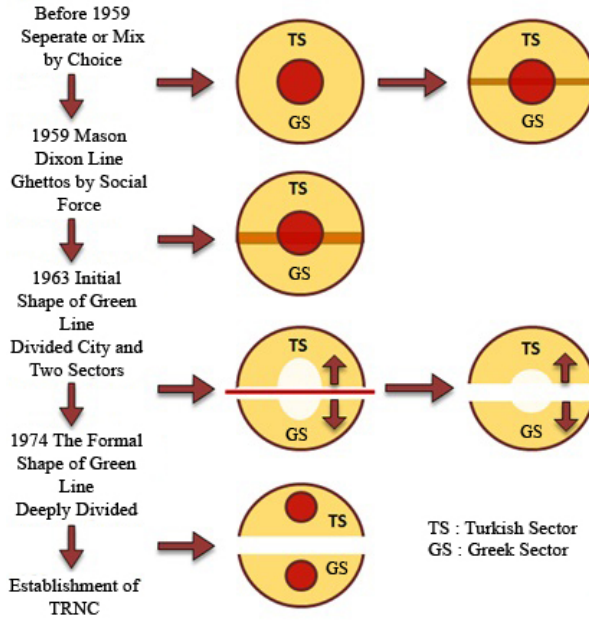

Figure 11. Evolution of the Divider Wall of Lefkoşa (Reproduced from Alpar, 2001:58 cited in EBİ, 2011)

After the erection of the divider wall, the island and the capital city of Lefkoşa were totally divided through the east-west direction (Figure 12).

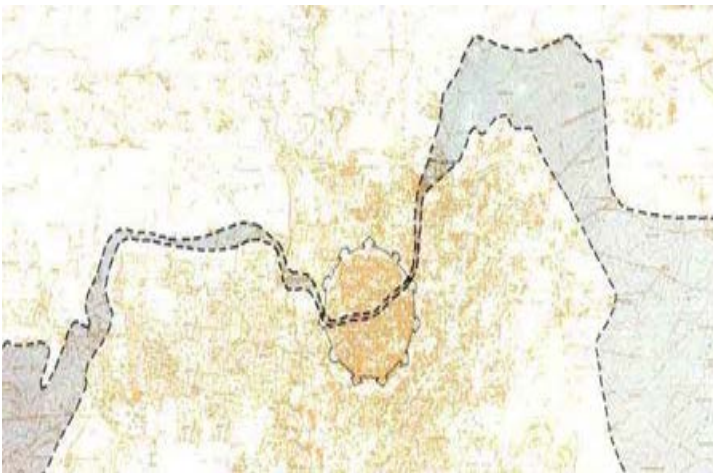

Figure 12. Buffer Zone and Green Line in Lefkoşa (UNDP, 1984)

In present time the buffer zone, which was controlled by the United Nations' peacekeeping forces, is wide at some points that it can reach more than one kilometer. Nonetheless, at some points it is as narrow as a thin fence. The United Nations' Report (1984) explains that 10% of the area of the walled city stays in the buffer zone (Figure 13).

Figure 13. Divider Wall inside the Unifier Walls (Bakashi, 2008)

The streets in the buffer zone had been mainly composed of retail and production areas since they had formed the main retail axis of the Walled City for centuries. After the erection of the divider wall, all were closed and abandoned. The central activity was shifted to north in Turkish sector and to south in the Greek sector that the core of the city was destructed. The empty and abandoned main axis can be observed from the land-use map of UNDP prepared in 1985 (Figure 14).

Today, buffer zone is only open to access of United Nations Forces. In the walled city, entrance is only possible through Ledra Check Point. The gate is less frequently used by Greek Cypriots than Turkish Cypriots and tourists.

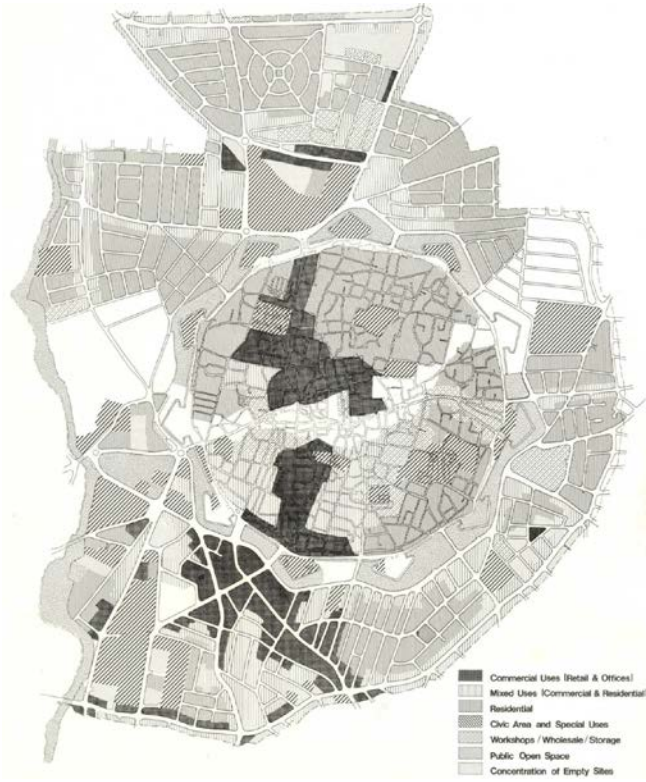

Figure 14. Land-use map of walled city in 1985 (UNDP, 1984)

The divider wall has been continuously deteriorating the walled city by an increasing trend of locational and functional obsolescence. In 1995 (NMP) the vacant shops and offices are declared to be 12.22% in the walled city. On the other hand, it was announced to be 25.3% in 2011 (EBİ, 2012). Due to decreased in central activity; inappropriate uses increased, the middle-income residents moved and structures were ruined. The quarters close to Green Line have been more heavily experiencing the decline features.

How two walls of Lefkoşa have been handled?

Before the emergence of the divider wall, the only wall to be mentioned was the unifier wall of the city. The main reference can be regarded as The “Antiquities Law” (Cap.31.) which was firstly enacted in 1935, amended in 1949 and 1959. On the other hand, the unifier wall of the city was not precisely mentioned in that Law. Furthermore, it could not be

well practiced. "The Street and Buildings Regulations" - Cap 96' was also enacted in 1946 despite it does not have a definite focus on the character and development of the walled city of Lefkoşa (Doratlı, 2000).

During the division period, in 1969, Southern Cyprus conducted a research with University of Nottingham. As a final product of this research, preparation of a master plan was firstly announced. However, Turkish Sector did not participate in the planning process (Doratlı, 2000). Despite the segregation attempts the impact of the inducement of a unified sewage system encouraged the UNDP Plans. Those were prepared by a committee involving scholars and planners from the north and south in addition to international participants.

As the first phase of UNDP Plans, a Master Plan was prepared in 1984 proposing mainly decisions on housing development. A special effort did not spend for the walled city so a Conservation Plan was not studied. However, partial decisions for Arab Ahmet Area, Selimiye Area, the Moat and Girne Avenue, which are in the walled city, were taken. Those proposals could be partially implemented.

In Volume I Central Area Scheme Report (1985) land use, transportation, housing and open spaces were handled in a detailed and comprehensive manner considering the whole walled city by a holistic perspective. Moreover, all planning decisions were proposed both for the scenarios of union and the segregation. However, the alternative scenario based on the continuity of division also covers strategies to prepare city for a possible integration by determining spot project areas. Those spot project areas mainly located close to the buffer zone and on continuous commercial axis from north to south. (Figure 15).

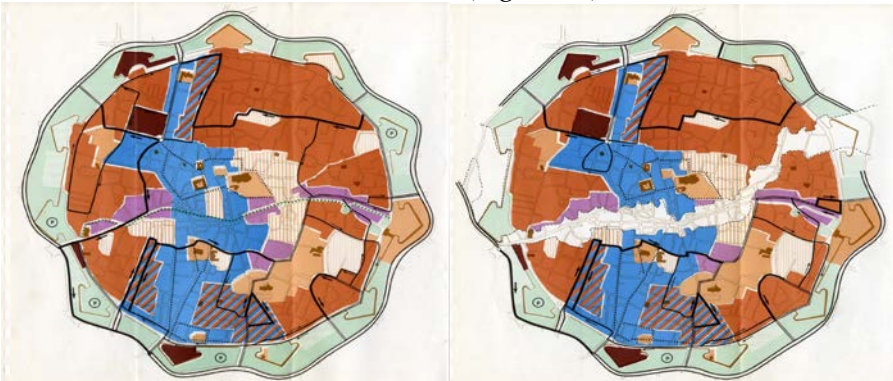

Figure 15. Two alternatives of integration and pre-integration (UNDP, 1985 pp.78-79)

In addition to holistic approach to the divider wall, the second phase of UNDP Plan (1985) included detailed design proposals for the spot project areas (Figure 16), (Figure 17). Those projects covered the design of fortification walls and bastions in both northern and southern parts. The unifier wall system was designed as an open recreational network area to create urban green around the organic tissue. In other words, UNDP Plans created strategies about the two walls, the unifier and the divider, of Lefkoşa.

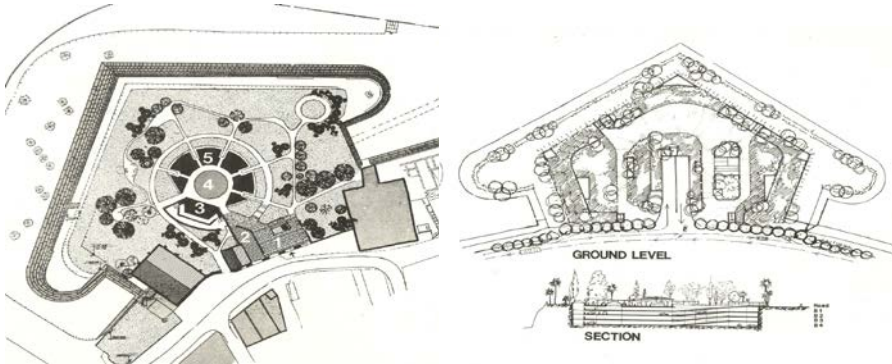

Figure 16. Detailed Design Schemes for Bastions (UNDP, 1985)

In 2005, an Outline Plan for the Nicosia Master Plan was prepared as the second phase of the study. The second phase much more concentrated on the walled city since the focus of the plan was the core area of Lefkoşa. In the second phase, development of the Turkish and Greek sectors by taking into consideration of union and continuous segregation scenarios were again both studied separately (Figure 18).

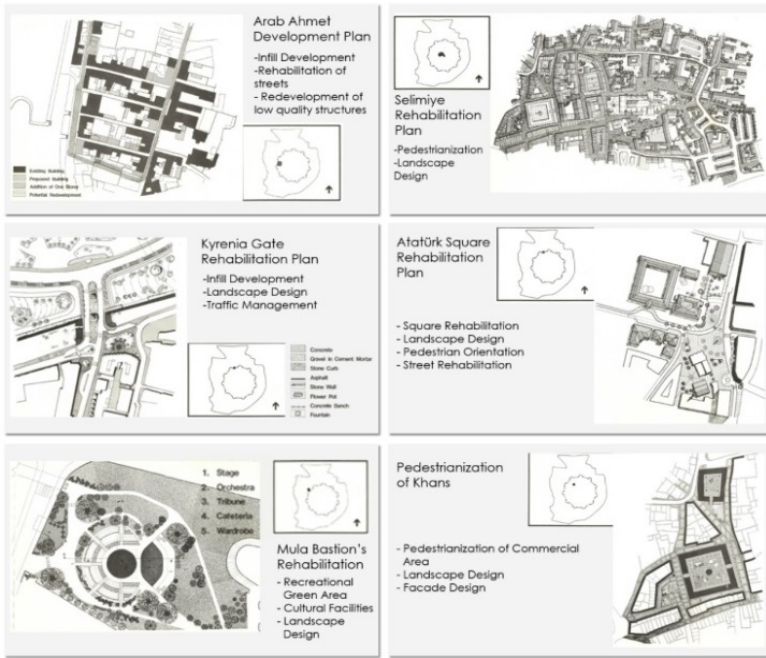

Figure 17. Design Proposals for Spot Project Areas and Bastions (UNDP, 1985)

Moreover, some districts around and inside the walled city were determined as “Special Development Areas” both in Turkish and Greek Sectors. Besides, revitalization of the commercial axis from Kyrenia (Girne) Gate to Larnaca Gate was also proposed to increase interaction between two sectors. Redesign of the İsmet İnönü, Sarayönü, Eleftherias Squares and pedestrianization of the Girne Avenue are the examples of proposed “Special Development Areas”. A continuous walking route was suggested between the northern and southern gates in order to enhance the secondary main axis of the city. In addition, a landmark design in joint point was proposed to increase interaction via creation of a shared symbol.

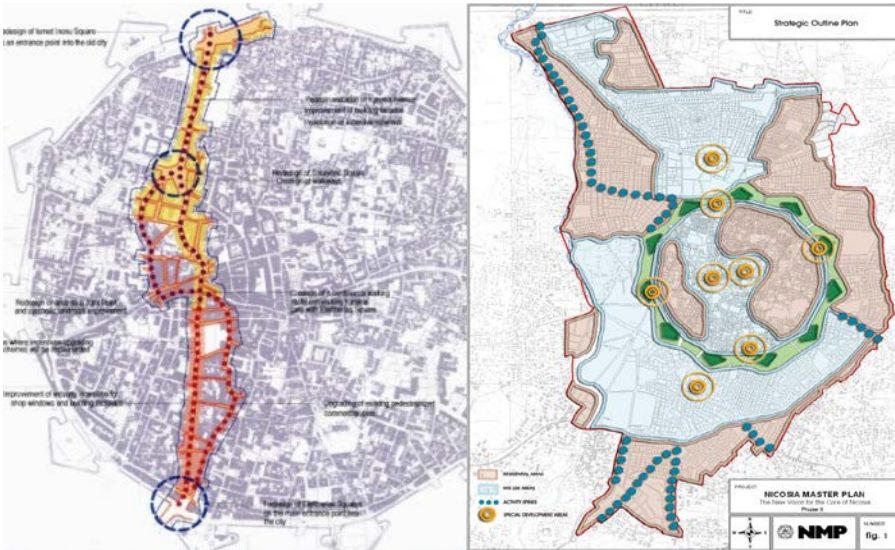

Figure 18. Strategies for re-integration (UNDP, 2005)

Although three plans of UNDP cover comprehensive analysis, synthesis and strategic decisions they could not be fully implemented. Nonetheless, successful implementations of the rehabilitation of Chrysalinotissa and Arab Ahmet Quarters were conducted by Nicosia Master Plan Team and United Nations High Commission. The Project was completed in 2007 and won the Aga Khan Award of Architecture.

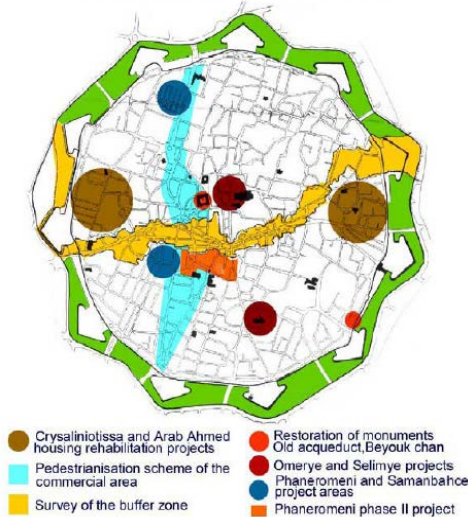

Figure 19. Bi-communal priority investment projects by Nicosia Master Plan Team (Bakshi, 2008)

Similar to the vision of UNDP Plans, the project focuses on the bi-communal priority investment projects in the Walled City. It provided a positive contribution to the image since it emphasizes the wholeness of the city including the unifier wall (Figure 19). Despite the vision on a possible unification of the city, a master plan study prepared for Northern Lefkoşa by Town Planning Department in 2009 ignores the previous approaches of UNDP Plans (Figure 20).

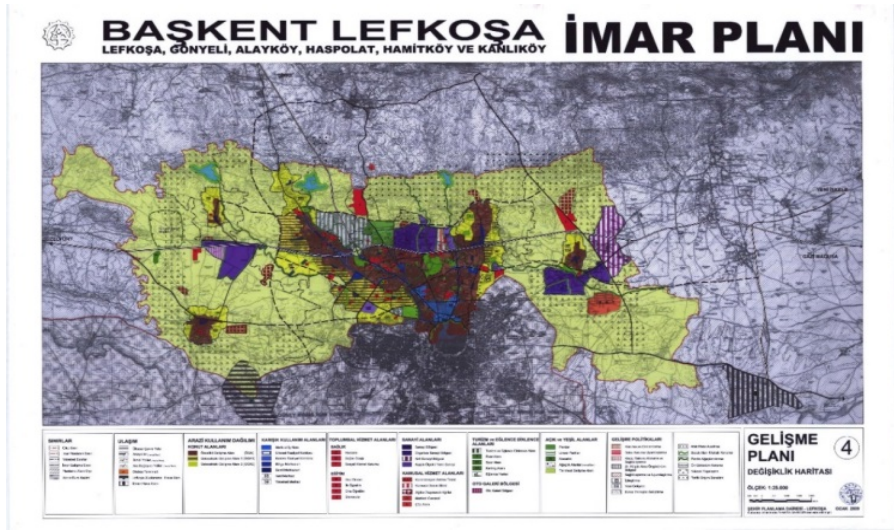

Figure 20. Development Plan of Capital City Lefkoşa (Başkent Lefkoşa İmar Planı), (Town Planning Department, 2009)

In Capital City Lefkoşa Development Plan (BLİP), the whole northern sector of the Walled City is labeled as; “Conservation and Revitalization Area” under the heading of “Development Policies”. Moreover; the residential areas on the eastern and the western parts of the area are labeled as “Prior Development Area” under “Residential Areas” as well. Appropriate to the current functions, the vicinity of the Girne Avenue and Selimiye District are depleted as “Central Business District” under the heading of “Mix-use Areas” (LİPR, 2009). The plan does not cover the unifier wall unlike the detailed design approach of UNDP Plans except a decision about creating an open space system by the moat as a green buffer. The main policies of the plan have similarities with the United Nations’ plan scenarios of non-unified walled city alternative.

Furthermore, The Council of Monitoring, Coordination and Guidance for the Walled City Lefkoşa (for Turkish sector) prepared a strategy document for the Conservation and Tourism District of the Walled City. The Strategic Document includes comprehensive analysis of the problems and produced focused strategies for them. However, an implementation or action plan was not offered that the aims, visions, strategies and policies suggested in the document could not be reflected in socio-spatial and physical terms. Furthermore, the document ignores the other half of the walled city as well.

Proposals for a unified vision

Not only due to a possible unification preparation but also for supporting dilapidated areas, focusing on the revitalization of spot areas close to the divider wall may provide a positive impact. Furthermore, as a main strategy observed from world examples, creating public realm via enhancing public spaces could be seen as another important strategy as well.

For considering integration in case of unification and to enhance attractiveness of the areas close to Green Line, a design scheme of a free-trade area can be perused for the walled city. The existing commercial

areas close to Green Line like the Arasta Street and its vicinity or the quarter of Bandabulya can be evaluated in terms of such a design issue. Furthermore, urban design projects for open spaces and public uses close to Green-Line can provide a similar positive contribution to present pattern and a unified future pattern. In Figure 21, a conceptual urban design sketch for Armenian Church and its close vicinity is presented. The area is very close to Green Line.

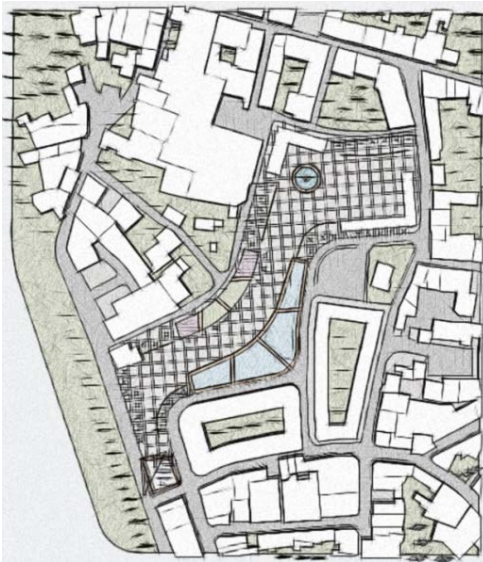

Figure 21. Design Scheme of Public Open Space around Armenian Church close to Buffer Zone

As a macro-scale perspective, preparing a master plan like observed in Valetta and Bruges may intervene in decline problems of the walled city by a macro-perspective. Controlling and discouraging urban sprawl can be regarded as the first suggestion of such a scheme.

Furthermore, re-evaluation of the relationships between the shifted center of the city and the walled historical center can be the other issue. The concentration of inappropriate uses in certain districts which is the strategy of Capital City Lefkoşa Development Plan can lead to further abundance in the area so the revitalization and refunctioning may also be studied as an alternative approach by appropriate design schemes.

The other issue can be discussed is determining the spot-project-areas in terms of renovation and sustaining public realm observed in other divided walled city examples such as; Belfast and Berlin as well as unified ones like Bruges and Valetta. It can be argued that a management plan, design guide or a comprehensive conservation plan is needed to be prepared by focusing on listed or valuable buildings and architectural identity.

In addition to renovation of some plot-project areas, revitalization of some paths which have potential to attract people and qualified uses can put a positive contribution. By this way, further investments for renovation can be attracted. Since the walled city of Lefkoşa suffers from over-crowded structure in daily hours and discharge at nights,

Figure 22. Plot Project Area Design around Yeniciami

creation of public realm and attractive places can contribute to make the quarter a 24 hour lived place. In Figure 22 a conceptual sketch for Yeniciami District is presented which aims to transform an open vacant land into a public square.

To sustain attractiveness the other commend can be

suggested is an attempt to increase the accessibility and ease of

movement both inside the walled city as well as the surrounding. Furthermore, traffic calming measurements can be obtained. As observed in Bruges case, parking facilities in the area can be organized. Furthermore, as observed in Valetta, public transport facilities having positive image values can be exercised.

Not only the open spaces produced in organic urban tissue, but also the bastions can be designed to increase attraction and livability of the walled city. The open spaces embedded in urban tissue can be benefited as urban squares. In addition, the moat and the fortification system can also be designed as a large open network by small interventions. Such a design proposal can increase the integration of the walled city with its surrounding. By Figure 23 a three dimensional sketch for the revitalization of green areas in and around the fortification walls is presented as a conceptual scheme.

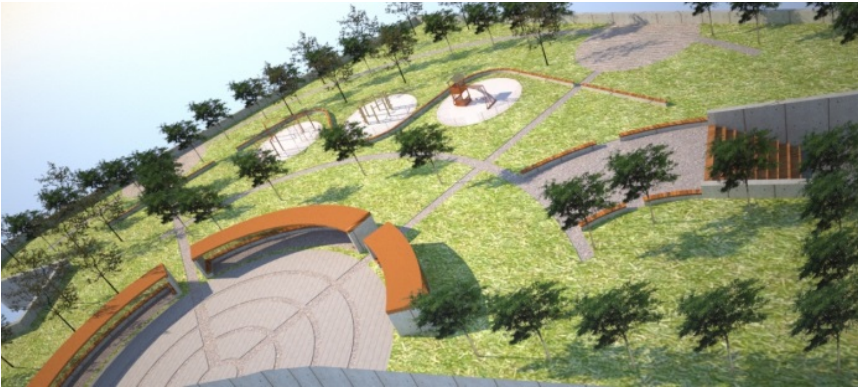

Figure 23. Hypothetical Design Sketch of Walls and Bastions

In sum, the general urban design proposals to intervene in the decline problems of the walled city created by its walls and to prepare to a possible integration of the two sectors of Lefkoşa can be summarized as;

- (i) Preservation and further rehabilitation of existing attraction areas such as Samanbahçe, Bandabulya and Selimiye Districts,
- (ii) Creation of new urban design areas by enhancing cultural facilities and public uses in key areas such as main paths and areas close to the divider wall,

- (iii) Design of the walls and the moat as an active open green system providing circulation where possible,
- (iv) Renovation of streets and squares,
- (v) Design of the existing gates by providing orientation and sense of continuity.

Conclusion

This paper elaborated a different point of view that addresses the unified values of Lefkoşa in addition to a consideration of its divided structure. Like Berlin, Lefkoşa has been largely remembered by its divided wall particularly. In this study the two different faces of walls as unifier and divider were investigated to create a new perspective. The divider wall and the dead buffer zone still exist there. However; there also persists a feeling of unity in the walled city of Lefkoşa. The perspective of observing the city as a unity rather than a divided enclave is not a new wisdom starting with UNDP Plans. Some precious researches and projects have this wisdom. On the other hand, more special efforts are needed to handle the walls of the city since walls are blind when we cannot see the back of them.

“One day, I stumbled upon the two [slogans] confronting each other in capitals across the Dead Zone. “I DON’T FORGET” in Greek was inside Lefkosia, while in Lefkosa the reply in Turkish went: “WE WON’T FORGET THE SLAUGHTER EITHER.” They were meant to be read by those on the other side, but since each was written in a language which the other side no longer understood, the effect was largely lost. Two desperate screams that remained unheard. A wall reflected them back. (Yiannis, 2005; cited in Bakshi, 2008)”

References

- Akçay, A.Ö. (2006). *Mimari kimlik değişimini etkileyen faktörler üzerine bir araştırma Kıbrıs- Lefkoşa örneği*, (Phd Thesis, Faculty of Architecture, Near East University, Turkish Republic of Northern Cyprus). Retrieved from <http://dspace.yildiz.edu.tr:8080/xmlui/handle/20.500.11871/899>
- Alpar, R. (2001). *Divided cities: Physical and social restructuring of Lefkoşa*. (Ms Thesis, METU, Ankara).
- Atun, C. (2002). *Cultural tourism-led urban revitalization in the walled city of Lefkoşa*. (Ms Thesis, METU, Ankara).

- Atun, A.R. & Doratlı, N. (2009). Walls in cities a conceptual approach to the walls of Nicosia. *Geopolitics*, 14, 108–134.
- Bakashi, A. (2008, November). *Divided memory and architecture in Nicosia*. Cambridge: University of Cambridge
- Calame, J. & Charlesworth, E. (2009). *Divided Cities Belfast, Beiurut, Jerusalem, Mostar and Nicosia*. Philedelphia: University of Pennsylvania Press.
- Cambridge University Press. (2008). *Cambridge advanced learner's dictionary (First published as Cambridge International Dictionary of English, 1995)*. Italy
- Doratlı, N. (2000). *A Model for conservation and revitalization of historic urban quarters in Northern Cyprus*. (Phd. Thesis, Eastern Mediterranean University, Gazimagusa).
- EBİ. (2011). *Lefkoşa Surlarıçi etkileşimli coğrafi bilgi sistemi projesi (Surlarıçi kalkınma projesi) başlangıç raporu*. Lefkoşa
- EBİ. (2012). *Lefkoşa Surlarıçi etkileşimli coğrafi bilgi sistemi projesi (Surlarıçi kalkınma projesi) nihai rapor*. Lefkoşa
- EFL. (1997, December). *Mastering the city: 100 years of urban planning in Europe*. Netherlands Architectuurinstituut NAi. Retrieved from; http://static.nai.nl/regie_e/new/berlin1_e.html.
- Gaffikin, F., Malachy, M., Sterrett, K. (2010). Creating shared space in the contested city: The role of urban design. *Journal of Urban Design*, 15, 493–513. https://www.researchgate.net/publication/233135603_Creating_Shared_Public_Space_in_the_Contested_City_The_Role_of_Urban_Design
- Gaffikin, F. & Morissey, M. (2011). *Planning in divided cities*, Waley-Blackwell; 1 edition. Retrieved from <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/book/10.1002/9781444393200>
- Gürkan, H. (1989). *Dünkü ve bugünkü Lefkosa*. Lefkosa: Galeri Kültür Yayınları.
- Hillier, B. & Hanson, J. (1984) *The social logic of space*. Cambridge: CUP.
- Hoag, J. (1964). *Western Islamic Architecture*. New York, NY: Dover Publications.
- Locke, J. (1690). *Essay concerning human understanding*, Book III: Words. Pennsylvania: Pennsylvania State University. <ftp://ftp.dca.fee.unicamp.br/pub/docs/ia005/humanund.pdf>
- Mitrogorji, L. (2003). Urban regeneration in Berlin, Germany new approaches at the neighborhood level. (Ms Thesis, University of Illinois, Urbana-Champaign).
- Pasaogullari, N. & Doratlı, N. (2009). *Design principles of public open spaces in the walled cities: A Study in the Walled City of Nicosia, Cyprus*. Lefkoşa: Near East University Press.
- Pickard, R. (2001). *Management of historic centres*. New York, NY: Spon Press.
- Shakespeare, W. (1699). *Macbeth*. New Haven: Yale University Press.
- Şehir Planlama Dairesi. (2002). *Başkent Lefkoşa imar planı raporu*. Lefkoşa: Şehir Planlama Dairesi.

- Şehir Planlama Dairesi. (2009). *Başkent Lefkoşa imar planı raporu revizyonu*. Lefkoşa: Şehir Planlama Dairesi.
- UNDP-UNCHS. (1984). *Nicosia master plan final report*. Lefkoşa: United Nations Centre for Human Settlements.
- UNDP (2000). *Socio-economic household surveys*. Lefkoşa: United Nations Centre for Human Settlements.
- UNDP. (2005). *Nicosia master plan new vision for the core of Nicosia (phase II): Outline plan*, Lefkoşa: United Nations Centre for Human Settlements.
- Unwin, S. (1952). *An Architecture Notebook: Wall*. London: Routledge.
- Yiannis, P. (2005). *Echoes from the dead zone: Across the Cyprus divide*, Nicosia: I.B. Taurus.

Sıla Özdemir is graduated from the department of City and Regional Planning, METU in 2010. Then the author accomplished the MSc degree on Urban Design and in 2014. She still continues to Phd studies at METU in the Department of City and Regional Planning. Furthermore, the author has been working in the Ministry of Environment and Urbanism since 2012 as a city planner.

Sıla Özdemir Orta Doğu Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünden lisans derecesi ile 2010 yılında mezun olmuştur. 2014 yılında Kentel Tasarım alanında yüksek lisans eğitimini tamamlamış olup, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde doktora çalışmalarına devam etmektedir. 2012 yılından bu yana “şehir plancısı” olarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığında çalışmaktadır.

E-mail: sila1299@gmail.com

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özdemir, S. (2018). Two walls of Lefkoşa: The validity of division. *İDEALKENT – Kent Araştırmaları Dergisi*, 23, 30-57.

Kentsel Açık-Yeşil Alanlarda Güvenlik

*

Filiz Çelik
Selçuk Üniversitesi

Öz

Kentsel açık-yeşil alanlar, kentte yoğun olarak kullanılan kamusal alanlar arasında yer almaktadır. Dünyanın birçok ülkesinde insanlar, boş zamanlarının bir kısmını kentsel açık-yeşil alanlarda geçirmektedir. Kentsel açık-yeşil alanlar, kullanıcılarına yaşam kalitesi, sosyal, kültürel, ekonomik ve sağlık yönünden olumlu katkılar sağlarken bazen olumsuz etkileri de olabilmektedir. Açık-yeşil alanlara ilişkin mekansal özellikler, bakımsızlık, kalabalık, yabancılar, trafik, iklim olayları, sokak hayvanları, suç tehlikesi ve tehdidi kullanıcının güvenlik algısını olumsuz etkilemektedir. Güvenli olmayan, suç tehlikesi ve tehdidi içeren kentsel açık-yeşil alanlar ise kullanıcılar tarafından tercih edilmez. Bu nedenle temel bir ihtiyaç olarak güvenlik, açık-yeşil alanlarda en önemli ihtiyaçların başında gelmektedir. Sosyal ve kültürel ihtiyaçların karşılanabileceği mekanlar olarak kentsel açık-yeşil alanlar, kullanıcılarına öncelikle güvenli mekanlar sunmalıdır. Daha sonra ise dinlenme, eğlenme, sosyalleşme ve ait olma ihtiyaçlarını karşılayacak mekanları ve kullanımları sunması beklenmektedir.

Bu araştırmada; bir ihtiyaç olarak güvenlik kavramından yola çıkarak; kent güvenliği ve kentte güvenlik algısı, kentsel açık-yeşil alanlarda güvenlik algısı açıklanmıştır. Türkiye’de kentsel açık-yeşil alanlarda güvenliği sağlama uygulamaları anlatılmıştır. Güvenli mekanlar oluşturulması ve suçun önlenmesi için tasarım yaklaşımlarına değinilerek güvenli kentsel açık-yeşil alanlar için tasarımda göz önüne alınması gereken konular maddeler halinde açıklanmıştır. Bu çalışmadaki öneriler, daha güvenli açık-yeşil alanlar oluşturmak için peyzaj tasarımı ve tasarım rehberi geliştirmek amacıyla kullanılabilir.

Anahtar Kelimeler: Açık-yeşil alan, emniyet, güvenlik, güvenlik algısı, kent güvenliği

Security in the Urban Open-Green Areas

*

Filiz Çelik
Selçuk University

Abstract

Urban open-green areas are among the public spaces heavily used in the city. In most countries of the world people have spent some of the leisure time in the urban open-green areas. Urban open-green areas could make positive contributions to the users in terms of quality of life, social, cultural, economic and health, and sometimes they could also have negative effects. Spatial features, lack of maintenance, crowded, strangers, traffic, climate events, street animals, criminal danger and threat could occasionally have a negative impact on users' security perception. Open-green areas where contain insecure, crime danger and threat are not preferred by users. For this reason, security, as a basic human need, is at the forefront of the most important needs in open-green spaces. First of all, urban open-green areas should provide secure spaces to their users. Afterwards, it has been expected that urban open-green spaces should offer spaces and uses that will satisfy their needs for rest, entertainment, socialization and belonging. In this study; it has been explained the concept of security, urban security and perception of security in the city, perception of security in the urban open-green areas, design concepts for creation of secure spaces and preventing the crime. In Turkey, practices for providing security in urban open-green areas have been described. The topics that need to be considered in design have been explained for the more secure urban open-green spaces. The suggestions of this study could be utilized to develop landscape design and design guideline to create open-green areas that feel safer.

Keywords: Open-green area, safety, security, security perception, urban security

Giriş

İnsanın yaşama hakkı ile temel hak ve özgürlüklerini kullanabilmesi huzurlu ve güvenli bir çevrede mümkündür. İçinde yaşadığı çevrede kendisi ve yakınlarının can ve mal güvenliğinin sağlanması ve bunun sürekli hale getirilmesi bireyin en temel kaygısıdır. Çünkü insan, güven içinde yaşamak ister. Güvenli bir çevrenin ilk koşulu, her insanın günlük hayatında kendisini güvende hissedebilmesi; diğer bir koşul ise, toplumsal güvenliğin sağlanmasıdır (Payam, 2014, s. 645).

Güvenlik, pek çok disiplinin çalışma alanına girdiği için farklı kapsamlarda tanımlamak mümkündür. Güvenlik, bireysel ve toplumsal açıdan gerçek veya algısal olarak suç tehditlerinden uzak olmak şeklinde ifade edilebilir (Uluslararası Sivil Toplum Destekleme ve Geliştirme Derneği [STD], 2012, s. 13). Başka bir tanımda güvenlik, güven içinde olma, tehlike bulunmaması hali, emin ve rahat olma durumu şeklinde açıklanmaktadır (Kaypak, 2012, s. 3). Birey veya toplum yaşamında kişiye ötekinden fiili ve sözlü zararın gelmemesi hali olarak da tanımlanmaktadır (Alpkutlu, 2014, s. 285). Başka bir tanıma göre güvenlik, halka açık yerlerde bireylerin saldırı, zorlama ve engellemeye uğramadan bulunabilmeleri, can ve malları için endişe duymamaları şeklinde ifade edilmiştir (Pektaş, 2003, s. 22).

Güvenlik ve emniyet kelimeleri, eş anlamlı olarak kullanılsa da birbirinden farklı anlamlara sahiptir. Türk Dil Kurumu Sözlüğünde göre “güvenlik, toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet” olarak açıklanırken; “emniyet güven, inanma, itimat ve güvenlik işlerinin yürütüldüğü yer” olarak açıklanmıştır (Türk Dil Kurumu, 2012, s. 455).

Güvenlik, aynı zamanda bir duygu ve algıdır. Neyin güvenli veya güvensiz olduğu, bireye (yaş, cinsiyet), topluma, zamana, duruma, mekana, sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklere göre farklılık gösterebilmektedir. Bu bağlamda nesnel olmaktan çok öznel bir durum olan güvenlik algısı değişken bir özelliğe de sahiptir. Güvenlik veya güvensizlik, bireyin içinde bulunduğu durumu algılama sonrasında korku, risk, tehdit ve tehlike kavramlarıyla birlikte ifade edilmektedir.

Bireysel, toplumsal, ülkesel ve küresel güvenlik olarak geniş bir kapsama sahiptir. Güvenlik, geniş kapsamlı ve çok yönlü bir kavram olarak asker ve polisi ilgilendiren konuların yanı sıra siyasi, sosyal, ekonomik, teknolojik ve çevresel konuları da içine almaktadır (Kaypak, 2012, s. 2). En önemli özelliği ise insanın temel ihtiyaçları arasında yer almasıdır. Aynı

zamanda kentsel yaşam kalitesi (Aksoy, 2007; Crowe and Zahm, 1994; Geray, 2007), kentsel kalite ve mekan kalitesi (İnceoğlu ve Ayтуğ, 2009; STD, 2012), yaşam endeksi¹ (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]), yaşanabilirlik göstergeleri (Yeang, 2006; Kahraman, 2014; Kundak, 2013) ve kamusal alanların tasarımına ilişkin kalite ölçütleri (Gehl, 2002) arasında yer almaktadır. Bunların yanı sıra güvenlik, çevre psikolojisinin çalışma alanlarından birini oluşturmaktadır (Cicalali ve Cicalali, 2016). Bu nedenle kamusal alanlarda güvenlik, en önemli ihtiyaçların başında gelmektedir.

Bir ihtiyaç olarak güvenlik

İnsan davranışlarını belirleyen bir takım ihtiyaçlar vardır. Abraham Maslow, 1943 yılında insan davranışlarının temelini oluşturan ihtiyaçların neler olduğunu ve ihtiyaçların öncelik sırasını “ihtiyaçlar hiyerarşisi teoris” ile açıklamaya çalışmıştır (Güleç Solak, 2017, s.20). Maslow’a göre ihtiyaçlar hiyerarşisi, fizyolojik ihtiyaçlar, güvenlik ihtiyacı, sosyal ihtiyaçlar, değer ihtiyacı ve kendini gerçekleştirme ihtiyacı olmak üzere 5 basamaktan oluşmaktadır (Şekil 1) (Maslow, 1943).

İhtiyaçlar hiyerarşisine göre güvenlik, insanın temel ihtiyaçları arasında 2. sırada yer almaktadır. Güvenlik ihtiyacı, kendini güven ve emniyet içinde tehlikeden uzak hissetme, korunma, barınma, korku ve kaygıdan uzak durma ve bunun içinde kural ve yasalara olan gereksinimlerden meydana gelmektedir (Maslow, 1943).

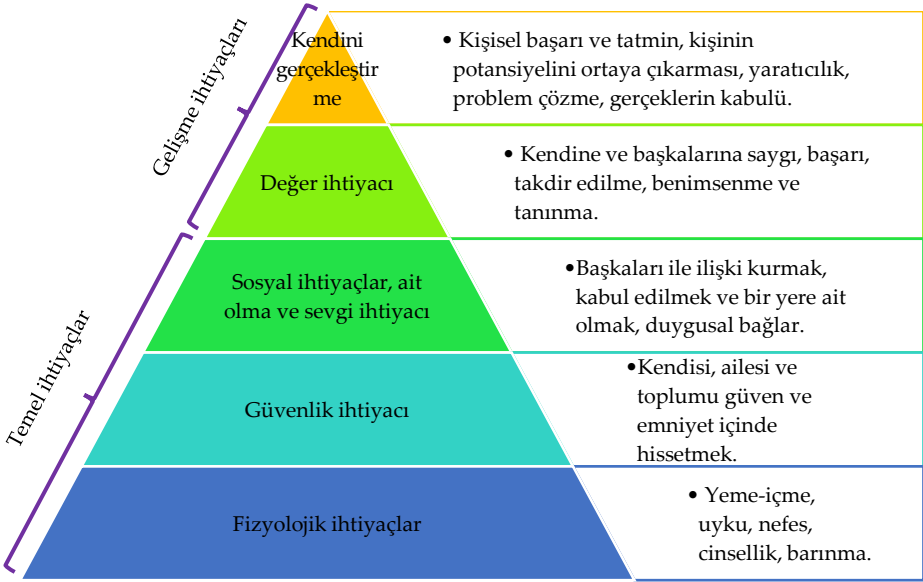
İhtiyaçlar hiyerarşisi teorisi, en temel ihtiyaçlardan alt seviyedeki bir ihtiyaç karşılanmadan bir üst basmağa geçilemeyeceğini ifade etmektedir. Buna göre fizyolojik ihtiyaçlardan sonraki basamak olarak güvenlik ihtiyacı giderilmeden üst basamaktaki sosyal ihtiyaçlar kişiyi herhangi bir davranışta bulunmaya sevk etmez. Dolayısıyla, güvenlik ihtiyacı karşı-

¹ Güvenlik endeksinde ilk sırayı Artvin aldı

İllerde yaşam endeksi; konut, çalışma hayatı, gelir ve servet, sağlık, eğitim, çevre, **güvenlik**, sivil katılım, altyapı hizmetlerine erişim, sosyal yaşam ve yaşam memnuniyeti olmak üzere yaşamın 11 boyutunu kapsamakta ve 41 gösterge ile temsil edilen bu boyutlar tek bir bileşik endeks yapısı içinde sunulmaktadır. Endeks 0 ile 1 arasında değer almakta ve 1’e yaklaştıkça daha iyi bir yaşam düzeyini ifade etmektedir.

Bireylerin en temel ihtiyaçlardan biri olan ve diğer yaşamsal faaliyetlerini sürdürmeleri için ön koşul sayılabilecek güvenlik boyutu endeksinde en yüksek endeks değeri 0,8222 ile ilk sırayı Artvin aldı. Artvin’i 0,7860 ile Sinop ve 0,7697 ile Gümüşhane izledi. Güvenlik endeksinde son sırayı 0,3210 ile Muğla aldı. Muğla’yı, 0,4041 ile Kilis ve 0,4114 ile Antalya takip etti (TÜİK, 2016).

lanmadan bireyin sosyal ihtiyaçları şeklinde tanımlanan; aidiyet, sevgi, kendine saygı ve kendini gerçekleştirme gibi ihtiyaçlarını karşılamak adına bir girişimde bulunması mümkün görülmemektedir (Kula ve Çakar, 2015, s. 193).

Şekil 1. İhtiyaçlar hiyerarşisi piramidi (Maslow, 1943)

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi teorisine göre, kentsel açık-yeşil alanların, fiziksel ihtiyaçlarını karşılayan insanların güvenlik ihtiyacını karşıladıktan sonra sosyal ihtiyaçlarını karşılaması gerekmektedir. Sosyal ve kültürel ihtiyaçların karşılanabileceği mekanlar olarak kentsel açık-yeşil alanların, kullanıcılarına öncelikle güvenli mekanlar sunmasının ardından dinlenme, eğlenme, sosyalleşme ve ait olma ihtiyaçlarını karşılayacak mekanları ve kullanımları sunması beklenmektedir.

Kentte Güvenlik

İnsanları toplu halde yaşamaya iten nedenlerin başında güvenlik ihtiyacı gelmektedir (Kaypak, 2012, s. 4). Tarih boyunca insanlar, korunma güdüsüyle bir araya toplanarak kentler kurmuş; kendilerini kentte güvende hissetmişlerdir. Buna rağmen Dünya nüfusunun büyük bir kısmının yaşadığı kentler, güvenlik ihtiyacının en çok duyumsandığı yerlerin başında gelmektedir (Kaypak, 2016, s. 36).

İnsanların bireysel güvenliğinin dışında önemli olan bir konu da kişinin bireysel güvenliğini doğrudan etkileyen çevresel faktörler yani kişinin yaşam çevresinin güvenliğidir. Söz konusu yaşam çevresi ise kentlerdir. Dolayısıyla kentlerde yaşanabilir, sağlıklı ve güvenli yaşam çevrelerinin oluşmasında güvenlik kavramı insan yaşamının en önemli gereksinimidir (Ataç ve Gürbüz, 2009, s. 27). Hatta kentlerde yaşam, güvenliğin sağlanmasıyla mümkündür. Kentlerde işlenen suçlar, kent güvenliğini olumsuz yönde etkilemektedir (Bahar, 2009, s. 271). Günümüzde kentlerde güven-sizliğe neden olan suçun, kentsel mekanla doğrudan ilişkili olduğu bilin-mektedir (Ataç ve Gürbüz, 2009, s. 27).

Yaşanan çevredeki bütün çekici unsurların yanı sıra güvenlik ve emniyet parametreleri önemli bir yere sahiptir (Kundak, 2013, s. 331). Kent güvenli-ği, barındırdığı bireylerin yaşam kalitesi göstergelerinin başında gelmekte-dir. Güvenli bir kentte insanlar, sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamlarını korkusuzca sürdürürler. Bu güven algısıyla birlikte, kente dair aidiyet duy-gusu da gelişir, sadece yerli halkın değil yabancı misafirlerin de güvenli bir şekilde yaşayabilecekleri yaşanabilir kentler ortaya çıkacaktır (STD, 2012, s. 13).

Güvenli kent olgusu, insanlık tarihinde uygarlığın her zaman bir ölçütü olmuştur. 20. yüzyılda, örgütlenmiş toplumlar düzeyinde gelişmenin ölçü-tü, “insan hakları” kapsamında yer alan “kentli hakları” ekseninde şekil-lenmiştir. Kent yaşamı, düzenli kentler yaratmak amacıyla, yasaklar üze-rine kurulmuştur. Ancak modern çağın gereklerine uygun geliştirilmiş kurallar sayesinde kent yaşıntısı, yaşanabilir mekanlarda özgürce sürdü-rülebilmektedir. Değişim ve dönüşümlerin yaşandığı mekanlar olarak kentlerde topluma ve kente karşı işlenen suçların oluşmaması ve/veya engellenmesi önem kazanmıştır. 21. yüzyılda da geçmişte olduğu gibi kentlerin en önemli sorunu, güvenliğin sağlanması olmuştur (Aksoy, 2007, s. 11).

Güvenlik, insanlar için temel bir ihtiyaç olarak Avrupa Kentsel Şar-tı’nda da belirtildiği gibi bir yaşam ve kentli hakkı olarak kabul edilmek-tedir. 18 Mart 1992 tarihinde gerçekleşen Avrupa Yerel ve Bölgesel Yöne-timler Konferansı’nda kabul edilen Avrupa Kentsel Şartı’na göre Avrupa yerleşimlerinde yaşayan kent sakinlerinin çeşitli haklara sahip olduğu ilan edilmiştir. Avrupa Kentsel Şartı’nda bir kentli hakkı olarak güvenlik ko-nusunda temel ilkeler belirlenmiş ve bu ilkeler “Kent Güvenliğinin Sağ-lanması ve Suçların Önlenmesi” ana başlığı altında toplanmıştır:

- Net bir güvenlik ve suç önleme politikasının, alınacak önlemlere,

yasal yaptırımlara ve ortak desteğe dayandırılması,

- Yerel güvenlik politikasının güncelleştirilmiş kapsamlı istatistiksel veri ve bilgilere dayandırılması,
- Suçun önlenmesinin toplumun tüm üyelerini ilgilendirmesi,
- Etkili kent güvenliği politikası için emniyet güçleri ve yerel halkın yardımlaşması,
- Uyuşturucu karşıtı yerel politikanın oluşturulması ve uygulanması,
- Suçların tekrarını önleyici programlar ve hapis cezaları yerine alternatif çözümler üretilmesi,
- Yerel güvenlik politikasının temel unsuru olarak mağdurların kollanması,
- Suçların önlenmesine öncelik verilmesi ve buna bağlı mali kaynakların yaratılmasıdır (Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü [M.İ.G.M.], 1996, s. 25).

Avrupa Kentsel Şartı çerçevesinde Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu'nda Avrupa yerleşimlerinde yaşayan kentlilerin sahip olduğu haklardan güvenlik, ilk sırada yer almakta olup “mümkün olduğunca suç, şiddet ve yasa dışı olaylardan arındırılmış emin ve güvenli bir kent” şeklinde açıklanmıştır. Kentli haklarının gerçekleşmesi bireylerin, dayanışma ve sorumlu hemşeriliğe ilişkin eşit yükümlülükleri kabul etmesine dayandırılmıştır (M.İ.G.M., 1996, s. 1).

2008 yılında ikincisi yayınlanan Avrupa Kentsel Şartı'nda ise “Yeni Bir Kentlilik için Manifesto” başlığı altında yine kentli haklarına vurgu yaparak güvenlik konusu, ulaşım açısından yol güvenliği ve çalışma hayatında iş güvenliği açısından ele alınmıştır (Mimarlar Odası, 2008, s. 1).

Birleşmiş Milletler, İnsan Yerleşmeleri Merkezi, HABİTAT Konferansları'nda özellikle kent güvenliğinin ele alınması için çağrıda bulunmuştur. HABİTAT'ın konuyla ilgili çalışmaları, 1996 yılında İstanbul'da toplanan HABİTAT II Konferansı'nın, “Daha Güvenlikli Kentler İzlenesi”ni uygulamaya koymakla başlamıştır. Bu kapsamda “Kentleri Daha Güvenlikli Yapmak için Bize Yardım Edin” konulu araştırmada, kentsel güvenliğin sağlanmasında merkezi ve yerel yönetimler en önemli aktörler olarak rollerine değinilmiştir (Geray, 2007, s. 50).

Gerek Avrupa Kentsel Şartı'nda gerekse Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu'nda güvenlik konusunda sadece yöneticilerin değil aynı zamanda yerel halkın da sorumlulukları olduğu belirtilmiştir. Türkiye'de de suçla mücadele ve güvenliğin sağlanmasında sorumluluk sadece devletin güvenlik hizmeti veren kamu kurumlarının (askeri güçler, emniyet teşkilatı,

yerel yönetim, kaymakamlık, valilik, zabıta) değil aynı zamanda farklı aktörlerin de sorumluluk alanına girmektedir. Bu açıdan birey, aile, toplum, sivil toplum örgütleri, araştırma merkezleri, üniversiteler, eğitimciler, planlamacılar, tasarımcılar, sosyal hizmet uzmanları, sosyologlar, psikolojik danışman ve rehberlik uzmanları geniş kapsamlı olan güvenliğin sağlanması ve güvenlik algısının pozitif olması için işbirliğine dayalı bütüncül çalışmaları gerçekleştirmelidir.

Kentte Güvenlik Algısı

Kentte yaşayan insanlar, günlük yaşamlarında kullanmış oldukları kentsel mekanlara karşı bir farkındalık yani bir algı geliştirirler (Ataç, 2008: s. 55). Mekan, hareketle algılanır ve algılama duyular aracılığıyla gerçekleşir. Algılamayla birlikte mekan deneyimlenir yani yaşayarak herhangi bir yere veya mekana ait biçimsel ve nesnel özellikler geçici olarak bellekte depolanır. Mekanda kalış süresine ve kullanım çeşitliliğine göre o mekan bireyde belirli anılarla anlam kazanır. Bütün bu algılama süreci kişiye, kişinin dünya görüşüne ve yaşadığı coğrafyadaki kültürüne göre değişkenlik gösterebilmektedir (İnceoğlu ve Aytuğ, 2006, s. 133). Güvenlik de kentsel mekanın deneyimlenmesi sonucu oluşan bir duygu ve algıdır. Kentsel alanlarda fiziksel çevrenin niteliği, tasarım özellikleri, içinde barındırdığı unsurlar ve çevre koşulları bireylerin güvenlik duygusunu ve suç korkusunu etkilemektedir (Şahin, 2016, s. 107). Bu nedenle kişilerin mekanı nasıl algıladıkları ve mekanın kişilerde ortaya çıkardığı farklı algılara neden olan fiziksel özellikleri güvenlik algısı, suç tehdidi ve suç olaylarının ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. Güvenlik duygusu özellikle sosyal, kültürel ve ekonomik farklılıkların bulunduğu kentsel alanlarda suç korkusuyla ilişkili bir problem konusudur (Apak vd., 2002, s. 65).

Bir kenti güvenli olmaktan uzaklaştıran nedenler arasında;

- Hızlı nüfus artışı, nüfus hareketliliği (mülteci ve yerel halkın hareketliliği), göç ve sosyal kontrolün azalması,
- Yabancılar ve istenmeyen kişiler (evsizler, madde bağımlıları, dilenciler, sokak çocukları ve başboş gençler),
- Suç ve suçlu oranlarındaki artış,
- Örgütlü suç ve terör,
- Yerel çatışmalar ve toplumsal şiddet (Kaypak, 2012, s. 17),
- Karmaşa ve düzensizlik,
- Ekonomik durum (işsizlik ve gelir seviyesinin düşük olması),
- Trafik sorunu,

- Yangın ve kazalar gibi çeşitli olaylar,
- Doğal afetler (deprem, ani iklim olayları ve sel),
- Çevre sorunları (hava, su, toprak ve gürültü kirliliği),
- Mekansal özellikler (kentsel çöküntü alanları, terk edilmiş ve kullanılmayan yerler, savunulamayan alanlar, karanlık, loş ve kuytu yerler, bakımsızlık) yer almaktadır (Şahin, 2016; STD, 2012).

Kentin fiziksel çevresinin algısal ve zamansal durumlarına ait özellikler güvenlik algısı açısından önemli konulardır. Mekansal özellikler, planlama ve tasarımcılar tarafından farklı açılardan ele alınarak kentlerin daha güvenli olması için çalışmalar yürütülmektedir.

Kentte güvenlik algısı, insanların yaşadıkları mahallede ne kadar güvende hissettikleri araştırarak ölçülebilir (Bedimo-Rung et al., 2005, s. 165). Greene (2003), Latin Amerika'da yaptığı güven/güvensizlik hissi çalışmasında, çalışma için seçilen kentsel mekanlarda mekan kullanıcıları ile yapılan anket ve ortak çalışmalar sonucunda, genel olarak bir çok kentsel mekan için geçerli olabilecek, güven/güvensizlik algısını oluşturan 6 faktör tanımlanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Güven algısı bileşenleri (Greene, 2003, s. 18)

Görülebilir alan	Görsel kontrol
Aydınlatma	Caddeye bakan pencereler
Ağaç ve çalılar	Otobüs duraklarının varlığı
Sokak genişlikleri	Ayırıcıların şeffaflığı
Kentsel ızgara sistem	Diğer yayaların konumları
Sosyal ağlar	Mekanın kullanımı
Komşularla tanışma derecesi	Taşıt akışı
Komşuluk bilgileri	Otobüs güzergahları
Komşuluk ilişkileri	Kent mobilyaları
Potansiyel yardım	Tehlike faktörleri
Polisin varlığı	Eğlence mekanları/içki satılan yerler
Evlerin giriş kapıları	Terkedilmiş ve ıssız alanlar
Telefon kulübelerinin varlığı	Yoksulluk düzeyi
Ticari birimler	Genç suçlu grupları
	Gecenin etkisi

Greene (2003)'ün araştırma sonuçları, güvenliği hissetmede önemli olan beş değişkeni ortaya koymuştur:

- Aydınlatma, parklar, caddeler ve otobüs duraklarında güvenlikle ilgili temel faktör olarak tanımlanmıştır.
- Yaya akışının güvenliği arttırdığı ve hatta soyulma riskini azalttığı düşünülmektedir.

- Açık alanlarda daha fazla görsel kontrol sağlayan mekanlar tercih edilmiş; “daha az gizem” içeren mekanlar pozitif olarak nitelendirilmiştir.
- Ağaç ve çalılık alanlar, genellikle güvensizlik kaynağı olarak görülmektedir. Ağaç ve çalılar, gölge ve karanlık alanlar oluşturduğu için suçlulara potansiyel bir saklanma yeri ürettiği düşünülmektedir.
- Sınır elemanlarıyla ilgili farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bir grup tarafından sokaklarda güvenliği artırdığını hissettikleri için güvenli; diğer bir grup tarafından sokaklarda özgürlüğü kısıtladığını hissettikleri için güvensiz olarak nitelendirilmiştir (Greene, 2003, s. 9,10).

Buna göre bir mekanın kentli tarafından “güvensiz” olarak algılanma nedenlerinin başında öncelikle kişi üzerinde baskı olacak şekilde çevre tarafından görülebiliyor olmak ve kendini rahatsız hissedecek şekilde çevresini görüyor olmak yer almaktadır. Görülebilirliğin sağlanmasında; yolların genişlikleri, ağaç ya da diğer peyzaj elemanlarının, kent mobilyalarının konumu ya da ayırıcı elemanlarının varlığı gibi etmenler önem taşımaktadır. Bunların dışında özellikle aydınlatmanın yeterli olması, güvenlik güçlerine erişebilirlik, karma kullanımlarla günün her saati canlı olan mekanlar ve bakımlı bir kentsel çevrenin de güvenlik hissini arttırdığı ortaya çıkmıştır. Komşuların ya da o mekanı sürekli kullananların birbirleriyle olan ilişkileri özellikle resmi olmayan izlemenin sağlanması açısından da önemli görülmüştür (Greene, 2003).

Kentlerde yaşanan suç ve kişiler üzerinde yarattığı korku, kentlilerin günlük yaşamını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu durum bir yandan kentlerde sakınılan ya da kullanılmayan kentsel çevrelerin artmasına neden olurken, diğer taraftan kentlilerin yaşadıkları yerden memnun olmaması sonucunu doğurmaktadır. Bu nedenle suçun kent ve insan üzerindeki etkisinden yola çıkan kent sosyologlarının, suçu mekan ve o mekanı kullanan kişilerle ilişkilendirdikleri araştırmaları sonucunda, kentsel mekanda fiziksel ve sosyal çevrelerin ya da kullanıcıların birbirleriyle ve çevresiyle olan ilişkilerinin, mekandaki güvenlik ve suç ile doğrudan ilişkili olduğu görülmüştür. Bu da güvenli kent mekanlarının oluşturulmasında öncelikle o mekanda suçu oluşturan ya da suça neden olan mekansal özelliklerin saptanması ve orada yaşayan ya da o mekanı düzenli olarak kullanan insanların yaşadıkları/kullandıkları yeri nasıl algıladıklarının çözümlenmesi gereğini doğurmaktadır (Ataç, 2007, s. 18).

Kentsel Açık-Yeşil Alanlarda Güvenlik Algısı

Yapılan çalışmalar, zaman zaman kentsel açık-yeşil alanların, suçun

yaygın olduğu, kaçınma davranışına yol açan tehlikeli ve güvensiz yerler olduğuna işaret etmektedir. Bu nedenle uyandırdıkları korkudan dolayı açık-yeşil alanlar özellikle güvenlik ve kriminolojik açıdan yanlış anlaşılmıştır (Alvim, 2016, s. 1).

1990'lı yıllarda Gençlik Parkı güvenli ve rahat kullanılabilir bir mekan olmaktan çıkmıştır. Köprü altında uyuyan ve havuzda oynayan sokak çocukları, tinerciler, işsiz ve kimsesiz insanlar parkı mesken edinmiş, kullanıcıları rahatsız etmeye başlamıştır. Belediyenin 1990 yılında parkın girişini serbest bırakması bu olayların başlamasına neden olmuş; parkın sosyal ve kültürel yapısını değiştirmiştir. Zaman içerisinde yavaş yavaş işlevini kaybetmeye başlayan Gençlik Parkı'nın hızlanan olumsuz değişimi 2000'li yıllarda da devam etmiş ve Gençlik Parkı güvenlik nedeniyle kullanılamaz hale gelmiştir (Boyacı, 2010, s. 73). Ankara için tarihi öneme sahip olan Gençlik Parkı, yenilenmiş ve güvenlik önlemleri alınmış olarak 2009 yılında tekrar kent halkının kullanımına kazandırılmıştır.

Başarılı bir mekanın temel bir unsuru olarak güvenlik ve emniyet duygusu ile ilişkilendirilmesi beklenmektedir (Arjmand, 2017, s.129). Bir parkın tasarımı, insanların güvenlik konusundaki algıları ve mekanı kullanma isteği üzerinde doğrudan etkili olabilir. "Project for Public Spaces" tarafından yapılan bir çalışmada park kullanıcılarının yüksek riskli ortamlarla ilişkilendirdikleri fiziksel özellikler Tablo 2'de belirtilmiştir (Project for Public Spaces [PPS], 2009).

Tablo 2. Parklarda risk oluşturan fiziksel özellikler (PPS, 2009)

Açık-yeşil alanlarda güvenlik açısından risk oluşturan faktörler	
Zayıf aydınlatma	Ağaç ve çalılık alanlar
Kafa karıştırıcı düzen	Gizlenme alanları
Fiziksel ve işitsel yalıtım	Bakımsızlık, yetersiz bakım
Zayıf görüş	Vandalizm/tahribat
Yardıma erişim olmaması	İstenmeyen kişilerin varlığı

Amerika Birleşik Devletleri'nde Adalet Bakanlığı, Toplum Odaklı Polis Hizmetleri Ofisi'nin desteğiyle, Hilborn (2009) tarafından gerçekleştirilen "Kent Parklarında Suç ve Düzensizlikle Mücadele" konulu çalışmada kent parklarında fiziksel çevrenin risk ve korunma faktörleri Tablo 3'te belirtilmiştir. Risk oluşturan faktörler aynı zamanda korunmayı da sağlayan faktörlerdir. Bu faktörler tasarım aşamasında dikkate alınrsa daha güvenli kent parkları oluşturulabilir. Böylece parkların güvenliği için sonradan önlemler alınmasına gerek olmayabilir (Hilborn, 2009, s. 26).

Tablo 3. Kent parklarında fiziksel çevrenin risk ve korunma faktörleri (Hilborn, 2009, s.26)

Fiziksel çevrenin risk ve korunma faktörleri	
Aydınlatma	Aktivite kaynakları
Görüş hatları	Bakım
Hareket tahminleri	Kullanım çeşitliliği
Tuzaklar	Resmi gözetim
İşaretler	Yalıtım

Güvenlik, açık-yeşil alanda kullanıcılarının kişisel güvenliğini ifade eder ve park kullanımında önemli bir engel oluşturmaktadır (Bedimo-Rung et al., 2005, s. 165). Güven probleminin olduğu ve suç korkusu ile yaşayan bir birey sosyal yaşamdan kopabilir ve dolayısıyla kendisini gerçekleştirme anlamında eksik kalabilmekte, yaşam kalitesi düşmekte ve sonuçta doyumsuz ve mutsuz bir insan haline dönüşmektedir (Kula ve Çakar, 2015, s. 198).

Güvenli bir kent parkı; parkın tasarım, bakım (Şekil 2) ve polisle ilgili faaliyetlerin birlikte yürütüldüğü ve böylece halkın parkı güvenli bir yer olarak gördüğü, düzenli olarak gitmek istediği ve boş zamanlarını parktaki etkinliklerle değerlendirdiği dinamik bir yerdir. Suç ve düzensizlik, sınırlı olup parkın farklı gruplar tarafından kullanımı tolere edilebilir. Yasal faaliyetler, parkta baskın faaliyetlerdir. Yerel halk parka değer verdiği için “sahiplik” duygusu taşır ve sosyal kontrol sağlamak için koruyucu olarak görev yapan yeterli sayıda kullanıcı vardır. Ayrıca, yerel halk, müdahale gerektiğinde park yönetimi ve polis tarafından yapılan resmi müdahaleleri de desteklemektedirler (Hilborn, 2009, s. 5).

Etimesgut Parkları Bakımlı, Temiz, Güvenli

Bakımsız Parklar Halkı Tedirgin Ediyor!

Şekil 2. Ankara (Anonim, 2017) ve Uşak'ta (Anonim, 2013) parklarda bakım/sızlık etkisi

Hilborn (2009), insanların bir parkı güvenli olarak gördüklerini anlamının işaretlerini 4 madde ile ifade etmiştir:

- Ebeveynler parka çocuklarını götürür,
- Kadınlar da erkekler kadar parka gider,
- Yaşlılar düzenli olarak parkı ziyaret eder,
- Çalışanlar öğle yemeğini parkta yer ya da öğlen arası parkta dinlenmek için mola verirler.

Parkların güvenliği, parkın konforunun ve imajının kullanıcılar tarafından algılanmasında önemli bir etkidir. Güvenlik park çevresinde başlar. Alan üzerinde denetimin sağlandığını hissetmek, alanı görebilmek, tehlike anında kolayca kaçabilmek ve çevreden destek alabilmek, o yerin daha güvenli hissedilmesini sağlar. Güvenli park çevreleri için güvenlik personelinin, telefona ulaşımın ve ilk yardım ünitelerinin sağlanması gereklidir. Park içerisinde açık görüş sahalarının olması da güvenliğin algılanmasında etkilidir. Açık görüş sağlayan alanlar, kullanıcılar için tehdit unsuru olabilecek kişilerin varlıklarının belirlenmesine yardımcı olur (Yücel, 2007).

Açık-yeşil alanlarda dikkat edilmesi gereken diğer temel güvenlik konuları, çocuk oyun alanı ve oyun elemanlarının güvenliği, donatı elemanlarının kullanıcıya uygunluğu, genel ekipman güvenliği, yollar, girişler ve çıkışlar, aydınlatma ekipmanı, işaret ve tabelalar, yardım imkanları ve uygun döşemedir (Neisiani et al., 2016, s. 52).

Türkiye’de Kentsel Açık-Yeşil Alanlarda Güvenliğin Sağlanması

Açık-yeşil alanlarda güvenlik açısından sorun yaratan faktörler arasında mekansal özellikler, bakımsızlık, kalabalık, yabancılar, istenmeyen kişilerin varlığı, trafik, iklim olayları, sokak hayvanları, suç tehlikesi ve tehdidi yer almaktadır. Türkiye’de kentsel açık-yeşil alanlarda güvenlik resmi gözetim yoluyla suçun önlenmesi veya suça müdahale edilerek sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda kentlerde yerel yönetimler, valilikler, Zabıta Müdürlüğü ve Emniyet Müdürlüğü iş birliği içerisinde görev yapmaktadır.

Türkiye’de kentsel açık-yeşil alanlarda güvenliği sağlama çalışmalarında, bakım çalışmaları dışında mekanın özelliklerinden kaynaklanan güvenlik sorunları ve diğer faktörler geri planda kalmaktadır. Özellikle tasarım aşamasında açık-yeşil alanlarda güvenliği sağlayacak çözümler göz ardı edilmektedir.

Kentsel açık-yeşil alanlarda güvenliği sağlamak için yerel yönetimler tarafından güvenlik kameraları ve özel güvenlik birimleri yaygın olarak tercih edilmektedir. Ayrıca Zabıta Müdürlüğü ve Emniyet Genel Müdürlüğü de açık-yeşil alanların güvenliği için çalışmaktadır.

Güvenlik kameraları: Özellikle çok geniş alana sahip açık-yeşil alanlara yerleştirilen kamera sistemleri ile 24 saat boyunca alan izlenmektedir. Kamera izleme odasından alanı izleyen görevliler, özel güvenlik veya emniyet birimlerinin duruma veya olaya en kısa sürede müdahale etmesini sağlamaktadır. Güvenlik kameralarının varlığı, suça eğilimli kişiler için caydırıcı bir rol oynarken kullanıcıların kendini daha güvende hissetmelerine yardımcı olmaktadır.

Özel Güvenlik: Yeni 5216 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Yasası'nda, "güvenlik" ibaresi bulunmamakta ancak 5393 sayılı Temel Belediye Yasasında güvenlik konusu, "hizmet yüklenmeleri" arasında sayılmaktadır. Belediyelerin sorumlulukları altındaki açık-yeşil alanlar, kimi zaman büyük bir park, kimi zaman bir yaya bölgesinin tamamı olabilmektedir. Belediye sınırları içindeki bazı parklar, kimi zaman basit bir bahçe düzenini aşmakta ve vatandaşların dinlenmesi için oturma grupları, seyir alanları ve su oyunları içeren havuzlar, ışıklandırma sistemi ile birlikte kültür etkinliklerinin yapılacağı geniş park alanları oluşturulmaktadır. Çoğunlukla maddi değeri de yüksek projelerle gerçekleştirilen bu parkların korunması büyük sorun olmaktadır (Fırat, 2008, s. 220). Bu nedenle yerel yönetimler, özel güvenlik birimleri ile açık-yeşil alanların güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır. Özel güvenlik birimleri ise valilik ve Zabıta Müdürlüğü'nün sorumluluk ve denetimi altındadır.

Genellikle Türkiye'de açık-yeşil alanlarda güvenliğin sağlanması için yerel yönetimler, özel güvenlik hizmet alımı yapmaktadır. Güvenlik kameralarına ek olarak motorize, piyade ve özel eğitilmiş atlı güvenlik görevlileri kent halkının parkları huzur ve güvenle kullanması için çalışmaktadır. Ankara'da ise açık-yeşil alanlarda güvenlik, Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin bir şirketi olan ANFA Güvenlik tarafından sağlanmaktadır (Şekil 3). Özel güvenlik hizmeti sunmaya 1992 yılında başlayan ANFA Güvenlik, 5188 sayılı yasa gereklerine göre 2005 yılında şirketleşme süreci sonrasında can ve mal güvenliğini korumaya yönelik güvenlik hizmeti vermeye devam etmektedir (ANFA, 2017).

Şekil 3. Ankara’da parklarda güvenliği sağlayan özel güvenlik birimi (ANFA, 2017)

Zabıta Müdürlüğü: Zabıta Müdürlüğü’nün görev, yetki ve sorumlulukları arasında “belediye binasında, ek hizmet binalarında ve özel güvenlik izni alınan diğer yerlerde güvenlik hizmetlerinin aksatılmadan yürütülmesini sağlamak” yer almaktadır. Zabıta Müdürlüğü’ne bağlı İdari, Yazı İşleri ve Stratejik Planlama Amirliği’nin “Zabıta Destek Hizmeti ve Özel Güvenlik Personeli Hizmet Alımı ihale iş ve işlemlerini yürütmek” ve “belediyenin özel güvenlik kapsamına alınması istenen yerlerinin izin alma işlemlerini gerçekleştirerek özel güvenlik izinleri alınan bu yerlerde güvenlik hizmetinin aksamadan yürütülmesini sağlama” sorumluluğu vardır.

03.05.1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanunu ve ilgili imar yönetmeliklerine göre belediye ve mücavir alan sınırları içinde güvenlik tedbirleri alınması gerekli görülen arsaların çevrilmesini sağlamak, açıkta bulunan kuyu, mahzen gibi yerleri kapattırarak zararlarını ve tehlikelerini gidermek, yıkılacak derecedeki binaları boşalttırmak, yıkım kararlarının uygulanmasında gerekli tedbirleri almak, ruhsatsız yapılan inşaatları tespit etmek ve derhal inşaatı durdurarak belediyenin fen kuruluşlarının yetkili elemanlarıyla birlikte tutanak düzenlemek ve haklarında kanuni işlem yapmakta Zabıta Müdürlüğü’nün güvenlikle ilgili diğer görevleri arasındadır (Anonim, 2007).

Emniyet Genel Müdürlüğü: Emniyet Genel Müdürlüğü’nün illerde Mobil Park Polisi ve Toplum Destekli Polislik uygulamaları da hem kent güvenliği hem de açık-yeşil alanların güvenliğini sağlamaya yöneliktir.

Mobil Park Polisi Projesi, parklarda yaşanan güvenlik zafiyetlerinin tespit edilerek gerekli tedbirlerin alınmasının sağlanması, yaşanacak olumsuz olaylara en hızlı şekilde müdahale edebilmek ve vatandaşların güvenli parklarda huzur içinde vakit geçirmelerini sağlayabilmek amacıyla 2016 yılında uygulamaya geçirilmiştir (Şekil 4). Mobil Park Polisi, parklarda meydana gelen olaylar ile ilgili istatistiki veriler çıkararak karşılaşılan olumsuzluklara yönelik yeni stratejiler geliştirilmekte ve vatandaşların parklardan güvenli bir şekilde faydalanmalarını sağlamaktır (Anonim, 2017a).

Türkiye genelinde kamu kullanımına açık olan park ve bahçelerde belirli aralıklarla Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) tarafından operasyonlar gerçekleştirilmektedir. 2017 yılındaki uygulama, temel insan haklarına saygılı, özgürlük ve güvenlik arasındaki hassas dengeye önem veren bir yöntem ile mevcut huzur ve güven ortamının devamının sağlanması, suç işleme amaçındakilerin caydırılması, aranan şahıs ve araçların yakalanması için 30 Büyükşehirde kurulan Mobil Park Polisi Ekipleri ve 51 il Asayiş Şube Müdürlüklerine bağlı ekipler ile 24 Temmuz 2017 tarihinde eş zamanlı olarak 17.00-20.00 saatleri arasında polisin sorumluluk alanındaki parklarda gerçekleştirilmiştir² (Şekil 5). Yapılan denetimler sonucunda kullanıcılar, parklarda kendilerini daha güvende hissettiklerini ve daha rahat olduklarını ifade etmişlerdir (EGM, 2017).

² Park ve bahçelerde huzur operasyonu gerçekleştirildi.

Vatandaşların huzur içinde parkları kullanabilmesi ve yapılan yatırımların kıymetlendirilebilmesi amacıyla, Asayiş Daire Başkanlığı koordinesinde 30 Büyükşehirde 5 Haziran'da Mobil Park Polisleri uygulaması faaliyete geçirildi. Proje kapsamında 148 ekipte 439 polis memuru ve 147 zabıta memuru görevlendirildi. Büyükşehir Belediyesi bulunan 30 ilde görev yapan park polisleri zaman içerisinde 51 ilde daha faaliyete geçirildi.

"Türkiye Huzurlu Parklar" uygulamasında yüzlerce kişi gözaltına alındı.

Vatandaşların dinlenebilmesi, spor yapabilmesi, sohbet edebilmesi, gezebilmesi ve çocukların arkadaşları ile hoşça vakit geçirip oyun oynayabilmesi için her yıl belediyeler tarafından yüklü miktarda kaynak kullanılarak yapılan parklarda vatandaşların huzurunun sağlanması amacıyla Türkiye genelinde "Huzurlu Parklar" uygulaması hayata geçirildi.

Emniyet Genel Müdürlüğü Asayiş Dairesi Başkanlığı koordinesinde, 81 ilde 7.968 personelin katılımıyla 4.381 parkta "Türkiye Huzurlu Parklar" uygulaması başlatıldı. Gerçekleştirilen denetimlere, 2.471 ekipteki 7.968 personel ile 39 detektör köpek katıldı. Mobil Park ekipleri projesinin hayata geçirildiği yaklaşık 1,5 aylık dönemde 6.830 parkta gerçekleştirilen denetimlerde, çeşitli suçlardan aranan 443 şüpheli yakalandı (Milliyet, 2017).

Şekil 4. Mobil Park Polisi (EGM, 2017)

Şekil 5. Park ve bahçelerde huzur operasyonu (EGM, 2017)

Toplum Destekli Polislik, suçla mücadele ve güvenlik politikalarının uygulanmasına toplumun katılım ve desteğinin sağlanmasına dayanmaktadır; öncelikle toplumsal beklentilerin ve taleplerin karşılanması bu anlayışın odak noktasını oluşturmaktadır. Toplum Destekli Polislik ile öngörülen amaçlar arasında kentsel açık-yeşil alanlarda güvenliği sağlamaya yönelik amaçlar vardır. Bunlar:

- Suçlarda meydana gelen sayısal artışla birlikte toplumda ortaya çıkan genel güvensizlik hissini azaltmak,
- Çevresel koşulların etkisiyle kişilerde görülmeye başlanan kişisel güvensizlik algılamasının izlerini azaltmaya çalışmak,
- Toplumda oluşan güvenlik kaygısı ve suç korkusunu azaltarak kentlerdeki yaşam kalitesinin yükselmesine katkıda bulunmak, toplumda güvenlik bilincini ve duyarlılığını artırmak,
- Suç analizi ve hizmet alanlarına ilişkin analitik çalışmalar yapılmasını sağlamak,
- Önleyici güvenlik hizmetleri kapsamında programlar ve kampanyalar düzenlemek,

- Güvenlik konusundaki toplumsal gereksinimlere ve taleplere cevap verebilmek için hizmetlere uygun nitelikte uygulama modelleri geliştirmektedir (EGM, 2017).

Güvenli Mekanlar ve Suçun Önlenmesi için Tasarım Yaklaşımları

“Fiziksel çevredeki fırsatlar suçun başlıca sebebidir” görüşü, suçun önlenmesi ve güvenli mekanlar için kentsel tasarım alanına giren çalışmaları destekleyen temel motivasyondur. Bu çalışmalardaki bir diğer amaç ise sadece “suç” olayını önlemek değil, kişilerin suçun varlığıyla bağlantılı olan endişesi ya da başka bir deyişle suç korkusunu da önlemektir. Bu bağlamda suç ve suç korkusunun önlenmesi ile kentsel mekanın güvenliğine yönelik düzenlemeleri içeren tasarım yaklaşımları:

- Savunulabilir mekan,
- Mekan dizim analizi,
- Çevresel tasarım aracılığıyla suçun önlenmesidir (Düzgün, 2007, s. 7).

Savunulabilir mekan, mekan dizim analizi ve çevresel tasarım aracılığıyla suç önleme yaklaşımları dikkate alınarak kentsel açık-yeşil alanların güvenli yerler olması sağlanabilir.

Savunulabilir mekan

Savunulabilir mekan teorisiyle Newman (1972), stres, kargaşa ve kontrolsüzlüğün yaygın olduğu, komşuluk ilişkilerinin zayıfladığı, çoğunlukla çok katlı ve yoğun konut alanlarında suç oranlarının artmasına karşılık tasarımla alınabilecek önlem ve yapılabilecek müdahaleleri açıklamıştır. Newman (1996), bir kentsel mekanın fiziksel özelliklerinin, o mekanda yaşayan ya da o mekanı sürekli olarak kullanan kişilerle, potansiyel suçluların sosyal davranışlarını doğrudan etkilediğini ileri sürmüş ve mekanda uygulanacak fiziksel müdahalelerin bu durumu olumlu yönde değiştirebileceğini savunmuştur. Dolayısıyla Newman’a göre, kentsel mekana yapılacak fiziksel müdahale ile oradaki sosyal yaşamı kuvvetlendirmek, suça yönelik izlemeleri kolaylaştırmak ve mekanın doğal yollarla kendini suça karşı koruyabilmesini sağlamak mümkündür. Savunulabilir mekan, 4 tasarım unsuruna göre oluşturulabilir. Bunlar, bölgesellik, doğal gözetim, çevresel görünüm ve çevre/muhitten oluşan savunulabilirliktir.

Bölgesellik: Bir alanın belirli bir kişiye ya da kamuya ait olması ve alandaki birtakım göstergelerle bu aitliğin hissettirilmesi anlamına gelmektedir. Bu alanın kullanıcıları sadece yasal kullanıcılardır. Alanların

özel mülkiyete sahip olduğu ve bir sahiplilik bildirdiği görünen ya da hissettirilen ayırcılarla belli edilir.

Doğal gözetim: Resmi ve gayri resmi izleme ile gerçekleşir. Gayri resmi izleme, kamusal alanda ya da mahalle ölçeğinde komşuların izlemesi ile gerçekleşir. Resmi (yasal) izleme ise bir güvenlik görevlisinin ya da bir korumanın bir alanı gözleme işini yapması durumudur (Ataç, 2008; s. 45). Yani bir yerdeki tasarım unsurlarının gözetim fırsatını oradaki kişilere vermesidir. Bu şekilde olabilecek suç unsurlarının çevredekilerin gözetimi korkusuyla azaltılması hedeflenir (Cicaleri ve Cicaleri, 2016).

Çevresel görünüm: Toplumdan izole olmayan fakat aynı zamanda da potansiyel suçluya karşı suçun işlenmesi için çekici görünmeyen bina, mahalle ya da bir kentsel mekanın oluşturulması hedeflenir (Ataç, 2008; s. 45). Çevrenin görünümü, yapılı bir ortamın ve bu ortamda var olan ve hissedilen yönetim şekli o çevrenin algılanmasını etkiler. O yerin temiz, iyi bakımlı ve düzenli bir yer algısı oluşturabilmesi aynı zamanda birileri tarafından ilgilenildiği ve kontrol edildiği anlamını taşır (Cicaleri ve Cicaleri, 2016).

Çevre/muhit: Bir yerin kendisinin güvenli olması önemli olduğu kadar o yeri çevreleyen komşu birimlerin de güvenli olması suçun azaltılması bakımından önemlidir (Cicaleri ve Cicaleri, 2016). Bir kent parçasının, binanın ya da mahallenin bulunduğu çevre, suç açısından durumunu ifade eder. Bu durum muhitin çok suç işlenen, nadir suç işlenen ya da suç işlenmeyen bir yer olup olmadığını ortaya koyar (Ataç, 2008; s. 45).

Savunulabilir mekan teorisi, açık-yeşil alanların doğal gözetimini en üst düzeye çıkarmak için yapılı çevredeki tasarım değişikliklerini içerir. Tasarım değişikliklerine örnek olarak sokakların yaya kullanımına ayrılması ve yürüyüş yollarının yeniden tasarımı verilebilir. Savunulabilir mekan uygulamaları, doğal gözetimi artırarak açık-yeşil alan kullanımını teşvik edebilir (Welsh, 2010, s. 9).

Mekan dizim analizi

Mekan Dizim Analizi, Bill Hillier ve Julianne Hanson tarafından 1970'lerin sonunda ortaya koyulmuştur. Mimarların fiziksel çevrelerin sosyal özelliklerini keşfetmek amacıyla oluşturdukları bir kavramdır. Tasarıma farklı bir bakış açısı getiren bu kavram, daha sonraları suç ve mekan arasındaki ilişkiyi anlamak ve suçu önlemek için de kullanılmıştır.

Bu kavrama göre mekansal yapılandırma, insanların bir alanda sürdürdükleri yaşam şekillerini oluşturmalarında oldukça etkilidir. Tahminlere

dayalı bir kavramdır ve amacı mekanın insanlar üzerindeki etkilerini bulmaktır. Bu kavramla bağlantılı yapılan çalışmalar, mekanların bileşenlerine ayrılabilmesi ve kişilerin tercihlerinin analiz edilmesi sonucunda mekanların göreceli ilişkilerini ve bütünleşmeyi tanımlayabilen harita ve grafikler üretmeye yöneliktir. Suçu önleme konusundaki bu yaklaşım 4 açıdan irdelenebilir:

- Mekanın kullanıcılarının diğer kişilerden yalıtılmasının ve çıkmaz sokak örüntülerinin suçu engelleyemediğini ortaya koyar.
- Bütünleşmiş kentsel dokunun ve toplumsal faaliyetler yönünden daha aktif mekanlar yaratmanın suçu önleyeceğini savunur.
- Bir bölgede yaşayanların mekanlarını kontrol etme kapasitesinin artırılması dışında, o mekandan olmayan ama sadece “oradan geçenleri” bile göz ardı etmeden mekanın kontrol potansiyelini arttırmayı hedefler.
- Güvenlik kavramını genel olarak veya bölge özelinde algılamaya çalışır (Düzgün, 2007, s. 7).

Çevresel Tasarım Aracılığıyla Suç Önleme

Suç önleme stratejilerinin sadece Emniyet Müdürlüğü yani polise ait olan sorumluluk alanını aşıp aynı zamanda kent plancıları, tasarımcılar, eğitimle ilgili otoriteler, belediyeler, sivil toplum örgütleri, aileler ve bireyler gibi pek çok aktörün sorumluluk alanına girdiği görülmektedir (STD, 2012, s. 201).

İnsan davranışları ile mekan arasında yoğun bir ilişki ve karşılıklı etkileşimden bahsetmek mümkündür (Kahraman, 2014, s. 76). Yapılan çalışmalar suç ve mekan arasında doğrudan bir bağlantı olduğunu; niteliksiz-köhnemiş mekanların suçlunun barınması, suçun beslenmesi ve gelişmesi için uygun ortamlar hazırladığını; sosyo-ekonomik açıdan düşük tabakanın yaşadığı mekanların ise suçu çektiğini ortaya koymuştur (STD, 2012, s. 273).

Tasarım yoluyla suçun önlenmesi yaklaşımı çevresel kriminolojide kilometre taşı olarak kabul gören kırık cam teorisi, rutin aktivite teorisi, suçun geometrik teorisi, rasyonel seçim teorisi ve suç deseni teorisinin katkısıyla ortaya çıkmıştır. Her bir teorisinin içeriğinde çevrenin suç davranışına olan etkisi önemli yer tutmakta ve bu yaklaşımlar çevresel tasarıma yön göstermektedir (Cicerali ve Cicerali, 2016).

Kriminolojide mekanın özelliklerine dikkat çeken akım, çevresel tasarım ile suç önleme (Crime Prevention Through Environmental Design-CPTED) teorisi, ilk olarak, bir kriminolog olan Ray Jeffery (1971) tarafından ortaya atılmış ve Timothy Crowe tarafından geliştirilmiştir (Düzgün, 2007, s. 7).

Crowe (2000), yapılandırılmış çevrenin uygun ve etkili kullanımının, suçun işlenme korkusunu ve suçun sıklığını azaltarak, yaşam kalitesinin artırılmasına katkı sunduğunu ifade etmektedir (Bahar, 2009, s. 272). Tasarım ile suç önleme uygulamalarının 3 ana stratejisi vardır. Bunlar, doğal erişim kontrolü, doğal gözetim ve bölgesel uygulamadır (Crowe, 2000, s. 36). Bu üç strateji, insanların yaşamak, çalışmak, seyahat etmek veya ziyaret etmek için oluşturdukları ve kendilerini güvende hissettikleri bir ortam yaratmak için birlikte çalışır (Crowe and Zahm, 1994, s. 23).

Doğal erişim kontrolü: Erişim kontrolü, bir bölgeye, amaçlanan-istenen kullanıcıların dışındaki kullanıcıların erişimini engellemek için çalılar, çitler, kapılar ve diğer fiziksel tasarım elemanları kullanılarak sağlanır.

Doğal gözetim: Amaçlanan-istenen kullanıcılara çevreyi görme imkanı verirken, davetsiz misafirlerin de gözlemlenmesini sağlar. Gözlem, yeterli aydınlatma ve engelsiz görüş sağlayan peyzaj tasarımı ile geliştirilebilir.

Bölgesel uygulama: Kamu ve özel mülkiyet ayrımının ön plana çıkarılmasını öngören bir stratejidir. Kamu ve özel alanlar arasındaki sınırların, kaldırımlar, yeşil alanlar, duvarlar ve fiziksel unsurlarla belirlenmesidir (Crowe, 2000, s. 36).

Wekerle ve Whitzman (1995), bu kriterlere yenilerini eklemiş, çevresel tasarım aracılığıyla suç önleme bileşenlerini; aydınlatma, görüş çizgisi, kör noktalar, kaçış/hareket yolları, görünebilirlik, karma kullanım, hareketlilik, alan sahipliği, tabelalar, mekan bilgileri ve genel tasarım olarak genişletmiştir (Ataç, 2008, s. 73).

Güvenli Kentsel Açık-Yeşil Alanlar için Tasarım

Günümüzde Dünya genelinde kamusal alanlarda güvenlik seviyelerinin iyileştirilmesi, yöneticiler, planıcılar ve kentsel tasarımcılar için en önemli konulardan biri olarak görülmektedir (Pourahmad et al., 2013, s. 1). Güvenlik kaygıları, neredeyse tüm kentsel açık-yeşil alanlar için geçerlidir (Mambretti, 2011, s. 60).

Suç önleme ve güvenlik algısını pozitif yönde etkileme amaçlı yapılan çalışmaların büyük bölümü, çevre düzenlemesi ve bakımın suçu önlemede ve güvenlik algısını arttırmada etkili olduğunu vurgulamaktadır (STD, 2012, s. 186).

Kentsel açık-yeşil alanların tasarımı, insanların güvenlik algıları ve bir mekan kullanma istekliliği üzerinde doğrudan etkili olabilir. Güvenli bir park tasarlamak genellikle iyi bir tasarım olarak kabul edilir. İyi bir tasa-

rım ise kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılar, çeşitli ve ilginç mekanlara sahiptir, mekanla insan arasında bağlantı kurar, insanlara olumlu bir görünüm ve deneyim kazandırır. İyi tasarım, korku ya da suç oluşma olasılıklarını ortadan kaldırmaz ama etkili kontrol için ön koşulları yaratabilir (PPS, 2009). Bu bağlamda tasarım ya bir risk ya da koruyucu bir faktör olabilir (Hilborn, 2009, s. 21). Hassas bir peyzaj tasarımı, kullanıcıların açık-yeşil alanlarda güvenlik algısını olumlu etkiler ve anti sosyal davranışlardan vazgeçilmesini sağlar (Mambretti, 2011, s. 50).

“Project for Public Spaces” tarafından yapılan çalışmada; güvenli parklar tasarlarırken düzenli ve okunabilir bir tasarım, görünürlük ve görüş hatları oluşturma, ulaşım ve dolaşım, aydınlatma, kullanım çeşitliliği, tabela ve park bilgileri, suçun gerçekleşebileceği izole yerleri azaltma ve yardıma erişim konularına dikkat edilmesi gerektiği belirtmiştir (PPS, 2009)

Savunulabilir mekan, mekan dizim analizi ve çevresel tasarım aracılığıyla suç önleme stratejileri, tek tek ve ya birlikte kullanılarak güvenli kentsel açık-yeşil alanlar tasarlanabilir.

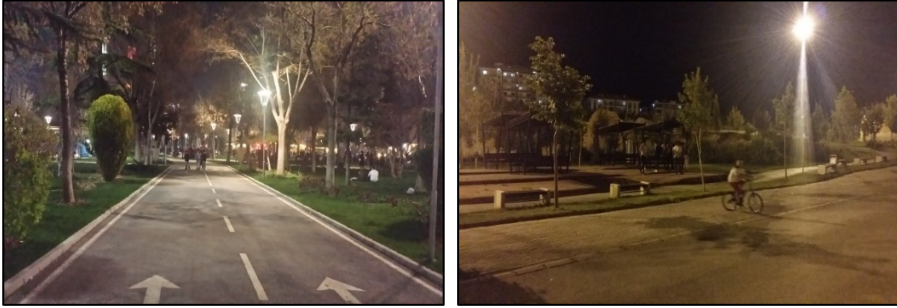
Okunaklı, anlaşılır bir tasarım: Okunabilirlik, yapılı çevrenin netliğidir. Aynı zamanda mekanın zihinde canlandırılmasına yardımcı olan niteliklerdir. Bir açık-yeşil alanın okunaklı, anlaşılabilir olması, parçaların tanınma kolaylığı, mekanların işlevlerinin belirgin olması ve tutarlı bir düzen içinde organize edildiğini gösterir. Bir açık-yeşil alan anlaşılır olduğunda kullanıcılar net ve doğru bir algı oluşturabilir. Kolaylıkla bir yol bulma yeteneği, güvenlik ve rahatlık duygusuna katkıda bulunur. Bunun tersine güvensiz hissetme, yön bulma şansı azaldığında ve nerede olunduğu anlaşılmadığında; tabela, işaretler veya referans noktaları yoksa ortaya çıkar (PPS, 2009).

Sınırların tanımlanması: Açık-yeşil alanların mülkiyet haklarını korumak ve kontrolü sağlamak için alanın net sınırlarının bilinmesi ve tanımlanması gereklidir. Sınırlar, fiziksel veya algısal (sembolik) olarak tanımlanabilir. Çit, duvar, bitkiler veya işaretler kabul edilebilir sınır tanımlamalarıdır. Sınırların, açık-yeşil alanın içinden ve dışından bakıldığında görüşü engellemeyecek şekilde olması güvenlik açısından en uygun çözümdür.

Fiziksel veya algısal olarak sınırların belirlenmesi, belirli sınırlar içindeki kullanıcılara, bu sınırlar içinde gerçekleşen eylemleri gözlemleme imkanı verir. Böylece kullanıcılar tarafından kontrol ediliyormuş gibi algılayan suça meyilli kişi ya da kişileri, alan dışında tutmaya yardımcı olur.

Kontrollü giriş (giriş-çıkış kontrolü): En az düzeyde koruma gerektiren bir alan, erişim denetimlerinin uygulanmasıyla mümkündür. Erişim kontrolleri, bir bina veya alana yapılan hareketi ve bina veya alan içindeki hareketleri düzenler (Fay and Garcia, 2010, s. 195). Açık-yeşil alanlar için tanımlı bir ana giriş ve alanın büyüklüğüne bağlı olarak tali giriş/girişler, giriş-çıkış kontrolünü sağladığı gibi alan üzerindeki hakimiyeti de arttırır. Açık-yeşil alana giriş noktası ne kadar fazla olursa alanın kontrolü ve güvenliğini sağlamak zorlaşır. Alana giriş ve çıkış noktaları rahatlıkla görülebilir, erişilebilir ve yeterli sayıda olmalıdır. Kontrollü giriş, özel güvenlik elemanları, güvenlik kameraları, ücretli giriş veya turnike sistemi gibi farklı alternatiflerle sağlanabilir. Kontrollü giriş, suça meyilli kişiler için caydırıcı olurken istenmeyen ve şüpheli kişiler (evsizler, dilenciler, madde bağımlıları, sokak çocukları ve başıboş gençler) ile sokak hayvanlarının girişi de engellenebilir.

Aydınlatma: Karanlık, loş ve izbe alanlar çoğu birey için korkutucudur (Şahin, 2016; s.107). Güvenliği sağlamak için tasarımda en çok istenen değişiklik genellikle aydınlatmanın artırılmasıdır. Yürüyüş yolları, odak noktaları, toplanma yerleri ve bina girişleri vurgulanarak bir parkın düzeni netleştirilebilir. İşaret ve tabelalarla birlikte uyumlu bir sistem olarak tasarlandığında aydınlatma, bir açık-yeşil alanın gece görüşünü, kullanım yoğunluğu ve süresi (Şekil 6) ile kullanıcıların keyfini, memnuniyetini artırır (PPS, 2009).

Şekil 6. Aydınlatma açık-yeşil alanın kullanım süresini artırır (Kültür Park ve Kanyon Park, Konya) (Foto: Filiz Çelik, 2017)

Güvenlik açısından aydınlatmanın iki önemli amacı vardır; saldırıya karşı psikolojik bir caydırıcılık oluşturmak ve kullanıcının çevreyi iyi algılamasını sağlamaktır. İyi bir aydınlatma, açık-yeşil alanların yeterli aydınlatılmasıyla, etkili bir suç kontrol yöntemi olarak çalışır. Aydınlatma, algılanan

kişisel güvenlik üzerinde etkili olduğu için mağdur olma korkusunu azaltabilir. Yeterli aydınlatma ile içinde bulunduğu çevreyi rahatlıkla görebilen kullanıcı bildiği, tanıdık çevrede kendini güvende hisseder (Fennelly, 2004, s. 18).

Aydınlatma da renklerin etkisi de oldukça önemlidir. Turuncu, beyaz, pembe ve yeşil insana güven veren renklerdir. Renklerin insan psikolojisi üzerindeki etkileri dikkate alınarak aydınlatma yapılması açık-yeşil alan kullanıcılarının güven algısına olumlu katkı sağlar.

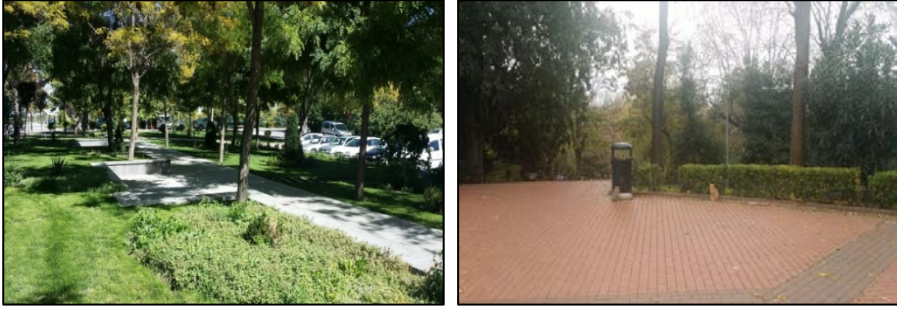
Görünürlük ve görüş hatları: Görünürlük, park kullanıcılarının konfor ve güvenlik duygularını arttırmada önemli bir faktördür. Açık-yeşil alanları kullanan insanların çevresinde diğer kullanıcıları görmesi güvenlik algılarını belirgin bir şekilde artırır. Net görüş hatları kullanıcıların, tehdit olarak algılayabilecekleri kişilerin varlığını doğrulama imkanı verir. Bir alanın içine veya dışına bakma yeteneği, görsel geçirgenlik olarak adlandırılır. Ağaçlar, çalılıklar, çitler, duvarlar, kör noktalar veya binaların varlığı görünürlüğü engelleyebilir ve böylece algılanan ve gerçek güvenliği azaltabilir. Uygun görünürlük derecesi bir açık-yeşil alanın ölçek, işlev, bağlam ve kullanıcı grubuna göre değerlendirilmelidir (PPS, 2009).

Kullanıcılar, açık-yeşil alanda hem geniş bir görüş açısı hem de sığınacak yer sağlayan bölgeleri tercih etmektedir. Bu tür yerler insanlara tehlikelerden kurtulmak için saklanacak yer sağladığı gibi tehlikeyle karşı karşıya kalmadan önce potansiyel kurbanların gözlem yapmasına imkan vererek tehlikeleri önlemelerini ve hatta gerektiğinde tehlikelere karşı koymalarını ve böylece kendilerini güvende hissetmelerini sağlamaktadır (Akman Çınar, 2012, s. 32).

Doğru bitkisel tasarım ve yeterli aydınlatma ile açık görüş sağlayan alanların oluşturulmasına katkıda bulunulabilir. Böylece suç eylemlerinin oluşabileceği izole alanların azaltılması sağlanarak kullanıcılar için daha güvenli ortamlar oluşturulabilir (Yücel, 2007).

Bitkiler ve bitkisel tasarım: Bazı durumlarda, açık-yeşil alanlarda bitkilerin kullanımı ve mekan düzeninden kaynaklanan morfoloji, güvenliğin algılamasında önemli bir rol oynamakta ve samimi bir ortam yaratılmasına katkıda bulunmaktadır (Mambretti, 2011, s. 62). Yeşil alanlarda bitki örtüsü yoğunluğunun, olumsuz güvenlik algısı ile ilişkili olduğuna dair çalışmalar bulunmaktadır. Yoğun bitki örtüsü, kör noktalar oluşturarak, uzun mesafeleri görebilme yeteneğini veya hareketin kolaylığını engelleyerek güvenlik ve emniyet algısını olumsuz etkilemektedir (Şekil 7). Bu durum, çoğu kentsel yeşil alanların yönetiminde hakim bir paradigma

olarak, bir yeşil alanın biyolojik çeşitliliğini destekleme kabiliyeti üzerindeki olumsuz etkileri olmasına rağmen bitki örtüsünün temizlenmesine ve görüş hatlarının açılmasına yol açmıştır. (Fuller and Irvine, 2010, s. 145). Böyle bir durum yaşanmaması için bitkisel tasarımda ağaç ve çalılarının boyu ve taç yoğunluğu göz önüne alınarak görüşü ve hareket kolaylığını engellemeyecek şekilde konumlandırılmalıdır. Düzenli olarak ağaç ve çalılarının budaması yapılmalıdır. Ayrıca ağaç ve çalılarının bulunduğu yerler aydınlatılarak gece görüşü sağlanabilir.

Şekil 7. Güvenlik algısını olumlu (Selçuk Üniversitesi Kampüsü, Konya) ve olumsuz (Maçka Demokrasi Parkı, İstanbul) etkileyen bitkisel tasarım (Foto: Filiz Çelik, 2017)

Hareket tahminleri: Suça meyilli kişiler bekleyebilecekleri, saklanabilecekleri ve başkaları tarafından görülemeyecek bir yere ihtiyaç duyarlar. Tehlike ve suç fırsatlarının azaltılması veya ortadan kaldırılması için tehlike arz eden kişilerin davranış şekilleri ve hareketlerini öngörülerek tuzak alanlar ve kapalı görüş hatları oluşturmamaya, gözetim sağlamaya dikkat edilmelidir.

Tuzak alanlar: Karanlık, görüşü kapalı ve belirsiz yerler saklanma için uygun yerler olduğu için kullanıcıların suça maruz kalma korkusunu artırır. Bu nedenle kullanıcılar için tasarımın anlaşılır ve görüş hatlarının açık olması, işlevi belirsiz mekanların olmaması gerekmektedir. Duvar, çit, ağaç ve çalılar kullanılırken tuzak alanlar oluşturmamaya ve görüşü kapatmamaya dikkat edilmelidir.

Tabela ve işaretler: Açık-yeşil alan hakkında bilgi veren, uyaran, yönlendirici tabela ve işaretler, güvenliği sağlamada önemli bir bileşendir (Şekil 8). Harita veya maketler ve açıklayıcı metinler daha fazla güvenlik duygusu oluşturur. Çünkü insanlar nerede olduklarını ve gitmek istedikleri yere nasıl gidebileceklerini bildiklerinde kendilerini daha güvende hissederler. Tabelalar, kullanıcıları güvenlik sorunları hakkında eğitmek

ve şüpheli etkinliği bildirmeye teşvik etmek için bir araç olarak da kullanılabilir (PPS, 2009).

Şekil 8. Uyarı, bilgi ve yönlendirme tabela ve işaretleri (Foto: Filiz Çelik, 2016)

Donatı elemanları ve çocuk oyun elemanları: Kentsel açık-yeşil alanlarda güvenlik sadece suç tehdidi ve tehlikesiyle ilgili değildir. Aynı zamanda kullanılan malzemeler (plastik, ahşap, metal, taş vb), döşeme (kaygan olmayan), bitkiler (zehirli ve dikenli olmayan), donatı elemanları ve çocuk oyun elemanlarının kişinin bedensel sağlığını ve bütünlüğünü bozmayacak nitelikte olması gerekmektedir. Donatı elemanları ve çocuk oyun elemanları, kullanıcının yaş, cinsiyet, istek ve ihtiyaçları ile sosyo-kültürel özelliklerine uygun olmalıdır. Ergonomik olmalı, kullanılan malzeme ve sağlamlık açısından kullanıcıların sağlığını ve fiziksel güvenliğini tehlikeye atmayacak şekilde olmalıdır.

Konumlandırma ve ayırma: Bir park içerisinde yer alan kullanımların konumu ve birbirleriyle ilişkisi de güvenlik açısından dikkat edilmesi gereken önemli bir konudur. Özellikle çocuk oyun alanlarının, çevreden gelecek tehlikelere karşı park içerisinde korunaklı ve merkezi bir noktada yer alması; yakınında ebeveynlerin çocuklarını oynarken gözetleyebilmeleri için oturma elemanlarına yer verilmesi gerekmektedir.

Kullanımların birbirlerine tehlike yaratmaması için yeterli mesafelerle veya sınır elemanları ile birbirinden ayırmaya dikkat edilmelidir. Macera içeren ve çok hareketli aktivitelerin (gokart pisti, macera parkuru gibi) özellikle çocuk oyun alanlarından uzak konumlandırılması gereklidir. Açık-yeşil alanda yer alan havuz, gölet gibi su yüzeylerinin kullanıcılar özellikle de çocuklar için tehlike yaratmaması için gerekli önlemler alınmalıdır.

Park içinde sirkülasyonu sağlayan yolların karma kullanımı yerine yaya, bisiklet, kayak için yolların birbirine paralel ancak ayrı parkurlar şeklinde tasarlanması gerekmektedir.

Yönetim ve bakım: Kentsel açık-yeşil alan yönetiminde, kişinin ve mülkiyetin güvenliği temel konulardan biridir (Fuller and Irvine, 2010, s. 145). Fiziksel çevrenin niteliği bireylerin güvenlik duygusunu ve suç korkusunu etkilemektedir. Açık-yeşil alanların bakımsız olması sahipsizlik, denetimsizlik ve kontrolsüzlük duygusu oluşturmakta ve suç işlemeye yöneltebilmektedir (Şahin, 2016, s. 107). Bakımsızlık (grafiti, vandalizm, çöp yığınları, eskimişlik, köhneleşme vb) yönetim ve sosyal kontrolün olmadığına kanıtı olup, kullanıcılar tarafından suç tehdidi içeren; potansiyel suçlular için de suça uygun mekanların fiziksel işaretleri olarak görülmektedir.

Kırık cam teorisine³ göre kentsel açık-yeşil alanların bakımsız olması suç teşvik edebilir ve güvensiz olarak algılanmasına neden olabilir. Bu durumda bakımsız olan yerler suçluyu kendine çekerken kullanıcılar tarafından alanın aşamalı olarak terk edilmesine yol açar. Açık-yeşil alanın mevcut görünümü, yönetimi, gözetimi, kontrol edildiği ve bakım yapıldığına dair bilgi verir. Böylece suçlular alandan uzak dururken kullanıcılar daha güvenli bir ortamda vakit geçirirler.

Fiziksel ve işlevsel çeşitlilik: Fiziksel ve işlevsel çeşitlilik, daha yüksek bir kullanım yoğunluğuna neden olabilir. Fiziksel çevre faktörleri içerisinde işlevlerin/kullanımların çeşitliliği, açık-yeşil alanın farklı yaş, cinsiyet, inanç, sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklere sahip kişiler tarafından tercih edilme oranını yani kullanımını artırır. Donatı elemanları ve peyzaj yapılarının biçimi, rengi ve dokusundaki çeşitliliğin yanı sıra bir dizi etkinlik, kullanıcıları cezbeden ilginç bir ortama katkıda bulunur. Fiziksel ve işlevsel çeşitlili-

³ Kırık cam teorisi: Wilson ve Kelling (1982), kamu düzeninin sürdürülmesi yönündeki temel kaygılardan yola çıkarak; yüksek düzeyde bir düzensizliğe karşı tolerans gösterilmesinin kamusal alanda suçla sonuçlanacağını ifade etmiştir. Küçük düzensizlikler, kontrol edilmeden bırakıldıklarında büyük düzensizliklere dönüşerek ortamın suç için müsait olduğuna dair bir işaret olduğu imajını yaratmaktadır (Akman Çınar, 2012).

ğe paralel olarak kullanıcı yoğunluğu güvenlik duygusunu arttıran faktördür. Kullanıcıların yoğunluğu, yer alan ticari faaliyetler ve toplu taşımanın yakın olması, olası bir tehlike anında çevreden yardım alma imkanını arttırdığı için mekanın daha güvenli hissedilmesini sağlar.

Gözetim: Resmi ya da gayri resmi gözetim (sosyal gözetim) ile parktaki faaliyetlerin başkaları tarafından görülebilmesi, vandalizmi, uygunsuz faaliyetleri ve yalıtım duygularını azaltmak açısından önemlidir. Resmi gözetimi sağlamak için güvenlik kameraları ve özel güvenlik birimlerine, kontrollü giriş ve mümkün olduğu kadar az sayıda giriş noktasına yer verilmelidir. Sosyal gözetim, açık-yeşil alanı sürekli kullanan kişilerin, yabancıların suç eylemlerini veya şüpheli hareketlerini gözlemlemesi durumudur. Böylece sürekli kullanıcılar, tehlikeli ve şüpheli kişileri özel güvenlik veya emniyet görevlilerine bildirebilirler.

Gerek resmi gerekse resmi olmayan gözetim, meşru kullanıcıların kullanımını teşvik ederken istenmeyen kişiler ve suça meyilli kişiler için caydırıcı bir etkiye sahiptir.

Yardıma erişim: Erişilebilir ve kolayca bulunabilen halka açık telefonlar, yönetim ve güvenlik birimi veya polise erişim acil durumlar için öncelik taşır. Telefonlar günümüzde eskiye göre fazla kullanılsa da çalışır durumda olması, görünür polis devriyeleri ve özel güvenlik elemanlarının varlığı gibi güvenlik algısını olumlu etkilemektedir. Ayrıca park yönetiminin varlığı da benzer bir rol oynamaktadır (PPS, 2009).

Açık-yeşil alanın yoğun kullanılması; büfe, kafe, restoran gibi ticari işletmelerin varlığı; toplu taşıma durak ve güzergahlarının yakın olması çevreden yardım alınabileceğini düşündürdüğü için kullanıcıların güvenlik algısını olumlu etkilemektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

İnsanın her ihtiyacı için bir mekana gerek vardır. Sosyal ve kültürel ihtiyaçların karşılanabileceği mekanlar arasında da kentsel açık-yeşil alanlar yer almaktadır. Kentsel açık-yeşil alanların kullanılabilmesi, güvenli mekanlar olarak algılanmasına bağlıdır. Bu bağlamda kentsel açık-yeşil alanlarda güvenliğin sağlanması, kent halkının sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılaması için bir temel oluşturmaktadır.

Fiziksel aktiviteyi destekleyen mekansal özelliklerin başında erişilebilirlik, güvenlik ve estetik gibi faktörler yer almaktadır. Güvenli olarak algılanan kentsel açık-yeşil alanlar, kullanıcıları mekana çeker ve mekandaki can-

lılığı arttırır. Bunun tersine güvenli olmayan mekanlar ise kullanıcı tarafından tercih edilmez. Kullanıcısı olmayan bir yer ise mekan değil sıradan, herhangi bir alandır.

Kentsel mekanın fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik yapısına bağlı olarak ortaya çıkan tehlikeler, suçlular, suç ve suç tehdidinin kentli üzerinde yarattığı korkunun azaltılmasında güvenli kent mekanları tasarlamak önem taşımaktadır. Kentsel açık-yeşil alanlar kamuya açık alanlar olduğu için kullanıcıların istek ve ihtiyaçlarını azami düzeyde karşılayacak şekilde tasarlanmalıdır. Kentsel açık-yeşil alanlarda güvenlik ve emniyet, kullanıcının memnuniyeti, yaşam kalitesi ve huzuru açısından da önemli bir faktördür.

Tüm dünyada ve Türkiye’de kent güvenliğini sağlamak giderek zorlaşmaktadır. Kentte güvenliğin sağlanması devletin temel görevi olup aynı zamanda farklı aktörlerin de sorumluluk alanına girmektedir. Etkin bir güvenliğin sağlanması için devletin kurumlarıyla birlikte birey, aile, toplum, sivil toplum örgütleri, araştırma merkezleri, üniversiteler, eğitimciler, planlamacılar, tasarımcılar, sosyologlar ve psikologlar iş birliği içerisinde olmalıdır.

Kentsel açık-yeşil alanlarda güvenliğin sağlanması geniş kapsamlı bir görevdir. Güvenli kentsel açık-yeşil alanların oluşturulması tasarım aşamasından itibaren mümkün olabilir. Ancak güvenlik sadece tasarımla veya tek bir eylemle sağlanamaz. Tasarım ve uygulama sonrası yapılacak yönetim ve bakım çalışmaları da güven algısını olumlu destekleyerek sürekliliğini sağlayacaktır. Güvenli açık-yeşil alanlar oluşturmak ve korumak için tasarım, uygulama, bakım, yönetim ve kullanıcı katılımını içeren bütüncül bir yaklaşım gerektirmektedir. Bunların yanı sıra yerel yönetimler, valilikler, Zabıta Müdürlüğü ve illerde Emniyet Müdürlüğü’nün tasarımcılar ile iş birliği yapması daha etkili olacaktır. Özellikle yerel yönetimler tasarımcılarla birlikte kentsel açık-yeşil alanların tasarımı ve yönetimi ile kamu güvenliğini bütünleştirmeye çalışmalıdır.

Extended Abstract

Security in the Urban Open-Green Areas

*

Filiz Çelik
Selçuk University

Security is a basic need for people. Physiological needs have been met, people can move on to the next level of needs, which are for safety and security. If a person does not feel secure in an environment, they will seek to find security before they attempt to meet any higher level needs (Maslow, 1943). For this reason, security, as a basic human need, is at the forefront of the most important needs in open-green spaces. First of all, urban open-green areas should provide secure spaces to their users. Afterwards, it has been expected that urban open-green spaces should offer spaces and uses that will satisfy their needs for rest, entertainment, socialization and belonging.

Security is also indicator of quality of life, urban quality and space quality, life index, livability and quality criteria for the design of public spaces. Besides, security is one of the working areas of environmental psychology.

Security is at the head of the reasons that push people to life in a collective way (Kaypak, 2012, s. 4). People throughout history gathered together to establish cities with the motive of protection and felt safe in the city (Kaypak, 2016, s. 36). In cities, life is possible by ensuring security (Bahar, 2009, s. 271).

Security, as a basic human need, is recognized as a living and urban right, as mentioned in the European Urban Charter. Security is the concern of everyone. Basic principles on security have been determined and these principles have been gathered under the main heading “Ensuring Urban Security and Crime Prevention” in the European Urban Charter (Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü [M.İ.G.M.], 1996, s. 25).

The reasons that make a city insecure are;

- Rapid population growth, population mobility (mobility of refugees and local people), immigration and reduction in social control,
- Foreigners and unwanted people (homeless, drug addicts, beggars, street children and stray teenagers),
- Increase in crime and criminal rates,
- Organized crime and terrorism,
- Local conflicts and social violence (Kaypak, 2012, s. 17),
- Confusion and irregularity,
- Economic situation (unemployment and low income level),
- Traffic problem,
- Various events such as fire and accidents,
- Natural disasters (earthquake, sudden climate events and flood),
- Environmental problems (air, water, soil and noise pollution),
- Spatial characteristics (urban depression areas, abandoned and unused places, defenseless areas, dark, dim and secluded places, lack of maintenance) (Şahin, 2016; STD, 2012).

Physical characteristics of any space affect the sense of security/insecurity in an individual. Greene (2003), in the study of secure/insecurity in Latin America identified 6 factors that constitute the sense of secure/insecurity (Table 1).

Table 1. Components in security feeling (Greene, 2003, s. 18)

Visual field	Visual control
Lighting	Windows overlooking Street
Trees and shrubbery	Presence of kiosks and bus stops
Streets and alleyways width	Transparency of fencing
Urban grid	Presence of other pedestrian
Social network	Space use
Degree of acquaintance with neighbors	Vehicular flow
Neighborhood organization	Bus routes
Neighborhood identification	Urban furniture
Potential help	Danger factors
Police presence	Presence of pubs or off-license
Door entrances to houses	Presence of derelict sites or walled plots
Presence of public telephone	Poverty level
Commerce	Groups of youngsters
	Nigh time

Urban open-green areas are among the public spaces heavily used in the city. In most countries of the world people have spent some of the leisure time in the urban open-green areas. Urban open-green areas could

make positive contributions to the users in terms of their quality of life, social, cultural, economic and health, and sometimes they could also have negative effects. Spatial features, lack of maintenance, crowded, strangers, traffic, climate events, street animals, criminal danger and threat can occasionally have a negative impact on users' security perception. Insecurity is one of the first among these negative effects.

These are signs that people consider a park secure:

- Parents take children there
- Females go there as often as males
- Elderly people regularly visit the park
- Workers have lunch or take breaks there (Hilborn, 2009: 5).

Safety refers to the personal security of park users, and is an important barrier to park use (Bedimo-Rung et al., 2005, s. 165). Open-green areas containing insecure, criminal danger and threat are not preferred by users. Insecure open-green areas are not preferred by users. For this reason, urban open-green areas should provide secure spaces for their users. Physical factors of open-green areas have been related to sense of security.

Survey studies suggest that urban green spaces are dangerous and insecure places, where crime is rampant, which leads to avoidance behavior. Cherished as amenities, but also dreaded, for the fear they evoke sometimes, green spaces are largely misunderstood, particularly, from a safety and criminological point of view (Alvim, 2016, s. 1). The design of a park can have a direct impact on people's perceptions of safety and their willingness to use a space. The physical characteristics which park users associate with high-risk environments include (Table 2) (Project for Public Spaces [PPS], 2009):

Table 2. The risky physical characteristics in parks (PPS, 2009)

Risk factors in terms of security in open-green areas	
Poor lighting	Trees and bushes
Confusing layout	Areas of concealment
Physical and aural isolation	Poor maintenance
Poor visibility	Vandalism
No access to help	Presence of undesirables

Nowadays, improvement of security levels in public spaces around the world is considered as one of the most important issues for managers, planners and urban designers (Pourahmad et al., 2013, s. 1). Design concepts for creation of secure spaces and preventing the crime in buildings, cities, interior spaces or urban landscapes (Table 3):

Table 3. Design concepts and principles

Design concepts	Principles
Defensible space	Territoriality Surveillance Building image Juxtaposition
Space syntax	It is a set of analytical and descriptive tools for analyzing the crime formations in buildings, cities, interior spaces or urban landscapes.
Crime Preventing through Environmental Design	Natural access control Natural surveillance Territorial behavior

It can be ensured that urban open-green areas are safe places by taking into consideration approaches of defensible space, space syntax and crime preventing through environmental design. Legible and understandable design, defining boundaries, entry-exit control, lighting, visibility and line of sight, plants and planting design, motion estimation, trap areas, signs, reinforcement elements and children's playground equipment, positioning and separation, management and maintenance, physical and functional diversity, surveillance and help access could make secure open-green areas. The suggestions of this study could be utilized to develop landscape design and design guideline to create open-green areas that feel safer.

Kaynakça/References

- Akman Çınar, E. (2012). *Fiziksel mekan ve güvenlik algısı: İstanbul Boğaziçi öngörünüm alanı*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Aksoy, E. (2007). Suç ve güvenli kent yaklaşımı. *Dosya* 06, 55, 11-15.
- Alpkutlu, M (2014). *Modern dünyanın ahlak krizinde çevre güvenliği*. 2nd International Symposium on Environment and Morality, 24-26 October, Adıyaman.
- Alvim, N. (2016). *Crime and in(security) in green spaces: an exploratory study of park rangers perceptions*. Porto: Universidade Fernando Pessoa.
- ANFA. (2017). ANFA Güvenlik. 7 Ağustos 2017 tarihinde <http://www.anfaguvenlik.com.tr/> adresinden erişildi.
- Anonim, (2017). Belediye Zabıta Yönetmeliği. 8 Ağustos 2017 tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/04/20070411-4.htm> adresinden erişildi.
- Anonim, (2013, Ağustos 21). Uşak Belediyesi parkları tinercilere terk etti, Karaağaç Mahallesi sakinleri tedirgin. *Uşak Haber Merkezi*, 1 Ağustos 2017 tarihinde

- <http://www.usakhabermerkezi.com/guncel/usak-belediyesi-parki-tinerclilere-terketti-karaagac-mahallesi-sakinleri-tedirgin-h6894.html> adresinden erişildi.
- Anonim, (2017). Etimesgut parkları bakımlı, temiz, güvenli. 1 Ağustos 2017 tarihinde <http://www.etimesgut.bel.tr/index.php?Page=Haberler&DuyuruNo=421> adresinden erişildi.
- Anonim, (2017a). Mobil PARK Polisi 1 yaşında, 10 Ağustos 2017 tarihinde <http://www.istanbul.pol.tr/etkinliklerimiz/Sayfalar/Mobil-Park-Uygulaması.aspx> adresinden erişildi.
- Apak, S. Ülken, G. ve Ünlü, A. (2002). Yeni bir toplu konut yerleşmesinde “güvenlik duygusunun” değerlendirilmesi. *itüdergisila mimarlık, planlama, tasarım*, 1(1), 65-72.
- Arjmand, R. (2017). *Public urban space, gender and segregation women-only urban parks in Iran*. New York: Routledge.
- Ataç, E. (2007). Suçun kentsel mekandaki algısı; güvensizlik hissi. *Dosya* 06, 55, 16-23.
- Ataç, E. (2008). *Kent, güvenlik ve güvenli kent planlaması; Bursa örneği*. Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Ataç, E. ve Gürbüz, D. (2009). Kentsel mekanda gelişen suça müdahale etmede disiplinler arası güvenlik politikaları. *Polis Bilimleri Dergisi*, 11(1), 25-46.
- Bahar, H. İ. (2009). *Sosyoloji*. Ankara: Usak Yayınları.
- Bedimo-Rung, A. L., Mowen, A. J. ve Cohen, D. A. (2005). The significance of parks to physical activity and public health a conceptual model. *American Journal of Preventive Medicine*, 28(252), 159-168.
- Boyacı, E. (2010). *Ülkemizde kent parkı işlevlerini belirleyen etmenler*. Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Cicerali, E. E. ve Cicerali, L. K. (2016). *Çevre ve suç: şehir güvenliğini artırmada çevre psikoloji yaklaşımı*. İstanbul Güvenlik Konferansı, 2-4 Kasım, İstanbul.
- Crowe, T. D. ve Zahm, D. L. (1994). Crime prevention through environmental design. *Land Development*, Fall, 22-27.
- Crowe, T. D. (2000). *Crime Prevention through environmental design: applicants of architectural design and space management concepts*. Boston: National Crime Prevention Institute.
- Düzgün, Ş. (2007). Suç olgusuna teorik yaklaşımlar ve disiplinler arasılık. *Dosya* 06, 55, 4-10.
- Emniyet Genel Müdürlüğü. (2017, Temmuz 24). 81 ilimizde “Türkiye Huzurlu Parklar Uygulaması” düzenlendi. 26 Temmuz 2017 tarihinde <https://www.egm.gov.tr/haberler/Sayfalar/81-II%C4%B1m%C4%B1zde-%E2%80%9CTurk%C4%B1ye-Huzurlu-Parklar-Uygulamas%C4%B1%E2%80%9D-Duzenlend%C4%B1.aspx> adresinden erişildi.
- Fay, J. & Garcia, M. L. (2010). Entry control. L. J. Fennely (Der.), *Effective physical security* içinde (ss. 195-202). USA: Elsevier Butterworth-Heinemann.
- Fennelly, L. J. (2004). *Effective physical security*. USA: Elsevier Inc.

- Fırat, A. S. (2008). Yoksulluk, kentlerde suç artışı ve kent merkezlerinde özel güvenlik hizmetleri verilmesi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(3), 201-228.
- Fuller, R. A. ve Irvine, K. N. (2010). Interaction between people and nature in urban environments. K. J. Gaston (Der.), *Urban ecology* içinde (ss. 134-171). New York: Cambridge University Press.
- Gehl, J., Litt, D. ve Söholt, H. L. (2002). *Public spaces and public life: city of Adelaide*. Copenhagen: Gehl Architects Aps.
- Geray, C. (2007). Güvenli kent ve kente karşı suçlar üzerine. *Dosya* 06, 55, 50-55.
- Greene, M. (2003). *Urban safety in residential areas: spatial variables in crime and feeling of (in)security*, World Bank Urban Research Symposium, 15-17 December, Washington D.C.
- Güleç Solak, S. (2017). Mekan-kimlik etkileşimi: kavramsal ve kuramsal bir bakış. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 13-37.
- Hilborn, J. (2009). *Dealing with crime and disorder in urban parks*. USA: Center for Problem-Oriented Policing, Inc.
- İnceoğlu, M. ve Aytuğ, A. (2009). Kentsel mekanda kalite kavramı. *Megaron*, 4(3), 131-146.
- Kahraman, M. D. (2004). İnsan ihtiyaçları ve mekansal elverişlilik kavramları perspektifinde yaşanılabilirlik olgusu ve mekansal kalite. *Planlama*, 24(2), 74-84.
- Kaypak, Ş. (2012). Güvenlikte yeni bir boyut; çevresel güvenlik. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(8), 1-22.
- Kaypak, Ş. (2016). Kentsel bir sorun olarak kentsel güvenlik. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 33, 35-50.
- Kula, S. ve Çakar, B. (2015). Maslow ihtiyaçlar hiyerarşisi bağlamında toplumda bireylerin güvenlik algısı ve yaşam doyumu arasındaki ilişki. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(12), 191-210.
- Kundak, S. (2013). *Kentsel güvenlik ve emniyet*. 25th International Building&Life Congress, 28-30 March, Bursa.
- Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü. (1996). *Avrupa Kentsel Şartı*. Ankara: Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü.
- Mambretti, I. M. (2011). *Urban parks between safety and aesthetics*. Zürich: Vdf Hochschulverlag AG an der ETH.
- Maslow, A. H. (1943). A Theory of human motivation. *Psychological Review*, 50, 370-396.
- Milliyet. (2017, Temmuz 23). "Türkiye Huzurlu Parklar" uygulamasında yüzlerce kişi gözüktü alını. *Milliyet Gazetesi*, 26 Temmuz 2017 tarihinde <http://www.milliyet.com.tr/-turkiye-huzurlu-parklar--gundem-2489695/> adresinden erişildi.
- Mimarlar Odası. (2008). *Avrupa Kentsel Şartı-2*, Aydan Erim (Çev.), Ankara: Mimarlar Odası.

- Neisiani, B. A., Seyedan, S. M. ve Radfar, E. (2016). Urban green spaces assessment approach to health, safety and environment. *International Journal of Human Capital in Urban Management*, 1(2), 123-132.
- Newman, O. (1972). *Defensible space: people and design in the violent city*. London: Architectural Press.
- Newman, O. (1996). *Creating defensible space*. Washington: US Department of Housing and Urban Development.
- Payam, M. M. (2014). *Daha güvenli bir çevre oluşturmada ahlakın etkisi*. 2nd International Symposium on Environment and Morality, 24-26 October, Adıyaman.
- Pektaş, E. K. (2003). *Belediye yönetiminde zabıta hizmetleri ve 21. yüzyıl kentinde zabitanın yeri (Afyon Belediyesi örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Pourahmad, A., Mahdi, A. ve Bahnamiri, M. M. (2013). Urban security; public spaces a review and survey of security levels in parks of Qom's Second District. *Security and Social Order Strategic Studies Journal*, 5(1), 1-4.
- Project for Public Spaces. (2009, January 1). What role can design play in creating safer parks?, 19 Haziran 2017 tarihinde https://www.pps.org/reference/what-role-can-design-play-in-creating-safer-parks/adresinden_ulaşildi.
- Şahin, D. (2016). *Kent güvenliği algısı ve suç korkusu*. 4th International Congress on Urban and Environmental Issues and Policies, 20-22 October, İstanbul.
- Yücel, F. G. (2007). Kaliteli kent parkı tasarımı, Mimarlık, 334. 17 Ağustos 2017 tarihinde http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=52&RecID=1297_adresinden_ulaşildi.
- Türk Dil Kurumu. (1983). *Türkçe sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2016, Ocak 22). İllerde yaşam endeksi, 2015, *Haber Bülteni*, sayı: 24561, 26 Temmuz 2017 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24561_adresinden_ulaşildi.
- Uluslararası Sivil Toplum Destekleme ve Geliştirme Derneği. (2012). *Dünya ticaret ve finans merkezine doğru İstanbul kent güvenliği*. Ankara: Usak&STD.
- Welsh, B. C., Farrington, F. P., ve O'dell, S. J. (2010). *Effectiveness of public area surveillance for crime prevention: security guards, place managers and defensible space*. Swedish: Swedish National Council for Crime Prevention, Information and Publications.
- Yeang, L. D. (2006). *Quality of place: the north's residential offer*. London: Leeds City Region Llewelyn Davies Yeang.

Dr. Öğr. Ü. Filiz Çelik

1975 yılında Ankara'da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Ankara'da yaptı. 1999 yılında Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisans ve doktora eğitimini Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı'nda yaptı. 2001-2004 yılları arasında Selçuk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nde; 2004-2010 yılları arasında Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalıştı. 2012 yılından beri Selçuk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Çizim tekniği, temel tasarım, peyzaj tasarımı, maket yapım tekniği, proje ve tasarım stüdyosu derslerini yürütmektedir. Çalışma alanları arasında ekolojik tasarım, kentsel tasarım, tasarım rehberi, kent kimliği, kentsel yaşam kalitesi, tasarımda etik ve sorumluluk ile çevresel tasarım aracılığıyla suç önleme yer almaktadır. Çalışma konularıyla ilgili olarak yayınlanmış makale, kitap, kitap bölümü ve bildirileri bulunmaktadır. Evli ve İngilizce bilmektedir.

She was born in Ankara in 1975. She completed her elementary, middle and high school education in Ankara. She has a graduate (1998), postgraduate (2002) and a PhD (2009) from Ankara University. She worked as a research assistant at Ankara University between 2004 and 2010. She has been working as an assistant professor Department of Landscape Architecture at Selçuk University since 2012. She gives lectures on drawing techniques, basic design, landscape design, model making technique, project, and design studio. Her research interests include ecological design, urban design, design guide, urban identity, quality of urban life, ethics and responsibility in design, and crime prevention through environmental design. She published research papers in various academic journals and proceedings in English and Turkish on her primary research interests. She is married and knows English.

E-mail: filiz@selcuk.edu.tr

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Çelik, F. (2018). Kentsel açık-yeşil alanlarda güvenlik. *İDEALKENT – Kent Araştırmaları Dergisi*, 23, 58-94.

Şehir ve Güvenlik Yaklaşımlarında Çevresel Kriminolojiye Tarihsel Bir Bakış

*

Lütfiye Kaya Ciceralli
Nişantaşı Üniversitesi

E. Ensari Ciceralli
Nişantaşı Üniversitesi

Öz

Çevresel Kriminoloji yaklaşımı Ray Jeffery tarafından 70'li yılların başında oluşturulmuştur. Jeffery bu konuda bir kitap yayımlanmış ve toplumda ortaya çıkan suçların ortaya çıktığı çevrenin tasarımıyla azaltılabileceğini önermiştir. Böyle bir yaklaşımın ortaya çıkmasının temelinde daha önceden yapılmış çalışmalar büyük rol oynamıştır. Tarihsel olarak mekan ve suç ilişkisi ile bu ilişkiye yönelik çalışmalar daha eskiye dayanmaktadır. Durkheim'in anomi teorisi bu konuda yapılan ilk atıfları almıştır. Sonrasında ortaya çıkan sosyal dezorganizasyon yaklaşımı da çevresel bir modele dayanmaktadır. Chicago üniversitesi çalışmaları, Robert Park ve Ernest Burgess'in konuya katkıları ile ortaya ortak merkezli bölge teorisi ortaya çıkmıştır. Shaw ve McKay'in yine Chicago merkezli yaptığı çalışmalar da çevre ve suç ilişkisine odaklanmaktadır. Bütün bu öncül çalışmalar sonrasında çevresel tasarım yoluyla suçun önlenmesi yaklaşımının temelleri oluşmuştur. Böylece kriminolojide yeni bir düşünce okulunun kurulması sağlanmıştır. Jeffery klasik kriminoloji okulunun temel prensibi olan suç işleme potansiyeli olan kişiyi suçtan caydırabilme prensibini korumak isterken, suçludan çok suçun işlendiği çevreye odaklanmıştır. Çevre, en geniş anlamıyla mimariyi (yerlerin fiziksel dizaynı), yapılı çevreyi (yollar, arazi kullanımı, bina tipleri) ve kamu ile sosyal kurumları içerir. Her ne kadar doğal çevre de çevre tanımının altında önemli bir yer tutsa da tasarım daha çok yapılı çevreyi içermektedir. Bu çevrenin parçası olan ve orada yaşayan insanlar da uyum sağlamak ve gerektiğinde değişmek durumundadır. Suç davranışı da bu bağlamda çevreye karşı olan bir uyum metodudur. Çevreye suç içeren bir davranışı sergileyerek uyum sağlanıyor olabilir. En uygun ve etkin çevre ise suç içermeyen davranışı sergilemenin en optimal seçenek ve çözüm olarak ortaya çıktığı çevredir. Oscar Newman ise savunulabilir alanları tasarlayarak şehri belirli özellikler taşıyacak bir duruma getirmeyi ve bununla birlikte kendini savunabilen ve suçun oluşmasını engelleyen bir çevrenin nasıl oluşturulabileceğini anlatmayı amaçlamıştır. Bu yaklaşımlar genelde büyük bir heyecanla ortaya atılırken günümüzde ne kadar işe yaradıklarına yönelik tartışmalar da bu çalışmada ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, şehir, çevre, Chicago okulu, CPTED, savunulabilir alan, ekolojik yaklaşım

A Historical Developmental Look at City and Security Perspectives

*

Lütfiye Kaya Ciceralli
Nişantaşı University

E. Ensari Ciceralli
Nişantaşı University

Abstract

Environmental Criminology approach is formed by Ray Jeffery in the beginning of 70s by his studies. He wrote a book where he explained possible ways of preventing crime by designing the environment that the crime takes place. Still, historical developments that formed a theoretical basis on the relationship between environment design and crime have to be explained. First references made to Durkheim's theory of anomie. Ecological approach would be the basis for social disorganization theory and Chicago school studies. Robert Park and Ernest Burgess's research and contributions led to concentric zone theory. Shaw and McKay's Chicago based research were also deepened the relationship between environmental and crime. Those studies and many more formed a basis for Jeffery's research and a new approach aroused. Jeffery wanted to prevent criminal acts by making the potential individual away from crime by focusing on the environment where the crime occurs. Environment in general consists of architecture (physical design of places), built environment (roads, use of lands, construction types), public and social places. While natural environments are also important, design includes mostly built environments. Humans also have to adapt to the changes in their environments. Crime acts, by this means, can be seen as acts of adaptation to the environments. An efficient environment would be seen as places where acts of crime are not optimal choice for individuals. Oscar Newman searched for designing principles for urban environments for acts that do not include crime. In this study, a historical summary is offered by including the general topics that are mentioned. In addition to historical perspectives of the relationship between environment and crime, how previous research is used today is also discussed.

Keywords: Security, city, environment, Chicago School, defensible space, ecological approach.

Giriş

Suç olgusu toplumlarda üzerinde çalışılan en yaygın konulardan biridir. Brantingham ve Brantingham'a göre (1981) suç olgusunu araştırmak için dört farklı boyutu olduğunu göz önünde tutmak gerekmektedir. İlk boyut suçlu boyutu, ikincisi kurban boyutu üçüncüsü yasal boyutu ve dördüncüsü de çevre (yer-durum) boyutudur. (Brantingham ve Brantingham, 1981, s.9). Çevre boyutu diğer üç boyutun tamamlayıcısı ve açıklayıcı ögesi olabilmektedir. Pratik olarak mekânsal düzenlemeleri gerektirebilmekte, psikolojik ve sosyolojik durumlar ise suçun araştırılmasında farklı araştırma alanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Nüfusu artan çevreler ve çarpık şehirleşme suç oranlarının artışında önemli rol oynar. Şehir ortamlarında güvenlik ve suç birbirinin karşıtı iki uç unsur olup birindeki gerileme diğerindeki ilerlemeyi beraberinde getirir. Bu yüzden toplumlarda bir yandan güvenliği artırarak diğer yandan suç oranlarını geriletmek gerekir. Tabi ki böyle bir amacın tam anlamıyla başarılması neredeyse imkansız olsa da suç oranlarını minimum seviyeye çekmek uzun süredir araştırmacıların, güvenlikle ilgilenen yetkililerin ve amirlerin, politika yapıcıların ve diğer ilgili mercilerin üzerinde durduğu önemli bir konudur. Bu konudaki gelişmeler suça ilgili farklı disiplinlerde araştırma yapan bilim adamlarının üzerinde durdukları konuları ve ortaya koydukları yaklaşımlar incelenerek daha net ortaya konulabilir. Bu araştırmalar suç ile güvenlik ilişkisini daha net ortaya çıkaracaktır.

Tartışma

Suç konusunda akla ilk gelen disiplinlerden en önemlisi kriminoloji disiplini. Zaman içinde farklı yaklaşımlar ortaya konsa da tarihsel gelişim göz önüne alındığında 1920'lerden 1940'lara kadar kriminolojide ekolojik model en popüler yaklaşımı oluşturmuştur. Bunun bir sonucu olarak suç ekolojisi kavramı ise suç çalışmalarında mekansal kriminolojik yaklaşımdan ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım ilk olarak 19.yy'ın erken döneminde Avrupa'da ortaya çıkmış, daha sonra 20. yy'da Kuzey Amerika'ya yayılmış ve 20. yy'ın sonlarında hem Kuzey Amerika hem İngiltere'de tekrar canlanmıştır. İki Fransız, Adolphe Quetelet ve André-Michel Guerry, 19. yy'ın ilk mekansal kriminologları olmuşlardır.

Bir gökbilimci, sosyolog ve istatistikçi olan Quetelet 1842'de yaş, eğitim,

meslek, iklim, mevsimler ve cinsel kimliğin mal ve cana karşı suçlara etkisiyle ilgili İnsan ve Kabiliyetlerinin Gelişimi Üzerine Bir İnceleme isimli kitabı yazmıştır (Quetelet, 1842). Bu Guerry'nin daha önce yazdığı (1833) mekânsal suç ile ilgili olan eserinin adeta genişletilmiş bir şeklidir. Quetelet'in çalışmasının replikasyonunu John Glyde (1856) İngiltere Suffolk'da yapmış, Suffolk'da Suç Bölgeleri isimli makalesinde ise ilginç bir perspektifi ortaya koymuş ve suç konusunda suçun işlendiği yerin değil asıl suçlunun yaşadığı yerin önemli olduğunu belirtmiştir (Glyde, 1856).

Smith'e göre (2008) bu model bir başka sosyal düzensizlik modeli olan Durkheim'in anomi teorisine benzerliğinden dolayı sürekli onunla karşılaştırılır. Durkheim'e göre anomi bir dengesizliktir. Özellikle endüstriyelleyen şehir ortamlarına gereken ucuz işgücü için gelenler beraberlerinde kendi norm ve değer sistemlerini getirmişlerdir. Geldikleri ortamdaki değer ve norm sistemleri ise geline yerdeki norm ve değer sistemleri çok daha farklı olduğundan bir uyum sağlanamamıştır. Bu durum ortaya adeta bir kural-sızlık demek olan dengesizliği çıkarmıştır. Bu dengesizlik içerisinde yaşayan bir birey ortaya çıkan dengesizliklerde bir denge durumunu ve normlarını bulabilmek için suç işlemeye daha açık bir hale gelmektedir. Bu tezini araştırmış ve korelasyon yöntemiyle intihar ve sosyal değişkenler arasında bir bağlantı kurmuştur. Onun dengesiz intihar dediği intiharın nedeni düşük seviyede sosyal entegrasyon ve ahlaki değerlerin uyarlanamamasıdır. Toplum yaşamındaki yalnız ve izole bireyler de birlikte olan ve yoğun iletişimi olan kişilere oranla intihara daha açıktır çünkü toplumun birlik inancıyla olan ilişkileri ve bütünlükleri eksiktir (Smith, 2008, s. 335-341).

Ernest Burgess ise 20. yy'da Birleşik Devletler'de mekânsal kriminoloji akımını başlatmıştır. Burgess'in (1916) yazdığı Küçük bir Şehirde Çocuk Suçluluğu adlı makalesinde çocukların yaşadığı bölgelerdeki içinde bulundukları çevre ile suça karışma davranışları arasındaki bağlantı işlenmiştir (Burgess, 1916, s.726). Buna göre yalnız küçük bir şehrin belli bir kasabası değil, kasabada çocuğun oturduğu daha küçük spesifik lokasyon bile çocuğun kanunsuz davranışını şekillendirebiliyordu. 1920 ve 1930'larda Chicago Üniversitesi Sosyoloji Departmanı'nda geliştirilen ekolojik yaklaşım aslında şehir ortamlarındaki sosyal değişimi açıklamaya çalışan bir yaklaşımdır. Sosyal değişimin farklı boyutlarıyla ilgilendiğinden bu konular arasında şehir ortamlarındaki değişen suç örüntüleri de yer almıştır. Suç örüntülerinin ortaya konan en bilindik yaklaşımı temeli ekolojik modele dayanan Sosyal Dezorganizasyon Teorisi'dir.

Robert Park ve Ernest Burgess, bitki ekosistemlerine bakarak oluşturulan ekolojik modelin öncüleridir. Doğada bitki ve hayvanlar karşılıklı uyum içinde, tamamen birbirlerine bağımlı olarak yaşar. Örneğin arılar uçarak çiçek polenlerini yayar ve yeni çiçekler çıkmasına aracılık eder; buna karşılık çiçekler de arıların bal yapmasında hammadde sağlar. Bu karşılıklı bağımlılık ilişkisine simbiyoz yani ortak yaşam denir. Şehir doğal alanlar içeren bir süper organizmadır. Doğal alanlar (1) etnik bölgeler (2) etkinlik alanları (işyeri bölgeleri, alışveriş alanları, üretim yerleri, oturma alanları) (3) gelir gruplanmaları (üst sınıf, orta sınıf çevreleri, gettolar vb.) ve (4) fiziki olarak ayrılmış bölgeler (nehir, göl, demiryolu, otoban, havaalanı gibi ayrıçlarla ayrılmış alanlar) olarak farklı şekillerde sınıflandırılır. Park ve Burgess'e göre (1925) Simbiyoz ve doğal alanlar kavramları şehir hayatını yaşamın bir kesiti olarak açıklayabilse de tek başlarına şehrsel değişimi, özellikle de tüm şehirlerin geçirdiği büyüme, gerileme ve yenilenme süreçlerini açıklayamaz. Bunun için bitki ekolojisinden istila konsepti kullanılmıştır. Bir ekosistem çok uzun bir süre dengede kalabilmesine rağmen, yeni bir türün ekosisteme girişiyle oluşturulmuş olan düzen bozulabilir. Örneğin 20. yüzyılda İngiliz göçmenlerin Avustralya'ya getirip ettikleri kaktüs her yeri istila ederek bölgenin doğal bitki türlerinin bir kısmını yok etmiştir. Yeni gelenler yerleşik olan doğal bölgelere yayılıp buraları istila edince üstünlük mücadelesi başlar. Bu istila davranışı başarılı olursa, yeni gelen burada baskın hale gelir. Yeni gelen kişiler başka bir milliyetten başka bir grup insan da olabilir (İrlandalıların yerini alan Polonyalılar gibi). Aynı milliyetten de olabilir. Bu yaklaşıma göre suç oranları yaşanan mekanın ekolojik özellikleriyle ilgilidir. Mekan teması teorisinin merkezidir. Bir kişinin yasal olmayan işlere bulaşmasında yaşadığı yerin etkisi büyüktür. Bu etki o kadar büyüktür ki kişinin demografik özellikleri bile yaşanan mekan ile karşılaştırıldığında daha önemsiz kabul edilebilir. Park ve Burgess (1925), istila konseptinin ve yeni gelenlerin eskilerin yerini alışının geniş ölçekte nasıl işlediğini görmek için ortak merkezli bölge teorisini geliştirmiştir. Bu teoriye göre, şehir varoşlarından sorumlu olan varoş sakinleri değil onların kontrolleri dışındaki büyük sosyal ve ekonomik güçlerdir.

Daha sonra Clifford Shaw ve Henry McKay (1942), Chicago'daki çocuk suçluluğunu araştırmak için Park ve Burgess'in ekolojik yaklaşım ve ortak merkezli bölge teorisini uygulamışlardır. Araştırmalarını gerçekleştirdikleri yıllar, alkol yasağı ve büyük mali buhran gibi etkenlerden dolayı kriminolojik olarak ilginç ve suçun arttığı bir dönemdir. Chicago'da yeraltı dünyasına kaçak alkol temin etmek için bir dizi kriminal çete ortaya çıkmıştır.

Büyük mali buhran da kriminologların ve ilgili uzmanların ekonomik çöküşle suçun yayılması arasındaki ilişkiyi test etmelerine olanak vermiştir. Shaw ve McKay, suç ile şehir büyümesi ve çöküşünün ilişkili olduğuna dair teorilerini test etmek için iki farklı metoda başvurmuşlardır. Bunlar niteliksel ve niceliksel metotlardı. Chicago polisinin tutuklayıp Cooke County Çocuk Mahkemesi'ne sevk ettiği tüm çocuk suçluların ev adreslerini toplu işlemlerle büyük bir Chicago şehir haritasına işaretlemişlerdir. Bu metotla, suç oranları yüksek yerlerin ağır endüstri ve ticaret alanlarının hemen yanındaki nüfusu giderek azalan, tüberküloz ve akıl hastalığı yaygın bölgeler olduğu tespit edilmiştir. Çalışmayla ayrıca suç oranı yüksek yerlerde yaşayanların çoğunun yurtdışında doğmuş, devlet yardımıyla geçinen, dar gelirli zenciler olduğu ortaya çıkmıştır. Uzun dönemli çalışmalarla şehrin en fakir bölgesine yeni gelen göçmenlerin eskilerin yerini alma modelleri de izlenmiş ve yeni gelen göçmenlerin suç oranlarının, yerini aldıkları göçmenlere kıyasla değişmediği, oldukça stabil kaldığı görülmüştür. Çalışmaya göre etnik köken şehir çapında suçla ilgili önemli bir faktör olarak ortaya çıkmamış, etnik gurupların suç oranlarının şehirde yerleştikleri bölgeye göre şekillendiği görülmüştür. Shaw ve McKay'ın bu istatistiksel çalışmasını eleştirenler olmuştur. Bu yaklaşıma en ciddi eleştiri Aaron Cicourel (1968) tarafından yapılmıştır. Yazdığı kitapta araştırmacıların çalışmada yalnız resmi suç istatistiklerini kullanması, özbildirim ölçekleri kullanmaması ve orta sınıf suçluluğunu göz ardı etmesini eleştirilerinin odağı haline getirmiştir. Shaw ve MacKay'ın Chicago merkezli bu çalışmaları düşük gelir alanlarında yüksek çocuk suçluluğunu üreten bu sosyoekonomik güçlere karşı küçük ve yetersiz çalışmalar olarak eleştirilmektedir. Ekolojik teori sosyoekonomik gücün önemini fark ettiğinde, ekolojik teorisyenlerin çoğu analizlerinin politik anlam ve çıkarımlarını açıkça belli etmemeyi tercih etmişlerdir.

Sosyal düzensizlik, bir bölgede yaşayan insanların birlik, beraberlik ve sosyal dayanışma ruhu oluşturarak ortak menfaatler tespit edememesi ve ortak yaşam alanında suçu önlemeye yönelik stratejiler geliştirememesidir. Shaw ve McKay'ın çalışmalarını gerçekleştirdikleri 1940'lı yıllardaki sosyal düzensizlik ise yoğunlukla geçiş bölgelerinde görülen bir durumdur. Bunun nedenleri etnik farklılıklar ve nüfus hareketliliğinin yüksek oluşudur. Avrupa'nın farklı bölgelerinden Amerika'ya gelen göçmenler, dilleri ve kültürlerinin aslında çok farklı olmasından dolayı birbirleriyle etkin bir şekilde iletişim kuramamışlardır. Ayrıca ilk geldiklerinde iyi bölgelerde yaşayabilecek kadar paraları olmadığı için mecburen geçiş bölgelerine yerleşen

göçmenler, maddi durumları düzeldikçe daha düzgün bölgelere taşınmışlar, bu yüzden sosyal dayanışma geliştirecek kadar birlikte zaman geçirememişlerdir.

Cahill ve Mulligan'a göre (2003) günümüzde sosyal düzensizlik teorisi etnik heterojeni ve yüksek nüfus devri dışında sosyal yoksunluk, ekonomik yoksunluk ve parçalanmış aileler konularına da odaklanmaktadır (Cahill ve Mulligan, 2003, s590). Bu faktörler çevresel etkenler olarak bir başlıkta toplanabileceği gibi bu başlığın içerisinde psikolojik ve sosyolojik etkenler önemli yer tutar. Aslında çevre bütün bunların temelinde asıl neden olarak görülebilir. Bu faktörlerden birindeki denge bozulduğunda suç oranının da arttığı öngörülür. Sosyal düzensizlik, mahallede bıçaklama ya da hırsızlık gibi bir suç ya da güvenlik problemi meydana geldiğinde, eğer bireysel bir tehdit yoksa, güvenliği sağlamaya ya da suçluları engellemeye yönelik bir aksiyon alınmamasını (örneğin polisin aranmamasını) beraberinde getirir. Sonuçta bölge giderek kanunsuz davranışlara açık hale gelir, bölge sakinleri bölgeye dışardan gelenleri tespit edememeye başlar, bölge kriminal aktivitelere elverişli hale gelir.

Shaw ve McKay'in niceliksel çalışması (1942) ise sözlü tarihe dayalıdır. Araştırmacılara göre suçlu karakterinin temel özelliklerini anlamaya çalışan bir araştırmacı için, suçluların genelinin kendi hikayelerini çarpıtarak ya da süsleyerek anlatması ya da yalan söylemesi çalışmanın metodolojik bir kısıt değil, suçlu insanların sapkınlıklarını nasıl mantıksallaştırdığını, mazur gösterdiğini ve nötralize ettiğini kanıtlayan değerli bir veridir. Sözlü tarih tutanaklarını hem suçluların yakın çevrelerini (aile, mahalle, arkadaş çevresi, okul, polisle temaslar vb.) hem de suç kariyerinin evrimini belgelemek için kullanmışlardır. Suçlu çocukların aslında biyolojik, entelektüel ve psikolojik olarak normal olduğuna, kanunsuz davranışlarının ise yaşadıkları çevreden kaynaklandığına inanmışlardır. Ayrıca suç oranı yüksek bölgelerde yaşayan çocuklarda kanunsuz davranışa eğilimin sokak oyunlarının bir parçası olarak erken yaşta gelişmeye başladığını keşfetmişlerdir. Burada yüksek suç oranına sahip mahallelerin daha fazla kanunsuzluk imkanı sağladığı ortaya çıkmıştır. Bahsedilen Chicago araştırmasında özellikle suç oranı yüksek mahallelerde madde bağımlıları sürekli madde almak istediği, bölge sakinlerinin çalıntı malları daha çok satın aldığı, erişkin gözetiminden uzak döküntü evlerin ise çocuklar tarafından kulüp olarak kullanıldığı görülmüştür. Bu bölgelerin kendi karakteristik özelliklerinden dolayı profesyonel iş dünyasına girebilmek için ise gerekli imkanları sağlamadıkları görülmüştür. Bu konuda iş dünyasına kapı aralayabilecek olan iyi okulları,

toplum içerisinde iyi rol modeller, ve yakın çevrede iyi işler bulunmamaktadır. Arabaları düz kontakla çalıştırma gibi kriminal teknikler büyük çocuklar tarafından küçükler öğretilir. Araştırmacılara göre çocuklar ancak suça karıştıktan sonra uzun bir zaman geçip suç kariyerleri olgunlaştığında, hem sokakta hem de ıslahevi ve hapisanede çok sayıda çocuk ve erişkin suçluyla karşılaşp, toplum tarafından suçlu olarak damgalanıp reddedildiklerinde kendilerini suçlu olarak görmeye başlamaktadırlar. Bu durum çevrelerin getirdiği bir takım şartlara uyum sağlamanın ve istenilen yönde davranışlar sergilemenin özellikle çocuklar için algı olarak ciddi bir sorun oluşturmayaabileceği gerçeğini ortaya koymaktadır. Bu yüzden Chicago bölge projesi, alternatif rekreasyonel ve zaman doldurucu etkinliklerle çocukların erken yaşta suça sürüklenmesini önlemeyi amaçlamıştır.

Sosyal düzensizlik teorisi gerçekte sosyal ekolojiyi temsil etmektedir. İnsanlar arasındaki ilişkilerin işbirliğinden ziyade rekabete dayalı olduğunu kabulünden yola çıkmakta ve bu rekabetin olumsuz sonuçlarına odaklanmaktadır. Çevre, davranışı belirleyen temel etkidir. İnsanlar değişen çevrelerine adapte olmakta ve davranışını değiştirmektedir. Çevre baskısına direnç ve davranışın olumsuz yönde ortaya çıkmaması, ciddi bir özdenetim gerektirmektedir. Bu özdenetimi geliştiremeyen bireylerde ise suç davranışı çeşitli çevrelere adapte olmanın en iyi yollarından biri olarak algılanabilir. Bu tür çevrelerde sosyallikle beraber oluşturulan arkadaş çevresi aslında çevrenin bireye yönelik sosyalleşme yönündeki bir katkısıdır.

Suç ve çevresel faktörler arasındaki ilişkiyi ortaya koyan yaklaşımlar nihayetinde çevresel kriminoloji yaklaşımıyla bir alt disiplin olarak daha büyük bir başlık altında incelenmeye başlamıştır. Çevresel Kriminoloji terimini Florida Eyalet Üniversitesi'nden Ray Jeffery (1971) Çevresel Tasarım ile Suçun Önlenmesi (CPTED) isimli kitabında oluşturmuş, böylece kriminolojide yeni bir düşünce okulunun kurulmasına önyak olmuştur. Jeffery klasik kriminoloji okulunun temel prensibi olan suç işleme potansiyeli olan kişiyi caydırmak ilkesini koruyarak suçlunun kendisinden çok suçun işlendiği çevreye odaklanmak istemiştir. Çevresel Kriminoloji, rutin aktivite teorisi, suçun geometrik teorisi, rasyonel seçim teorisi ve bu üç teorinin birleşimi bir meta-teori olan örüntü teorisini içine alan geniş bir kavramdır.

Jeffery'in çalışmaları davranışçı Skinner'ın uzun araştırmaları sonucunda ortaya koyduğu modern öğrenme psikolojisi kurallarına dayanmaktadır. CPTED konsepti Jeffery'nin Washington D.C.'de gençlerin okuduğu bir okul çevresini kontrol etmeyi hedefleyen bir projedeki deneyimlerinden

kaynaklanmıştır. CPTED yaklaşımı fiziksel çevrenin suçluda zevk ve acı verici deneyimler oluşturarak davranışı değiştirebilme kapasitesini vurgulamaktadır. Jeffery'nin kurduğu ilk CPTED modeli uyaran-tepki tabanlıdır. Organizmalar çevredeki pekiştireç ve cezalardan hangi davranışı yapmaya devam edeceğini hangilerine de son vereceğini öğrenmektedir. Jeffery davranış kontrolü için maddi ödüller ve fiziksel çevre üzerinde durmuştur. Suça teşvik edici pekiştireçler ortadan kaldırılırsa suç da ortadan kalkacaktır. Bütün bu ilkeler genel olarak Jeffery ve Zahm'ın (1993) rutin aktivite ve rasyonel seçim yaklaşımlarını ortaya koyduğu araştırmalarında detaylandırılmıştır.

Polis, mahkeme ve hapisane üçgenindeki caydırma-cezalandırma tabanlı suçluya odaklanan suç-adalet modeli ile suçlunun tedavi ve rehabilitasyon modelinin başarısızlığını fark eden Jeffery, odağını bireysel suçludan çevreye yönlendirmiştir.

Jeffery'e göre çevre, genel olarak çevredeki mimari yapıyı (yerlerin, binaların fiziksel tasarımı), yapı çevreyi (yollar, arazinin kullanım şekli, bina tipleri) ile hukuki ve sosyal kurumsal yapıları içermektedir. İnsanlar da çevrenin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden insanlar da parçası oldukları çevreye cevap vermek, adapte olmak ve değişmek durumundadırlar. Bu şekliyle, kriminal davranış bir çeşit çevreye adaptasyon metodudur. En uygun çevre ise kriminal olmayan davranışın uyumlu ve en optimal seçenek olduğu çevredir. Jeffery'nin sunduğu model suç davranışını, yüksek riskli ve düşük ödüllü bir aktivite haline getirmektir. Modele göre suçsuz bir toplum için arazi kullanımının, hareket yollarının ve çevreye girişlerin yerleşikler tarafından doğal yollarla kontrol edildiği, mevcut kanunlara saygı duyulduğu, potansiyel suçluların eğitim ya da işleriyle meşgul edildiği, yurttaşların bireysel ve yerel organizasyonlar halinde kendilerini koruyacak şekilde bilgilendirildiği çevresel şartlar oluşturulmalıdır. Bir suçlunun aklından geçenleri yordamak ne kadar önemliyse ona bu fikirleri verme potansiyeli yüksek çevreleri tanımlayabilmek ve düzenleyebilmek de o kadar önemlidir. Bu fikirler özellikle mimaride kendine hemen yer bulmuş ve binalarda daha geniş pencereler kullanılmaya başlanmıştır. Bu içrideki birinin dışarıda olan olayları daha iyi gözlemlemesini sağlayan yardımcı bir unsurdur. Ancak bu detay sadece gerektiğinde olaya şahitlik edenlerin daha rahat bulunması için değil suça karışma potansiyeli olanları caydırmak için daha çok işe yarayan bir detaydır. İzlenme ve başkaları tarafında görülme endişesinin suç potansiyeli olan bir bireyi o durumda caydırma ihtimali yüksektir. Crowe'a göre (2000) yapı çevrelerde yapılacak

doğru tasarımlar ve etkin kullanımlar suç davranışının ortaya çıkmasını ve bu yolla suça maruz alma korkusunu azaltır (Crowe, 2000, s.80).

Çevre ve suç konusunda Ray Jeffery'nin çalışmalarını temel alan bir başka yaklaşım da Oscar Newman (1972) tarafından oluşturulmuştur. Fikirlerini Savunulabilir Alan: Şehir Tasarımıyla Suç Önleme isimli kitabıyla savunmuştur. Jeffery gibi Newman da sosyal birliği geliştirecek şekilde yapılandırılan çevre ile suçun önlenebileceği ve "savunulabilen alan" oluşabileceği tezini savunmuştur. Newman'a göre, şehri belli özellikler taşıyacak şekilde tasarlayarak kendini savunabilen sosyal doku dışarıya yansıtılabilirse suç engellenebilir. Yani mimaride yapılacak belirli değişikliklerle bölgesel hakimiyet ve toplumsallık duygusu ile hareket eden insanların yaşadığı savunulabilir bir fiziksel çevre yaratılabilir. Newman'a göre aslında modern şehir zarar görmeden, hatta yok edilmeden önce yüzlerce yıl bu türden bir sosyal çevre hüküm sürmüştür. Bir mimar olan Newman, Jeffery'den farklı olarak, suçu önlemeye yönelik kullanılabilecek özel tasarım özelliklerini vurgulamıştır. Newman'ın kitabı suç- konut tasarımı ilişkisini, New York şehri kamu konutlarında işlenen suçlara dair verilerin analizine dayalı olarak ayrıntılı bir şekilde tartışmaktadır. Savunulabilir Alan, suç önleme ve çevre tasarımı alanlarının doğasını değiştirmiştir. Yayınlandıktan hemen sonra araştırmaları için özellikle kamu kurumlarından büyük fonlar araştırmacıya verilmiştir.

Newman'a göre bir yerin savunulabilir olması için insanlar, sürekli başkaları tarafından izlenebilmeli ve başkalarını da sürekli izleyebilmelidir. Böylece çevre sakinlerinin suç korkusu azalacak, potansiyel suçlular tespit edilerek gözlenebilecek, takip edilebilecek ve yakalanabilecektir. Savunulabilir alanın diğer temel özelliği ise çevre sakinlerinin yaşadıkları yeri sahiplenmesi ve güvenlik problemi olduğunda birbirleriyle ve polisle iletişime geçerek güvenliğin sağlanmasında aktif rol üstlenmeleridir. Newman'a göre insanlar yaşam alanlarında kendilerini güvende hissettikleri zaman, suç işlendiğinde birbirleriyle etkileşime geçmeleri ve suç oluşturan olaya müdahale etme ihtimalleri artmaktadır. Aslında Jeffery'nin CPTED uygulamalarının temelinde yatan prensipler de bu şekilde özetlenebilmektedir.

Newman'a göre bu savunulabilir alanı yaratan etmenler bölge hakimiyeti, gözetim, eşsiz dizaynın mal sahiplerinde övünç duygusu yaratması ve bölge sakinlerinin hem güvenilir hem de güvenilir olmayan alanların coğrafi yerleşimini bilmesidir. Newman bölgesel hakimiyet terimini fiziksel çevrenin etki bölgeleri yaratma kabiliyetini anlatmak için kullanmıştır. Suç

işleme potansiyeli taşıyanlar, bu etki bölgeleri vasıtasıyla adım attıkları çevrenin çevre sakinlerinin kontrolü altında olduğunu fark etmektedir. Etki zonları, hukuka aykırı davranışların çevredeki diğer insanlarca fark edileceğini gösteren çevresel ipuçlarıdır.

Newman, gözetimi bölge sakinlerinin fazla uğraşmadan mülklerini ve çevresini gözleyebilmesi ve denetleyebilmesi için alanlar yaratmak olarak tanımlamaktadır. Örneğin bir evde ikamet eden kişinin evinin tasarımı ve özel olarak yerleştirilmesi ve konumlandırılması sayesinde mahallesini rahatlıkla gözetleyebilmesi suçu engelleyen bir unsurdur.

Eşsiz tasarımın mal sahiplerinde övünç duygusu yaratması daha önceki iki kavramla bağlantılıdır, çünkü yaşadığı yer ile gurur duymayan kişinin çevresini suçtan koruması ve suç unsurlarını bertaraf etmek için mülkünün doğal gözetleme özelliklerinden yararlanarak çevresini gözetlemesi beklenmemelidir. Bölge sakinlerinin hem güvenilir hem de güvenilir olmayan alanların coğrafi yerleşimini bilmesi, çevresel dizaynla suçu engellemenin son unsuruydu. Böylece potansiyel hedefler (çalınacak arabalar) yüzünden suç işlemeye elverişli, dolayısıyla güvensiz bir park alanının yanına, görüş alanı hiç kapanmayan daha güvenli olan bir alan (örneğin bir dükkan) yerleştirilerek suçun oluşması engellenebiliyordu. Newman'a göre suçu engellemeye yönelik bu dört unsur çevrenin mimari tasarımıyla kolayca başarılabiliyordu. Çevreye odaklı suç önleme stratejileri suçluların suç davranışına girişmeden önceki kararlarını etkilemeye dayanır. Uzun zamandan beri çevre stratejilerinin çoğu yapıli çevrede kullanılmaktadır ve bu yaklaşımının temel amacı yaşadığımız alanları potansiyel suçluların suç işlemesini engelleyecek şekilde dizayn etmektir. Şehir tasarımı ve planlamasıyla şehirler günün her saatinde daha güvenli hale getirilebilmektedir.

Jeffery ve Newman'ın çalışmaları Çevresel Kriminoloji alanında önemli teorilerin de ortaya çıkmasına önayak olmuştur. En önemli teorilerden bir tanesi Rutin Aktivite Teorisidir (RAT). Sosyal düzensizlik yaklaşımını takip eden bir yaklaşımdır. Cohen ve Felson'ın (1979) oluşturduğu bu teori insanların rutin aktivitelerinin suça maruz kalmalarını ne şekilde etkilediğiyle ilgilidir. Buna göre suçun ortaya çıkabilmesi için üç unsurun bulunması gerekmektedir. Bunlar suça motive olmuş suç işleme potansiyeli olan biri, uygun bir hedef ve çevrede koruyucu unsurların bulunmayışıdır (Gaetz, 2004, s. 427). Bu unsurlardan birinin olmaması suçun engellenmesi için yeterli olabilir. Suç davranışının gerçekleşme ihtimaline odaklanan bu yaklaşımda koruyucu unsurlar tamamen çevre ile ilgilidir. Caydırıcılık her zaman kolluk kuvvetlerinin var olmasını gerektirmez. Cohen ve Felson'a göre (1979)

bir yerdeki vatandaşların farkındalıklarının ve işbirliklerinin sonucu kendileri de suçun oluşmasında çevresel unsurlarla birlikte kolluk kuvvetlerinden daha caydırıcı olabilirler (Cohen ve Felson, 1979, s. 596).

Bir diğer önemli teori de Akılcı Seçim Teorisidir (Rational Choice Theory). Ronald Clarke ve Derek Cornish'in (1985) yaklaşımlarından ortaya çıkmıştır. Çalışmalarında suçun bir teorik yaklaşımdan çok akılcı seçimler yoluyla açıklanabileceğini belirtmişlerdir. Bu yaklaşıma göre potansiyel suçu işleyecek olan kişi kararını vermeden önce çevresel bir değerlendirme yapmaktadır. Yakalanma korkusu, hedefin özellikleri ile ilgili çevresel ipuçları nihai kararını vermesinde önemli rol oynar. Suçun olduğu çevrenin doğru bir şekilde düzenlenmesi potansiyel suçlu için daha riskli ve daha az ödüllü bir ortam olarak algılanacaktır (Clarke ve Cornish, 1985, s.155-165)..

Sonuç

Suç konusunda suçlu merkezli çalışmaların çevre merkezli yaklaşımı da içerecek şekilde genişlemesi beraberinde bazı gelişmeleri de tetiklemiştir. Klasik çalışmalarda, kriminoloji suçluya odaklanmakta, suçlunun nasıl rehabilite edilebileceği araştırılmaktadır. Psikolojik ve sosyolojik yaklaşımlar uygulanmakta ve genellikle cezai müeyyideler tartışılmaktadır. Gerçekte bunlar çok kritik konular olmasına rağmen genellikle proaktif değil reaktif olarak görülebilirler. Suç davranışının önlenmesinde bu yaklaşımla çevresel odağın birleştirilmesi proaktif bir disiplini ortaya çıkarmıştır. Suça çevresel olarak bakış suçluyu caydırmada onunla ilgili ölçümlemeleri yeterli görmemiş suçun gerçekleştiği çevrenin kontrolünü esas almıştır. Rehabilitasyondan daha çok suçun gerçekleşmeden önlenmesi amaçlanmıştır. Önlemek rehabilitasyona göre daha kolay görünmektedir çünkü suçluların geneline yayılabilen gerçek bir rehabilitasyon programı maalesef bulunmamaktadır. Burada ödül ve ceza mekanizmalarına doğrudan geçiş yerine olumlu ve olumsuz pekiştirenlerin çevreye yerleştirilmesi söz konusudur. Bu da suç davranışından doğrudan caymak ve kişideki bu potansiyel davranışı önlemek anlamına gelmektedir. Burada önemli bir terim de sosyal bağlılık terimidir. Bu bağlılık gerektiğinde toplumun bir araya gelebilecek ve birlikte hareket edebilecek becerisini geliştirebilmesiyle doğru orantılı olarak artar.

Sosyal dezorganizasyon ya da sosyal düzensizlik çevrenin suç konusunda etkili olduğunu öne süren en önemli temeli oluşturmaktadır. Günümüz sosyal düzensizlik yaklaşımı içerisine ekonomik koşulları da alacak şe-

kilde sosyal (aile, aidiyet, demografik değişkenler vs) yoksunluklar üzerinde durmaktadır. Aynı zamanda bir yerden diğer bir yere göç de bu bağlamda değerlendirilmektedir. Nitekim bu durum sosyal bağlılığı azaltmakta ve suç davranışının artmasında önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır (Cahill ve Mulligan, 2003, s. 601).

Sosyal düzensizlik ve sosyal bağlılık bu bağlamda birbirinden ayırması oldukça güç iç içe geçmiş bir ikilidir. Birindeki olumlu yönde bir iyileşme diğerinde de olumlu yönde bir iyileşmenin temelini oluşturmaktadır. Sosyal bağlılıktaki azalmalar bireylerin suç karşısında daha yalnız kalması, diğerlerinin başına gelen olumsuz durumlarda daha sessiz ve pasif durması ile suçlunun bu yolla cesaretlendirilmesinde önemlidir. Önümüzdeki dönemde devamlı değişen sosyal yapı ve sosyal çevre için bir sosyal bağlılık modelinin ortaya çıkması ve suç davranışının azaltılmasına yönelik tasarım araçlarının çeşitlendirilebilmesi üzerinde çalışılması gereken en önemli konuların başında gelmektedir.

Extended Abstract

A Historical Developmental Look at City and Security Perspectives

*

Lütfiye Kaya Cicalı
Nişantaşı University

E. Ensari Cicalı
Nişantaşı University

The subject of crime in our society is a very old problem that we can trace back to the beginnings of civilized World. People in responsibility have always been striving for decreasing crime in a society but, their success is in fact questionable. Historical perspective shows us that crime, in general, is studied by looking at the traits of potential offender or characteristics of potential victim. Rehabilitation has also been an important topic within criminology after specifying characteristics of the offender and the victim. But this approach is more reactive than proactive. One other issue in studying the crime is the situational factors which do not include the offender or the victim. That issue consists the environment where crime occurs. This qualitative study focuses on the role of environment on the development of crime behavior by adopting a historical perspective. Starting with Quetelet's work, it is thought that environmental or spatial factors may play an important role on the crime rates within the society. Quetelet with Guerry were two figures from France who had written pioneering works of spatial criminology. After their studies, Glyde from England also studied similar topics. He initiated that where the offender lived was more important than where the crime took place. According to Smith (2008) the model can be associated with Durkheim's anomie theory due to its similar contents. Anomie, in particular, is a form of uncertainty. According to Glyde, the ones who migrated to industrialized city environments, came from their hometowns with their own norms and belief systems. As expected, their norms and value systems were clashed with the ones that

exist on the place where they came to. Therefore, there occurs a natural imbalance where people feel conflict. Glyde studied this topic and found a correlation between suicides and social variables that he named unbalanced suicides. The reasons behind unbalanced suicides were lack of social integration and failures of moral adaptations. Being lonely and having less communication with others would be other factors that lead to suicides. Quetelet and Glyde would be the first researchers in the field of environmental crime from Europe. In US, starting in Chicago, some researchers also studied environmental factors on crime. Chicago studies can also be associated with the rising of social disorganization theory. Shaw and McKay, studied crime both in qualitative and quantitative ways. Their perspective related crime with the general fact of city enlargement. They worked on delinquent children by geographically specifying their addresses. They found that the higher crime rates occurred in neighborhoods of industrialized places. The population of high crime places was also decreasing because of infectious diseases such as tuberculosis and others. They also found that those who committed crime were mostly the immigrants who were born abroad and were living there with the aid of government. They were mostly coming from black origin. The rates of crime did not change much with the newcomers to that zones and stayed stable. Although most of them were black, the ethnicity did not come out to be the main reason for high crime rates because the rates of crime varied due to the locations the people live. The people in some locations were feeling negative emotions in terms of social cohesion and social unity. They seemed to be more open to crime. Committing crime would also mean to be a part of society where they live. By this means, they felt a kind of social cohesion with the environment and the people around them. Therefore, the people who were living in underdeveloped neighborhoods or transition zones were not able to form a kind of social cohesion because they were mobile and most of them could not stay there longer. When they reached a higher standard of life quality they moved to more developed parts within the city. The people who stayed there were the poor ones with low standards of life. Lacking social cohesion they started becoming more open to crime.

Environmental criminology was firstly named after the work of Ray Jeffery (1972), which was Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED). He followed a stimulus-response approach. There he focused on the design of the environment for crime prevention. Oscar Newman formed an approach of defensible space on the basis of Jeffery's environmental design approach. After the pioneering works of Jeffery and Newman, we have seen many theories within environmental criminology such as Routine Activity

Theory and Rational Choice Theory. They are all focusing more on the role of environment where crime takes place. Lawrence Cohen and Marcus Felson explained routine activities of humans as “any recurrent and prevalent activities which provide for basic population and individual needs, whatever their biological or cultural origins” (1979: 593). Crimes as violations consist at least one motivated offender, one suitable victim and the absence of a guardian who or which is capable of preventing such a crime. Convergence in time and space of these three elements is very much related with our routine activity routes and changing those activities would be meaning of changing crime rates. On the other hand, rational choice theory is developed on choice structures of the offender. It is about the decision making processes of the offender and how situational factors may avoid action towards crime. There, the design of the environment is critically important for deterring the offender from committing crime in that environment.

Contemporary approaches on environmental criminology developed the perspectives of initial works by adopting geographical profiling in the way that is less prejudiced and more social development oriented. Designing places that increase social cohesion and prevent crime have still been the priority of environmental criminology.

Kaynakça/References

- Brantingham, P. J., & Brantingham, P. L. (1981). Introduction: The dimensions of crime. İçinde P. J. Brantingham and P. L. Brantingham (Ed.), *Environmental Criminology*, 7–26, Prospect Heights, IL: Waveland Press.
- Burgess, E. W. (1916). Juvenile delinquency in a small city. *Journal of the American Institute of Criminal Law and Criminology*, 6, 724–728.
- Cahill, M.E. ve Mulligan, G.F. (2003). The Determinants of Crime in Tucson, Arizona. *Urban Geography*, 24, 582–610.
- Cicourel, A. (1968). *The Social Organization of Juvenile Justice*. New York: John Wiley
- Clarke, R.V. ve Cornish, D.B. (1985). Modelling offenders' decisions: A framework for research and policy. *Crime and Justice: An Annual Review of Research*, 6, 147–185.
- Cohen, L. E. ve Felson, M. (1979). Social change and crime rate trends: A routine activity approach. *American Sociological Review*, 44, 588–605.
- Crowe, T. (2000). *Crime Prevention Through Environmental Design: Applications of Architectural Design and Space Management concepts*. Oxford, UK: Butterworth-Heinemann.
- Gaetz, S. (2004). Safe streets for whom? Homeless youth, social exclusion, and criminal victimization. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 46, 423–455.

- Glyde, J. (1856). Localities of Crime in Suffolk. *Journal of the Statistical Society of London*, 19(2), 102-106. doi:10.2307/2338263
- Guerry, A. M. (1833). *Essai sur la statistique morale de la France*. Paris: Crochard.
- Jeffery, R. (1971) *Crime Prevention through Environmental Design*. Beverly Hills CA: Sage.
- Jeffrey, C. R. ve Zahm, D. L. (1993). Crime prevention through environmental design, opportunity theory, and rational choice models. İçerisinde *Routine Activity and Rational choice*. *Advances in Criminological Theory*, 5, Edison R. V. Clarke ve M. Felson. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers.
- Quetelet, L. A. J. (1842). *A treatise on man and the development of his faculties*. Edinburgh: W. and R. Chambers.
- Newman, O. (1972). *Defensible Space: Crime Prevention Through Urban Design*. New York: Macmillan.
- Park, R.E., Burgess, E.W. ve McKenzie, R.D. (1925). *The City: Suggestions for Investigation of Human Behavior in the Urban Environment*. Chicago: University of Chicago Press.
- Smith, P. (2008). Durkheim and Criminology: Reconstructing the Legacy. *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 41,3, 333-344. doi:10.1375/acri.41.3.333.
- Shaw, C.R. ve McKay, H.D. (1942). *Juvenile Delinquency in Urban Areas: A study of rate of delinquency in relation to differential characteristics of local communities in American cities*. Chicago: University of Chicago Press.

Dr. Lütfiye Kaya Ciceralli: Boğaziçi Üniversitesi Psikoloji ve Batı Dilleri ve Edebiyatları alanlarında çift ana dal lisans eğitiminin ardından Münih Üniversitesinde Sosyal Organizasyonel Psikoloji, Bireysel Farklılıklar ve Eğitim Psikolojisi ve Sosyoloji alanlarını içeren Mükemmellik Psikolojisi yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Ardından İstanbul Bilgi Üniversitesinde İşletme yüksek lisansı yapmış ve doktora derecesini İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler alanında tamamlamıştır. İsveç ve İsviçre’de doktora sonrası araştırmacı olarak çalışmıştır. İstanbul’da farklı özel üniversitelerde uygulamalı psikolojinin çeşitli alt alanlarında lisans ve yüksek lisans düzeyinde dersler vermiştir. Halen Nişantaşı Üniversitesi İngilizce Psikoloji Bölümünde öğretim üyesidir.

After completing Psychology and Western Languages and Literature Departments at Boğaziçi University, she attended the Psychology of Excellence Master’s Program specializing in Social Organizational Psychology, Interindividual Differences, Educational Psychology and Sociology fields. Then she obtained Master of Business Administration degree from Istanbul Bilgi University and PhD degree from Istanbul University Forensic Medicine Institute Social Sciences area. She worked in Sweden and Switzerland as postdoctoral researcher for two years. Taught about diverse undergraduate and graduate level applied psychology topics at various private universities in Istanbul. Curenly she is a full time faculty member at Nisantasi University.

Dr. E. Ensari Cicerali: Boğaziçi Üniversitesi Batı Dilleri ve Edebiyatları bölümündeki lisans eğitiminin ardından Münih Üniversitesi'nde Sosyal Organizasyonel Psikoloji, Bireysel Farklılıklar ve Eğitim Psikolojisi ve Sosyoloji alanlarını içeren Mükemmellik Psikolojisi yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Ardından Yeditepe Üniversitesi İşletme bölümünde Örgütsel Davranış uzmanlık alanında doktora-sını tamamlayan Dr. Cicerali'nin değişik uluslararası firmalarda yaklaşık 10 yıl İnsan Kaynakları tecrübesi bulunmaktadır. Doktora sonrası araştırmacı olarak İsviçre'de çalışmıştır. Halen Nişantaşı Üniversitesi Psikoloji bölümünde öğretim üyesi olarak kariyerine devam etmektedir.

After completing Western Languages and Literature Department at Boğaziçi University, he attended the Psychology of Excellence Master's Program specializing in Social Organizational Psychology, Interindividual Differences, Educational Psychology and Sociology fields. Then he obtained PhD degree from Yeditepe University Business Administration Program, with Organizational Behavior core area. Worked at international companies around 10 years and made one year post-doctoral research in Switzerland. Curenly he is a full time faculty member at Nisantasi University.

E-mail: ecicerali@gmail.com, eyyub.cicerali@nisantasi.edu.tr

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Cicerali, L.K. & Cicerali, E. E. (2018). Şehir ve güvenlik yaklaşımlarında çevresel kriminolojiye tarihsel bir bakış. *İDEALKENT – Kent Araştırmaları Dergisi*, 23, 95-112.

Kapitalizmin Şafağında: Kent, Polis ve Güvenlik*

*

Erol Subaşı

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Öz

Bu çalışma kent ve güvenlik arasındaki bağlantıyı polis kavramı üzerinden incelemektedir. Polis ile kent arasındaki sosyo-tarihsel ilişki bugün unutulmuş ve polis kavramının anlam yelpazesi daralmıştır. Polis, bugün işlevi ya suçluları yakalamak ve suçu önlemek olan bir meslek-kuruma indirgenmekte; ya da hâkim sınıfların tabi sınıfların siyasallaşmasını baskıladığı bir zor aygıtı olarak görülmektedir. Her iki yaklaşım da devlet erkinin bir formu olarak polis erkinin tarihsel seyir içinde üstlendiği daha geniş sosyo-politik işlevleri yakalamaktan uzaktır. Bu eleştiriden hareketle bu çalışmanın temel argümanına göre polis erki kent güvenliğini, salt suçluları yakalayarak, suçu önleyerek ya da siyasal toplumsallaşmayı bastırarak değil; özgül sosyo-politik projeler ile uyumlu bir şekilde kente ait belirli normları, kültürel referansları, kimlikleri ve davranış kalıplarını imal ederek sağlamaktadır. Bu sav, tarihsel bağlamda, feodalizmden kapitalizme geçiş sorunsalı çerçevesinde tartışılacaktır. Ayrıca çalışma, bu temel argümanla bağlantılı olarak dört yan argüman ileri sürmektedir. Birincisine göre, kent ve polis arasındaki tarihsel ve etimolojik bağlantı polisin daralan anlamına rağmen bugün de varlığını korumaktadır. İkincisi, tarihsel seyri içinde düzen ve toplumsal düzen kavramlarındaki değişikliklere koşut olarak polis erkinin işlevi değişmiştir. Üçüncüsü, polis erki tarihsel süreç içinde burjuva sivil toplumun değerlerinin üretilmesinde kilit bir rol üstlenmiştir. Dördüncüsü, feodalizmden kapitalizme geçiş döneminde polis erki mülksüz yığınların ücretli emeğe dönüşümünde nazım rol oynamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kent, polis, güvenlik, kapitalizm, toplumsal düzen

* Bu çalışma, 2214-A 2014 yılı 1. Dönem TÜBİTAK Doktora Sırası Yurtdışı Burs Programı kapsamında 2014-2015 akademik yılı içinde İngiltere Londra Brunel Üniversitesi'nde yapmış olduğum doktora çalışmaları sonucu ortaya çıkmıştır. Çalışmanın Adam Smith ile ilgili olan bölümünün bir kısmı Çukurova Üniversitesi ev sahipliğinde, 5 Kasım 2016 tarihinde gerçekleşen Siyasi İlimler Türk Derneği XIV. Lisansüstü Konferansı'nda bildiri olarak sunulmuştur.

At the Down of Capitalism: City, Police and Security

*

Erol Subaşı

Recep Tayyip Erdoğan University

Abstract

This paper examines the connection between the concept of city and security through the concept of police. The socio-historical relation between police and city today has been forgotten and the meaning of the police concept has narrowed. The police are today either being reduced to a profession-institution whose function is to catch criminals and prevent crimes; or are seen as a repressive apparatus with which dominant classes repress the politicization of subordinate classes. Both approaches are far from capturing the broader socio-political functions that police power as a form of state power have performed in the historical process. Based on this critique, the main argument of this study is that police power does not provide the security of the city just by catching criminals, preventing crimes or repressing the social politicization; but in line with specific socio-political projects, it does so by fabricating specific urban norms, cultural references, identities and behavioural patterns. In this study, this claim will be discussed within the problematic of transition from feudalism to capitalism. Furthermore, in conjunction with the main argument, the study puts forward four interrelated supporting arguments. First, despite the police's narrowed meaning, the historical and etymological connection between city and the police persists. Second, parallel to the changing meaning of order and social order, the function of the police power has been altered. Third, the police power has assumed a key role in fabrication of bourgeois civil society's values. Fourth, during the transition from feudalism to capitalism, the police power has played a regulatory role in transforming the dispossessed masses into wage labour.

Keywords: City, police, security, capitalism, social order

Giriş

Kent ve güvenlik arasındaki ilişki en iyi nasıl anlaşılabilir? Muhtemelen polis kavramı ile. Bu, tarihsel ve etimolojik olarak böyledir; zira bugün kullandığımız polis kelimesi doğrudan doğruya Antik Yunan kent-devleti *polis*'ten türemiştir (Chapman, 1970, s. 11). Bu aynı zamanda sosyo-politik olarak da böyledir; çünkü polisin işlevi kapitalizmin doğum sancılarının yaşandığı bir dönemde kırdan kente göç etmek zorunda kalarak “özgürleşen” ve yoksullaşan kitlelerin cinayet, hırsızlık, gasp, kumar, fahişelik, dilencilik, sarhoşluk ve aylaklık gibi zararlı ve “üretken” olmayan davranış kalıplarını ortadan kaldırma çabası ile şekillenmiştir (Marx, 2011; Neocleous, 2000). Bu bakımdan kent ve güvenliği ile ilgili herhangi bir çalışma polis erkini göz önünde bulundurmalıdır.

Oysa, günümüzde polis ile kent arasındaki bağlantı silikleşmiştir. Bunun nedeni ana akım polis çalışmalarının biri indirgemeci, diğeri araçsal iki aks etrafında şekillenmiş olmasıdır (Reiner, 2000, ss. 15–16). Liberal-kurumsalcı olarak adlandırılabilir birinci bakış açısına göre polis erki bir kuruma-mesleğe indirgenmiş ve işlevi suçu önlemek ve suçluyu yakalamak ile sınırlandırılmıştır. Bu yaklaşımda, polis'in hem devlet erki ile olan organik ilişkisi, hem de kent- ve dolaylı olarak üretimin toplumsal ilişkileri ile olan ilişkisi görmezden gelinmektedir. Polis teknik-bürokratik bir birim olarak anlaşılmaktadır. Ortodoks-Marksist araçsal ikinci yaklaşıma göre polis, hâkim sınıfların işçi sınıfı hareketliliğini zapt-u rapt altına almak için kullandıkları basit bir enstrüman olarak görülmüştür. Böylece polis, kabaca bir baskı-zor aygıtına indirgenmiştir. Her iki yaklaşım da polisin düzeni imal edici, sosyo-politik işlevini görmezden gelmiştir.

Bu çalışma, yukarıdaki her iki yaklaşımdan farklı olarak Neocleous (2000)'u izleyerek polis erkini devlet erkinin bir formu olarak salt zorlayıcı değil, aynı zamanda üretken bir güç olarak ele almayı önermektedir. Aşağıda bu yaklaşımın geçerliliği tarihsel örnekleriyle tanıtılmaya çalışılmaktadır. Buna göre polis erki kent güvenliğini suçluları yakalayarak ya da siyasal toplumsallaşmayı bastırarak değil; daha ziyade özgül bir sosyo-politik çerçeveyi oluşturabilmek için belirli davranış kalıplarını üreterek sağlar. Bu bağlamda, polis erki salt suçluları yakalamaz; neyin suç olduğuna dair genel kanıları üretir, belirli davranış kalıplarını kurumsal-formel olarak ya da bireysel-enformel şekillerde kriminalize eder, yoksulluğun yönetiminde başat bir rol oynar ve bir kamusal alan olarak kentlerdeki toplumsal hareketlere yönelik mü-

dahaleleri belirli toplumsal siyasallaşma biçimlerini güvenceleştirir. Bu anlamda bu çalışma, genişletilmiş bir polis kavramının kent güvenliğinin anlaşılmasında önemli teorik imkânlar sunduğunu öne sürmektedir.

Bu temel argüman ışığında bu çalışma, polis erkini yeniden tarihselleştirerek kent ve polis arasındaki bağlantıları hatırlatma ve polis kavramının anlamını geçmişte olduğu gibi genişleterek onu yeniden siyasallaştırma stratejisi üzerine kuruludur. Bu amaç doğrultusunda çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kısaca polis ve *polis* arasındaki etimolojik ve tarihsel bağ, Antik Yunan'dan Roma'ya; oradan Viktorya Dönemi Britanyası'na uzanacak şekilde gözler önüne serilmektedir. İkinci bölümde polisin değişen rolü 15. yüzyıldan 18. ve 19. yüzyıllara doğru tarihsel bir seyir içinde ortaya konacaktır. Üçüncü bölümde modern polisin izleri sürülerek "yeni polis" kurumunun "yeniliği" mercek altına alınacaktır. Dördüncü ve son bölümde iki önemli liberal düşünürün Patrick Colquhoun ve Adam Smith'in "efendisizler", kent güvenliği ve ücretli emek etrafında oluşturdukları polis projesi masaya yatırılacaktır. Sonuç bölümünde bu tarihsel gelişmeler ve onların yorumlarıyla ilgili tarihselci teorik bağlamın günümüz ile nasıl ilişkilendirilebileceğine dair bazı genel önerilerde bulunmaktadır.

Tarihsel ve Etimolojik Bağ: *Polis* ve Polis

Polis kavramı Antik Yunanca *polis* [kent] kelimesi ile doğrudan bağlantılıdır. Bu bağlantı bugün olduğu gibi modern polis teşkilatının ortaya çıktığı 19. yüzyılda da bilinmekteydi. Bu bakımdan polis fikri ile kentleşme arasında doğrudan bir ilişki olduğu söylenebilir. Tilly (1992, s. 49)'e göre MS 1000 yılından sonra Avrupa'da kentsel büyüme beş safhaya ayrılabilir: 1350 civarı bir artış, 1350 ile 1500 yılları arasında düzensiz bir dalgalanma, 17. yüzyılda yavaşlama ve son olarak 1750 sonrasında müthiş bir ivme. Feodalizmin aşamalı çözülüşü özellikle 18. yüzyılda kent popülasyonunda çarpıcı bir artışa neden olmuştur. Kent sakinlerinin sayısındaki bu yükseliş kademeli olarak toplumsal hiyerarşinin geleneksel yapısının bozulmasına ve kentlerde düzensizliklerin baş göstermesine yol açmıştır. Kentler o tarihlerden itibaren dilenciler, baldırı çıplaklar, serseriler, kumarbazlar, sarhoşlar, fahişeler olmak üzere her türden "efendisiz" ile dolmuş ve kentlerde güvensizlik hissi alabildiğince artmıştır. Dolayısıyla polis erkinin bir boyutunu "kentlerdeki güvensizlik ve düzensizlik" oluşturur. O halde, "polis sorunu aynı zamanda kent sorunudur" (Rigakos, McMullan, Johnson, & Özcan, 2009, s. 3). Bununla birlikte, polis projesi yalnızca artan suç oranları ile ilgili olmamıştır; daha çok

kentlerde kamu düzenini güvence altına alabilmek için yeni toplumsal davranış kalıplarının oluşturulması ile de ilgili olmuştur. Demek ki polis ilk olarak bir “kent projesidir” (Rigakos vd., 2009, s. 4).

Dubber (2005) polis erkinin Antik Yunandaki patriyarkal köklerini başarılı bir şekilde gözler önüne serer. Buna göre polis, *oikonomia* olarak “hanehalkı yönetimidir”. Bu yönetim, özgün bir sanattır: “tüm ailenin ortak iyiliği için evi yönetme” sanatıdır. Bu tür bir şecere dökümü *oikonomia* ile günümüz ekonomi kavramları arasındaki ilişkiyi gözler önüne serer. Ekonomi ya da Oikonomi kelimesi *oikos*, ev ve *nomos*, yasadan türemiştir. Tüm ailenin ortak iyiliği için evin meşru ve bilgece yönetimi anlamına gelmektedir. Daha sonra kavram, büyük bir aile olarak görülebilecek devlet yönetimini de kapsayacak şekilde genişledi (Dubber, 2005, s. 48). Dubber, polisin yalnızca insanları değil şeyleri de yönetmek anlamına geldiğini belirtir. O halde polis erki suçluları yakalamak ve ceza hukukunu uygulamaktan öte hanenin ve toplumun maddi refahı olarak da anlaşılabilir. Polis erki, mikro hane halkını yönetmekten makro bir düzeyde devletin sivil toplumu yönetme biçimine dönüşmüştür.

Polis kavramı ayrıca *policy* [siyasa] ve *social policy* [sosyal politika] gibi kavramlarla yakından ilişkilidir. Romalılar, Yunanca polis kelimesinden türemiş olan *politeia* kelimesini alıp onu Latinceleştirerek *politia* haline getirmişlerdi. İngilizce *policy* ve *politics* kelimeleri bu kökten gelmektedir. *Politia* terimi “kentlin sakinlerinin bekası ve refahı ile ilgili tüm meseleleri kapsar. ‘Kenti yönetme sanatı’ nosyonunun tümünü kendi içinde ihtiva eder” (Chapman, 1970, ss. 11–12). Polis erkinin Roma İmparatorluğu döneminde devlet otoritesinin kalbinde bulunduğu söylenebilir. Roma İmparatorluğu’nda bir idari birim olarak *praefectus urbi*, kent valisi, polis erkini kullanmaktan ve polis gücünü kontrol etmekten sorumludur. Valinin otoritesinde bulunan alan o denli kapsamlıdır ki “ yangın riskleri, kamu binaları, dini görenekler, özel ve kamu toplantıları, fahişe aktiviteleri, dilenciler ve yabancılar ve genel olarak nüfusun sağlık, emniyet ve ahlakını muhafaza eder” (Chapman, 1970, s. 13).

Roma İmparatorluğu’nun çöküşü ile birlikte birçok benzer idari-hukuki-politik kavram gibi polis de bir yönetim kipi olarak unutuldu. Ancak geç 15. yüzyılda Fransız Burgundian dilinde polis kelimesi yeniden ortaya çıktı. Kısa süre içerisinde, Almanya, İspanya ve İtalya gibi ülkelere yayıldı. O dönemde polisin, tıpkı Yunan ve Roma döneminde olduğu gibi idare ile ilgili olarak geniş şekilde çağırışimleri vardı (Raef, 1983, s. 5). Daha sonra

ancak 1776'da Yunancadan İngilizceye doğrudan çeviri sonrası *politeia* bağımsız olarak ya *policy* ya da *police* olarak "yönetim formu... kenti tertip etmek düzenlemek" anlamında kullanılmaya başlandı (Neocleous, 2000, s. 11). O günden bu yana polis, daha dar ve belirli bir anlam kazadı: suçu kontrol etmek ve kanun ve düzeni sağlamak.

Viktorya Dönemi'nde doruğa ulaşan endüstrileşme kentlerin maddi ve ahlaki gelişimi ile ilgili olarak yeni duyarlılıklar ve korkular yarattı. Kente gelenlerin kayıtlarının tutulamaması ve bu durumdan kaynaklanan *anonimlik* önemli bir endişe kaynağı haline geldi. Yine de bu dönemde kentler, yükselen medeniyetin, maddi ve manevi üretimin kalbi olarak görülüyordu. Bu nedenle toplumsal düzenin, refahı ve üretimi teşvik edebilecek şekilde imal edilmesi gerekiyordu. Bu açıdan "polis, 18. yüzyılın endüstriyel-öncesi dünyası ile endüstriyel kapitalizm üzerine bina edilen Viktorya Dönemi bürokratik devleti arasında, geçiş döneminde, kentlileşen bir toplumun ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkan düzen talebine karşı verilmiş bir cevaptı" (P. T. Smith, 1985, ss. 4–5). Kentleşme oranlarına paralel olarak hijyen ve sağlık sorunlarında da bir artış gözleniyordu. Bu bakımdan polisin temel görevlerinden biri kentlerin hijyenini sağlamak olmuştur. Dahası, *medikal polis*, veba gibi salgın hastalıklarda kontrol mekanizmalarının ve karantina koşullarının oluşturulmasında kilit rol oynamıştır (Raeff, 1983, ss. 120–121). Bir sonraki bölümde ele alınacağı gibi polis kavramı tarihsel seyir içinde birtakım dönüşümlerden geçti.

Polis'in Değişen Rolü

Neocleous (2000, s. 5) polis tarihinin üç aşamaya ayrılabilirliğini ifade eder. İlk iki aşama Otuz Yıl Savaşları ile (1618-1648) birbirinden ayrılabilirken üçüncü aşama 18. yüzyılda başlayarak 19. yüzyılda önemli değişikliklerle sürdü. Polislik faaliyeti özellikle son iki aşama boyunca bir dönüşümden geçerek basitçe toplumsal düzenin yeniden üretimi ya da sürdürülmesi değil *imal edilmesi*¹ olarak varlığını korudu. Bu aşamalar ayrıca devletleşme süreci ile uyumlu bir şekilde sırasıyla erken modern, mutlakiyetçi, ve temsiliyetçi devlet formları ile paralellik gösterir.

Eğer kavramın Antik Yunan ve Roma Dönemi köklerini bir kenara bırakırsak çağdaş polis kavramsallaştırmasına yakın bir anlamın 15. yüzyılda

¹ İmal etmeyi Neocleous (2000)'ün bilinçli bir şekilde tercih ettiği *fabrication* kelimesini karşılamak için kullanıyorum. Bu ifade, makalenin temel argümanı ile bağlantılı bir şekilde polis erkinin üretken niteliğinin altını çizmektedir.

Fransız-burgundian dilinde *policie* olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Bu dönemde polislik faaliyeti *ad hoc*, tepkisel ve cevap niteliğinde eylemlerden oluşmaktaydı (Neocleous, 2000, ss. 5–6). Bu polislik faaliyeti toplumsal hiyerarşinin geleneksel yapısı ile uyum içindeydi. Polislik faaliyetinin temel mantığı suçluları yakalamak ve ibret-i alem için cezalandırmaktı. Bu çeşit bir polislik faaliyeti aynı zamanda değişmez, ebedi ve ilahi olarak algılanan dönemin düzen anlayışı ile de bağdaşır vaziyette idi. Tabiat, gezegenler sistemi ve toplumsal hiyerarşi sistemleri değişmez olarak görülmekteydi (Neocleous, 2000, s. 6). Benzer şekilde, zaman da- düzen kavramının önemli bir bileşeni olarak dairesel olarak kavranmakta dolayısıyla her şeyin sürekli olarak ilk haline geri dönmekte olduğuna inanılmaktaydı. Bu zaman-mekân tahayyülü şeyleri ve insanları ön-verili hiyerarşik konumlarında tutmak anlamına gelen düzen fikrinin temelini oluşturmaktadır. Buna uygun olarak polislik faaliyeti, suçluları yakalayıp cezalandırarak şeylerin ve insanların toplumsal hiyerarşi içindeki konumlarını güvence altına alma odaklıydı. Bu nedenle polislik suçluları yakalamak ve belirli eylemleri cezalandırmaktan öte bir anlam taşımamaktaydı. Polisin temel görevi her şeyi olduğu gibi, yerli yerinde tutmaktı. Bu dönemde polislik feodal toplumsal ilişkilerin yeniden ve yeniden üretilmesinden sorumluydu (Neocleous, 2000, s. 6).

Polis tarihinin ikinci aşamasında 17. yüzyıl dolaylarında düzen fikrinin kendisi değişmeye ve dönüşmeye başladı. “Yeni dünyanın” keşfi, Reform, Rönesans, Kopernik-Galileo-Newton Devrimi- daha sonra Aydınlanma ve kapitalist ilişkilerin tedrici gelişimi düzen fikrinin değişmesinin zeminini hazırladı. Göksel ve karasal hareket kanunlarının keşfi (Raeff, 1983, s. 26) de değişmez bir şey olarak düzen fikrinden hareket halinde bir evren ve düzen fikrine geçişi kolaylaştırdı. Matematiksel, geometrik ve mekanik modellerden hareketle rasyonel akıl yürütmenin toplumsal fenomeni açıklayabileceği düşünülmeye başlandı. Hobbes (1996)’ta bu çabanın harika bir örneği görülebilir. Hobbes mekaniği ve geometriyi kullanarak toplumsal düzeni ve toplumsal yaşamı açıklayabileceğini düşündü. Düzen ve toplumsal düzen fikri yavaş yavaş sekülerleşti ve insan-yapımı, sürekli dönüşüm geçiren bir şey olarak algılanmaya başlandı. Bu dönemin bir tanığı olarak Hobbes toplumsal düzeni oluşturma ve koruma sorumluluk ve ayrıcalığını ilahi güçlere değil egemene verdi. Uhrevi, kutsal ve göksel bir toplumsal düzen tahayyülünden kademeli olarak dünyevi, değişen ve kusurlu bir düzen anlayışına geçildi. Bu yaklaşım çizgisel zaman anlayışı ve “ilerleme fikri” ile birlikte hâkim olmaya başladı. Raeff (1983, ss. 38–39)’in ifade ettiği gibi eğer toplumsal düzen insan yapımı ve sürekli değişen bir karakterde

ise politik otoritenin toplumsal düzenin imalatına şu ya da bu şekilde dahil olmasından başka çaresi yoktu. İşte bu yeni bakış açısının gereği olarak gündelik yaşam devlet erkinin bir formu olarak polis erki aracılığıyla yazılı hale getirildi, sistematikleştirildi ve rutinleştirildi.

Polis tarihinin bu ikinci aşamasında polis erki burjuva toplumsal düzenin imal edilmesinde özel bir güç olarak algılanmaya başlandı. Örneğin *constable* [polis memuru], *watchman* [bekçi], *yeomanry* [çiftçilerden oluşmuş gönüllü süvari alayı] gibi kategoriler bilinirken *police* [polis] Aralık 1714'te, Kraliçe Anne'in "İskoçya için Polis Heyeti"ni seçmesi ile ilk kez resmi olarak kullanıldı (Neocleous, 2000, ss. 9–10). Bu polis gücü ile "6 asilzade ile 4 beyefendi" "ülkenin genel idaresinden" sorumlu hale getirildi (Dubber, 2005, s. 63). Bu bilgiler ışığında İskoçlar'ın o tarihlerde polisi aşağı yukarı modern bir çerçeve içinden düşünmeye başladıklarını söylemek mümkündür. Aynı şekilde, İskoç Aydınlanmacıları ve özellikle Adam Smith'in polis hakkında yazmak zorunda hissetmesi, polis fikrinin o dönemde oldukça popüler hale geldiğini göstermektedir.²

Polis tarihinin üçüncü aşamasında, 1770'ler civarı, polis neredeyse bir asırdan bu yana kıta Avrupa'sı için politik ve hukuki düşüncenin ve pratiğin ana konularından biri haline gelmiştir. Özellikle, Fransa ve Almanya'da bir "polis bilimi" oluşturulmuş ve 15. yüzyıldan o döneme değin polis yasaları, düzenlemeleri, talimatnameleri, polis mahkemeleri ve nihayetinde polis memurları kıta Avrupası devletlerinde ve neredeyse tüm kentlerde ortaya çıkmıştır (Dubber, 2005, s. 63). Benzer şekilde, Marc Raeff (1983) geç 16. yüzyıldan itibaren 17. ve 18. yüzyıl boyunca Alman ve Rus toplumlarının *polizeiordnungens*³ [polis talimatnameleri] ile *PolizeiStaat*⁴ [Düzenli Polis Devletleri] yaratmak için Alman ve Rus toplumlarının nasıl dönüştürüldüğünü başarılı bir şekilde gözler önüne serer. Buradaki hayati nokta 16. yüzyıldan itibaren toplumsal düzen algısındaki değişime koşut olarak polis erkinin yalnızca zorlayıcı ve baskılayıcı değil aynı zamanda burjuva düzenini yaratmada üretken ve yaratıcı bir güç olarak ortaya çıkmış

² Adam Smith'in polis ile ilgili görüşleri aşağıda ele alınacaktır.

³ Raeff (1983, s. 52) Weber'i izleyerek şunu iddia eder: "yasalar kapsayıcı bir şekilde yazılı hale getirilene dek gerçek bir bürokrasi mümkün değildi – Batı'da ve merkez Avrupa'da ancak on sekizinci yüzyılın ikinci yarısında, o da önceki polis talimatnamelerinin oluşturduğu zemin üzerinden [yapıldı]."

⁴ Günümüzde özellikle Nazi Almanyası ve Stalin dönemi Sovyetleri ile özdeşleştirilen Polis Devleti ifadesi ile Almanların kullandığı biçimiyle *Polizeistaat* ifadesi karıştırılmamalı. Birincisi baskıcı "totaliter" rejimlere gönderme yaparken ikincisi 17. ve 18. yüzyıllarda Prusya ve Avusturya'da ekonomik sosyal ve askeri kaynakların devletin ve toplumun refahı için seferber edildiği refah, düzen ve güvenliğin el ele gittiği bir devlet organizasyonu biçimi olarak ortaya çıkmaktadır.

olmasıdır. Devlet erkinin bir parçası olarak polis erki burjuva toplumunu daha üretken, gayretkeş, rasyonel, disiplinli ve öngörülebilir hale getirebilmek amacıyla kullanılır. İlk dönemine nazaran polis erki artık medenileştirici bir güç olarak ilerici bir misyon üstlenmiştir. Dahası yalnızca polis medenileştirici bir güç olarak görülmemiş her medenileştirici güç de polis erki kapsamında düşünülmüştür. Örneğin Almanya’da 17. yüzyılın sonlarında eğitim sistemi bir polis kurumu olarak görülüyordu. Temel amaç bireylerin kendi kendilerinin polisi olmasıydı (Dubber, 2005, s. 93). Bu bakımdan, Storch (1976)’un ortaya koyduğu şekliyle polis memurları, medenileştirici bir işlev üstlenerek “iç misyonerlere” dönüştü.

“Yeni” Polis

Londra Metropolitan Polisi’nin 1829’da kuruluşu geleneksel olarak modern polis teşkilatının başlangıcı olarak kabul edilir. Ancak bu bölümde ben bu polis biriminin 17. yüzyıl boyunca geliştirilen polis modelinin tahkimi olduğunu iddia edeceğim. Temel iddia, örgütsel-bürokratik çerçeve ile ilgili yenilikler dışında esas olarak modern polisin liberal toplumsal düzenin yerleşikleşmeye başladığı dönemde kazanmış olduğu imal edici işlevin devam ettiğidir. Bu bakımdan ana akım literatürde “yeni” olarak tanımlanan polisin aslında o kadar da yeni olmadığı ileri sürülecektir.

Geç 18. yüzyıl ve 19. yüzyılda Britanya İmparatorluğu dünyanın lider kapitalist ve endüstriyel gücüdür. Toplumsal formasyon aşamalı olarak kapitalistleşmektedir. Bu durum toplumsal düzenin çarpıcı bir şekilde dönüşümü ve düzensizlikle bağdaştırılan bir toplumsal atmosferin ortaya çıkmasını sağlar. Viyana Barışı’nı (1815) izleyen yıllarda “büyük çapta bir suç dalgasından” söz edilemese de (Taylor, 1997, s. 5) Britanya kentlerinde suç olaylarının yukarı doğru bir ivme gösterdiğini söylemek yanlış olmaz. Özellikle, 1820’lerde Londra halkı vahşet derecesinde kimi suçlara tanık olur (Bittner, 1973, s. 16). Hızlı kentleşme ve endüstrileşme yoğun bir göç dalgasına, yoksulluğa, ahlaki çöküntüye, suç ve toplumsal çatışmaya neden oldu (Reiner, 2000, s. 17). 1820’lerde, düzen ve düzensizlik gibi suç kavramının da anlamı değişmeye başladı.

Suç ve düzensizlik kavramlarının anlamlarının geç 18. yüzyıl ve erken 19. yüzyıl dolaylarında değişmeye başladığı söylenebilir. O tarihlerden itibaren suç ve suçlunun içinde bulunduğu sosyo-ekonomik koşullar arasında bir bağlantı kurulmaya başlanmıştır. Suç zamanla bireysel eylem olmaktan çıkarak toplumsal bir olguya dönüştü. Dahası bu dönemdeki kimi toplumsal

eylemler hakim sınıfların “avam korkusunu” pekiştirdi. Örneğin 1780’deki Gordon İsyanları ve Napolyon Savaşları (1803-1815) ancak askeri güç yardımıyla kontrol altına alınabilen kent isyanlarına yol açtı (Bittner, 1973, s. 16). “1780 Haziranında merkez Londra mülkiyete hatırı sayılır bir oranda zarar veren, hapishanelere ve İngiltere Bankası’na, içlerinde yargıç ve sulh hâkimlerinin de bulunduğu kimi önde gelen figürlerin evlerine sembolik saldırılarda bulunan isyancı kalabalıkların eline geçmişti” (Taylor, 1997, s. 18). Bu kolektif eylemler, toplumsal hareketliliğin düzen için önemli bir tehdit olabileceği düşüncesini güçlendirdi. Bu bağlamda, toplumsal hareketlilik zamanla kriminalize edildi.

Söz konusu kriminalizasyonun bir vechesini protestoların değişen anlamı oluşturur. Hobsbawm (aktaran Reiner, 2000, s. 24)’ın ifade ettiği gibi erken 19. yüzyıla kadar isyancı protestolar, politik olarak temsil edilmeyen kitlelerin dertlerini yönetici seçkinlere iletme için kullandıkları araçlardı. “Fakat endüstriyel kapitalizmin yayılmasıyla isyan artık proto-demokrasinin bir formu olarak değil toplumsal ve politik düzene temel bir tehdit olarak görülmeye başlandı” (Reiner, 2000, s. 24). Kolektif eylemin anlamı da değişti: “Piyasa sisteminin ayaklanmalara karşı dayanıklılığı, bildiğimiz bütün diğer sistemlerinkinden daha fazlaydı” (Polanyi, 2010, s. 259). Hakların korunması için ayaklanmak 18. yüzyıl boyunca kabul edilen meşru bir eylem biçimiydi. Thompson (aktaran Taylor, 1997, s. 17)’un da ifade ettiği gibi sonraları “yıkıcı” olarak kabul edildi. “Korkular büyüdükçe suça ve düzensizliğe karşı hoşgörü azaldı. Dahası, yeni davranış standartları, suça ve düzensizliğe karşı hoşgörüsüzlüğü artıran yeni beklentilere yol açtı” (Taylor, 1997, s. 13).

Thompson (1966; 1971; 1993)’ın önerdiği gibi kapitalist ilişkilerin gelişimi ve suçun değişen anlamı “göreneksel hakların” ve “geleneksel gösterilerin” meşruluğunun altını oymuştur. Kapitalizm-öncesi ekonomide, görenek hakları üretim sürecinin ve emekçilerin gündelik hayatlarının önemli bir parçasını oluşturmaktaydı. Emekçilerin çalışma koşullarındaki bir kötüleşme ya da refahlarındaki gerileme durumunda geleneksel gösteriler ve yiyecek ayaklanmaları memnuniyetsizliğin gösterilmesinin geleneksel araçlarıydı ve bu araçlar belirli bir dereceye kadar hukuki çerçeve içine de alınmıştı. Bu ayaklanmaların ve gösterilerin genel olarak reaksiyoner, kendiliğinden ve *ad-hoc* nitelikte olmalarına rağmen pratik politik sonuçları olabiliyordu. Thompson (1966, s. 63)’a göre ekmek ve/veya yiyecek isyanları 1840’lara kadar Britanya’nın hemen her kentinde yaygın bir şekilde görülüyordu. Bu ayaklanma ve gösteriler “ahlaki ekonomi” olarak adlandırılacak bir boyutun temel bileşenlerini oluştuyordu. Thompson (1966, s. 63)’a göre, ahlaki ekonomi,

“insanların ihtiyaçları üzerinden kar ederek geçimliklerin fiyatlarının adil olmayan artırılma yöntemlerinin ahlak dışılığını” kabul eder. Geç 18. yüzyıl ve 19. yüzyıl arasında ahlaki ekonomi yerini kademeli olarak kapitalist üretim ilişkilerine ve onunla birlikte yeni kültürel kalıplara, çalışma alışkanlıklarına, zaman ve disiplin algısına bırakır. Ekmek-merkezli kapitalizm-öncesi ekonomi kademeli olarak yerini nakit-merkezli piyasa ekonomisine terk eder. Geleneksel emekçiler ürettikleri ürün hakkında hiçbir şey talep edemeyen ücretli emek haline gelirler. Bu, ahlaki ekonominin, geleneksel adalet kavram-sallaştırmasına tabi olan fiyatların ve ilişkilerin, arz ve talebin gayri-şahsi ya-salarıyla yönetilen saf pazar ekonomisi ile ikame edildiği daha geniş bir değişimdir (Thompson, 1966; 1971; 1991).

Liberalizm adına bazı formel-legal hakların ve sözleşme özgürlüğünün tanınması ile birlikte norm dışı davranışa karşı hoşgörüsüzlük oranı arttı. Formel-legal hakları kısıtlayan fakat geniş bir yelpazede görenek ve davranışları hoş gören liberal-öncesi dönemin düzen anlayışına karşıt olarak, liberal zihniyet suça karşı daha güçlü bir hassasiyet geliştirdi. Artık suç “Kent nüfusunun zengin ve efendisiz ve iş bulamayan fakir arasında giderek daha fazla bölündüğü... kriz içindeki bir toplumun semptomu” olarak görül-meye başlandı (Smith, 1985, ss. 18–19).

Manifaktür ve fabrikalarda yerleşikleşen yeni çalışma disiplini formel-legal olarak özgür işçilere ihtiyaç duydu. Ancak bu, işçilerin üretim sürecinde ve hatta boş zamanlarında daha sıkı bir disipline tabi olmaları anlamına geldi. Cohen (aktaran Reiner, 2000, s. 25)’in belirttiği gibi böylece sokaklardaki geleneksel zaman geçirme biçimleri kriminalize edildi. Köpek dövüştürme, içki içme, at yarışları gibi aktiviteler toplumsal düzen için birer tehdit olarak algılanmaya başlandı (Coleman & McCahill, 2011, s. 60). Cohen (aktaran Reiner, 2000, s. 25)’in dikkat çektiği gibi polis memuru kamu adab-ı muaşeretinin ahlaki timsali olmaya başladı. Polis, sokaktaki vahşi ve geleneksel davranış kalıplarını nezaket ve saygı çerçevesinde dönüştürme görevini üstlendi (Reiner, 2000, s. 25).

“Yeni” polis ile birlikte ayrıca önleme fikri tahkim edildi. Yeni polis teşkilatının kurucuları ve entelektüelleri olarak Sir Robert Peel (1788-1850) ve Patrick Colquhoun (1745-1820) yeni polis gücünün görevinin suçları tespit etmekten çok onları önlemek olduğunu vurguladılar. Önleme fikri suçun kendisinin bireysel-psikolojik değil ve fakat toplumsal bir olgu olduğunu önvarsaymaktaydı. Söz konusu olan artık sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı grupların düzenli takip ve kontrolünden daha çok ve daha büyük

oranda, yaygın uygunsuz davranışları baskılayacak yeni davranış kalıplarının teşviki ve üretilmesi oldu. Öyleyse, altı çizilmesi gereken, önleme fikrinin burjuva düzeninin kademeli imali ile uyum içinde olmasıdır. Önleme, palyatif ya da *ad hoc* çözümlerdense sistematik bir çözüm imasında bulunur. Polisin temel misyonu suçluları yakalamaktan çok bazı davranışları teşvik edip diğerlerini caydıracak bir toplumsal çerçeveye katkıda bulunmaktır. O halde, bireysel olarak suçludan toplumsal bir çerçeve olarak suç kavramsallaştırmasına geçiş vardır. Dahası, önleme fikri, liberal toplumsal düzenin tahkimi yoluyla düzensizliğin ortadan kalkacağını öne süren ilerlemeci ve iyimser liberal varsayımlarla da bağdaşmaktadır.

Yaygın kanının aksine “tehlikeli sınıflardan” söz edildiğini duyabilmemiz için 1840’ları beklememiz gerekmektedir (Smith, 1985, s. 17). Bu tespit, bu çalışmada öne sürülen modern polis teşkilatının ortaya çıkmasının “tehlikeli” ya da “suçlu” sınıflara karşı doğrudan bir cevap olmadığı şeklindeki argümanı güçlendirmektedir. Polis gücü, daha ziyade merkezinde ücretli emek olarak işçi sınıfının temel bir rol oynadığı liberal toplumsal düzenin imalinde kullanılan zorlayıcı ve üretici bir güçtür. İşçi sınıfı burjuva toplumuna içkin olduğu için devlet erkinin bir formu olarak polis erki işçi sınıfının oluşumunda rol almıştır (Neocleous, 1996, 2000).

Marx (2011)’ın *Kapital*’de öne sürdüğü gibi feodal üretim tarzından kapitalist üretim tarzına geçiş, küçük köylülüğün mülksüzleşerek ücretli emeğe dönüşmesi sayesinde mümkün oldu. Dolaysız üretici, feodal çalışma ilişkilerinin tedrici çöküşü ile birlikte feodal üretim araçlarından koptu ve iki anlamda “özgür” hale geldi: Feodal lorddan ve üretim araçlarından “özgürlük”. Bu gelişmeler kapitalist üretim tarzının ayırt edici özellikleri haline geldi. Emek, formel-legal olarak özgürleşti. Ancak bu özgürlük öbür taraftan zaman zaman “aylaklığa” dönüştü. Buradan hareketle, polislik faaliyetinin bir başka boyutunun da yoksullara “iş dayatma” olduğu söylenebilir (Neocleous, 2000, ss. 11–21). Aşağıda işçi sınıfının “ataları” olan “efendisizlerin” kentte yarattıkları güvenlik sorununa bir çözüm olarak polis projesi aracılığıyla işçi sınıfına dönüştürülmesi gerektiğini savunan iki İskoç düşünür Patrick Colquhoun (1745-1820) ve Adam Smith (1723- 1790) ele alacaktır.

“Efendisizler”den Polis Aracılığıyla İşçi Sınıfına: Patrick Colquhoun ve Adam Smith

İskoç bir tüccar, istatistikçi, *magistrate* [sulh hakimi] ve İngiltere’deki ilk düzenli polis gücünün kurucusu olan Patrick Colquhoun (1745-1820) *Treatise*

on *Indigence* [Sefalet Üzerine İnceleme] (1806) kitabında “iş dayatmayı” açık bir şekilde polis projesine bağlar. Colquhoun, ilk olarak yoksulluk ve sefalet arasında bir ayırım yapar. Yoksulluk sermaye ve ücretli emek yokluğunun doğal bir sonucu iken sefalet insanların, fiziki ve zihinsel hastalık, sarhoşluk, aylaklık, kötü niyetlilik gibi sebeplerden çalışmaması ya da çalışmaması durumundan ileri gelmektedir. Bu anlamda, “musibet” yoksulluk değil ve fakat sefalet kaynaklıdır. Yoksulluk ise yokluğunda emek gücünün var olamayacağı “refahın ve zenginliğin kaynağıdır”. Yoksul aşağı yukarı işçi sınıfı için kullanılan eş anlamlı bir sözcük iken sefil lümpen proletaryaya yakın bir anlama sahiptir. Emek gücü sorunu doğrudan toplumsal düzen sorununa bağlıdır. Colquhoun için düzen ve suç sorunu birbiriyle ilişkili iki yol izlenerek çözülebilir; ilk olarak içinde yoksulluğun ve ücretli emeğin güvence altına alındığı bir sistem kurmak ve ikinci olarak birikim sürecinde hiçbir işe yaramayan sefil insanlara iş dayatmak. O halde, Colquhoun için polislik faaliyetinin önemli ayaklarından birinin lümpen proletaryanın proletaryaya dönüştürülmesi olduğu söylenebilir. Benzer şekilde Colquhoun’un çözümü emek gücünden başka satacak şeyi olmayanların “kötü alışkanlıklarından” arındırılarak ücretli emek sistemine dahil edilmesidir. Colquhoun(1806, s. 82)’a göre “polis terimi ile ister sefalet belası olsun, isterse de ahlaki ya da suça ait taarruzların ürettiği etkiler bakımından olsun, bir ülkedeki sakinlerin konforu, rahatlığı ve emniyetini ilgilendiren tüm düzenlemeleri anlıyoruz.” Colquhoun ayrıca polis projesinin tamamlayıcıları olarak işçi sınıfı çocuklarının eğitimi ve “çalışma evlerinin” koşullarının iyileştirilmesi gerektiğini ifade eder. Polis erkinin ekonomi-politiği ile ilgili olarak yukarıda dile getirilenler de dikkate alınarak polis erkini, feodal üreticilerin kapitalist üretim ilişkileri içinde ücretli emeğe dönüşümünde önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

İskoç Aydınlanması’nın önemli figürlerinden Adam Smith (1723-1790), ahlak felsefesi alanında da önemli eserler vermekle birlikte esas olarak ekonomi-politik üzerine düşünceleri ve çalışmalarıyla bilinir. Feodalizmin tedrici çözülüşü ve kapitalizmin aşamalı bir şekilde yerleştiği tarihsel kavşakta Smith; devlet, polis, piyasa ve toplumsal düzen’in imali hakkında önemli fikirler ileri sürmüştür. Aşağıda özellikle ekonomi-politik alanında ileri sürmüş olduğu düşüncelerinin bulunduğu kitap olan *opus magnumu Ulusların Zenginliği*’nin [The Wealth of Nations] (1776) gölgesinde kalan; ancak özellikle liberal toplumsal düzenin inşası ve polis erki hakkında önemli ipuçları içeren *İçtihat Üzerine Dersler* [Lectures on Jurisprudence] kitabı üzerinde durulacaktır.

İçtihat Üzerine Dersler Smith'in Glasgow Üniversitesi'nde 1762-1763 ve 1763-1764 yılında vermiş olduğu derslerin iki farklı katılımcı tarafından alınmış notlarından oluşmaktadır. Derslerde ortaya konan fikirler daha sonra Smith'in en etkili kitabı olan *Ulusların Zenginliği*'nin ana materyalini oluşturacaktır. Smith verdiği dersler boyunca içtihadın kısmen iki farklı tanımını ortaya koymuştur. Bunlardan birincisi sivil hükümetin yönetilmesi için gerekli olan kurallar bütünüdür (A. Smith, 1982, s. 5). İkicisine göre ise içtihad tüm ulusların yasalarının dayanakları olması gereken ilkeleri araştıran bir bilimdir (A. Smith, 1982, s. 397). İçtihat, dört öğeden oluşur 1-) Mülkiyetin güvenliği (adalet) 2-) Polis 3-) Gelir 4-) Silahlar. Bu dört öğenin her hükümet tarafından dikkatlice ele alınması gerekmektedir. Bu çalışmada hükümetin *ikinci görevi* en genel anlamda "devletin refahını artırmak anlamına gelen" polis erki üzerinde durulmakla yetinilecektir. Bir ülkede ticaret, tarım ve manifaktür ile ilgili tüm düzenlemeler polis adını alır. Smith (1982, s. 5)' e göre polis'in üç işlevi vardır: 1-) temizlik [netteté] 2-) huzur ya da güvenlik [aisance] 3-) geçimliklerin ucuz olması [bon marché].

Birinci işlev ile ilgili altı çizilmesi gereken husus 17. ve 18. yüzyıl itibarıyla temizlik ile salgın hastalıklar arasındaki bağlantı kurulmaya başlanmış olduğundan temizliğin bir hükümet sorunu haline gelmiş olmasıdır. Polisin en önemli görevlerinden biri yolların ve caddelerin temizliğinin sağlanmasıdır. Yukarıda değinildiği gibi feodalizmin kademeli çözülüşü kırdan kente göç eden nüfusun sayısını artırdı. Dolayısıyla 18. yüzyıl boyunca kentlerdeki yoksul kitleler salgın hastalıkların sorumlusu olarak görüldü. Bu nedenle kentlerin temizliğinden sorumlu örgütlü bir güce ihtiyaç duyuldu. Polis işte bu işlevi üstlendi. Yoksul, adeta varlıklı sınıfların *biyo-politik* düşmanı olarak görüldü ve temizlik, sağlık ve medeniyet arasında bir bağ kurulmaya başlandı. Polis bu denklemde kilit bir rol oynadı.

Polisin *ikinci* işlevi ikiye ayrılabilir. Birincisi yangınlar ve buna benzer kazalar ile ilgili iken ikincisi polisin bugün bildiğimiz anlamına yakın olarak suçların önlenmesi ve suçluların yakalanması ile ilgili vazifesidir. Smith bu işlevi "polis adaleti" olarak betimler. Bu noktada Smith hayati öneme sahip bir tespit yapmaktadır. Smith, Hume'un tarihini⁵ izleyerek İngiltere'de -ve aynı dönemde Fransa'da da- Kraliçe Elizabeth (1533-1603) dönemindeki genel düzensizliğin nedeninin feodalizmin çözülüşü olduğunu savlar. Soylu efendilerinden kopan "aylaklar" hayatlarını kazanabilecek

⁵ İngiliz ampirisist filozof David Hume, felsefi eserleri dışında 1754-1762 yılları arasında altı ciltlik *İngiltere Tarihi*'ni yayınladı. Smith'in değerlendirmelerine kaynak olan bu eserdir.

araçlardan yoksun oldukları için soygun, yağma ve talan olaylarına karışarak büyük bir düzensizliğe neden oldular (A. Smith, 1982, s. 486). Smith, o dönemde Krallıkta işlenen cinayet sayısının önceki dönemlere nazaran çok daha yüksek olduğunu ifade eder. Efendilerinden kopan bu uşaklar “efendisizler” [Masterless Men] olarak suçun ve kötülüğün esas kaynağını oluşturmuştur. Argümanını kanıtlamak için Smith bir örnek verir. Glasgow’da efendilerin genellikle tek bir uşağı varken Edinburgh’ta birden fazla uşağa sahip olmak yaygındır. Buna bağlı olarak Glasgow’daki büyük nitelikteki suçların sayısı düşükken Edinburgh’ta bu sayı oldukça fazladır (A. Smith, 1982, ss. 486–487). O halde sorun efendisiz kalan uşaklar üzerinde otorite tesis etme sorunudur. Bu noktada Smith’in çözümü etkileyicidir: efendimize yeni efendi olarak sermayeyi sunar (Neocleous, 2000, s. 65). Smith (1982, ss. 333-486–487)’e göre:

“...Ticaret bu göreneğin büyük bir önleyicisidir... Bu özerkliği getiren *ticaretin ve manüfaktürlerin kurulması suçların önlenmesinde en iyi polistir*... Manüfaktürler, yoksula herhangi bir efendinin karşılayabileceğinden daha yüksek maaş verir; ayrıca zengine asla sahip olmakta başarısız olmayacağı servetini daha az uşakla harcama imkânı verir.” (italik bana ait)

Son olarak polisin *üçüncü* işlevi geçimlik arzını ve ucuzluğunu güvence altına almaktır. Smith polisin açık bir şekilde piyasaya müdahale etmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu piyasanın kendi kendini düzenleyen ve oluşturan bir mekanizma olmadığı anlamına gelir. *Ulusların Zenginliği*’nde “görünmez ele” bırakılacak piyasayı düzenleme görevi polisin görünen eline teslim edilmiştir.

Böylece gerek Colquhoun gerekse de Smith, kapitalist toplumsallaşmayı ön gören liberal entelektüel projenin organik aydınları rolünü oynadılar. Bu isimler, liberal ajandaları uyarınca polis erkine reaktif değil; proaktif bir rol biçtiler. Kent güvenliğinin sağlanması için polis erkinin suçluları yakalamaktan fazlasını yaparak, suçun ortaya çıkmasını önleyecek bir toplumsal ekosistem yaratılmasında, efendisizlerin, yoksulların, suçluların ücretli emeğe dönüştürülmesinde kullanılması gerektiğini savundular. Ezcümle, polis erki yoksulluğun yönetiminde ve “efendisizlerin” işçi sınıfına dönüşümünde belirleyici güç haline geldi.

Sonuç Yerine

Bu çalışma kent ve güvenlik arasındaki ilişkiyi polis kavramı üzerinden ele almayı önermiş ve özel olarak feodalizmden kapitalizme geçiş dönemine

odaklanmıştır. Çalışma bugün kullandığımız polis kavramının Antik Yunan kent devleti *polis*'ten geldiğini hatırlatarak tarihsel ve etimolojik bağlantıları göstermeyi amaçlamıştır. Roma Dönemi'nde polisin görevi halen bir bütün olarak *polis*'in yönetilmesi ile ilgilidir. Roma İmparatorluğu'nun çöküşü ile unutulmuş kavram 15. ve 16. yüzyıllardan itibaren Avrupa'da yeniden ortaya çıkmış ve esas olarak feodal toplumsal düzenin statik yapısının korunması ile ilgili olmuştur. Feodal ilişkilerin çözülmesi sonucu kırdan kente akın eden kitleler kent güvenliğini tehdit ederek polisin işlevinin yeniden tanımlanmasına neden olmuştur. Modern bilimin ve kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesiyle birlikte 17. ve 18. yüzyıllarda polis, devletin burjuva sivil toplumu dönüştürme mekanizmalarının en önemlilerinden biri haline gelmiştir. Polis, kentlerde kümelenen ve suç olarak görülmeye başlanan davranış kalıplarını yükselen burjuva değerleri doğrultusunda dönüştürme vazifesini üstlenmiştir. Bu dönemde polisin esas işlevi Colquhoun ve Smith'in formülasyonuna göre "efendisizlerin" ücretli emeğe dönüştürülerek sermayeye ve onu mümkün kılan toplumsal düzene tabi kılmasıdır. Burada dikkat çekilmesi gereken husus özellikle önleme fikrinin de gelişmesiyle kent güvenliğinin tikel suçluların yakalanmasından çok ortaya çıkmakta olan burjuva sivil toplum düzeninin inşası ile ilgili olduğu düşüncesidir. Aylaklık ve suç ile özdeşleştirilen tabi sınıflar sermayenin denetiminde polis erki aracılığıyla işçi sınıfına dönüştürülmektedir. Kent güvenliğini sağlamanın en iyi yolu suçluyu yakalamak değil suçluyu belirli bir toplumsal düzen uyarınca dönüştürmektir.

Her ne kadar bu çalışma polis erkinin değişen rolünü esas olarak feodalizmden kapitalizme geçiş bağlamında ele almış olsa da metne ait kimi teorik içerimler bugünün dünyasını anlamak için de kullanılabilir. Bu teorik süreklilik şöyle ortaya konabilir: Birincisi, polis erki, amacı suçluları adalete teslim etmek olan bir kurumdan ziyade devlet erkinin bir formu, toplumsal çerçeveyi imal eden bir sosyo-politik güç olarak görülmelidir. İkincisi, polis erkinin güvenliğin sağlanmasındaki rolü teknik, mesleki ya da doğal olmaktan ziyade tarihi, stratejik ve politiktir. Üçüncüsü, polis kent güvenliğini kente dair bir hegemonik vizyona, kentin nasıl olması gerektiğine dair bir tahayyüle göre yapılandırır. Daha somutlaştırmak gerekirse 1980'lerle birlikte kapitalizmin Keynesçi modelinden neo-liberal varyantına geçiş sırasında, polis erkinin toplumsal hareketliliğin bastırılmasında, yoksulluğun yönetilmesinde, kentsel dönüşüme uğrayan mahallelerde tepkilerin etkisizleştirilmesinde aktif olarak kullanıldığı söylenebilir. Bir neo-liberal pratik olarak mutenalaştırma ile ilgili şöyle bir örnek verilebilir. Mutenalaştırma,

devlet erkinin belirli bir sosyo-politik proje (neo-liberalizm) uyarınca kentsel mekâna (ya da daha soyut düzeyde burjuva-sivil topluma) polis erki aracılığıyla müdahale etmesi şeklinde okunabilir. Burada polisin devlet erkinin burjuva-sivil topluma müdahale kapasitesi olarak değerlendirildiğinin altı çizilmelidir. Polis erki ne salt suçluları yakalamakta ne de toplumsal hareketliliği bastırmakta; daha ziyade neo-liberal toplumsal düzeni ve neo-liberal kenti yaratmaktadır. Dolayısıyla polisin yaratıcı rolünün feodalizmden kapitalizme geçiş dönemine özgü olmadığı, başka tarihsel bağlamlarda da devam ettiği belirtilebilir. Dördüncüsü, tüm bu söylenenler, kent güvenliğinin ve polis meselesinin, suçlu toplumsal davranış örüntülerinin dışına sapma olarak nitelendiren kriminoloji ya da sosyol kontrol teorilerinin ötesinde sosyo-politik bir mesele olarak yeniden alımlanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Uyuşturucu, hırsızlık, dilencilik vb. suçlar bireysel-atomistik olarak değil de toplumsal bağlamı içinde anlaşılmalı, toplumsal düzen ile suç arasında karşılıklı ilişki kurulmalıdır. Polis erki bu ilişki içinde merkezi bir rol oynar. Beşincisi, böylesi bir yaklaşım kent güvenliği bakımından polisin kendisinden çok içinde eylediği sosyo-politik ve stratejik bağlamlara odaklanmayı, polis eylemliliğini bu çerçeveler içinden türeterek anlamlandırmayı önermektedir. Bu önerme polis eylemliliğini stratejik dönemselleştirmeler içinde ele almak gerektiği anlamına gelmektedir. Feodalizmden kapitalizme geçiş, *laissez-faire*ci kapitalizm, Keynesçi kapitalizm ya da neo-liberal kapitalizm gibi tarihsel bağlamlar içinde kent güvenliği ile ilgili tahayyüller ve polis pratikleri ilişkilendirilmelidir. Başka bir ifade ile hem kent güvenliği mefhumunun kendisi hem de polis hareketliliği farklı stratejik bağlamlarda, farklı iktidar ilişkileri kombinasyonları içinde ele alınmalıdır. Kent güvenliği kavramı farklı hegemonik tahayyüller içinde politik olarak kurulduğundan farklı bir kent güvenliği mefhumu ancak karşı hegemonik tahayyüller içinden oluşturulabilir. Bu önermelerden şu genel sonuç çıkarılabilir: Kent güvenliği, dar anlamda kentin ve daha geniş anlamda toplumsal düzenin nasıl olması gerektiği ile ilgili ortaya konulan sosyo-politik proje(ler) ile sıkı sıkıya bağlıdır. Kent güvenliği ile ilgili sonrakı çalışmalar bu ikisi arasındaki ampirik eklemlenme biçimlerine odaklanmalıdır.

Extended Abstract

At the Down of Capitalism: City, Police and Security

*

Erol Subaşı

Recep Tayyip Erdoğan University

There is a growing body of literature that recognises the importance of the concept of security. Especially, after the collapse of the Soviet Union and the 9/11 attacks security has become to be understood as the dominant parameter shaping both internal and external power relations. In fact, for a while now, the security studies have emerged as a sub-discipline of International Relations. Even the very existence of such an academic discipline indicates the ever-increasing importance of the concept of security.

Another significant phenomenon is urbanisation. Even though cities have existed for thousands of years, only recently for the first time in history, the number of the people living in urban areas is more than the ones living in rural areas. This has made the cities even more critical topic regarding security concerns.

While the security of the cities and the police has been a question of great interest in various disciplines, very little attention has been paid to the constitutive role of police in the security of the city. Traditionally, police were treated either as an institution or an instrument. The former, liberal approach, reduced police power to the institution of police and defined it by its function of law enforcement. The latter, orthodox -Marxist one, regarded it solely as a repressive apparatus of the state whose primary purpose is suppressing the politicisation of the working class.

The approach taken here, differing from both, suggests that the function of the police power as a form of state power is neither limited to law enforcement nor the oppression of political mobilization of the working class; instead, as a socio-political power, it is to fabricate the social order according to specific social, behavioural patterns. In this re-

gard, the primary aim of this paper is to show the links between city, police, security and social order. The central question in this paper is the following: How the police power provides the security of the city? The method adopted here consists of re-historicising and re-politicising of the concept of police and re-reading of canonical texts.

The study has been organized in the following way: The first section gives a brief overview of the etymological connections between *polis*, policy and police. The modern concept of police and policy directly comes from the Latin word *politia* meaning civil administration which itself derives from the word Ancient Greek City-State *polis*. The decline of Roman Empire led to the disappearance of the concept. Only as late as in the 15th century, the idea of police reappeared in France. Soon after, the idea and as well as institution of police spread to Germany, Spain and Italy.

The second section reveals the changing role of the police power. The police as reappeared in the 15th century France had a function, as consistent with feudalism, to keep things in their pre-given places. However, as the idea of change and progress, colonises the Western mind due to Scientific Revolution and Enlightenment, the concept of police began to be associated with this obsession with development and improvement. In turn, the idea of order itself began to change, and it became to be understood as something profane and changeable. Hence, if social order is unstable, then, the political power, particularly the state power, could be used to (re)shape it. Therefore, in this context, the police power as a part of state power became operational in that sense.

Third section deals with the modern foundation of the “new police”. The main concern is to show the continuity and discontinuity between “old” and “new” understandings of the police. The section underlines that it is difficult to identify significant differences between the old and new ones except for organizational and institutional features. Furthermore, it is discussed that with the development of the idea of prevention, the new police, compared to the old one, even more, engaged in the fabrication of the new bourgeois social order.

The fourth section is devoted to displaying the productive aspect of police power through a re-reading of Patrick Colquhoun and Adam Smith. Patrick Colquhoun, as the founder of the modern police force in Britain, developed a political economic approach to the police power. He explicitly linked his police project to the problem of poverty that he considered as a necessary condition of labour power. Thus, he proposed to impose work on the poor using police power. Therefore, police power

seemed to be envisioned as useful especially in transforming the poor into the working class. Similarly, being famous for his account of political economy, Adam Smith expressed key ideas on this ground. He argued that the fall of feudalism was the main reason behind the increase in the urban population. The “masterless men” freed from their feudal ties, migrated to the cities. This unparalleled population growth brought anonymity and posed a threat to the security of the city. Hence, Smith proposed a solution according to which with the help of the police power, these “masterless men” should be subjugated to the system of manufactures. In other words, Smith reintroduced a new master to the “masterless men”: the manufacturer.

The study deliberately concentrates on a particular historical era to reveal the links between police power and the security of the city. Its primary goal is to provide a historical and political understanding of the police power to grasp better the relationship between city, security and the social order. Even though the study does not directly and empirically refer to today’s world, its theoretical framework still allows us for an explanation of how current security issues might be captured. To this end, further studies should also demonstrate contemporary empirical articulations between city, police and security.

Kaynakça/References

- Bittner, E. (1973). *The functions of the police in modern society*. Maryland: National Institute of Mental Health, Center for Studies of Crime and Delinquency.
- Chapman, B. (1970). *Police State*. London: Pall Mall Press.
- Coleman, R., & McCahill, M. (2011). *Surveillance and crime*. London: Sage.
- Colquhoun, P. (1806). *A treatise on indigence, etc*. London: J. Hatchard.
- Dubber, M. D. (2005). *The police power: Patriarchy and the Foundations of American Government*. New York: Columbia University Press.
- Hobbes, T. (1996). *Leviathan* (R. Tuck, Ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Marx, K. (2011). *Kapital I.Cilt.* (M. Selik & N. Satlıgan, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Neocleous, M. (2000). *The fabrication of social order: A critical theory of police power*. London: Pluto Press.
- Polanyi, K. (2010). *Büyük dönüşüm çağımızın siyasi ve ekonomik kökenleri*. (A. Buğra, Çev.) (9. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Raeff, M. (1983). *The well-ordered police state: Social and institutional change through law in the Germanies and Russia, 1600-1800*. New Haven: Yale Univ Pr.

- Reiner, R. (2000). *The politics of the police* (3. baskı). New York: OUP Oxford.
- Rigakos, G. S., McMullan, J. L., Johnson, J., & Özcan, G. (Ed.). (2009). *A general police system: Political economy and security in the age of enlightenment*. Ottawa: Red Quill Books.
- Smith, A. (1982). *Lectures on jurisprudence*. (R. L. Meek, D. D. Raphael, & P. G. Stein, Ed.). Indianapolis: Liberty Fund.
- Smith, P. T. (1985). *Policing victorian London: Political policing, public order, and the London metropolitan police*. Westport, Conn: Greenwood Press.
- Storch, R. D. (1976). The policeman as domestic missionary: Urban discipline and popular culture in Northern England, 1850-1880. *Journal of Social History*, 9(4), 481-509.
- Taylor, D. (1997). *The new police in nineteenth-century England: Crime, conflict and control*. Manchester: Manchester University Press.
- Thompson, E. P. (1966). *The making of the English working class*. New York: Vintage.
- Thompson, E. P. (1971). The moral economy of the English crowd in the eighteenth century. *Past and present*, (50), 76-136.
- Thompson, E. P. (1993). *Customs in common*. London: Penguin Books.
- Tilly, C. (1992). *Coercion, capital and European States: AD 990 - 1992* (Revised edition). Cambridge, MA: Wiley-Blackwell.

Arş. Gör. Dr. Erol Subaşı: 2008 yılında Marmara Üniversitesi Fransızca Kamu Yönetimi Bölümü'nü bitirdi. 2011 Yılında Galatasaray Üniversitesi Siyaset Bilimi Yüksek Lisans Programı'ndan yüksek lisans derecesini yine aynı bölümde 2018 yılında Doktora derecesini aldı. Subaşı, halen Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde Araştırma Görevlisi Dr. olarak görev yapmaktadır. Araştırma alanları devlet teorisi, güvenlik, toplumsal düzen, askeri darbeler, militarizm, polis teorisi ve ekonomi politik gibi konuları kapsamaktadır.

Research Assistant Dr Erol Subaşı: Subaşı graduated from the Department of Public Administration (French), Marmara University in 2008. He later received his master's degree in 2011 and PhD in 2018 from the Department of Political Science in Galatasaray University. He currently works as a Research Assistant Dr at Recep Tayyip Erdogan University. His research interests include state theory, security, social order, military coups, militarism, police theory and political economy.

E-mail: erol.subasi@erdogan.edu.tr

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Subaşı, E. (2018). Kapitalizmin şafağında: Kent, polis ve güvenlik. *İDEALKENT – Kent Araştırmaları Dergisi*, 23, 113-133.

Ulaşım Güvenliğini Sağlamada Bir Araç Olarak Planlama

*

İrem Ayhan Selçuk
Dokuz Eylül Üniversitesi

Öz

Ulaşım güvenliği, kent güvenliğinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Çünkü ulaşım hatları, aynı zamanda güvensiz unsurların belli bir noktadan diğerine taşınmasına neden olabilecek mekânsal unsurlardır. Planlama mevzuatı ulaşım güvenliği konusunda doğrudan araç tarifinde bulunmasa da; mekânsal planlar yapım yönetmeliğinde ulaşım güvenliğinin sağlanmasında araç olarak kullanılabilir çok sayıda değişken bulunmaktadır. Dolayısıyla özellikle şehir plancılara, ulaşım güvenliğini sağlamada büyük bir rol düşmektedir. Bu çalışmanın amacı; ulaşım güvenliğini sağlamaya yönelik olarak kullanılabilir mevcut ya da öneri planlama aracı önerilerinde bulunarak; araştırmacıları bu araçları test edebilecekleri bilimsel çalışmalar gerçekleştirmeleri için teşvik etmektir. Bunun sonucunda ulaşım açısından daha güvenli ve dolayısıyla daha yaşanabilir çevreler oluşturulmuş olacaktır. Kent güvenliğini oluşturan bileşenlerden biri olan ulaşım ve trafik güvenliğine ilişkin kullanılabilir mekânsal planlama araçları ise bu çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında öncelikle literatürde ulaşım ve trafik güvenliğinin ele alınış biçimi ortaya koyulacak; şehir planlama disiplininin hangi araçları kullanarak trafik problemlerine çözüm bulabileceği konusunda öneriler gerçekleştirilecektir. Çalışma trafikte karşılaşılan problemler üzerinden; bu problemlerin çözümünde kullanılabilir planlama araçlarını sorgulayan bir yöntemle sahiptir. Kentsel mekanın tasarımında rol alacak ya da mekanın tasarımına etkisi olacak tüm meslek alanlarının tasarım ya da planlama çalışmalarını gerçekleştirirken ulaşım güvenliğini tehlikeye atacak uygulamalardan kaçınmaları gerekmektedir. Bu çalışma söz konusu meslek alanlarından şehir plancılarına odaklanmakta olup; ulaşım güvenliğinin sağlanmasında kullanılabilir planlama araçları öneriyor ve tartışmaya açıyor olması; çalışmanın özgünlüğünü ve bilime katkısını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, Kent, Ulaşım, Ulaşım Güvenliği, Trafik Güvenliği, Arazi Kullanım, Planlama Araçları

Planning as a Tool for Providing Transportation Safety

*

İrem Ayhan Selçuk
Dokuz Eylül Üniversitesi

Abstract

Transportation security is an important part of urban security. Because transport lines are spatial elements that can cause insecure elements to move from one point to another. Although the planning legislation is not directly in terms of transportation security, there are several variables that can be used as a tool for securing the transportation safety in spatial planning construction regulations. Therefore, urban planners play a crucial role in securing transportation security. The purpose of this study is; proposing an existing or proposal planning tool that can be used to provide transportation security; researchers are encouraging these tools to perform scientific work that they can. As a result, safer and therefore more livable environments will be created in terms of transportation. The spatial planning tools that can be used for transportation and traffic safety, which are components of urban security, constitute the scope of this study. Within the scope of the study, firstly, the way of handling transportation and traffic safety will be explained in the literature; suggestions will be made about which means of urban planning discipline can solve traffic. This work; focuses on the city planners from the profession areas in question; proposes and debates planning tools that can be used to ensure transportation safety; the nature of work and the contribution of the science.

Keywords: Security, City, Transportation, Transportation Security, Traffic Security, Land Use, Planning Tools

Giriş

Kent; çok katmanlı bir yapı olup; içerisinde barındırdığı farklı arazi kullanım türleri, yapı ve nüfus yoğunlukları, tarihsel katmanları, ulaşım ve alt-yapı elemanları ile farklı demografik, sosyal ve kültürel özelliklere sahip insanları biraraya getiren ve dolayısıyla iletişim kanallarını kuvvetlendiren ve kültürler ve çağlar arası bilgi aktarımı sağlanmasına yardımcı olan bir zemindir.

Bu kadar çok farklılığın birarada olması; kentte çok çeşitli uyumsuzlukların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu uyumsuzlukları minimize etme görevi ise daha çok yerel yönetimlere ve yerel yönetimlerin desteğini alarak birarada çalışan uzmanlık alanlarına düşmektedir. Yerel yönetimlerin başarısı ise; kent halkını ve kentsel mekanı iyi tanımalarına ve dolayısıyla doğru çözümler bulmalarına bağlıdır.

Pek çok farklılığın birarada olduğu kentlerde; insanların güven içinde yaşaması büyük öneme sahiptir. Kuramsal açıdan incelendiğinde suça neden olan faktörler ekonomik, sosyal, kültürel, demografik ve mekânsal faktörler olmak üzere beş kategoride incelenmektedir. Suçun mekânsal belirleyicileri ise planlama araçlarını kullanarak suçu azaltıcı önlemlerin alınabileceği bir faktörler grubunu oluşturmaktadır. İnsanların güvenliğini tehdit altına alan suç kategorileri adam öldürme, hırsızlık, darp, yaralama, kapkaç, yankesicilik, vandalizm, tecavüz vb. olup; trafik suçları da kent güvenliğinin önemli bir parçasını oluşturan ulaşım güvenliğinin sağlanmasında ayrı bir kategori oluşturmaktadır.

Literatürde ulaşım güvenliği denilince iki konu üzerine özellikle odaklanıldığı gözlemlenmiştir. Bunlardan birincisi trafik kazaları nedeniyle oluşan güvenlik problemleri, ikincisi terör olayları nedeniyle oluşan güvenlik problemleridir. Bu çalışmanın odaklandığı konu ise trafik kazaları nedeniyle oluşan güvenlik problemleridir.

Trafik kazaları daha çok insanların dikkatsizliği vb. temelli ortaya çıkan unsurlar olsa da; taşıtların ya da yayaların üzerinde seyahat ettiği mekanlar; sahip oldukları özellikler nedeniyle trafik suçlarının oluşumunda büyük pay sahibi olabilmektedir. Mekanda reklam panoları gibi dikkat dağıtıcı unsurların çokluğu, görüş açısını daraltan, engelleyen ya da kör noktalar oluşturan mekânsal tasarımların varlığı, trafik yoğunluğunu arttıran okul, hastane vb. arazi kullanım türlerinin biraradalığı, yüksek yoğunluklu yapılara hizmet eden yetersiz genişlikte yollar, öngörülememiş ya da planlanamamış araç sayısına bağlı şerit ihlali ile sonuçlanan araç

parklanmaları vb. pek çok faktör; kentte kaza oluşumunu arttırıcı etkide bulunarak ulaşım güvenliğini tehdit altına alabilir.

Dolayısıyla kentsel mekanın tasarımında rol alacak ya da mekanın tasarımına etkisi olacak tüm meslek alanlarının tasarım ya da planlama çalışmalarını gerçekleştirirken bu durumu da dikkate alarak; ulaşım güvenliğini tehlikeye atacak uygulamalardan kaçınmaları gerekmektedir. Bu çalışma sözkonusu meslek alanlarından şehir plancılarına odaklanmakta olup; ulaşım güvenliğinin sağlanmasında kullanılabilecek planlama araçları öneriyor ve tartışmaya açıyor olması; bu çalışmanın özgünlüğünü ve bilime katkısını oluşturmaktadır.

Araştırma Problemi

Adam öldürme, kap kaç, yankesicilik, vandalizm, darp, yaralama, tecavüz vb. suç kategorileri daha çok kasıtlı olarak gerçekleştirilen ve altında başka sosyolojik ya da psikolojik nedenler olan suçlardır. Trafik kazaları ise daha çok kasıtsız ya da dikkatsizlik sonucu gerçekleşmesi ve mekâna bağlı uygulamalarla önlenebilecek ya da azaltılabilecek bir suç kategorisi olması nedeniyle diğer suçlardan farklı değerlendirilmelidir.

Trafik kazalarının azaltılmasına yönelik uygulamalarda “şehir planlama çalışmaları” etkin olarak kullanılabilecek bir araçtır. Yönetim kademelerinin desteğiyle birlikte “şehir planlama” gerekirse bir kente, kentsel bölgeye ya da kentin herhangi bir arterine girebilecek araç türüne, kentin o bölgesine ilişkin verdiği mekânsal kararlarla yön verme gücüne sahiptir. Dolayısıyla trafik suçları bu özelliğiyle diğer suçlardan farklılaşmakta olup; çözümü için mekânsal planlama; bir araç olarak kullanılabilir.

Ulaşım ya da trafik güvenliğini sağlayabilecek mekânsal planlama araçlarıyla ilgili yeterli analiz ve sentez çalışmalarının yapılmıyor ve plan kararlarına yansıtılmıyor olması; kent güvenliği açısından büyük bir eksiklik olup; bu çalışmanın problemini oluşturmaktadır.

Araştırma Amaç ve Kapsamı

Bu çalışmanın amacı; ulaşım güvenliğini sağlamaya yönelik olarak kullanılabilecek mevcut ya da öneri planlama aracı önerilerinde bulunarak; araştırmacıları bu araçları test edebilecekleri bilimsel çalışmalar gerçekleştirmeleri için teşvik etmektir. Bunun sonucunda ulaşım açısından daha güvenli ve dolayısıyla daha yaşanabilir çevreler oluşturulmuş olacaktır.

Kent güvenliğini oluşturan bileşenlerden biri olan ulaşım ve trafik güvenliğine ilişkin kullanılabilecek mekânsal planlama araçları ise bu çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır.

Araştırma Yöntemi

Çalışma kapsamında öncelikle literatürde ulaşım ve trafik güvenliğinin ele alınış biçimi ortaya koyulacak; şehir planlama disiplininin hangi araçları kullanarak trafik problemlerine çözüm bulabileceği konusunda öneriler gerçekleştirilecektir. Çalışma trafikte karşılaşılan problemler üzerinden; bu problemlerin çözümünde kullanılabilecek planlama araçlarını sorgulayan bir yönetime sahiptir.

Kuramsal Çerçeve

Çalışmanın bu bölümünde genel olarak literatürde ulaşım güvenliği kapsamında araştırmacıların odaklandıkları konular ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Literatür taramaları; trafik kazalarının azaltılmasında ve ulaşım güvenliğinin sağlanmasında kullanılabilecek planlama araçları konusunda fikir vermesi açısından ve bugüne kadar test edilip ispatlanmış mekânsal araçları görmek açısından büyük önem taşımaktadır.

Polzin (b.t.), ulaşımın güvenliğe ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Bunun nedenlerinden bazılarını ise ulaşımın (1) ekonomi için kritik element olmasına ve (2) insan gruplarının toplanma mekanı olmasına bağlamıştır.

Güvenlik, ulaşım sisteminin performansını (1) kullanıcıya maliyetiyle, (2) güvenli/güvenilir olmasıyla, (3) hızıyla, (4) elverişliliğiyle, (5) bağlanabilirliğiyle, (6) emniyetiyle ve (7) erişilebilirliğiyle etkilemektedir (Polzin, b.t.).

Literatür kapsamında karşılaşılan çalışma gruplarından bir tanesi; trafik kazalarının belirli zaman dilimlerinde pik yapıp yapmadığını araştıran çalışma grubudur. Bu araştırmacılardan bir tanesi de Folkard (1997) olup; trafik kaza risklerinin belirli bir zamanda pik yapıp yapmadığını ölçmüştür (bkz. Grafik 1.). Bu çalışma zaman içinde ulaşım işletmelerindeki kaza riskinin nasıl değiştiğini incelemiş olup; bununla birlikte bu farklılaşmanın nedenlerinin altını çizmiştir (Folkard, 1997, s.417).

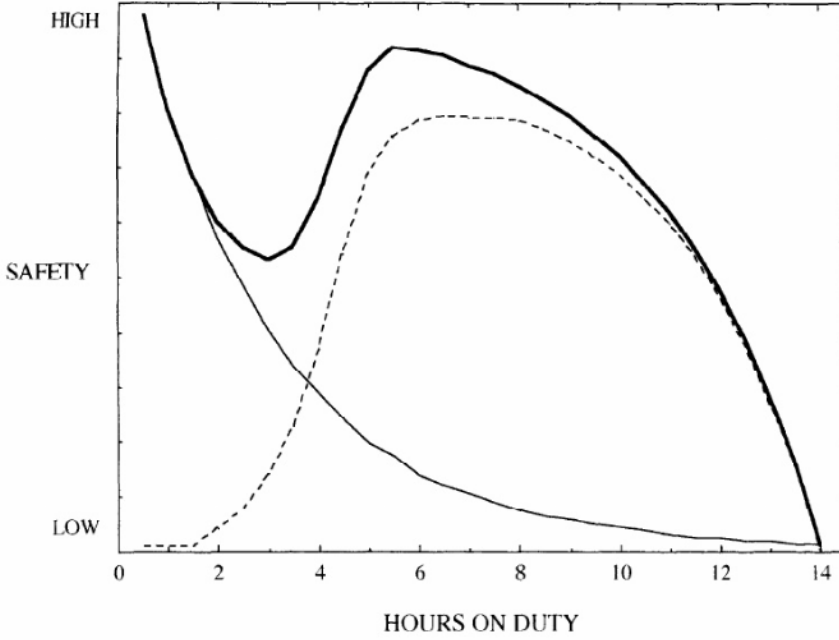
Grafik 1. Günün Saatleri İtibariyle Trafik Güvenliğinin Durumu

Fig. 10. Schematic figure illustrating how the complex trend in safety (inverted risk, bold line) may reflect the additive influence of two simple trends (see text).

Kaynak: Folkard (1997, s. 428).

Folkard (1997), sürücülerin ne kadar süredir direksiyon başında olduğunun çok da araştırılmadığını belirttiği çalışmasında; trafik kazalarının günün belli saatlerinde ve belli görevlerde sabit olarak geçici pik yaptığı “kara saatlerin” ya da “kaza risklerinin” olduğu sonucuna ulaşmıştır (Folkard, 1997, s.429).

Ghosh, Parida ve Uraon (2004) kazaları gün içerisindeki zaman dilimlerine göre inceleyen araştırmacılarıdır. Ghosh, Parida ve Uraon (2004) sabah 6-10.00 arasını okul ve işe gidenlerin pik saati, (2) 10-14.00 arasını ve (3) 14-18.00 arasını ev hanımlarının alışveriş saati trafiği, (4) 18-22.00 arasını akşam trafiği, (5) 22.00-06.00 arasını gece olarak ayırtmıştır. Kazaların daha çok 18.00-22.00 saatleri arasında meydana geldiği tespit edilmiş olup; bunun nedeninin akşama bağlı aydınlatma yetersizliği olduğu düşünülmüştür. Ağır yaralanmaların sabah 10.00 ve 18.00 aralığında; ölümlü kazalarınsa sabah 18.00-22.00 arasında olduğu tespit edilmiş olup; dolayısıyla yetersiz trafik yönetiminden sözedilebilir (Ghosh, Parida ve Uraon, 2004, s.50-51).

Diğer bir çalışma grubu ise ulaşım maliyetlerinin içerisinde güvenlik amaçlı maliyetleri araştıran gruptur. Bu araştırmacılardan biri olan Savage (2013) güvenliğin ulaşım maliyetlerinin büyük bir bölümünü kapladığını belirttiği çalışmasında otomobillerin maliyetlerinin pek çok güvenlikle alakalı tasarım nedeniyle arttığını ifade etmiştir. Ticari ulaşım sağlayıcıları aksilikleri azaltacak personel eğitimine ve yüksek kalitede malzemeye yatırım yapmaktadır (Savage, 2013, s.3). Shafabakhsh vd. (2017) de taşıt hızı ve sayısı artmasına rağmen, yol kalitesinin yeterince geliştirilmediğini ve taşıtların güvenlik standartlarının istenilen seviyeye gelmediğini ifade etmiştir (Shafabakhsh vd., 2017, s.297).

Trafik polis noktalarını ele alan araştırmacılar, trafik kaza riskine yönelik çalışma yapan araştırma grubunun diğer bir bölümünü oluşturmaktadır. Autubi (2012) bunlardan biri olup; Nijerya'nın Lagos bölgesinde; trafik kazalarının nasıl azaltılabileceğini araştırmıştır. Araştırmacı (1) yol uzunluğu (km), (2) güvenlik algısı ve (3) nüfus değişkenlerinin trafik kazalarını %97 oranında açıkladığını tespit etmiştir. Çoklu regresyon analizi kullanılan çalışmada; 1970-2001 yılları arasındaki yol uzunlukları (km) kullanılmıştır. Yol güvenlik algısı dummy değişkendir. Üç değişkenin seçilme nedeni, verinin uygunluğu nedeniyledir. Alkollü araç kullanımı, hız aşımı ve dikkatsiz sürücü değişkenleri veri eksikliği nedeniyle kullanılamamıştır (Autubi, 2012, s.252).

Çalışma sonucunda yeni yol inşa etmenin trafik kazalarını arttırdığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte; Nijerya'nın trafik polis departmanının, Nijerya sürücü nüfusuna ve yol ağına göre çok küçük olduğu tespit edilmiştir. Yoğun nüfusun olduğu ve motorize alandansa; ana yollarda polis gücü daha fazladır. Çalışma sonucunda trafik polis noktalarının rasyonelize edilmesi, trafiği azaltacak prosedürlerden biri olarak tespit edilmiştir (Autubi, 2012, s. 255-256).

Fenta ve Workie (2014) Etiyopya Bahir Dar'daki çalışmalarında; kazaların %62.2'sinin polislerin işini zayıf yapmasından kaynaklandığını tespit etmiştir. Çalışma sonucunda sürücünün yaşı arttıkça kaza riskinin minimize olduğu tespit edilmiştir (Fenta ve Workie, 2014, s.93-94). Sürücünün eğitim düzeyi arttıkça, kaza riski azalmaktadır. Emniyet kemeri kullanımı arttıkça, kaza riski azalmaktadır. Sorumluluk sahibi insanların (yayaların) kaza riskini azalttığı tespit edilmiştir (Fenta ve Workie, 2014, s.95-96).

Mulkat Ajibola (2015) ise Nijerya'daki trafik kaza riskini anlamak için (1) nüfus, (2) trafiğe kayıtlı araç sayısı, (3) yol altyapısı ve (4) yoldaki kaza sayısının incelenmesi gerektiğini ifade etmiştir (Mulkat Ajibola, 2015, s.9).

Bir diğer araştırma grubu ise kazaları yaya ve taşıt kazaları olarak ele alan gruptur. Bu araştırmalardan bir tanesinde Yalçın (2015); yaya kazalarının yoğunlaştığı noktaların kent planlaması çalışmalarında ve kent içi ulaşım projelerinde yol güvenliği konusunda vazgeçilmez bir bilgi kaynağı olduğunu ifade etmiştir (Yalçın, 2015, s.13).

Ulaşım ve trafik güvenliğinde kullanılan yöntem ve programlara ilişkin yapılan çalışmalar da başka bir çalışma grubudur. Kundakçı (2014), trafik kazaları konusundaki literatürü 3 ayrı başlık altında incelemiş olup; trafik güvenliği analiz metodları, yaya güvenliği analizleri ve trafik kazalarının en çok yaşandığı noktaları bulmaya yönelik analizler olarak incelemiştir. Erdoğan vd. (2008) kazalar için uygulanabilecek kaza analizlerini kesişim analizi, segment analizi, kümelenme analizi, yoğunluk analizi, doku analizi, yaklaşık analiz, mekânsal sorgulama ve mekânsal kaza analizi modelleme teknikleri şeklinde özetlemiştir (Erdoğan vd., 2008, s.175).

Yalçın (2015) ise mekânsal analiz setleri ve tehlikeli bölgeleri tespit eden araçların; coğrafi bilgi sistemleri (CBS) yazılımının içinde yer aldığını ifade etmiştir (Yalçın, 2015, s.6). Fenta ve Workie (2014) Etiyopya Bahir Dar'daki çalışmalarında; ki-kare testi, binary logistic regresyon modeli ve descriptive istatistikleri kullanmıştır (Fenta ve Workie, 2014, s.93). Selvasofia ve Arulraj (2016) çalışmalarında Coimbatore bölgesindeki en savunmasız kaza noktalarını tespit etmeye çalıştıkları çalışmalarında; kaza noktalarının yelpazesini çizmek için weighted overlay analizini kullanmışlardır.

Songpatanasilp vd. (2015) çalışma kapsamında dört çeşit model kullanmışlardır. Bunlar poisson regresyon modeli, negatif binomial regresyon modelleri, zero-inflated poisson regresyon modelleri ve zero-inflated negatif binomial regresyon modelleridir (Songpatanasilp vd., 2015, s.11).

Shafabakhsh vd. (2017) çalışmasında, mekânsal ve zamansal analizlerin trafik kazalarının en çok olduğu noktaların tespitinde ve bu noktaların güvenlik amacıyla geliştirilmesinde çok kullanışlı olduğunu ifade etmişlerdir (Shafabakhsh vd., 2017, s.291).

Shafabakhsh vd.'nin (2017) çalışması nearest neighbourhood analizi ve K-functionun birleşimi olup; kent kazalarının dağılımına ve kümelenmenin varlığına yatırım yapmaktadır. Buna ek olarak Kernel Density kestirimi ile kent ağı üzerindeki tehlikeli bölümler tanımlanmaya çalışılmıştır (Shafabakhsh vd., 2017, s.297).

Bir grup çalışmada taşıt türünü dikkate alan çalışmalardır. Ghosh, Parida ve Uraon (2004) çalışmalarında; trafik kazalarını incelerken, taşıt türünü de dikkate almışlardır. Taşıtları üç kategoride inceleyen araştırmacılar; (1) kamyon, otobüs ve traktörleri ağır taşıtlar; (2) otomobil, jeep, kamyonet, oto-çekçek ve taksiyi orta taşıtlar, (3) motor, bisiklet ve scooterı hafif taşıtlar olarak gruplandırmışlardır. Çalışma sonucunda orta taşıtlardan kaynaklı kazaların daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Ghosh, Parida ve Uraon, 2004, s.48-49).

Yol geometrik dizaynı da literatür kapsamında incelenen faktörlerden bir diğeridir. Çepni ve Arslan (2017, s.23) yol geometrik dizaynındaki gelişmelerin ölümcül kazaları azaltacağını ifade etmişlerdir. Kocaeli'deki çalışmada bölgedeki en kritik yol bölümü %18'lik hafif yüksek eğime sahip Gazanfer Bilge Bulvarı olarak tespit edilmiştir (Çepni ve Arslan, 2017, s.21).

Trafik kazalarını azaltmak için yapılabilecekleri tespit eden çalışmalar da mevcuttur. Bunlardan bir tanesi de Selvasofia ve Arulraj'ın (2016) çalışmalarıdır. Bu çalışmada trafik kazalarını azaltmak için öneriler (1) şerit sayısını 2'den 4'e çıkarmak, (2) yayaların güvenliği için yolun iki tarafında yaya izi oluşturmak, (3) yeterli drenaj sağlamak, (4) diğer taşıtların durak noktalarında bekleme ve gecikme yapmasını önlemek için, ayrı otobüs kolları sağlamak, (5) taşıt hızını azaltmak için uygun zorlukta ölçütler almak, (6) yol kullanıcılarının güvenliği için yoldaki yamaları kaldırmak ya da onarmak, (7) U dönüşlerini azaltmak ve uygun uzunluk ve genişlikte orta açıklıklar oluşturmak ve (8) T kavşaklarda gerekli işaret panoları oluşturmak şeklindedir (Selvasofia ve Arulraj, 2016).

Çalışmada otobüs durakları odağa alınarak 500 m. yarıçaplı daireler oluşturulmuştur. Bu daire içinde kalan alanda trafik kaza noktaları tespit edilmesi durumunda; kaza kaynaklı trafik sıkışıklığını minimize etmek için otobüs durağı kaldırılmıştır (Selvasofia ve Arulraj, 2016).

Kavşaklar ve ortalama trafik hızının da trafik kazalarını düşürücü etkisi olduğu bulunmuştur. Trafik hızı azaldıkça kazaların azalması normal bir sonuçtur (Songpatanasilp vd., 2015, s.18).

Kundakçı (2014) kaza noktalarıyla, kavşak noktalarının tasarımları arasındaki ilişkiyi anlayabilmek için kavşak türlerinin döner kavşak, dörtlü kavşak, üçlü kavşak vb. ayrıştırılması gerektiğini ifade etmiştir. Eğer mümkünse kavşak noktalarındaki sinyalizasyonun da trafik ışıklarının etkisini anlamak için dikkate alınması gerektiğinden bahsetmiştir. Yol bölümünün hız statüsü, yol

türü ve şerit sayısı da dikkate alınabilecek diğer değişkenlerdir. Kaza noktalarındaki kaza sayısından kaza kazadaki yaralı ve ölümlü sayısı da dikkate alınabilecek diğer değişkenlerdir (Kundakçı, 2014, s.128-129).

Hashimoto, (2005) yol geometrisi ve çevresel faktörlerin de önemli olduğunu ifade etmiş olup; ortalama yol genişliği, şerit sayısı, kaldırımlar ve yolun parlaklığı (aydınlığı) yaya kazalarında önemli etkiye sahiptir (Hashimoto, 2005, s.59). Bununla birlikte bu çalışma trafik hacmi ve yaya kazaları arasındaki ilişkiyi açıklayamamıştır (Hashimoto, 2005, s.62).

Literatür kapsamında şehir planlamayla en çok ilişkisi olan tespitlerden biri de arazi kullanım durumuyla trafik kazaları arasında kurulan ilişkidir. Songpatanasilp vd. (2015) trafik kazalarının nedenlerinden yol boyunca bulunan arazi kullanım durumlarına odaklanmıştır. Çalışma kapsamında ilkokul, banka, tiyatro, eğlence alanları, alışveriş merkezleri, hastaneler, okullar ve üniversiteler, istasyonlar, cazibe merkezleri, mağazalar vb. arazi kullanım verisi toplanmıştır. Yolla ilişkili değişkenler; yolların türüne göre uzunlukları, yol genişlikleri, günlük trafik hacmi ve trafik hızı ayrıştırılmıştır. Tatil ve haftasonu kazaları ayrılmıştır (Songpatanasilp vd., 2015, 11).

Çalışma sonucunda trafik kazalarının ticaret alanlarında daha sık yaşandığı tespit edilmiştir. Trafik hacminin daha düşük olduğu ve arazi kullanımının sadece konut alanıyla sınırlı olduğu az katlı konut alanlarında ise trafik kazalarının daha az yaşandığı tespit edilmiştir (Songpatanasilp vd., 2015, s.20).

Dükkan, hastane, spor faaliyetleri ve cazibe merkezlerinde insan ve taşıt sayısı arttığından, trafik kazaları da artmaktadır. İlkokul, banka ve eğlence merkezlerinde ise trafik kazalarının daha az olduğu tespit edilmiştir. İlkokul bölgelerinde öğrenci olmasına rağmen sonuçların negatif çıkması şaşırtıcıdır. Ancak okulların çevresinde çeşitli güvenlik önlemlerinin zaten alındığı düşünüldüğünde; bu durum normal görülebilir (Songpatanasilp vd., 2015, s.18).

Banka çevrelerindeki trafik kazaları ise tatil günleri ve hafta sonlarında negatif çıkmış olup; bunun nedeni bankaların o günlerde kapalı olması olarak açıklanabilir. Ek olarak Tokyo'daki bankalar daha çok merkezi iş alanında olup; bankalar, merkezi iş alanı bölgelerine vekil düşünülebilir (Songpatanasilp vd., 2015, s.18).

Kavşakların negatif çıkmasının nedeni; kavşak sayılarının konut alanlarında, diğer arazi kullanım durumlarına göre daha büyük olmasıdır. Bu durum konut alanlarında trafik kazalarının daha az olmasını açıklar. Trafik hacmi arttıkça trafik kazaları da artmaktadır. Bu da beklenen bir sonuçtur (Songpatanasilp vd., 2015, s.18-19).

Kundakçı (2014) da yapılı çevre ve trafik kazaları arasında önemli bir ilişki olduğunu belirttikleri çalışmasında; kentsel arazi kullanım durumunun trafik kazaları üzerindeki etkisini ifade etmiştir. İş alanları, ticari alanlar, kültürel aktivite alanları gibi trafik üreten belli alanlar olduğunu belirten Kundakçı (2014) bu nedenle yapılı çevrenin trafik güvenliği analizlerindeki öneminden bahsetmiştir (Kundakçı, 2014, s.10).

Hashimoto (2005) çalışmasında konut alanlarında yaya kazalarında artış olduğunu tespit etmiştir. Çalışma sonucunda düşük yoğunluklu konut alanları sabitken, orta yoğunluklu alanlarda 2 kat, yüksek yoğunluklu alanlarda 3 kat daha fazla yaya kazası olduğu tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda nüfus yoğunluğu da yaya kazalarıyla pozitif ilişkili bulunmuş olup; arazi kullanım durumuyla yer değiştirebileceği (yerine kullanılabileceği) ifade edilmiştir (Hashimoto, 2005, s.54).

Kent makroformuyla ve şehir planlamayla doğrudan ilişkilendirilebilecek değişkenlerden birisi de yol ağıdır. Shafabakhsh vd. (2017) çalışmalarında karayollarının kent merkezinden dışarı doğru uzamasının; kaza riskini azalttığını ifade etmiştir (Shafabakhsh vd., 2017, s.295).

Gelişmekte olan ülkelerde; kaza nedeni olarak sadece kaza sayısı ve kaza türü kayıt altına alınmakta olup; gerçek nedenler gözardı edilmektedir. Yol geometrisi ya da çevresel faktörler, kaza nedeni olarak kayıt altına alınmamaktadır. Çünkü idareler arasında kaza nedenleriyle ilgili belirsizlikler bulunmaktadır (Çepni ve Arslan, 2017, s.18). Shafabakhsh vd. (2017) trafik güvenliği konusundaki anlamlı mekânsal analizler için çalışmaların 3 ya da 5 yıllık dönemleri kapsamı gerektiğini belirtmiştir (Shafabakhsh vd., 2017, s.298).

Dolayısıyla ulaşım güvenliğini sağlamak için kullanılabilecek güvenilir bir mekânsal veri tabanı; trafik kazalarının önlenmesinde alınacak önlemleri doğru bir şekilde belirlemek açısından büyük önem taşımaktadır.

Tartışma

Ulaşım güvenliği konusunda yapılacakların başarıya ulaşması; öncelikle merkezi ve yerel yönetimlerin tam desteğinin alınmasına ve hedeflenen çalışmaların ülke ulaşım politikalarına dahil edilmesine bağlıdır. Bu hedefler; yasa ve yönetmeliklerle tanımlanmalı; planlama araçlarının da yardımıyla çözüme kavuşturulmalıdır.

Genel olarak bakıldığında literatür taramalarının ortaya koyduğu verilerden bazıları planlama disiplininin araçlarıyla çözülebilecek özellikler taşımaktadır. Bazıları ise planlama disiplininin çalışma alanı dışında, farklı uzmanlık alanlarını ilgilendiren konulardır.

Çalışmanın bu bölümünde kentte ulaşım güvenliği açısından tehlike oluşturabilecek faktörler aktarılmaya çalışılacak (Tablo 1.); güvenlik sorunlarının çözümüne yönelik yapılabilecekler planlamayı bir “araç” olarak odağa koyarak tartışılacaktır.

Bir şehir plancısının planlama çalışmalarında en çok kullandığı araçlardan birisi; kentin projeksiyon yılında sahip olacağı nüfusunu; planladığı konut bölgelerine dengeli bir şekilde dağıtmak için kullandığı net ve brüt yoğunluk kararlarıdır.

Söz konusu net ve brüt yoğunluk kararları; belirli bir alanda yaşayacak insan sayısını belirlediği için; bu alanda oluşacak ulaşım arz ve talebi ile trafik yoğunluğunu da belirler niteliktedir. Oluşacak trafik yükü nedeniyle kaza riskinin artması, parklanma problemleri ya da sağlık açısından ortaya çıkabilecek hava, gürültü ve titreşim kirlilikleri; nüfus nedeniyle ortaya çıkabilecek diğer yan etkilere sahiptir.

Dolayısıyla şehir plancıları; nüfus yoğunluğuna ilişkin kararları verirken; oluşturdukları yapı adalarının çevresindeki trafik yükünü de dikkate alarak, toplu taşıma araçlarına hizmet edecek güzergahı, alana ulaşacak toplu taşıma türlerini (raylı sistemler, brt, otobüs, dolmuş, minibüs vs.), otopark ihtiyacını ve yol genişliklerini de öngören bir planlama çalışması gerçekleştirerek; uygun araçları da ortaya koymalıdır. Bununla birlikte trafiği toplayacak ve dış arterlere aktaracak ulaşım sistemini de ulaşım hiyerarşisi içerisinde kurgulamalıdır.

Kentte ulaşım güvenliğini etkileyebilecek planlama araçlarının en önemlilerinden bir diğeri ise arazi kullanım türüne yönelik yapılan atamalardır. Arazi kullanım kararının konut ya da çalışma alanı olması, sanayi ya da ağaçlandırılacak alan olması; o alanın oluşturacağı ulaşım arz ve talebi ile buna bağlı olarak ortaya çıkacak trafik yükünü etkiler. Nüfus yoğunluğu atamalarına benzer şekilde trafik yüküne bağlı olarak otopark/yol üstü vb. parklanma sorunları, hava, gürültü ve titreşim kirlilikleri, trafik kaza riskleri; arazi kullanım türü nedeniyle oluşabilecek diğer dışsallıklardır.

Özellikle yeni planlanan alanlarda ortaya çıkabilecek sorunlardan bir tanesi de yapı adası uzunluğuna bağlı olarak sokakların çok sık kesişmesi problemidir. Kesişim noktası ya da kavşak noktalarındaki artış; trafik kaza riski oluşturması nedeniyle önemlidir. Mevcut ya da öneri fark etmez, bazı

sokakların yayalaştırılması sonucu motorlu taşıt trafiğinin kavşak noktaları nedeniyle biraraya gelme sıklığı azaltılabilir. Yapı adası uzunlukları da bu amaçla kullanılabilir planlama araçlarından bir tanesidir. Ancak çok uzun yapı adaları oluşturulmamasına da dikkat edilmelidir.

Trafik hızını azaltmak için kullanılan yöntemlerden bazıları hız tümsekleri oluşturmak, yol hattının açısıyla oynamak ve yol malzemesini trafik hızını düşürecek şekilde değiştirmektir. Buradaki amaç daha çok meskûn mahallerde olası trafik kaza riskini azaltmaktır. Yolun derecesine ve kullanıcı-sına bağlı olarak trafik hızı değişebilir. Yaya yollarında, motorlu taşıttan arındırılmış alanlardaki trafik hızı ile, mahalle aralarında sokaklardaki trafik hızı ve transit trafiği taşıyan otoyol ya da çevre yolu gibi daha üst kademe yollardaki trafik hızı birbirinden farklıdır. Yol malzemesi ve hız tümsekleri daha çok alt kademe yollarda trafik hızını düşürmek için kullanılabilir yöntemlerken; yol hattının açısıyla oynamak otoyol ya da çevre yolu gibi sürat yollarında dikkate alınabilecek yöntemlerdir. Bu yöntemleri planlama araçları haline getirerek planlama çalışmalarında kullanabilmek trafik güvenliği açısından büyük öneme sahiptir.

Ulaşım yapılarının çok büyük alanlar kaplaması; bazı durumlarda ıssız alanların ortaya çıkmasına neden olabilir. Bu durumda kent güvenliği açısından sorun oluşturabilecektir. Aktarma istasyonları, tır parkları vb. alanlar günün belli saatlerinde ve haftanın belli günlerinde güvensiz alanlar haline gelebilir. Dolayısıyla ıssız olması nedeniyle sorun oluşturabilecek alanlarda, bu alanları canlı tutacak başka arazi kullanım türlerinin önerilmesi; ya da nüfus yoğunluk kararlarının değerlendirilmesi; ulaşım yapılarının özellikleri nedeniyle kent güvenliği açısından ortaya çıkabilecek sorunların aşılmasında yardımcı olacaktır. Bir diğer yöntem de toplu taşıma duraklarının organizasyonu ile ilgilidir. Toplu taşıma durakları doğal gözetim hissi uyandırarak, suçu/suçluyu caydırıcı etki uyandırabilir.

Joewono, T. B. ve Kubota, H. (2006) çalışmalarında toplu taşımanın bir araçta çok sayıda yolcu taşınması nedeniyle yüksek güvenlik riski oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Çalışma Endonezya'nın Bandung kentinde paratransit yolcuları ve sürücülerıyla, paratransit kullanıcısı olmayan ve sivil hizmetlilerin güvenlik algısını ölçmeye yöneliktir. Çalışmada faktör analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda kullanıcıların dikkati ve anlayışının, koşulları iyileştirmede en önemli faktör olduğu tespit edilmiştir (Joewono, T. B. ve Kubota, H., 2006, s.86).

Trafik hızı; ulaşım güvenliğini tehdit eden en önemli faktörlerden birisidir. Dolayısıyla yol hiyerarşisi içerisinde daha alt kademe yollar arasındaki

yaya ve taşıt geçişleri ne kadar sıkısa; trafik hızı arttıkça özellikle üst kademe otoyol, çevre yolu gibi sürat yollarında; yaya ve taşıt geçişleri minimize edilmelidir. Yaya ve taşıt geçişleri ve karşılaşmalarının minimize edilmesinde kullanılabilecek yöntemler alt ve üst geçitler ve kavşak noktaları arasındaki mesafeler olup; planlama çalışmalarında dikkate alınması gereken önemli araçlardan bir tanesidir.

Özellikle taşıt yollarındaki bitkilendirme; taşıtın dönüş yapacağı kavşak noktalarına yaklaştıkça büyük önem taşımaktadır. Bu alanlarda kullanılan bitkilerin görüşü engelleyecek türde olması; araçların geçişi sırasında kaza riskini arttırmaktadır. Dolayısıyla kullanılacak bitkinin türü ve görüş açısını engellemeyecek açıklığın sağlanması ulaşım güvenliği açısından büyük önem taşımaktadır. Bazı durumlarda plancı, bitkilendirmeyi riskli bulunduğu noktaları tasarım araçlarını kullanarak engellemelidir.

Benzer bir sorun çekme mesafelerinin yeterli uzaklıkta ve kaldırım genişliklerinin ise yeterli uzunlukta bırakılmaması ya da dönüş noktalarına bir aracın park etmiş olması nedeniyle görüşü engellemesi sonucu da ortaya çıkabilmektedir. Bu gibi durumlarda da plancılar farklı araçlar geliştirmeli, araç parklanmasına engel olacak tasarım öğelerini planlama çalışmalarına eklemelidir. Örneğin kavşak noktalarına araç parklarını önlemek amacıyla, uygulama imar planı ya da daha detay çalışmalarda kaldırım genişlikleri düzenlenebilir ya da çekme mesafeleri düzenlenirken köşe yapılar daha geriden başlatılarak; kaybettikleri emsal değerleri kat yoğunluklarından karşılanabilir.

Sokak aydınlatması kent güvenliği açısından önemli başka bir değişkendir. Karanlık alanlar saklanma mekanları oluşturması nedeniyle olası suç mahalleri olarak düşünülebilir. Aydınlatma sokak lambalarıyla çözülebileceği gibi; yapıların yola bakan cephelerinin sağır cephe olarak düzenlenmesi de kullanılabilecek yöntemlerden bir diğeridir. Sokakların aydınlatma elemanları ile aydınlatılması ya da yola bakan cephelerin sağır cephe olması; doğal gözetime imkan tanınması suçu engelleyici etkisi olan faktörlerdendir. Dolayısıyla planlama aracı olarak kent güvenliğini sağlaması açısından önemlidir.

Çıkma sokaklar da kent güvenliği açısından olumsuz tanımlanabilecek alanlar olup; imar planlarıyla çıkma sokaklar oluşturulamaması; bu anlamda önemli bir araçtır. Sadece tarihi özelliği nedeniyle korunması gerekli alanlarda, dokuyu bozmamak için çıkma sokaklara müdahale edilmesi uygun görülmez.

Eğim analizleri bize drenajın iyi çalışmayacağı yerleri gösterirken; taşıtların en iyi şekilde seyahat edebileceği, taşıtların ya da insanların tırmanmakta zorlanacağı ve teras yapıların inşaatına uygun olan alanları gösterir. Dolayısıyla ulaşım güzergahları önerilirken; yol eğimi, taşıtların hareketlerine uygun bir şekilde önerilmelidir. Bununla birlikte; taşıtlar eğimli bir yolda seyahat ederken; virajlı kesimlere yapılan yol bağlantıları ya da site giriş-çıkışları; trafik güvenliği açısından sorun oluşturmaktadır. Bu nedenle planlama çalışmalarında yol eğimine ve virajın açısına bağlı olarak kullanılabilecek yöntemler de geliştirilmelidir.

Taşıtların parklanma sorunları da trafik güvenliği açısından dikkate alınması gereken durumlardan biridir. Planlama çalışmalarında gerekli otopark alanlarının doğru saptanmamış olması ya da arazi kullanım türünün üreteceği park alanı talebinin doğru kestirilememiş olması, ya da önerilen otopark alanlarının yer seçimindeki hatalar; taşıtların şerit ihlali yapacak şekilde yol üstüne park etmelerine neden olmaktadır. Özellikle kullanım yoğunluğu yüksek olan ticaret alanlarında, hastane, okul vb. arazi kullanım türlerinin biraraya geldiği noktalarda çift sıra parklanmayla bile karşılaşılabilir.

Bazı durumlarda kavşak noktalarına yakın park eden araçlar görüşü engellemekte ve trafik kazalarına neden olabilmektedir. Dolayısıyla otopark arzı ve yer seçimine yönelik çalışmalar şehir plancıların kentteki ulaşım güvenliğinin sağlanması açısından üzerinde durmaları gereken en önemli konulardan bir diğeridir.

Tablo 1. Ulaşım Güvenliği Kapsamında Mevcut Verilere İlâveten Önerilebilecek Planlama Araçları

Ulaşım Güvenliği Açısından Geliştirilebilecek Araçlar
1. Net ve brüt nüfus yoğunluk kararları
2. Planla öngörülen arazi kullanım türleri
3. Yapı adası uzunluğuna bağlı sık kesişim/kavşak noktaları
4. Yol malzemesi, hız tümseği, yol hattının açısı (kilit parke vb. trafik hızını düşürücü öneriler)
5. Ulaşım yapılarının ıssız mekanlar oluşturması bakımından (arazi kullanım türü/toplu taşıma durağı/nüfus yoğunluğu çaprazlanması)
6. Trafik hızı
7. Refüj bitkilendirmesi
8. Karanlık alanlar
9. Çıkmaz sokaklar
10. Eğimli yollar
11. Parklanma sorunları

12. Yaşlı, hamile, çocuk, engelli vb. diğer grupların ulaşım güvenliği
13. Ulaşım türleri ve aralarındaki ilişkilerin kurgulanması açısından
14. Acil durum araçları ve yol özellikleri itibariyle
15. Oluşturduğu sağlık sorunları açısından (yakıt türü nedeniyle hava kirliliği, gürültü kirliliği, titreşim)
16. Yol genişlikleri
17. Yol malzemesinin bakımsızlığı
18. Tek yön uygulamaları
19. Toplu taşıma ve durak noktaları itibariyle
20. Yaya ve taşıt alt ve üst geçitleri
21. Büyük araçların parklanma sorunu
22. Trafik polis noktaları ve caydırıcı faktörler

Özellikle yaşlı ve engelli gibi fiziksel şartları olumsuz olanlar için bazı yol düzenleme standartları bulunmakta olup; kaldırım yükseklikleri ve rampalara ait düzenlemeler bunlardan bazılarıdır. Rampaların sonuna park etmiş araçlar da engellilerin erişimini kısıtlayan faktörlerden birisidir. Engelli, yaşlı, hamile, çocuklu vb. erişim için diğer insanlara göre daha fazla çaba sarfetmesi gereken insanların güvenli bir şekilde ulaşımını sağlayabilecekleri ortamları tasarlamak da yine şehir planlama ve kentsel tasarım uzmanlarının görevidir. Bununla birlikte küçük çocukların motorlu taşıt trafiğine açık yollara kolay erişimini engelleyecek bariyerlerin oluşturulması da yine planlama çalışmalarında değerlendirilebilecek yöntemlerdir.

Ayhan ve Çubukçu (2007) çalışmasında toplu taşıma durağı varlığının doğal gözetim alanları oluşturması nedeniyle hırsızlık suçunu azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. Dolayısıyla bazı ulaşım öğeleri, farklı suç kategorileri üzerinde de etkili olmaları nedeniyle, kent güvenliğine olumlu katkı sağlayan elemanlardır (Ayhan ve Çubukçu, 2007, s.74-75).

Ulaşım tür seçimi trafik kazalarında etkisi olan değişkenlerden biridir. Ulaşım sisteminin kullanıcılarını yaya, bisikletli, otomobil, otobüs, metro, metrobüs, tren, vapur, uçak vb. açıklayabiliriz. Ulaşım türleri arasındaki geçişleri sağlayan yaya geçitleri, alt ve üst geçitler, tüneller, köprüler, aktarma istasyonları, katlı kavşaklar vb. detaylandırabiliriz. Ulaşım güvenliği açısından, ulaşım türleri arasındaki geçişlerin planlanması ve aktarma istasyonlarının, alt ve üst geçitlerin planlanması büyük önem taşımaktadır. Örneğin raylı sistemlerle, karayolu bağlantılarının hemzemin olmaması; yani geçişlerin alt ya da üst geçitlerle sağlanması; trafik kaza riskini azaltması bakımından önemlidir. Ya da raylı sistemlerin hemzemin olduğu noktalarda, yaya girişlerini engelleyecek şekilde güvenlik tedbirleri alınması da

trafik kazalarını azaltacak diğer etkili yöntemlerdendir. Bununla birlikte bisikletlilerin yayalarla ve taşıtlarla olan geçitleri planlanırken; kavşak çözümleri trafiği en az etkileyecek şekilde gerçekleştirilmelidir. Park et devam et sistemine uygun her ulaşım türü için gerekli park alanlarının yer seçimi de ulaşım güvenliği açısından önemli olan faktörlerden bir diğeridir. Yer seçimin yürünebilir olması gerekmektedir.

Çöplerin toplanması, hasta ya da yaralı nakillerinin gerçekleştirilmesi, yangın söndürme faaliyetlerinin gerçekleştirilebilmesi gibi kamu hizmetlerinin güvenli bir şekilde sürdürülebilmesi için; ulaşım altyapısının bazı özel şartları taşıyor olması gerekmektedir. Yol genişliklerinin acil kurtarma araçlarının ya da diğer araçların dönüşüne izin verecek genişlikte olması; yapıların çıkmalarının kamu hizmetlerinin gerçekleşmesine engel olmayacak yükseklikte olması, yol eğiminin bu tip ağır araçların çıkmasına engel olmayacak şekilde düzenlenmesi, acil durumlarda her yapıya ulaşımı mümkün kılacak bir parselasyonun yapılmış olması gerekmektedir.

Planlama meslek alanının sorumluluk alanını aşıyor gibi görünse de; taşıtların kullandıkları yakıt türleri de kent sağlığının güvende olması açısından büyük önem taşımaktadır. Son dönemde bu nedenle dizel araç girişini yasaklayan ülkeler, ya da motorlu taşıt trafiğine izin vermeyen kentler bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Gürültü kirliliği de kent sağlığını etkileyen başka bir faktör olup; bu konuda kabul edilebilir gürültü seviyeleri bulunmaktadır. Gürültü kirliliğini azaltabilmek amacıyla ağaçlandırma çalışmalarının yanı sıra, kaldırım genişlikleri ve yapının yoldan çekme mesafesi bir planlama aracı olarak kullanılabilir. Bir diğer konu ise trafik kaynaklı titreşimler olup; özellikle yüksek titreşim düzeylerine neden olarak yapılarda hasar oluşturmaya dahi, insanları psikolojik olarak rahatsız edebilecek ağır taşıtlar için güzergah önerilerinde bulunulabilir. Bununla birlikte Ayhan ve Çubukçu'nun (2013) çalışmasında trafik kaynaklı titreşimleri azaltabilecek planlama araçları önerilmiştir. Çalışma kapsamında yapıya bitişik bir bahçe duvarı olması, yapının önünde açık alan olması, yapıya her iki tarafından bitişik daha az yükseklikte yapı olması, taşıt tekerleklerinin çaplarının aynı olması ve yapının önünde su kanalı olması titreşimi azaltıcı etkiye sahipken; yol kesişim noktasının artması, yapı büyüklüğünün artması, taşıt ağırlığının artması, eğim durumunun artmasının titreşimi artırıcı etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Yapı avlusunun zemininin mozaik, toprak, taş, ahşap, beton ve kayrak taşından olması da sırasıyla titreşim düzeyini artırıcı etkiye sahip bulunmuştur (Ayhan ve Çubukçu, 2013, s.113).

Gelişme alanlarında yapının yoldan çekme mesafesi bir planlama aracı olarak kullanılabilir; özellikle tarihi özelliğe sahip alanlarda; trafik kaynaklı titreşime neden olabilecek faktörler daha detaylı çalışılmalı; yapıya yakın hendek, tümsek, ağaçlandırma vb. titreşim dalgasını kırarak azaltacak ve yapıya ulaşmasını engelleyecek önlemler alınabilir.

Yol genişlikleri; önemli bir planlama aracı olup; motorlu taşıtlar için olduğu kadar, yayalar ve bisikletliler için de yeterli genişliklerin planlanması gerekmektedir. Yolun niteliği de göz önünde bulundurularak, her ulaşım türüne özel standartların sağlanması, ulaşımın güvenli bir şekilde sağlanması açısından önemlidir. Mevcut ya da tarihi dokuda bu koşulları sağlamak yüksek kamulaştırma maliyetleri gerektirmesi nedeniyle imkansız gibi görünse de; özellikle yeni gelişme alanlarında ulaşım güvenliği açısından kullanılabilir önemli bir planlama aracıdır.

Yol malzemesinin bakımsızlığı da ulaşım güvenliğini etkileyen önemli faktörlerden biri olup; trafik kaza oranlarının düşürülmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Sürücülerin yanlış noktalara park etmesi, yola çıkacak araçlar için kör noktalar oluşması vb. nedenlerle trafik kazalarına neden olan faktörlerden birisidir. Planlı otoparkların giriş çıkış noktalarının kavşak noktalarına yakın olması ya da başka otopark girişleriyle çakışması vb. pek çok durum da trafik kazalarını arttıran faktörlerdendir. Planlı otoparkların iç düzenlemelerindeki hatalar da trafik kazalarına neden olabilmektedir. Trafik kazalarına neden olan faktörlerin başında hız gelmekte olup; planlı yol tasarımı yaparken; yol hattını belirli noktalarda hızı düşürecek şekilde şekillendirir, yol kaplaması, tümsekler, yaya alt-üst geçitlerinin doğru planlanması, yol kavşak çözümleri, ticaret akslarındaki, hastane alanlarındaki parklanmalar vb. için trafik kazalarının azaltılmasında önemli çözümler olacaktır. Sürücünün dikkatini dağıtacak reklam panosu vb. için de belirli standartlara uyulması önem taşımaktadır.

Trafik kazalarına neden olan faktörlerden biri de servis araçları, dolmuş ve minibüs gibi belirli durak noktaları olmaksızın yolcu talebine göre hareket eden toplu taşıma araçları olup; bu taşıtların ulaşım sistemine ne şekilde adapte edilmesi gerektiği de tartışılması gereken bir konudur.

Ulaşım güvenliğini sağlamak için kullanılabilir araçlardan biri de tek yön uygulamaları olup; özellikle yol genişliğinin yetersiz olduğu sıkışık alanlarda, trafiği rahatlatmak için kullanılan çözümlerden biridir. Bu uygulamalar daha çok tarihi dokuda kullanılırken; planlı gelişen yeni gelişme

alanlarında talebe uygun yol genişliklerinin sağlanması durumunda, tek yön uygulamalarına gerek kalmayacaktır.

Günümüzde internetin yaygın kullanımıyla birlikte pek çok mal ve hizmetin satış noktalarına gitmeden alınması; alışveriş temelli yolculukların sayısını azaltırken; özellikle kargo firmalarına ait yolculukların ise artmasına neden olmuştur. Bununla birlikte de kargo firmalarının parklanma ihtiyacına yönelik sorunlar ortaya çıkmıştır. Planlama, günümüz koşullarına uygun hesaplamaları gözönünde bulundurarak çalışmalarını yapmalı; kargo firmalarının yer seçimine ya da parklanma problemlerine ilişkin de çözümler geliştirilmelidir.

Toplu taşıma araçları, genellikle özel araç yolculuklarına kıyasla daha güvenilir kabul edilir. Toplu taşıma araçlarının boyut ve ağırlıklarının da bunda etkisi bulunmaktadır. Toplu taşıma araçlarının kent içerisinde güvenli bir şekilde hareketi ise; güzergah planı yaparken; toplu taşıma araçlarına uygun yol genişliklerinin, yol eğiminin ve zemin malzemesinin olduğu yerleri tercih etmekle mümkün olur.

Toplu taşıma araçlarına ait durak noktalarının da yer seçimi ulaşım güvenliği açısından büyük önem taşımaktadır. Kavşak noktalarına yakın yerlerde bulunan durak noktaları trafik kazaları açısından risk oluştururken; farklı bir bakış açısıyla Ayhan ve Çubukçu'nun (2007) tespitini destekler şekilde; bir yerde toplu taşıma durağının olması doğal gözetimi arttırması nedeniyle suçu caydırıcı etki sağlayabilir.

Ulaşım güvenliği açısından incelenebilecek diğer bir ulaşım elemanı da; otoyollarda bulunan emniyet şeritleridir. Emniyet şeritlerinin sadece acil durumlarda kullanımına imkan tanıyan tasarım araçlarının kullanılması acil durum araçlarının ulaşımı açısından önemlidir. Bu konuda açılır-kapanır mantar sistemleri vb. araçlar incelenebilir.

Bununla birlikte yaya ve taşıtlara ait alt ve üst geçitlerin yer seçimlerindeki başarı; bu ulaşım elemanlarının kullanım oranını arttırarak; trafik kaza oranlarının düşmesinde etkili bir araç haline gelebilir.

Büyük araçların kent içerisinde, özellikle kavşak noktalarına park etmesi; kavşak noktalarını kullanan diğer sürücüler için kör noktalar oluşturmakta ve trafik kazalarına neden olabilmektedir. Dolayısıyla tur araçları, tırlar, kamyonlar, okul servisleri vb. araçların park problemlerinin çözülmesi, ulaşım güvenliği açısından büyük önem taşımaktadır.

Dolayısıyla ulaşım güvenliğini sağlamak için kullanılabilecek ancak araştırılması ve kullanım şekline karar verilmesi gereken çok sayıda plan-

lama aracı bulunmaktadır. Bu planlama araçlarının araştırılarak uygun kullanım şekline karar verilmesi trafik kaza oranlarını azaltmada önemli katkı sağlayacaktır.

Değerlendirme ve Sonuç

Ulaşım güvenliğinin daha çok insan kaynaklı olduğu düşünülse de; mekânın doğru şekilde tasarımının pek çok güvenlik problemini minimize edeceği düşünülebilir. Dolayısıyla mekânın tasarımıyla ilgilenen uzmanlık alanlarına rehber niteliği taşıyacak bir kaynak oluşturulması, ulaşım güvenliğinin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışma; literatüre ilaveten belirttiği değişkenleri tartışmaya açmak ve ulaşım güvenliğinin sağlanmasında kullanılabilecek değişkenlerin çerçevesini çizmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Genelleme yapmak gerekirse; literatürde bugüne kadar gerçekleştirilmiş çalışmalar belli başlıklar altında gruplandırılabilir. Bunlar;

(1) trafik kazaları ve arazi kullanım türü ilişkisini kuran çalışmalar (Songpatanasilp vd. (2015), Kundakçı (2014), Hashimoto (2005)),

(2) trafik kazaları ve nüfus yoğunluğu ilişkisini ortaya koyan çalışmalar (Hashimoto (2005), Autubi (2012)),

(3) trafik kazaları analiz yöntemlerine odaklanan çalışmalar (Kundakçı (2014), Erdoğan vd. (2008), Yalçın (2015), Fenta ve Workie (2014), Selvasofia ve Arulraj (2016), Songpatanasilp vd. (2015), Shafabakhsh vd. (2017)),

(4) trafik kazaları ve kent makroformu arasında ilişki kuran çalışmalar (Shafabakhsh vd. (2017)),

(5) trafik kazaları ve yol tasarımı arasındaki ilişkiye odaklanan çalışmalar (Çepni ve Arslan (2017), Selvasofia ve Arulraj'ın (2016), Songpatanasilp vd., (2015), Kundakçı (2014), Hashimoto, (2005)),

(6) trafik kazalarıyla trafik polis kontrol noktaları ve trafik polislerinin performansı arasında ilişki kuran çalışmalar (Autubi (2012), Fenta ve Workie (2014)),

(7) trafik kazalarıyla ulaşım güvenliği arasında ilişki kuran çalışmalar (Polzin (b.t.), Shafabakhsh vd. (2017)),

(8) trafik kazaları ve trafik kazalarının gerçekleşme saatlerini araştıran çalışmalar (Folkard (1997), Ghosh, Parida ve Uraon (2004)),

(9) güvenliğin ulaşım maliyetlerinin büyük bir bölümünü oluşturduğuna savunan çalışmalar (Savage (2013)),

(10) trafik kazalarını yaya ve taşıt odaklı araştıran çalışmalar (Yalçın (2015)),

(11) trafik kazaları ve taşıt türü ilişkisini analiz eden çalışmalar (Ghosh, Parida ve Uraon (2004)).

Ancak bu çalışmalara ilaveten kullanılabilecek çok sayıda planlama aracı da üzerinde durulması gereken değişkenlerdir. Literatürde bahsedilen arazi kullanım türü ve nüfus yoğunlukları dışında planlama aracı olarak kullanılabilecek en önemli değişkenler çekme mesafeleri, kaldırım ve yol genişlikleridir.

Planlama ölçekleri bakımından bu konu daha çok 1/1000 uygulama imar planı ölçeği ve daha alt kademe detay ölçekler gibi görünse de; benimsenen ulaşım politikaları açısından düşünüldüğünde üst ölçeğin de konusu olduğu görülür.

Planlama mevzuatında ulaşım ve ulaşım güvenliğine ilişkin kullanılabilecek araçlar olsa da; ulaşım güvenliğini arttırmak amacıyla ne şekilde kullanılabileceği konusunda rehber niteliğinde bir çalışmaya henüz rastlanmamıştır. Trafik kazalarını azaltmaya yönelik rehber görevi görecektir mekânsal değişkenlere atıfta bulunan çalışma sayısı da son derece azdır.

Daha önce de belirtildiği gibi; ulaşım güvenliği konusunda yapılacakların başarıya ulaşması; öncelikle merkezi ve yerel yönetimlerin tam desteğinin alınmasına ve hedeflenen çalışmaların ülke ulaşım politikalarına dahil edilmesine bağlıdır. Özel araç sahipliğini destekleyen bir politika ile, özel araç sahipliğini caydırıcı, motorlu taşıtların girişine izin vermeyen ya da toplu taşıma sistemi kullanımını başarıya ulaştıracak bir mekanizmadan söz edilemez. Dolayısıyla ülke politikalarının üst ölçekten alt ölçeğe kadar tutarlı olması, ulaşım güvenliğinin sağlanmasında yapılacak çalışmaların başarıya ulaşmasında anahtar role sahiptir. Tartışmaya açılan değişkenlerin test edilememiş olması, bu çalışmanın gelişime açık yönünü oluşturmaktadır.

Extended Abstract

Planning as a Tool for Providing Transportation Safety

*

İrem Ayhan Selçuk
Dokuz Eylül University

As being a multi-tiered structure with its different types of land use, structure and population density, historical layers, transportation and infrastructure elements; “city” is a platform, strengthening communication channels between people who has got different demographic, social and cultural classes and helping to transfer knowledge between culture to culture and ages to ages.

Having so many differences; resulting in a wide variety of incompatibilities in the city. The role of minimising these incompatibilities is under the responsibility of local municipalities and experts working with them. Success of local government connects to find good solutions with understanding city space and its users.

City planning studies is a tool which can be use effectively for application of reducing traffic accidents. With the support of municipalities; city planning has the steering power to the city or city zone with spatial decisions such as allowed vehicle types. So, spatial planning can be a tool for reducing traffic crime.

Problem of this study is the lackness of satisfactory analysis and synthesis studies about spatial planning tools for providing transportation and traffic security and lackness of satisfactory reflections to the planning decisions on the aspect of urban safety.

The aim of this study is; supporting researchers for realizing scientific projects about testing spatial planning tools statistically for providing transportation safety; by suggesting and discussing present or new spatial planning tools. At the end of these process; people may have opportunity to live more livable environments. Study method is discussing planning tools for solving problems which causes traffic accidents.

Success in transportation security depends on the full support of local and central managements and the inclusion of targeted studies in national

transport policies. These goals are defined by laws and regulations; with the help of planning tools.

In general, some of the data provided by literature reviews have features that can be solved by means of the planning discipline. Some of them are related to different areas of expertise outside the study area of the planning discipline.

In this study, factors that could create danger in terms of transportation safety in the city were tried to be conveyed; what can be done to solve security problems is discussed by putting the planning as a tool.

Although transportation safety is considered more human-sourced; it can be considered that the correct design of the space will minimize many security problems. Therefore, establishing a resource to guide the expertises concerned with the design of the space is having great importance in terms of ensuring the safety of transportation.

If necessary to elaborate; tools to be tested and developed for transportation safety are; (1) net and gross population density decisions, (2) planned land use types, (3) frequent intersections / intersection points depending on the length of the structure, (4) road material, speed column, angle of the road line (suggestions for reducing the traffic speed of the lock parquet, etc.), (5) in terms of creating inhabited spaces (transit type / transit stop / population density crossing), (6) traffic speed, (7) refuge planting, (8) insufficient lighting, (9) dead-end streets, (10) sloping roads, (11) parking problems for every kind of vehicles, (12) old, pregnant, child, handicapped etc. the safety of other groups, (13) types of transportation and their relations with each other, (14) emergency vehicles and road features, (15) in terms of health problems (air pollution due to fuel type, noise pollution, noise and ground borne vibration), (16) road widths, (17) maintenance of road material, (18) one way applications, (19) public transport and their stops, (20) pedestrian and vehicle underpasses and overpasses, (21) traffic police spots and deterrent factors.

To have generalize; the studies carried out in the literature can be grouped under certain headings. These are; (1) studies related to traffic accidents and land use type (Songpatanasilp vd. (2015), Kundakçı (2014), Hashimoto (2005)), (2) studies that reveal the relationship between traffic accidents and population density (Hashimoto (2005), Autubi (2012)), (3) studies focusing on traffic accident analysis methods (Kundakçı (2014), Erdoğan vd. (2008), Yalçın (2015), Fenta ve Workie (2014), Selvasofia ve Arulraj (2016), Songpatanasilp vd. (2015), Shafabakhsh vd. (2017)), (4) studies related to traffic accidents and urban macroform (Shafabakhsh vd.

(2017)), (5) studies focusing on the relationship between traffic accidents and road design (Çepni ve Arslan (2017), Selvasofia ve Arulraj'ın (2016), Songpatanasilp vd., (2015), Kundakçı (2014), Hashimoto, (2005)), (6) studies related to traffic accidents, traffic police control points and traffic police performance (Autubi (2012), Fenta ve Workie (2014)), (7) studies related to traffic accidents and safety of transportation (Polzin (b.t.), Shafabakhsh vd. (2017)), (8) studies investigating traffic accidents and realization times of traffic accidents (Folkard (1997), Ghosh, Parida ve Uraon (2004)), (9) studies claim that they constitute a large part of the transportation costs of safety (Savage (2013)), (10) pedestrian and vehicle-focused studies of traffic accidents (Yalçın (2015)), (11) studies analyzing traffic accidents and vehicle type relationship (Ghosh, Parida ve Uraon (2004)).

However, many planning tools that can be used in addition to these studies are also variables to be considered. Apart from land use types and population densities mentioned in the literature, the most important variables that can be used as a planning tool are; towing distances, pavement and road widths.

In terms of planning scales, this issue seems to be mostly application development plan scale and lower scales; when it is considered in terms of the transportation policies adopted, it is seen that the upper scale is also the topic.

Although planning legislation can be used for transportation and transportation safety, it has not yet been found to work as a guide on how it can be used to reduce transport safety. The number of studies with atypical spatial variables that are the guiding tasks to reduce traffic accidents is extremely small.

As mentioned before, success in transportation security; depends on the full support of local and central managements and the inclusion of targeted studies in national transport policies.

With a policy that supports private vehicle ownership, can not be said to be a mechanism that does not allow the entry of motor vehicles, or that will lead to the success of the use of public transport systems as a deterrent to private vehicle ownership. Therefore, the fact that the policies of the country are consistent from the upper scale to the lower scale, has a key role in the success of the work to be done in the provision of transportation safety. The fact that; the debate variables can not be tested constitutes; is the clear direction of the development of this work.

Kaynakça/References

- Autubi, A. O. (2012). Determinants of road traffic accident occurrences in Lagos state: Some lessons for Nigeria. *International Journal of Humanities and Social Science*, 2 (6), 252-259. 21 Ağustos 2017 tarihinde http://www.ijhssnet.com/journals/Vol_2_No_6_Special_Issue_March_2012/23.pdf adresinden erişildi.
- Ayhan Selçuk, İ., ve Çubukçu, K. M. (2013). *Tarihi yapıların korunmasında ve koruma amaçlı imar planlarının hazırlanmasında bir belirleyici olarak trafik kaynaklı titreşimlerin ölçülmesi ve modellenmesi*. (Doktora Tezi). http://www.fbe.deu.edu.tr/ALL_FILES/Tez_Arsivi/2013/dr_t843.pdf
- Ayhan, İ., ve Çubukçu, K. M. (2007). *Kentte suç oranının ekonomik, sosyal ve mekansal değişkenlerle modellenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). http://www.fbe.deu.edu.tr/ALL_FILES/Tez_Arsivi/2007/y1_t2242.pdf
- Çepni, M. S. ve Arslan, O. (2017). A gis approach to evaluate infrastructure variables influencing the occurrence of traffic accidents in urban roads. *International Journal of Environment and Geoinformatics (IJEGEO)*, 4 (1), 17-24. 27 Ağustos 2017 tarihinde http://ijegeo.org/wp-content/uploads/2017/01/IJEGEO_413.pdf adresinden erişildi.
- Erdoğan, S., Yılmaz, İ., Baybura, T. ve Güllü, M. (2008). Geographical information systems aided traffic accident analysis system case study: City of Afyonkarahisar. *Accident Analysis and Prevention*, 40, 174-181. 26 Ağustos 2017 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/5635281_Geographical_information_systems_aided_traffic_accident_analysis_system_case_study_City_of_Afyonkarahisar adresinden erişildi.
- Fenta, H. M., & Workie, D. L. (2014). Analysis of factors that affect road traffic accidents in Bahir Dar City, North Western Ethiopia. *Science Journal of Applied Mathematics and Statistics*, 2 (5), 91-96, doi: 10.11648/j.sjams.20140205.11
- Folkard, S. (1997). Black Times: Temporal determinants of transport safety. *Accid. Anal. And Prev.*, 29, (4), 417-430. 20 Ağustos 2017 tarihinde http://www.academia.edu/30626609/Black_times_Temporal_determinants_of_transport_safety adresinden erişildi.
- Ghosh, S. K., Parida, M. ve Uraon, J. K. (2004). Traffic accident analysis for Dehradun City using gis. *ITPI (Institute of Town Planners India) Journal*, 1:3, 40-54. 27 Ağustos 2017 tarihinde <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.526.9713&rep=rep1&type=pdf> adresinden erişildi.
- Hashimoto, T. (2005). *Spatial analysis of pedestrian accidents*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3919&context=etd>
- Joewono, T. B. ve Kubota, H. (2006). Safety and security improvement in public transportation based on public perception in developing countries. *IATSS (International Association of Traffic and Safety Sciences) Research*, 30 (1), 86-100. 20 Ağustos 2017 tarihinde <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S038611121460159X> adresinden erişildi.
- Kundakçı, E. (2014). *Identification of urban traffic accident hot spots and their characteristics by using gis*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://etd.lib.metu.edu.tr/upload/12617016/index.pdf>

- Mulkat, A., Y. (2015). Impact assessment of road traffic accidents on Nigerian economy. *Quest Journal, Journal of Research in Humanities and Social Science*, 3 (12), 8-16. 21 Ağustos 2017 tarihinde <http://questjournals.org/jrhss/papers/vol3-issue12/B3120816.pdf> adresinden erişildi.
- Polzin, S. E. (b.t.). *Security considerations in transportation planning: a white paper*. 26 Ağustos 2017 tarihinde https://www.planning.dot.gov/documents/SecurityPapers/SecurityConsiderations_Polzin.htm adresinden erişildi.
- Savage, I. (2013). Reflections on the economics of transportation safety. *Published in Research in Transportation Economics: The Economics of Transportation Safety*, 43 (1), 1-8. 21 Ağustos 2017 tarihinde <http://faculty.wcas.northwestern.edu/~ipsavage/437-manuscript.pdf> adresinden erişildi.
- Selvasofia, A., SD. ve Arulraj, P., G. (2016). Accident and traffic analsis using gis. *Bio-medical Research, An International Journal of Medical Sciences*. 27 Ağustos 2017 tarihinde <http://www.biomedres.info/biomedical-research/accident-and-traffic-analysis-using-gis.html> adresinden erişildi.
- Shafabakhsh, G. A., Famili, A., Bahadori, M. S. (2017). GIS-based spatial analysis of urban traffic accidents: Case study in Mashhad, İran. *Journal of Traffic and Transportation Engineering (English Edition)*, 4 (3), 290-299. 28 Ağustos 2017 tarihinde <http://www.science-direct.com/science/article/pii/S2095756417301988> adresinden erişildi.
- Songpatanasilp, P., Yamada, H., Horanont, T. ve Shibasaki, R. (2015). Traffic accidents risk analysis based on road and land use factors using glms and ero-inflamated models. *CUPUM, 2015*. 27 Ağustos 2017 tarihinde http://web.mit.edu/cron/project/CUPUM2015/proceedings/Content/modeling/320_songpatanasilp_h.pdf adresinden erişildi.
- Yalçın, G. (2015). Kent içi trafik yönetimi için trafik kazalarının mekansal analizi. *Uluslararası Hakemli Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi*, 2 (3), 1-17. 26 Ağustos 2017 tarihinde <http://www.hmfdergisi.com/dergi/kent-ici-trafik-yonetimi-icin-trafik-kazalarinin-mekansal-analizi201504.pdf> adresinden erişildi.

İrem Ayhan Selçuk,

Dr. Öğr. Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde görev yapıyor. Ulaşım ve trafik planlaması, trafik kaynaklı titreşimler, ulaşım ve trafik güvenliği, korunması gerekli alanlarda ulaşım ve trafik planlaması ve planlamada sayısal yöntemler alanlarında uzman olan Ayhan Selçuk'un ilgi alanları ulaşım ve trafik analizleri ile sayısal yöntemlerin planlama sorunlarının çözümünde kullanımına yönelik incelemelerdir.

Dr., Dokuz Eylül University, the Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning. As an expert on the fields of Transportation and Traffic Planning, Traffic Induced Vibrations, Transportation and Traffic Security, Transportation and Traffic Planning at Conservation Areas, Statistical Methods in Planning. Ayhan Selçuk is interested in Traffic and transportation analysis and statistical methods for solving planning problems.

E-mail: ayhan.irem@gmail.com

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Selçuk, İ.A. (2018). Ulaşım Güvenliğini Sağlamada Bir Araç Olarak Planlama. *İDEAL-KENT – Kent Araştırmaları Dergisi*, 23, 134-159.

Kırık Pencere Teorisi'nin İstanbul Metropoliten Alanı'nda Geçerliliğinin Testi¹

*

Ömer Bilen
Yıldız Teknik Üniversitesi

Ali Hakan Büyüklü
Yıldız Teknik Üniversitesi

Öz

Dünyada ve Türkiye'de şehirlerde suç kaynaklı güvenlik sorunu çözülmesi gereken öncelikli sorunlar arasında yer almaktadır. Kent güvenliğinin sağlanmasında suç ile ilgili kurulan teorik modeller kamu yöneticileri için önemli politika araçları olarak kullanılabilir. Kent güvenliği politikalarının oluşturulmasında farklı suç teorileri üretildikleri disiplinlere göre çeşitlenen değişik suç önleme yaklaşımları sunulmaktadır. Suçun mekânsal dağılımındaki faktörleri inceleyen yaklaşımlar arasında yer alan "Kırık Pencere Teorisi" literatürde de karşımıza çıkan ve geliştirilmesinde New York'ta başarılı bir uygulamanın sebep olduğu bir teoridir. Bu nedenle bu çalışmada Kırık Pencere Teorisi'nin İstanbul'da kent güvenliğinin sağlanması için uygun bir teori olup olmadığı test edilmiştir. Kırık Pencere Teorisi gerek sosyal gerekse de fiziksel yapıya ilişkin faktörleri suç önleme amaçlı olarak kullanması nedeniyle de önemlidir. Kırık Pencere Teorisi'ne ilişkin kavramlar "Kırık Pencere Döngüsü" adı altında şematize edilerek modellenmiştir. Bu modelin test edilmesi için path analizi kullanılmıştır. Path analizi modelde belirlenen ilişkilerin test edilmesine olanak sağlamaktadır. Path analizi modelde belirtilen ilişkiler çalışma alanında toplanan veriye mükemmel uyum sağlamadığı durumlarda bu ilişkilerin yerine alternatif teorik olarak kabul edilebilir yeni ilişkiler tanımlanmasına olanak sağlamaktadır. Böylelikle var olan teorik model modifikasyonlarla çalışma alanına uygun hale getirilebilmektedir. Kırık Pencere Modeli'nin testi için İstanbul'da kentsel alanda yaşayan 1837 bireyle yüz yüze anket görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Bu örneklem büyüklüğüne ait hata payı $\pm 2.29\%$ 'dur. Path analizi sonucunda Kırık Pencere Döngüsü'nün tanımladığı faktörler arasındaki ilişkiler modifiye edilerek İstanbul için geçerli bir model olarak kullanılabileceği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırık Pencere Teorisi, Path Analizi, Suç Önleme, Fiziksel Çevre, Sosyal Çevre

¹ Bu çalışma Ömer Bilen'in Prof. Dr. Ayşe Nur Ökten ve Prof. Dr. Ali Hakan Büyüklü danışmanlığında hazırladığı doktora tezinden üretilmiştir

Test of Validity of Broken Windows Theory in Istanbul Metropolitan Area

*

Ömer Bilen

Yıldız Technical University

Ali Hakan Büyüklü

Yıldız Technical University

Abstract

Some of the main urban security issues in Turkey, and in the world, are related to criminal incidences. There is a wide diversity of crime theories varying in their approaches and explanations, with respect to the disciplines they are developed in. Some of these theoretical models also have practical implications and, therefore, constitute the basis of political instruments for urban security. The "broken windows theory" is among such theoretical explanations of the geography of crimes since it is based on the observations pertaining to successful results in a security administration practice in New York. The broken window theory is significant because it draws on the spatial as well as social factors of crime and evaluates them in regard to measures of preventing crime.

This paper aims to test whether the broken windows theory may be employed to explain the geography of crime in Istanbul. Further, it questions if it can be an appropriate theoretical basis of administrative measures in providing urban security. For this purpose, the concepts related to the theory are presented in a model diagram and tested with the path analysis technique. The data for testing the model was collected in a survey in the urban area of Istanbul, in 2011 1837 face-to-face interviews were conducted with the households in the selected probability sample for which the sampling error was calculated to be $\pm 2,29\%$.

The path analysis is especially convenient if the data collected in the field does not present a perfect compatibility with the model. In that case, it allows the researcher to define new relations among the variables and modify the model which may lead to an alternative theory. As a result of the path analysis, it is concluded that the broken windows model may be employed in Istanbul with some modifications of the relations defined in the original model.

Keywords: Broken Windows Theory, Path Analysis, Crime Prevention, Physical Environment, Social Environment

Giriş

Günümüzde suç kaynaklı güvenlik sorunu dünyadaki şehirlerin en önemli problemlerinden biri olmasıyla beraber (Abdullah, Razak, Salleh, ve Sakip, 2012) aynı zamanda ülkemizin en büyük metropol kenti olan ve tarihi, kültürel ve ekonomik özellikleriyle dünyaya entegre olan İstanbul'da yaşayan kent sakinleri içinde ön plana çıkan kentsel sorunlar arasında yer almaktadır (Şeker, 2011). İnsanın varoluşundan itibaren varlığı bilinen suç üzerine literatürde farklı yaklaşımların söz konusu olduğu açıkça görülebilir. Suç literatüründe 21. yy. suçu işleyen kişilerin özellikleri yerine ilginin suçun işlendiği yerlerin özellikleri üzerine yoğunlaştığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ilgi kaynağını suçun nedenlerini anlama perspektifinden alırken uygulamasını suçun indirgenmesi için etkin kriminal adalet müdahalelerinin geliştirilmesinde bulur (Anselin, Cohen, Gorr ve Tita, 2000). Erdoğan, Gedik, ve Düzgün (2010)'un yapmış olduğu sınıflamaya göre suç teorileri ilk aşamada suçu inceleme şekillerine göre,

- Süreçsel/Sosyal Psikolojik/Etiolojik (SSE): Kriminal eylemlerin özel nedenlerini inceleyen mekanla ilişkili olmayan; sosyal kontrol – stress, gerilim, kızgınlık ile mekanla ilişkili olan; alt kültür – diferansiyel birlik-telik – sosyal öğrenme vb. yaklaşımlar
- Yapısal/Sosyolojik/Epidemiyolojik (YSE): Suçun dağılımındaki faktörleri inceleyen yaklaşımlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Bu makale kapsamında İstanbul için geçerliliği test edilecek olan Kırık Pencere Teorisi, YSE yaklaşımlar içinde yer alan Çevresel Kriminoloji Yaklaşımlarının arasında değerlendirilmektedir (Bilen, 2016). “Kırık Pencere” bir kavram olarak ilk defa Jacobs (1961) tarafından kullanılsa da bu kavramın bir metafor olarak kullanılması Atlantic Monthly Dergisi'nde Wilson ve Kelling (1982) tarafından yayımlanan bir makalede söz konusu olmuştur.

Sousa ve Kelling (2004)'e göre Kırık Pencere Teorisi akademik, yasal ve akademik camiadan birçok eleştiriye maruz kalsa da kriminal adaletin uygulanması ve suçun önlenmesinde güçlü bir politika aracıdır. “Kırık Pencere” esas olarak bir metafordur ve bir yerde bulunan bir kırık çerçeve daha fazla kırık çerçevenin hiç kimse tarafından önemsenmeyeceğini

gösterir. Sonuç olarak ortamda daha fazla kırık pencerenin oluşmasına sebep olur. Bu durum, düzensiz davranışların dikkate alınmadığı yerlerde bu davranışların giderek çoğalacağını gösterir. Bunun sonucunda bu yerlerde daha fazla suç korkusu olur ve daha ciddi suç olaylarıyla karşılaşılır. Suç korkusu ve suç olaylarındaki artış kentsel çürümeye (decay) sebep olur.

Türkiye’de son 10 yılda gerçekleştirilen doktora çalışmalarında adında suç geçenlerin toplam sayısı 182’dir. 182 adet doktora çalışmasının 38 tanesi kent ile ilişkilendirilebilir. 38 doktora çalışmasının 19 tanesi ise mekânsal unsurları da bir şekilde ele almaktadır. Mekânsal unsurların ele alındığı doktora çalışmaları mekanı

- En azından iki mekanı karşılaştırma olanağı sağlayarak (Yavuzer (2013), Özçetin (2014), Çetin (2010), Dündar (2017), Köseoğlu (2017), Bilen, (2016), Çalışkan (2016), Aslan (2016), Öztürk (2015), Tezcan (2015), Kul (2009), Beşer (2010))

- Mekansal özelliklerin de etkilerini test ederek (Altunbaş (2015), Berber (2015), Karamanoğlu (2014), Çoban (2012), Aksoy (2011), Avcı (2009), Gökulu (2011), Köseoğlu (2017), Bilen (2016)) çalışmalarına dahil etmişlerdir.

Türkiye ile ilişkili mekansal özellikleri dikkate alan makaleler arasında Özaşçılar ve Ziyalar, (2015), Erdoğan, Gedik ve Düzgün (2010), Çınar ve Çubukcu, (2012), Köklü ve Yirmibeşoğlu (2017) tarafından yayınlanan çalışmalar sayılabilir.

Suç literatüründe teorik modellerin uygulanabilirliğinin testine yönelik birçok çalışma vardır. Türkiye’de bu çalışmaya benzer şekilde kent ve mekanı dikkate aldığı belirlenen suç ile ilişkili makaleler ve doktora tezleri incelendiğinde ise herhangi bir teorinin ilişkisel kavramsal modelinin geçerliğinin testinin yapıldığı bir çalışmaya henüz rastlanmamıştır. Özellikle New York Şehri’nde 1990’lı yıllarda uygulanarak önemli ölçüde suç sayılarında düşüşe sebep olan kırık pencereler teorisinin (Hinkle ve Weisburd, 2008) bu çalışmada İstanbul’da geçerliliğinin test edilmesi için tercih edilmiştir.

Kırık Pencereler Yaklaşımı

Kırık pencereler yaklaşımı kamusal uygulamalar, sosyal çevre ve fiziksel çevre karakteristiklerini kullanarak suçun önlenmesi yaklaşımına iyi bir örnektir. Kırık pencereler, Wilson ve Kelling’in “Atlantic Monthly” adlı

dergide yayınladıkları bir makalenin ismidir (Wilson ve Kelling, 1982). Yaklaşım temel olarak kamusal uygulamalardan yola çıkmış olsa da kullanılmış oldukları kırık pencereler metaforu ile suçun önlenmesinde fiziksel çevre kalitesinin rolüne dikkat çekmektedirler. Kırık pencereler metaforu bir önceki bölümde de görüldüğü gibi metafor olarak değilse bile bir kavram olarak Jane Jacobs tarafından da kullanılmıştır.

“Kırık pencereler”ın Wilson ve Kelling tarafından bir metafor olarak kullanılmasında etkili olan olay Zimbardo’nun öğrencileriyle birlikte gerçekleştirmiş olduğu deneysel bir çalışmadır. Zimbardo deneyini öğrencileriyle birlikte New York’ta Bronx ve Kaliforniya’da Palo Alto adlı yerleşim yerlerinde gerçekleştirmiştir. Deney süreci, plakaları sökülmüş ve motor kapakları açılmış olduğundan terkedilmiş araç algısı oluşturan aynı marka ve model iki adet otomobilin bu yerleşim yerlerine bırakılmasıyla başlamıştır. Sosyo-ekonomik seviyesi daha düşük ve suç oranları yüksek olan Bronx’a bırakılan araç 10 dakika içerisinde tahrip edilip 24 saat içerisinde tamamen içi boşaltılmıştır. Palo Alto’daki araca ise bir hafta süresince dokunulmamıştır. Bir hafta sonra Zimbardo ve öğrencileri çekiçle tahrip edilmeyen aracın bazı camlarını kırmış ve sonucu izlemeye başlamıştır. Birkaç saat içerisinde araç tahrip edilmiş, içi boşaltılmış ve ters çevrilmiş hale gelmiştir (Welsh ve ark., 2015). İşte buradaki kırılan bir camın sonucunda ortaya çıkan durum “Kırık pencereler” metaforunun ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Kırık pencereler yaklaşımının ilkelerinin belirlenmesinde etkili olan uygulama New Jersey’de “Safe and Clean Neighborhoods Program” adlı 28 şehirde toplumun yaşam kalitesini arttırmayı hedefleyen bir çalışmadır. Wilson ve Kelling kırık pencereler yaklaşımını geliştirirken bu uygulamanın bir parçası olan ve polis devriyelerinin yeniden düzenlenmesine dayanan bölümden etkilenmişlerdir.

O dönem polis devriyeleri araçla gerçekleştirilirken program kapsamında ortaya polis devriyelerinin yürüyerek gerçekleştirilmesi fikri ortaya atılmıştır. Bu fikrin suçun önlenmesi konusunda yönetim ve devlet memurları tarafından kabul edilmesine karşın çoğu polis şefi bu duruma karşı çıkmıştır. Bu karşı çıkışın nedenleri ise:

- Yürüyerek gerçekleştirilen devriyenin polisler tarafından hoş karşılanmaması
 - Polisin suçla mücadelede hareketliliğini azaltması
 - Polis şefleri tarafından polis devriyelerinin kontrolünü zayıflatması
- Bunun yanısıra benzer şekilde birçok polis memuru da bu uygulamaya

karşı çıkmıştır. Polis memurlarının uygulamaya karşı çıkış nedenleri:

- İşlerinin daha da zorlaşması
- Dışarıda soğukta kalmak zorunda olmaları
- Yağmurlu geceler
- tutuklama yapma şansının azalması

Program çalışmaya başladıktan 5 yıl sonra yürüyerek devriye gezmesinin değerlendirilmesi yapılmış ve uygulamanın yapıldığı alanlarda suç oranlarında herhangi bir azalma söz konusu olmamıştır. Fakat uygulamanın yapıldığı alanlarda aşağıdaki sonuçlar elde edilmişlerdir:

- Yaşayanlar kendilerini daha fazla güvenli hissetmişlerdir.
- Suçun azaldığına inanmışlardır.
- Suçtan korunmak için evdeyken kapıları kilitlemek gibi önlemler almışlardır.

Newark'daki yürüyerek devriye gezen polis memurlarının nasıl başarılı olduğunu anlamak için Kelling devriyeleriyle birlikte dolaşarak gözlemlerde bulunmuştur. Bu gözlemler sonucunda başarının nedeni olarak devriyelerin aşağıdaki uygulamaları belirlenmiştir:

- Sokaktaki insanlar yerel sakinler ve yabancılar olarak ikiye ayrılmıştır.
- Yabancılar, şüpheliler olarak belirlenmişlerdir.
- Polis memurları genelde kabul görmüş olan enformel kuralları sokağı sürekli olarak gözleyerek uygulamışlardır.
- İnsanların yan sokaklarda içmesine izin verilirken ana merkezde içmeleri yasaklanmıştır
- İçki şişelerinin poşet içinde taşınması zorunlu kılınmıştır.
- Kamusal alanlardaki insanların canını sıkınlara tutuklanmıştır.
- Gürültü çıkaran gençlik grupları sessiz olmaları için uyarılmıştır.

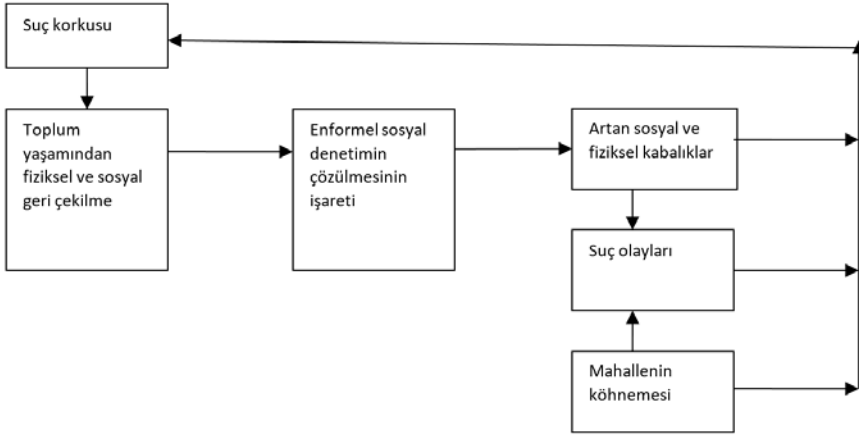
Yukarıda gerçekleştirilen uygulamalar yerel sakinlerle işbirliği ile belirlenmiş ve bu kuralların geçerli olmadığı diğer mahallelerden gelenlere de bu mahallenin belli kuralları olduğu kabul ettirilmiştir.

Newark'da yaşayan insanlarla güvenlik hissini neden kaynaklandığını anlamak için görüşmeler yapılmış ve bu görüşmeler sonucunda güvenlik hissini oluşturan en önemli unsurun, kamusal düzenin sağlanması olduğu ve düzen sağlanırken polis güvencesinin varlığının rahatlatıcı bir unsur oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. İkinci olarak toplum düzeyinde düzensizlik ve suç, gelişimsel süreç bakımından kaçınılmaz olarak ilişkilidir. Sosyal psikologlar ve polis memurları bir binada kırık bir pencere varsa ve tamir edilmezse geri kalan tüm pencerelerin de kırılacağı fikrini

benimsemişlerdir. Zira kırık olan ve tamir edilmeyen pencere kimsenin o alan sahip çıkmadığının göstergesi olarak algılanacaktır.

Kırık pencereler kuramı, kamusal düzenin güvenlik hissindeki önemini vurgularken aynı zamanda fiziksel çevrede meydana gelen düzensizliklerin de düzeltilmediği takdirde çoğalarak artacağını savunur. Fiziksel düzensizliklerin var olmasının toplumun yere bağlı olmadığını ve sahip çıkmadığının göstergesi olması nedeniyle suça meyilli kişiler bu düzensizliklerin kendileri için uygun zemin hazırladığını algılar. Polis memurları kamusal düzenin sağlanması için bir sigorta olmaları nedeniyle sakinler için bir rahatlatma unsuru olarak karşımıza çıkar (Wilson ve Kelling, 1982).

Kırık pencereler teorisi sosyal ve fiziksel düzensizliklerin suç korkusu üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Doran ve Lees (2005) kırık pencereler teorisinin kavramlarını aşağıda yer alan Şekil 1.1' deki gibi şematize etmişlerdir (Doran ve Lees, 2005). Ancak bu modelde kamusal uygulamaların eksikliği dikkat çekmektedir.

Şekil 1. Kırık Pencere Döngüsü

Kırık pencereler döngüsü bir non recursive modeldir. Suç korkusu modeldeki diğer değişkenlerden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen bir değişken olmakla birlikte, toplum yaşamından fiziksel ve sosyal geri çekilmeye neden olarak diğer değişkenleri de etkileyen bir değişken olarak yer almaktadır. Döngüye göre;

- Toplum yaşamından fiziksel ve sosyal geri çekilme, sosyal denetim

ve artan sosyal ve fiziksel kabalıklar vasıtasıyla suç olayları ve suç korkusunu etkilemektedir.

- Suç olayları mahalle köhnemesinden doğrudan etkilenirken mahalle köhnemesi suç olaylarını etkilemektedir.
- Mahalle köhnemesi suç korkusunu doğrudan ve suç olayları üzerinden etkilemektedir.
- Toplum yaşamından fiziksel ve sosyal geri çekilme suç korkusundan doğrudan etkilenmektedir.

Yöntem

Araştırmanın saha süreci gerçekleştirilen araştırmanın künyesindeki detayları oluşturur. Saha çalışmasını destekleyen kurum/kuruluşlar, saha araştırmasını yürüten şirket, araştırmanın örneklem özellikleri araştırma künyesinde yer alan detaylardır. Araştırma; Y.T.Ü. Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü, Çözüm Araştırma, Unilever, ESRI tarafından desteklenmiştir. Saha çalışması Araştırmacılar Derneği üyesi olan Çözüm Araştırma tarafından gerçekleştirilmiştir. Anket çalışmasında 15 yaş üzerindeki bireylerle görüşülmüştür. Örneklem yöntemi olarak tabakalı küme örnekleme tercih edilmiştir. Örneklem çerçevesi İstanbul'da bulunan sokaklardır. 1837 kişi ile yüzyüze anket görüşmesi gerçekleştirilmiş olup bu örneklem büyüklüğüne ait hata payı $\pm\%2.29$ 'dur.

Küme örnekleme yöntemi sıklıkla anakütle çapının çok büyük olduğu ve coğrafi olarak yaygınlığının fazla olduğu durumlarda tercih edilir. Rasgele örnekleme, tabakalı rasgele örnekleme vb. yöntemlerin kullanılması yığın çapı büyük olduğunda,

- Çerçeve hazırlama zorluğu,
- Geniş alana yayılmış örneklem birimlerine ulaşmanın zaman ve ücret maliyetinin yüksek olması,
- Örneklem planının yürütülmesinin güçleşmesi gibi sorunların ortaya çıkmasına neden olur (Yamane, 2001).

Küme örnekleme; maliyette azalma, yönetim kolaylığı ve basit tesa-düfi örneklemeğe göre daha fazla örnek seçimine sebep olur. Yöntemin ortaya çıkardığı duyarlılık sorunu daha fazla örnek büyüklüğüne ulaşıl-masını sağlaması nedeniyle ortadan kalkar (Yamane, 2001).

Örneklem seçiminde öncelikli olarak mahalleler suç oranlarının dağılı-mına göre kendi içlerinde normal dağılan 12 tabakaya ayrılmıştır. Normal dağılan tabakaların varlığının tespiti tamamen deneme yanılma yoluyla

gerçekleştirilen birçok deneme sonrasında sağlanmıştır. Tabakalama yapmadaki amaç kendi içinde düşük varyansa sahip kendi aralarında varyansları yüksek mahalle gruplarının oluşturulmasıdır.

Çizelge 1. İlçelerde örneklem dışı kalan mahalle sayıları

İlçe	Toplam
Arnavutköy	17
Silivri	15
Büyüçekmece	13
Pendik	8
Tuzla	8
Çatalca	7
Beykoz	6
Eyüp	3
Esenyurt	2
Şile	1
Sarıyer	1
Çekmeköy	1
Genel Toplam	82

2008 yılında İstanbul'da idari olarak tanımlanan 765 mahalleden 82 tanesi suç verisi olmadığı için çerçeve dışında bırakılmıştır. Bu mahallelerin ilçelere dağılımı Çizelge 1.1'de görülmektedir. Suç kaydı olmaması nedeniyle örneklem dışında bırakılan mahallelerin toplam nüfusu 360125'tir.

Suç oranının oldukça yüksek olması nedeniyle çerçeve dışında bırakılan 36 mahallenin ilçelere göre dağılımı Çizelge 2'de yer almaktadır. Suç oranının yüksek olması nedeniyle örneklem dışında bırakılan mahallelerde 90769 kişi yaşamaktadır. Bu mahallelerden seçilen 5 mahalle muhtarı ile odak

grup görüşmesi yapılmıştır.

Çizelge 1. Suç oranı yüksekliği nedeniyle örneklem dışı kalan mahalle sayıları

İlçe	Toplam
Bakırköy	1
Beşiktaş	2
Beyoğlu	11
Fatih	9
Kadıköy	2
Kartal	1
Şile	1
Şişli	4
Ümraniye	3
Üsküdar	1
Zeytinburnu	1
Genel toplam	36

Tabakalama işlemine toplam 647 mahalle dahil edilmiştir. 647 mahallenin tabakalara dağılımı ve bu mahallelerde yaşayan nüfus aşağıdaki Çizelge 3'te yer almaktadır.

Çizelge 2. İlçelerde örnekleme dahil olan mahalle sayıları ve nüfusları

İlçe	Nüfus	Mahalle sayısı
Adalar	14068	5
Arnavutköy	96708	15
Ataşehir	351046	17
Avcılar	333944	10
Bağcılar	720819	22
Bahçelievler	571683	11
Bakırköy	213141	14
Başakşehir	205860	9
Bayrampaşa	268276	11
Beşiktaş	180149	21
Beykoz	194466	19
Beylikdüzü	185577	10
Beyoğlu	231405	31
Büyüçekmece	109318	10
Çatalca	22402	2
Çekmeköy	138688	16
Esenler	464557	16
Esenyurt	301998	18
Eyüp	284722	18
Fatih	435675	34
Gaziosmanpaşa	460675	16
Güngören	314271	11
Kadıköy	513755	19
Kağıthane	415130	19
Kartal	414768	19
Küçükçekmece	669081	21
Maltepe	417605	18
Pendik	449452	23
Sancaktepe	227602	18
Sarıyer	250780	26
Şile	10274	3
Silivri	74870	7
Şişli	294079	24
Sultanbeyli	282026	15
Sultangazi	447070	15
Tuzla	128338	9
Ümraniye	550093	32
Üsküdar	515790	32
Zeytinburnu	286533	11
	12046694	647

Mahallerin tabakalara göre sayısal dağılımı ve nüfus dağılımı Çizelge 4'te görülmektedir.

Çizelge 3. Tabakalara göre mahallelerin dağılımı

Tabaka	Toplam NÜFUS	Mahalle Sayısı
1 Düşük Suç oranı	501502	30
2	1847460	84
3	851722	35
4	1813507	86
5	2328819	113
6	1145420	58
7	518405	28
8	749877	48
9	790170	46
10	602559	45
11	591849	44
12 Yüksek Suç Oranı	305404	30
Genel Toplam	12046694	647

Tabakalarda görüşmelerin yapılacağı mahallelerin sayısının belirlenmesi ise tabakalardaki mahalle sayılarının mahallelerinin suç oranının varyansına göre ağırlıklandırılması ile belirlenmiştir. Tabakalardaki mahalle sayıları ve her tabakada görüşme yapılan mahalle sayıları Çizelge 5'te görülebilir.

$$n_h = n * \frac{n_h * s_h}{\sum_{h=1}^{12} n_h * s_h}$$

Çizelge 4. Tabakalardaki mahalle sayıları/görüşme yapılan mahalle sayıları

Tabaka	Mahalle Sayısı	Örnek Sayısı (Mahalle)
1	30	3
2	84	8
3	35	2
4	86	5
5	113	12
6	58	3
7	28	2
8	48	4
9	46	7
10	45	7
11	44	14
12	30	24

Örnekleme yer alacak mahallelerin belirlenmesi için Visual Basic yazılım dili kullanılarak bir program yazılmıştır. Programda küme örnekleme-
mesinde kullanılan çap ile orantılı olasılıksal dağıtım yöntemlerinden or-
der pps olarak tanımlanan Sequential PPS, Pareto PPS (Rosen 1997a-Rosen
1997b) yöntemleri kullanılarak örnek çekilecek mahalleler belirlenmiştir.
Bu yöntemlere ek olarak basit rasgele örnekleme yöntemi de kullanılmış-
tır. Pareto PPS yöntemine göre çekilen örneklerden anakütle ortalamasını
en iyi tahmin eden minimum varyanslı 5 örneklem araştırma şirketine su-
nulmuş araştırma şirketi saha sürecini en verimli işletebileceği örnekleme
seçmiştir.

Pareto PPS yöntemine göre örneklem çekim süreci ise;

- 0-1 arasında rasgele sayı üret U_i ,
- Mahalle nüfusunun tabakadaki oranı ile tabakadan seçilecek ma-
halle sayısını çarp,

$$z_i = n * \left(\frac{x_i}{\sum x_i} \right)$$
- $Q_i = \frac{U_i * (1 - z_i)}{z_i * (1 - U_i)}$ formülü ile her mahalle için bir Q indeks değeri bul,
- Mahalleler Q indeks değerine göre küçükten büyüğe sırala,
- Sıralamadaki ilk n mahalleyi seç
şeklindedir.

İlk aşama tamamlandıktan sonra ikinci aşamada sokaklar seçilir. So-
kakların seçiminde sistematik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Sokakla-
rın çekiminde ise aşağıdaki süreç izlenmiştir:

- Sokaklardaki toplam konut sayısını çekilecek her mahallede seçile-
cek olan sokak sayısına bölerek adım sayısını bul,
- 1'den adım sayısına kadar rasgele sayı üret,
- Rasgele sayıdan başlayarak toplam konut sayısına kadar adım sayı-
sını ekleyerek seçilecek sokakları belirle,
- Her sokak için sıralamadaki bir önceki ve bir sonraki sokağı yedek
olarak belirle.

Üçüncü aşamada ise belirlenen sokaklardan görüşülecek olan bireyler
seçilmiştir. Her sokaktan rasgele olarak seçilen 4 bireyle görüşülmüştür.
Bireylerin seçiminde dikkat edilen hususlar aşağıdadır:

- Sokağın sağ ve sol yanlarından 2'şer bireyle görüşülmüştür.
- Görüşülen bireylerin konutlarının yakın yerlerde olmamasına dik-
kat edilmiştir.
- Her sokakta 2 kadın 2 erkekle görüşülmüştür.

- İlçe bazında yaş kotası uygulanmıştır.
- Sokaklardaki görüşme ilkelerinin bozulduğu durumlarda ya seçilen yedek sokaklar kullanılmış ya da alternatif yöntemler kullanılmıştır.

Araştırma sonrasında verilere ağırlıklandırma uygulanmıştır. Ağırlıklandırma işlemi sırasında yaş gruplarına göre tabaka bazında boş hücreler söz konusu olduğundan ilgili tabakalarda ilave anketler yapılarak bu eksiklikler giderilmiştir.

Doran ve Lees (2005) tarafından önerilen kavramlar ve bu kavramların operasyonelleştirilmesinde kullanılan endeksler ve modeldeki kodları Ek.1'de görülmektedir.

Bu modelde yer alan endeksleri oluşturan değişkenler ve bu endekslere ilişkin güvenilirlik katsayıları Ek.2'de yer almaktadır. Düzensizlik sayısı ve karşılaşılan suç sayısı aşağıda belirtilen düzensizlik ve suç olayları ile karşılaşma sayıları toplanarak elde edilmiştir.

Çalışma kapsamında anket çalışmalarından elde edilen veri ile kırık pencereler teorisinin ne derecede ve hangi ilişkiler kurularak açıklandığını test etmek amacıyla yol (path) analizi kullanılmıştır. Yol analizi yapısı itibari ile klasik regresyon analizine benzeyen ancak bağımsız değişkenler arasındaki ilişkileri kullanarak bağımlı değişkendeki değişimi açıklama imkanı ile farklılaşan bir modelleme tekniğidir.

Yol analizinin temel varsayımları (Alpar, 2011) aşağıda verildiği gibidir:

- Modelde tanımlanan ilişkiler doğrusal ve eklemelidir. Tanımlanan her ilişkide nedensellik söz konusudur.
- Değişkenler nicel olarak ölçülmüştür.
- Değişkenlerde ölçme hatası yoktur.
- Nedensel ilişkiler yol diyagramları vasıtasıyla gösterilir.
- Hata terimlerinin diğer değişkenlerin tamamıyla ve modeldeki diğer hata terimleri ile ilişkisi yoktur.
- Nedensel akış tek yönlüdür.

Yol analizinin güçlü yanları (Kaygısız, Saraçlı, ve Dokuzlar, 2005) aşağıda verildiği gibidir:

- Değişkenler arası korelasyon katsayıları değişkenlerin bireysel etkilerini ve dolaylı etkileri de içerir. Değişkenler arası doğrudan ve dolaylı ilişkilerin açıklanması korelasyon katsayıları ile mümkün değildir. Yol modellerinde değişkenler arasındaki doğrudan ve dolaylı etkiler hesaplanabilir.

• Değişkenler arası korelasyon katsayıları kullanılarak ilgili değişkenleri etkileyen başka bir faktör olup olmadığı konusunda hüküm vermek yanlış olur. Negatif korelasyonlar ile pozitif korelasyonlar dengeleyici unsur olabilir.

• Klasik regresyon modellerinde bağımsız değişkenlerin sadece bağımlı değişkenler üzerindeki etkileri açıklanmaktadır. Değişkenler arasındaki ilişkiler varsayımlardan sapma olduğu durumlarda dikkate alınmazlar. Path modelleri değişkenler arası ilişkiyi de dikkate aldığından klasik regresyon modellerinden daha güçlüdürler.

• Path modelleri kullanıldığında modele girecek tüm değişkenler arasındaki muhtemel kombinasyonların denenmesine gerek kalmadan uygun kombinasyon bulunabilir.

Path modellerinin zayıf yönleri aşağıda verildiği gibidir:

• Path katsayıları 1'den büyük hesaplanabilir. Bunun sonucu olarak da belirlilik katsayısının da negatif çıkma ihtimali söz konusu olabilir.

• Path katsayılarının 1'den büyük çıkması durumunda bu katsayılar anlamsızdır. Bu durumda sistemde dengeleyici bir mekanizmanın bulunduğu anlaşılır.

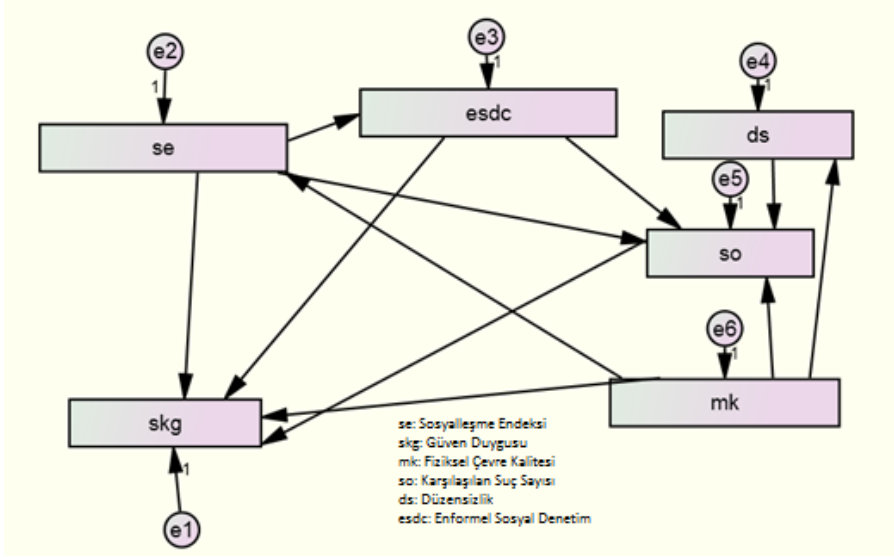
Model seçiminde kullanılan kriterler Çizelge 6' da görülebilir (Yılmaz, ve Çelik, 2009).

Çizelge 6. Model seçiminde kullanılan kriterler

Uyum Ölçüsü	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum
χ^2	$0 \leq \chi^2 \leq 2 \text{ serb.der.}$	$2 \text{ sd} \leq \chi^2 \leq 3 \text{ serb.der.}$
χ^2 için p değeri	$0.05 \leq p \leq 1.00$	$0.01 \leq p \leq 0.05$
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq 0.05$	$0.05 \leq RMSEA \leq 0.08$
Yakın Uyum için p değeri	$0.05 \leq p \leq 1.00$	$0.01 \leq p < 0.05$
$H_0 : RMSEA < 0.05$		
IFI&CFI	$0.97 \leq IFI \text{ \& } CFI \leq 1.00$	$0.95 \leq IFI \text{ \& } CFI \leq 0.97$
GFI	$0.95 \leq GFI \leq 1.00$	$0.90 \leq GFI \leq 0.95$
AGFI	$0.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$0.85 \leq AGFI \leq 0.90$

Bulgular ve Tartışma

Doran ve Lees (2005) tarafından önerilerin suç modeli uygulamada Şekil 1.2'de görülen ilişkiler bütünü ile ele alınan tüm model uyum kriterlerine göre analiz edilen veriye mükemmel uyum sağlamıştır.

Şekil 2. Kırık Pencere Suç Modeli

Modelin Uyum Analizi

Model için hesaplanan Kikare değeri 4.399 ve serbestlik derecesi 4'tür. Kikare değerinin serbestlik derecesine bölümünden elde edilen 1.100 değeri mükemmel uyumun üst sınır değeri 2'den küçüktür. Bu durum kurulan modelin doymuş modele alternatif olabileceğini göstermektedir.

Modelden elde edilen uyum iyiliği kriterlerinden IFI=1.000>0.97, CFI=1.000>0.97 ve RMSEA=0.007<0.05 değerlerine sahiptir. Kriterlerin değerlendirilmesi sonucunda mükemmel uyumun varlığı açıkça görülmektedir.

Modeldeki Bağımlı Değişkenlerin Açıklanma Oranları

Suç olaylarını etkileyen faktörlerin tespiti için kurulan modelde açıklanma oranı en yüksek olan değişkenler enformel sosyal denetimin çözülmesi (0.325), güven endeksi (0.204) ve suç olayları (0.186)'dır. Suç olayları ve güven endeksinin bu modeldeki açıklanma oranları bu tarz çalışmalarda

kabul edilebilir oranlardandır. Modeldeki bağımlı değişkenlerin açıklanma oranları Çizelge 7’de görülebilir.

Çizelge 7. Kırık Pencere Yaklaşımının modeli için hesaplanan belirlilik katsayıları

	Belirlilik Katsayısı
mk	0.000
so	0.188
ds	0.034
se	0.031
esdc	0.325
skg	0.204

Modelde Ölçülen Doğrudan-Dolaylı ve Toplam Etkiler

Düzensizlik sayısı, mahalledeki fiziksel kalite (mk) (-0.114) arttıkça azalmaktadır. Mahalledeki fiziksel yapının korunması ya da artırılması düzensizlik sayılarının azalmasında etkilidir.

Enformel sosyal denetimin artması, sosyalleşme endeksinin artmasına (0.136) bağımlıdır. Mahallede yaşayan bireyler arasındaki sosyal ilişkilerin gelişmesi mahalleye sahip çıkılmasına neden olmaktadır.

Suç olaylarının artması (-0.131) fiziksel kaliteyi azaltmaktadır. Suç olaylarının artması beklendiği üzere mahalledeki fiziksel kalitenin azalmasına etki etmektedir.

Sosyalleşme endeksi fiziksel kalite (0.133) arttıkça artmaktadır. Sosyal ilişkilerin artması mahallenin fiziki yapısının da geliştirilmesi üzerinde etkilidir.

Suç olayları (-0.142); güven endeksini azaltan en önemli faktördür. Güven endeksini arttıran faktörler sırasıyla; enformel sosyal denetimin varlığı (0.569), fiziksel kalite (0.269) ve sosyalleşme endeksidir (0.192). Enformel sosyal denetimin varlığının güven endeksi üzerindeki arttırıcı etkisinin büyüklüğü dikkat çekmektedir.

Suç olayları üzerinde arttırıcı etkisi olan tek faktör düzensizlik sayısıdır (0.236). Suç olaylarını azaltan faktörler sırasıyla; enformel sosyal denetim (-0.149) ve sosyalleşme endeksidir (-0.025). Enformel sosyal denetimin artışının suç olaylarının azalmasında olan etkisi önemlidir. Modelde hesaplanan regresyon katsayıları Çizelge 8’de görülmektedir.

Çizelge 8. Kırık Pencere Yaklaşımının modeli için hesaplanan regresyon katsayıları

			Katsayılar	Standardize Katsayılar	S.H.	K.D.	p
ds	<---	mk	-0.129	-0.184	0.016	-8.008	0.000
esdc	<---	se	0.143	0.57	0.005	29.731	0.000
se	<---	mk	0.153	0.176	0.02	7.662	0.000
skg	<---	so	-0.138	-0.061	0.048	-2.868	0.004
skg	<---	mk	0.264	0.283	0.02	13.31	0.000
skg	<---	se	0.201	0.187	0.028	7.308	0.000
skg	<---	esdc	0.596	0.139	0.109	5.465	0.000
so	<---	ds	0.236	0.402	0.013	18.8	0.000
so	<---	se	-0.033	-0.069	0.012	-2.664	0.008
so	<---	esdc	-0.134	-0.071	0.048	-2.764	0.006
so	<---	mk	-0.016	-0.038	0.009	-1.737	0.082

Fiziksel kalitedeki artış (-0.038) ve sosyalleşme endeksi (-0.019), suç olayları üzerinde dolaylı olarak azaltıcı etkiye sahiptir.

Güven endeksini dolaylı olarak arttıran faktörler sırasıyla; sosyalleşme endeksi (0.092), fiziksel kalite (0.051), enformel sosyal denetimdir (0.018). Güven endeksini dolaylı olarak azaltan etki düzensizlik sayısıdır (-0.032). Modelde elde edilen dolaylı etkiler Çizelge 9'da görülmektedir.

Çizelge 9. Kırık Pencere Yaklaşımının modeli için hesaplanan dolaylı etkiler

	mk	se	ds	esdc	so
so	-0.038	-0.019	0	0	0
skg	0.051	0.092	-0.032	0.018	0

Suç olayları üzerinde en yüksek toplam etkiye sahip değişkenler sırasıyla; düzensizlik sayısı (0.236), enformel sosyal denetim (-0.134) ve fiziksel kalitedir (-0.054). Güven duygusu üzerinde en yüksek toplam etkiye sahip değişkenler sırasıyla; enformel sosyal denetim (0.614), fiziksel kalite (0.315) ve sosyalleşme endeksidir (0.293). Modelde elde edilen toplam etkiler Çizelge 10'da görülmektedir.

Çizelge 10. Kırık Pencere Yaklaşımının modeli için hesaplanan toplam etkiler

	mk	se	ds	esdc	so
so	-0.054	-0.052	0.236	-0.134	0
skg	0.315	0.293	-0.032	0.614	-0.138

Düzensizlikler; suç olaylarının gerçekleşmesi üzerinde dolaylı olarak ya da doğrudan etkiye sahiptir. İstanbul için belirtilen sık karşılaşılan düzensizlikler arasında silah seslerinin duyulması ve başıboş gençlik gruplarının varlığı ön plana çıkmaktadır. 2011 yılında elde edilen başıboş gençlik gruplarının varlığının gösterdiği işaretler günümüzde gençlik suçluluğu ile ilgili karşılaşılan sorunların da göstergesi olmuştur. Emniyet güçleri ile gerçekleştirilen görüşmeler de gençlik suçlarında bir artışın söz konusu olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Çevre kalitesinin geliştirilmesi ve korunması da suç önleme konusunda kullanılan araçlardandır. Çevre kalitesinin geliştirilmesi ve korunması suç önleme üzerinde etkisinin yanı sıra sakinler üzerinde de suç korkusunun azalması veya güvenlik duygusunun artması etkisini doğurduğu görülmüştür. Suç olayları, çevre tasarımı ile suç önleme uygulamalarının gerçekleştirildiği bölgelerde azalmaktadır (Ha, Oh, ve Park, (2015); Kuo, ve Sullivan, (2001); Marzbali, Abdullah, Razak, ve Tilaki, (2012); Abdullah, Razak, Salleh, ve Sakip, (2012); Çınar, ve Çubukcu, (2012); Day, Anderson, Powe, McMillan, ve Winn, (2007)). Bu çalışmadan elde edilen bulgular da çevre tasarımının sürdürülebilirliğinin sağlanmasının suç olaylarını azaltıcı etkisi olduğunu doğrulamaktadır.

Suç korkusu ya da güven duygusu da suç çalışmalarında nedenleri sıkça araştırılan olgulardandır. Güven duygusu üzerinde çevre tasarımının bu çalışmada da tespit edildiği gibi olumlu yönde etkisi mevcuttur (Sakip, Johari, ve Salleh, 2012; Naghibi, Faizi, Khakzand, ve Fattahi, 2015; Mohit, ve Hannan, 2012; Larsson, 2006; Rowbottom, Gifford, ve Shaw, 1999). Bu çalışmanın aksine çevre tasarımının suç korkusu üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı bir çalışmada mevcuttur (Sakip, ve Abdullah, 2012). Suç korkusunu artıran faktörler arasında; suç sayısındaki artış (Özaşçılar ve Ziyalar, 2015; Miceli, Roccato, ve Rosato, 2004; Keil, Vito, ve Andreescu, 1999) ve düzensizlikler (Brunson, Kuo and Sullivan, 2001; Ferguson, ve Mindel, 2007) yer almaktadır. Suç korkusunu artırdığı belirlenen bu değişkenlerin bu çalışmada da benzer yönde etkiyi gösterdiği görülmektedir.

Çalışma kapsamında test edilen kırık pencereler modelinden elde edilen temel sonuçlar incelendiğinde elde edilen sonuçlar aşağıda değerlendirilmiştir.

- Yerleşim yerindeki sosyal ilişkilerin gelişmesi sakinlerin mahalle sorunlarını tartışma ve bu sorunlarına çözüm bulma fırsatı bulmalarını sağ-

lar. Sosyal ilişkilerin gelişmesi kamusal hizmet talebini doğuracak bir ortam hazırlar. Kamusal hizmet talebinin varlığı ise önleyici hizmetlerin daha kaliteli verilmesi için motivasyon oluşturur. Bu durum suçun azalmasına, güven duygusunun artmasına neden olur.

- Fiziksel çevre kalitesi, suçlara yerleşim yerini sahiplenilen sakinlerin olduğu enformasyonunu verirken sakinlerde de suçu anımsatan izleri taşımama vasıtasıyla güven duygusu oluşturmaktadır.

- Suç olaylarındaki azalma ise doğrudan ve dolaylı olarak sakinlerde güven duygusu oluşturacaktır.

- Suçun bir göstergesi olan düzensizliklere, gerek yerleşim yeri sakinlerinin gerekse de güvenlik güçlerinin müdahale etmeleri ve bu düzensizlikleri minimum düzeyde tutmaya çalışmaları gereklidir.

- Sosyal ilişkilerin güçlendirilmesi için yerel yönetimler tarafından aktivite programları yürütülmeli, sosyal ilişkilerin oluşacağı fiziksel ortamlar oluşturulmalıdır.

- Fiziksel çevrede meydana gelen her türlü bozulma, yıpranma vb. sorunlara zamanında müdahale edilmelidir. Fiziksel çevre kalitesinin sürdürülebilirliği sağlanmalıdır. Fiziksel çevre kalitesine müdahale kesinlikle doğrudan yıkıp yeniden inşa etme şeklinde değerlendirilmemelidir.

Suçla karşı geliştirilen bir tepki olarak güven duygusu azalması oluştuktan sonra bu duygunun yeniden inşası içinse yapılması gerekenler sırasıyla ana başlıklar halinde aşağıda yer almaktadır. Fiziksel çevre, sosyal ilişkiler, düzensizlikler ve kamusal denetimle ilgili detaylar yukarıda verildiğinden detaylandırılmamıştır.

- Sosyal ilişkilerin güçlendirilmesi
- Fiziksel çevre kalitesinin sürdürülebilirliğinin sağlanması
- Suç olaylarının azaltılması
- Düzensizliklerin azaltılmasıdır.

Bu noktada yürütülecek çalışmalarda hangi sıralamanın izleneceği hakkında karar vermede suçun azaltılması ve güven duygusunun artırılması konularından hangisinin önemli olduğu hakkında verilecek karar etkili olacaktır.

Sonuç

Doran ve Lees (2005) tarafından önerilen Kırık Pencere Döngüsü önerildiği şekliyle İstanbul için başarılı bir model değilken modeldeki temel parametrelere dokunulmadan ilişkiler üzerinde gerçekleştirilen modifikasyonlar sonucu elde edilen model oldukça mükemmel uyum sağlayan bir politika modeli olarak üretilmiştir. Üretilen model orijinal modelin temel amacı olan suç ve suç korkusunu açıklamaktan daha fazla enformel sosyal denetimin çözülmesini de tahmin etmiştir. Düzensizlikler sadece suç olayları üzerinde etkili olmuştur. Üretilen model kamu yöneticileri tarafından enformel sosyal denetimin çözülmesini engellemek ve suç-suç korkusunun azaltılmasını sağlamak için kullanılabilir. Genel olarak üretilen modeldeki suç ve suç korkusunu etkileyen faktörlerin etkilerinin yönleri bulgular ve tartışma kısmında da belirtildiği üzere literatürle benzer şekildedir.

Özellikle ulusal literatürde şehirlerin genel suç sorunlarını çözmeye dönük olarak çalışmaların eksikliği dikkat çekmektedir. Bu çalışmadan da görüldüğü gibi İstanbul'da kırık pencereler teorisinin parametreleri önerildiğinden farklı ilişkiler ağı ile çalışmıştır. Bu durum yurtdışında üretilen teorilerin ele alınırken Türkiye şartları dikkate alınarak incelenmelerinin önemini ortaya koymaktadır. Suç teorilerine ilişkin geliştirilen kavramsal ilişkisel modellerin Türkiye için şehir, bölge vb. kısımlarda test edilmesi ve farklı teorilerin parametreleri kullanılarak yeni bir suç önleme modellerinin geliştirilmesi gereklidir.

Bu çalışmada önerilen model kamu yöneticileri tarafından suç önleme politikalarının geliştirilmesi bağlamında değerlendirilmelidir. Bu noktada İç İşleri Bakanlığı, Valilikler, Kaymakamlıklar, Emniyet Müdürlükleri ve özellikle de Belediyelere önemli görev düşmektedir.

Suç konusunda ileride yürütülecek çalışmalarda suç ile ilişkili farklı akımlar tarafından üretilen teoriler için geliştirilen kavramsal ilişkisel modellerin Türkiye'de özellikle kent genelinde uygulanabilirliklerinin testi ve Türkiye'ye uygun yeni uygulanabilir hibrid suç önleme modellerinin geliştirilmesi önerilir.

Extended Abstract

Test of Validity of Broken Windows Theory in Istanbul Metropolitan Area

*

Ömer Bilen

Yıldız Technical University

Ali Hakan Büyüklü

Yıldız Technical University

In the world and in Turkey, the crime-related security problem is among the priority issues that need to be solved. The theoretical models established for crime in the provision of city security can be used as important policy tools for public administrators. In the formation of urban security policies, different crime theories offer different crime prevention approaches that vary according to the disciplines in which they are produced. The theory of “broken windows”, which is among the approaches that examine the factors in the spatial distribution of crime, is a theory that has emerged in the literature and has caused a successful application in New York City in its development. Therefore, in this study, whether the theory of broken windows is a suitable theory to ensure city security in Istanbul has been tested. The theory of broken windows is also important because it uses both social and physical factors to prevent crime. Concepts related to the theory of broken windows are modeled and modeled under the name of “broken windows cycle”.

Method

As a sampling method, stratified cluster sampling was preferred. A face-to-face questionnaire was conducted with 1837 people and the error margin for this sample size was 2.29%.

Cluster sampling is defined as a method of sampling because it causes cost reduction, ease of management and more sample selection than simple random sampling.

In the selection of sampling, the neighborhoods are divided into 12 normal distribution layers according to the distribution of crime rates. The aim of stratification is to create groups of neighborhoods with high variance among themselves with low variance within themselves.

Model

For the Model, the calculated chisquare value is 4,399 and the degree of freedom is 4. The upper limit value of perfect fit is less than 2 from the degree of freedom section of the chisquare value. This indicates that the model may be an alternative to the saturated model.

The IFI=1.000>0.97, CFI=1.000>0.97 and RMSEA=0.007<0.05. As a result of the evaluation of the criteria, the existence of perfect fit is clearly evident.

In order to determine the factors affecting crime events, the variables with the highest disclosure rate in the model established are the consistency of social supervision (0.325), confidence index (0.204) and Crime events (0.186).

The number of disorders decreases as the physical quality in the neighborhood (-0.114) increases. Protecting or increasing the physical structure in the neighborhood is effective in decreasing the number of disorders.

The increase of informal social supervision is due to the increase in socialization index (0.136). The development of social relations among individuals living in the neighborhood leads to ownership of the neighborhood.

The increase in crime cases (-0.131) reduces physical quality. The increase in crime events is expected to affect the decrease in the physical quality of the neighborhood.

The socialization index increases as the physical quality (0.133) increases. The increase in social relations is also effective in the development of the physical structure of the neighborhood.

Crime events (-0.142) are the most important factor that reduces the confidence index. Factors that increase confidence index, respectively, the existence of informal social control (0.569), physical quality (0.269) and socialization index (0.192). The magnitude of the increasing impact of informal social control on the confidence index is remarkable.

The only factor that has an increasing effect on crime is the number of disorders (0.236). Factors that reduce crime cases are informal social supervision (-0.149) and socialization index (-0.25), respectively. The impact of the increase of informal social supervision on the reduction of crime cases is important.

The increase in physical quality (-0.038) and the socialization index (-0.019) have an indirect mitigation effect on Crime.

Factors that indirectly increase the confidence index are socialization index (0.092), physical quality (0.051), informal social control (0.018), respectively. The number of domain irregularity that indirectly reduces the trust index (-0.32).

The variables with the highest total effect on Crime events are: number of disorders (0.236), informal social control (-0.134) and physical quality (-0.054), respectively. The variables with the highest total effect on the sense of trust are informal social control (0.614), physical quality (0.315), and socialization index (0.293), respectively.

Result

The development of social relations in the residential area allows residents to discuss the problems of the neighbourhood and find solutions to these problems. The development of social relations creates an environment that will give rise to the demand for public service. The presence of public service demand creates motivation for better quality of preventive services. This leads to a decrease in crime and an increase in confidence.

- Physical environment quality gives criminals the information that the residents have taken the place of settlement, while the residents feel confident that they don't carry the traces that remind them of the crime.

- The reduction in crime cases will create a sense of trust in the residents directly and indirectly.

- Disorders, which are an indicator of the crime, need to be intervened by residents and security forces and try to keep these disorders at a minimum level.

- To strengthen social relations, activity programs should be carried out by local governments and physical environments where social relations will be formed.

- All kinds of deterioration, wear and tear occurring in the physical environment. Problems should be dealt with on time. The sustainability of physical environmental quality should be ensured. Intervention in physical environmental quality should not be considered as a direct destruction and reconstruction.

As a reaction to crime, the need to be done to rebuild this feeling after the decrease in the sense of trust is formed, respectively, the main topics are listed below.

- Strengthening social relations

- Ensuring the sustainability of physical environmental quality
- Reducing crime cases
- Reduction of disorders

In future studies on Crime, it is recommended that conceptual relational models developed for the theories produced by different trends related to crime be tested and applicable hybrid crime prevention models suitable for Turkey should be developed especially in Turkey.

Kaynakça/References

- Abdullah, A., Razak, N. A., Salleh, M. N. M., ve Sakip, S. R. M. (2012). Validating crime prevention through environmental design using structural equation model. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 36, 591-601.
- Aksoy, E. (2011). *Güvenli kent planlama ilkeleri, kentsel suçları önleme kapsam ve yöntemleri: Ankara Kenti örneği*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Altunbaş, U. (2015). *Çocukların suça sürüklenmesinde fiziksel ve sosyo-mekansal faktörlerin etkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Aslan, S. (2016). *Sosyal dışlanma bağlamında genç suçluluğu*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Avcı, M. (2009). *Çocuk suçluluğunun toplumsal nedenleri (Erzurum ili örneği)*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Alpar, R., (2011). *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Yöntemler*, 3. Baskı, Ankara, Detay Yayıncılık.
- Anselin, L., Cohen, J., Cook, D., Gorr, W. ve Tita, G. (2000). *Spatial Analysis of Crime. Criminal Justice*, 4, 213-262.
- Berber, N. (2015). *Türkiye’de çocuk suçluluğu ile mücadele politikası analizi: İstanbul örneği*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Beşer, Y. (2010). *Uyuşturucu madde suçlarının önlenmesinde coğrafi bilgi sisteminin kullanımı: Beyoğlu İlçesi pilot çalışması*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Bilen, Ö., (2016). *İstanbul’da suçu etkileyen faktörlerin istatistiksel modellenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Çalışkan, M. (2016). *Kutsal günlerin suç olgusu üzerine etkileri (İstanbul ve Sakarya örneği)*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Çetin, D. (2010). *Ankara’nın iki ilçesinde suç korkusu çalışması*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Çoban, S. (2012). *Sosyal çevrenin etkilerinin çocukların suç ve problemli davranışlarıyla ilişkileri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Çınar, E. A. ve Çubukcu, E., (2012). The influence of micro scale environmental characteristics on crime and fear. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 35, 83-88.

- Day, K., Anderson, C., Powe, M., McMillan, T., ve Winn, D., (2007). Remaking minnie street: the impacts of urban revitalization on crime and pedestrian safety. *Journal of Planning Education and Research*, 26, 315-331.
- Dündar, Ö. (2017). *Malvarlığına karşı işlenen suçlar ile işsizlik arasındaki ilişkinin mekansal bağımlılığı: Türkiye üzerine bir uygulama*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- Doran, B. J. ve Lees, B. G., (2005). Investigating the spatiotemporal links between disorder, crime, and the fear of crime. *The Professional Geographer*, 57(1), 1-12.
- Erdoğan, A., Gedik, A. ve Düzgün, H. Ş. (2010). Integrated analysis of crime incidents within a loose-coupled gis-based system: case of etlik police station zone in 2000. *Gazi University Journal of Science*, 23(4), 531-550.
- Ferguson, K. M. ve Mindel, C. H., (2007). Modeling fear of crime in dallas neighborhoods: a test of social capital theory. *Crime & Delinquency*, 53(2), 322-349.
- Gökulu, G. (2011). *Mağduriyet risk algısı ve suç korkusu: ODTÜ öğrencilerine yönelik bir uygulama*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Ha, T., Oh, G. S. ve Park, H. H., (2015). Comparative analysis of defensible space in cptd housing and non-cptd housing. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 43, 496-511.
- Hinkle, J. C., Weisburd, D., (2008). The irony of broken windows policing: A micro-place study of the relationship between disorder, focused police crackdowns and fear of crime. *Journal of Criminal Justice*, 36, 503-512.
- Jacobs, J., (1961). *The death and life of great american cities*, New York, Random House.
- Kaygısız, Z., Saraçlı, S. ve Dokuzlar, K.U., (2005). "İllerin gelişmişlik düzeyini etkileyen faktörlerin path analizi ve kümeleme analizi ile incelenmesi", VII. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu, 26-27 Mayıs 2005, İstanbul.
- Keil, T. J., Vito, G. F. ve Andreescu, V., (1999). Perceptions of neighborhood safety and support for the reintroduction of capital punishment in Romania: results from a bucuresti survey. *Int J Offender Ther Comp Criminol*, 43, 514-534.
- Karamanoğlu, Y E (2014). *Türkiye kırsal bölgesel suç verilerinin analizi: Zaman serileri yaklaşımı*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Kara Harp Okulu Komutanlığı, Ankara.
- Köseoğlu, M. (2017). *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde yaşayan kadınların suç mağduriyeti korkusu*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kul, M(2009). *Toplumda suça ilişkin korkunun yapılması*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Köklü, E., Yirmibeşoğlu, F., (2017). Investigation of fear of crime in city centers through the example of Beşiktaş Sinanpaşa neighborhood. *Current Urban Studies*, 2017, 5, 356-378
- Kuo, F. E. ve Sullivan, W. C., (2001). Environment and crime in the inner city: does vegetation reduce crime?. *Environment and Behavior*, 33,343-367.
- Larsson, D., (2006). Exposure to property crime as a consequence of poverty. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 7, 45-60.

- Brunson, L., Kuo, F. E. and Sullivan, W. C. (2001). Resident appropriation of defensible space in public housing: implications for safety and community. *Environment and Behavior*, 33,626-652.
- Marzbali, M. H., Abdullah, A., Razak, N. A. ve Tilaki, M. J. M., (2012). Validating crime prevention through environmental design construct through checklist using structural equation modelling. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 40, 82-99.
- Miceli, R., Roccato, M. ve Rosato, R., (2004). Fear of crime in Italy: spread and determinants. *Environment and Behavior*, 36(6), 776-789.
- Mohit, M. A. ve Hannan, M. H. E., (2012). A study of crime potentials in taman melati terrace housing in Kuala Lumpur: issues and challenges. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 42, 271-283.
- Naghibi, M. S., Faizi, M., Khakzand, M. ve Fattahi, M., (2015). Achievement to physical characteristics of security in residential neighborhoods. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 201, 265-274.
- Özaşçılar, M. ve Ziyalar, N., (2015). Unraveling the determinants of fear of crime among men and women in Istanbul: Examining the impact of perceived risk and fear of sexual assault, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 1-18.
- Özçetin, D (2014). *Türkiye’de kent yoksullarının haber söyleminde damgalanması ve suçlaştırılması: Kapkaç olayları ve ‘sorunlu’ alt sınıf mahallelerinin temsili.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Öztürk, M (2015). *Sosyolojik açıdan suç korkusu ve yaşam memnuniyeti: Mersin ili örneği.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Ros’en, B., (1997a). “Asymptotic theory for order sampling”. *Journal of Statistical Planning and Inference*, 62(2):135-158.
- Ros’en, B., (1997b). “On sampling with probability proportional to size”. *Journal of Statistical Planning and Inference*, 62(2):159-191.
- Rowbottom, K. A. H., Gifford, R. ve Shaw, K. T., (1999). Defensible space theory and the police: Assessing the vulnerability of residences to burglary. *Journal of Environmental Psychology*, 19, 117-129.
- Sakip, S. R. ve Abdullah, A., (2012). Measuring crime prevention through environmental design in a gated residential area: A pilot survey. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 42:, 340-349.
- Sakip, S. R., Johari, N. ve Salleh, M. N. M., (2012). The relationship between crime prevention through environmental design and fear of crime. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 68, 628-636.
- Sousa, W. H., Kelling, G. L. (2004). “Broken windows” *Criminology and Criminal Justice*.
- Şeker, M., (2011). *İstanbul’da yaşam kalitesi araştırması.* İstanbul, İTO Yayınları.
- Tezcan, E (2015). *Ergenlerde suça sürüklenmenin sosyal psikolojik arka planı.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.

- Welsh, B. C., Braga, A. A., ve Bruinsma, G. J. N., (2015) Reimagining broken windows: from theory to policy. *Journal of Research in Crime and Delinquency*. 52(4) 447-463 DOI:10.1177/0022427815581399
- Wilson, J. Q. ve Kelling, G. L., (1982). *Broken windows*: Derleyenler: Le Gates, R. T. ve Stout, F., (2000). *City reader*, Second Edition, Routledge, 107, Paris.
- Yamane, T., (2001). *Temel örnekleme yöntemleri*. İstanbul; Çevirenler: Esin, A., Bakır, M. A., Aydın, C. ve Gürbüzsel, E., (2001), 1. Baskı, Literatür Yayıncılık.
- Yavuzer, İ (2013). *Türk şehirleri için mekânsal suç analizi ile suç önleme stratejileri geliştirme: Keçiören örneği*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi ,Ankara.
- Yılmaz, V. ve Çelik, H. E., (2009). *Lisrel ile yapısal eşitlik modellemesi – I*, 1. Baskı, Ankara, PEGEM Akademi.

EK.1- Kavramların operasyonelleştirilmesi

Kavram	Kod	Endeks
Suç Olayları	so	Karşılaşılan suç sayısı
Suç Korkusu	sk	Güven endeksi (skg)
Toplum yaşamından fiziksel ve sosyal geri çekilme	se	Sosyalleşme endeksi ok
Enformel sosyal denetimin çözülmesinin işareti	esdc	Enformel denetim
Artan sosyal ve fiziksel kabalıklar	ds	Düzensizlik sayısı
Mahallenin köhnemesi	mk	Fiziksel kalite endeksi

EK.2-Endeks Bileşenleri ve Güvenilirlik Katsayıları

- Sosyalleşme endeksi (Güvenilirlik katsayısı:0.866)
 - o Bu mahallede insanlar birbirlerine ne kadar iyi davranırlar?
 - o Bu mahallede ne kadar birliktelik duygusu içinde yaşıyorsunuz?
 - o Bu mahalledeki insanlar birbirlerini ne kadar iyi tanırlar?
 - o Bu mahalledeki insanlar sokakta ya da parkta karşılaştıklarında ne kadar sıklıkla selamlaşırlar?
 - o Bu mahallede insanlar ne kadar sıklıkla park ya da bahçelerde bir araya gelerek zaman geçirirler?
 - o Bu mahalledeki insanlar bir şeye ihtiyaç duyduklarında ne kadar rahatlıkla birbirlerinden isterler?
- Güven endeksi (Güvenilirlik katsayısı:0.911)
 - o Bu mahallede hava karardıktan sonra tek başınıza yürürken kendinizi ne kadar güvende hissediyorsunuz?
 - o Bu mahallede gündüz tek başınıza yürürken kendinizi ne kadar güvende hissediyorsunuz?
 - o Bu evde gündüz saatlerinde kendinizi ne kadar güvende hissediyorsunuz?

- ☐ Bu evde gece saatlerinde kendinizi ne kadar güvende hissediyorsunuz?
- ☐ Bu mahallede kendinizi ne kadar güvende hissediyorsunuz?
- Fiziksel Kalite Endeksi (Güvenilirlik katsayısı:0.838)
- ☐ Bu mahalledeki binaların bakım durumu
- ☐ Bu mahalledeki sokak donatılarının durumu (elektrik direkleri, çöp konteynir-
ları vb.)
- ☐ Bu mahalledeki sokakların temizliği
- ☐ Bu mahallenin sokaklarında gece aydınlatması
- ☐ Bu mahalledeki parkların durumu
- ☐ Mahallenizdeki sokakların ferahlığı
- Enformel denetim endeksi (Güvenilirlik katsayısı:0.680)
- ☐ Bu mahallede insanlar gerektiğinde ne kadar sıklıkla birbirlerine danışır?
- ☐ Bu mahallede insanlar birbirlerinin konutlarını, ne kadar sıklıkla kollarlar?
- Düzensizlik sayısı
- ☐ Silah sesleri duymak
- ☐ Çete kavgası
- ☐ Komşular arası kavga
- ☐ Sokakta gürültülü konuşma
- ☐ Şüpheli insanların varlığı
- ☐ Dilencilik
- ☐ Sokakta ya da parkta keyf verici madde kullanma (alkol vb)
- ☐ Fuhuş varlığı
- ☐ Duvar yazıları
- ☐ Başboş gençlik grupları
- ☐ Bu mahalleden olmayan bazı kişilerin buralarda dolaşması, beklemesi...
- ☐ Sahipsiz araçlar
- Suç olayları
- ☐ Evden hırsızlık
- ☐ İşyerinden hırsızlık
- ☐ Gasp
- ☐ Oto hırsızlığı
- ☐ Otodan hırsızlık
- ☐ Kapkaç
- ☐ Yankesicilik
- ☐ Dolandırıcılık
- ☐ Cinayet
- ☐ Yaralama
- ☐ Aile içi şiddet
- ☐ Taciz
- ☐ Kız kaçırma
- ☐ Tecavüz
- ☐ Alıkoyma

Ömer Bilen Yıldız Teknik Üniversitesi İstatistik Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır. Yıldız Teknik Üniversitesi'nde suç etkilleyen faktörlerin istatistiksel modellenmesi üzerine doktora derecesini aldı. İstatistik alanında yüksek lisans derecesine sahiptir. Suç, polislik, polis-yurttaş ilişkileri ve polis iş memnuniyeti, kentle ilgili çalışmalar gibi pek çok ulusal ve uluslararası projede istatistik uzmanı olarak çalıştı. Araştırma metodolojisi, veri hazırlama ve kalitesi, istatistiksel yöntemler, çok değişkenli istatistik, GIS ve veri madenciliği uygulamalarında uzmanlaşmıştır.

Ömer Bilen is research assistant at Statistics Department of Yıldız Technical University. He received his PhD Degree on the statistical modeling of factors that influence crime at Yıldız Technical University. He has an mSc degree in statistics. He has worked at various national and international projects, as a statistician including crime, policing, police-citizen relations, and police job satisfaction, urban related studies, etc. He specialises in research methodology, data preparation and quality, statistical methods, multivariate statistics, GIS and data mining applications.

E-mail: obilen@yildiz.edu.tr

Ali Hakan Büyüklü, Yıldız Teknik Üniversitesi İstatistik Bölümü'nde profesör olarak görev yapmaktadır. İstanbul Üniversitesi'nde "ekonomik modellerin analizi ve gelecek öngörülerle şoklar " üzerine doktora derecesini aldı. İstanbul Üniversitesi Ekonometri bölümünde "ithal enflasyon üzerine simülasyon çalışmaları" teziyle yüksek lisans yaptı. ABD'de CUNY ve Temple Üniversitesi'nde doktora derecesinde üç yıllık deneyime sahiptir. Aynı zamanda İstatistik Bölüm Başkanı ve aynı zamanda İstatistik Araştırma Merkezi'nin kurucusu ve direktörüdür. İstatistik, veri Bilimleri, ekonometri konularında uzmandır.

Ali Hakan Büyüklü is Professor at Statistic Department of Yıldız Technical University. He received his PhD Degree on the "Analysis of economic models and shocks with future predictions" at the Istanbul University. He got his MSc degree with the thesis of "Simulation studies on imported inflation" in Econometric Department at Istanbul University. He has three years experience at CUNY and Temple University in United States at PhD. level. He is also Head of the Statistic Department and at the same time he is the founder and director of the Statistical Research Center. He specialises in statistics, data sciences, econometrics.

E-mail: hbuyuklu@yildiz.edu.tr

Teşekkür

İstanbul'da Suçu Etkileyen Faktörlerin İstatistiksel Modellenmesi başlıklı tez çalışmasından üretilen bu yayında da görüşleri ve katkıları bulunan tez danışmanı Prof. Dr. Ayşe Nur Ökten'e teşekkür etmeyi bir borç biliriz.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Bilen, Ö. & Büyüklü, A. H. (2018). Kırk pencereler teorisi'nin İstanbul metropoliten alanı'nda geçerliliğinin testi. *İDEALKENT – Kent Araştırmaları Dergisi*, 23, 160-188.

Tarihi Kent Merkezlerinin Kırılğanlığı ve Afet Yönetimi Üzerine Bir Değerlendirme: Ankara Saraçlar Sokağı Yangını Örneği

*

Ezgi Orhan
Çankaya Üniversitesi

Öz

Çalışma, 21 Şubat 2012'de Ankara'nın tarihi kent merkezi Ulus'ta Saraçlar Sokak'ta meydana gelen yangın örneği üzerinden tarihi merkezlerdeki iş alanları için afet yönetim politikaları geliştirmeyi amaçlamaktadır. Ulus kent merkezinde yaşanan afet ve sonrasındaki deneyimlerden hareketle tarihi iş çevrelerinde kırılğanlıkları yaratan etkenlerin neler olduğu ve bu alanlarda afet sakınım stratejileri geliştirilmesi gerekliliği üzerine yoğunlaşmaktadır. Çalışma, Saraçlar Sokak yangın olayı incelemesine göre literatürde yer alan kültürel varlıkların korunması, kentsel kırılğanlık, işyeri sürekliliği ve tarihi kentsel alanlarda afet yönetimi konularındaki tartışmaları bütünlüştirmektedir. Çalışmanın temel amacı, tarihi kent merkezlerinin mekânsal ve sosyo-ekonomik niteliklerinin neden olduğu sorunların yanı sıra alanda yer alan iş faaliyetinden kaynaklanan sorunların da bu alanlarda kentsel risk üretimine katkı koyduğudur. Ulus Tarihi Kent Merkezi'nde mekansal örüntünün, sosyo-ekonomik yapının ve iş etkinliklerinin şekillenişini tarif etmek için alanın planlama tarihi incelenmiş ve bu başlıklar altında kentsel kırılğanlıkların üretimine katkı koyan uygulamaların neler olduğu irdelenmiştir. Mekansal yapının yapılaşma düzeni, erişilebilirlik ve altyapı sunumundaki sorunlar nedeniyle kırılğanlıkları üretmesi; sosyo-ekonomik yapıda kırılğanlıklar oluşturan etkenlerin tarihi kent merkezinin kullanıcılarının özellikleri ve ekonomik ve kurumsal birikimin alanı yenileştirme kapasitesinin sınırlı olması ile ilişkili olması; ve işyeri nitelikleri ve alanda nüfus yoğunluğu yaratmaları bakımından iş faaliyetinin alanda kırılğanlıklara yol açması üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Bu doğrultuda, tarihi alanların korunması ve ekonomik aktivitenin sürekliliği bakımından tarihi kent merkezlerine yönelik geliştirilecek afet yönetim politikaları ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tarihi kent merkezi, afet yönetimi, kırılğanlık, kültürel varlıkların korunması, işyeri sürekliliği

An Overview on Vulnerability and Disaster Management of Historical City Centers: The Case of Ankara Saraclar Street Fire

*

Ezgi Orhan
Çankaya University

Abstract

This study aims to develop a policy guideline for disaster management of business districts in historical centres with respect to the fire event realized in the Saraclar Street of Ulus historical city centre of Ankara on February 21, 2012. Departing from the disaster in Ulus city centre and following experience, the study focuses on the factors that affect urban vulnerability and the development of disaster mitigation strategies for historical business districts. The study combines the case of Saraclar Street fire and the literature on conservation of cultural properties, urban vulnerability, business continuity and disaster management in historical urban settings. The main argument of the study is that as well as the problems caused by the physical and spatial characteristics of historical city centres, the problems led by the business activities contribute to the urban risk production. Planning history of the area was investigated in order to explain the formation of spatial pattern, socio-economic structure, and business activity; and the factors that contribute to the production of urban vulnerability were analysed. This investigation argues that spatial structure produces vulnerability factors with respect to the problems related with building order, accessibility and infrastructure; the determinants of vulnerability of socio-economic structure relate with the user characteristics of historical city centre and limited regeneration capacity of economic and political order; and business operations increase vulnerability of historical centres due to their business characteristics and user attraction nature. Accordingly, disaster management policies addressing to historical city centres are put forward with respect to the conservation of historical sites and continuity of economic activity.

Keywords: Historical city centers, disaster management, urban vulnerability, conservation of cultural properties, business continuity

Giriş

Tarihi kentsel alanların karşılaştığı sorunlardan biri doğal, beşeri veya teknolojik kaynaklı afetlerdir. Tarihi kent merkezlerini de içeren kültürel mirasın korunması konusu İkinci Dünya Savaşı sonunda gündeme gelmiş; UNESCO tarafından başlatılan girişimlerle kültürel mirasın korunması ve rehabilitasyonu ilgili devletlerin benimsenmesi gereken ilkeler tanımlanmıştır. Dinçer (2012) çalışmasında kültürel mirasın korunmasında risklere hazırlık kavramının 1954 Lahey Sözleşmesi'nden günümüze değin uluslararası düzeyde kabul edilen anlaşmalarla geliştiğini göstermektedir. Özellikle 2000li yıllardan itibaren doğal afetler kültürel mirası etkileyen faktörlerden biri olarak kabul edilmiş ve UNESCO Dünya Miras Komitesi tarafından 2007 yılında kabul edilen Dünya Miras Varlıklarında Risk Azaltma Stratejisi'nde afet risklerinin azaltılmasına yönelik olarak uygulanacak politikalar belirlenmiştir (UNESCO, 2017). Bu çerçevedeki stratejiler arasında afet risklerinin tanımlanması ve risk faktörünü oluşturan nedenin azaltılması hedefler yer almıştır.

Kırılganlık pek çoğu insan kontrolü altında olan etkenlerin karmaşık etkileşimi sonucu oluşur ve doğal, beşeri ve teknolojik tehlikeler meydana geldiğinde yıkıcı ve geri dönülmez sonuçları olan afetlere dönüşebilir. Uluslararası Afet Azaltma Stratejisi (UNISDR) sektörliğini yürüten Birleşmiş Milletler Afet Riski Azaltma Ofisi doğal afetlere karşı önleme ve yanıt politikaları üretmek üzere uluslararası platformda çalışmaktadır. Platformun temel çıktılarından olan 2005-2015 Hyogo Eylem Çerçevesi'ne göre hayati sosyal donatı ve fiziki altyapının yanı sıra "kültürel değer taşıyan alan ve yapıların uygun tasarım, güçlendirme ve yeniden inşa yoluyla tehlikeye karşı dirençli kılmak için korunması" gereği vurgulanmıştır (UNISDR, 2005, s.11). Daha kapsamlı şekilde kültürel mirasın korunmasında yer veren 2015-2030 Sendai Afet Riski Azaltma Çerçevesi'ne göre "ilgili yer, afet ve kırılganlık bilgileri uyarınca afetlerin kültürel mirasa etkilerinin anlaşılması ve afet kayıplarının sistemli olarak kaydedilmesi, değerlendirilmesi ve paylaşılması" yerel ve ulusal düzeydeki eylem öncelikleri arasında yer almaktadır (UNISDR, 2015, s.15).

Uluslararası düzlemde kabul gördüğü gibi kültürel miras niteliği taşıyan tarihi kent merkezi ve iş alanlarının afet risklerine karşı duyarlılıklarını anlamak yere özgü ve olay özelinde değerlendirme gerektirmektedir. Bu çalışma Ankara'nın tarihi kent merkezi olan Ulus koruma yenileme alanı içerisinde yer alan ve Samanpazarı Bölgesi'ndeki Saraçlar Sokak'ta 21

Şubat 2012’de meydana gelen yangın olayı örneğini incelemektedir. Yangın, tekstil alanında faaliyet gösteren bir işyerinde gece 02.20’de meydana gelmiş olup 5 saat süren söndürme çalışmaları süresince çevredeki işyerlerini de etkilemiştir. Yangınla birlikte 7 işyeri ağır maddi hasar görmüş ve birçok işyerinin stoklarının önemli bir bölümü söndürme çalışmaları sırasında kullanılamaz hale gelmiştir. Ankara Ticaret Odası’nın açıklamalarına göre 100 kişinin işsiz kaldığı ve yaklaşık 20 milyon liralık zararın oluştuğu belirtilmiştir (NTV haber sitesi, 2012). Ankara’nın toptan ve perakende tekstil alışverişinin önemli bir parçası olan Saraçlar Çarşısı’nda çıkan yangın, tarihi kent merkezlerinin ve bu alanda faaliyet gösteren işyerlerinin ürettikleri kırılğanlıkların afetlere nasıl dönüştüğünü ve afet yönetiminin nasıl yapılması gerektiği sorununun ortaya atılmasını sağlamıştır.

Ulus kent merkezinde yaşanan afet ve sonrasındaki deneyimlerden hareketle tarihi iş çevrelerinin kırılğanlıklarını meydana getiren etmenler üç boyutta tartışılmıştır; geleneksel olarak üretilmiş mekansal dokunun oluşturduğu riskler, alandaki sosyo-ekonomik yapının oluşturduğu riskler ve alandaki iş faaliyetinden kaynaklanan riskler. Alanın afet kırılğanlıkları tarihsel gelişim süreci içinde ve planlama kararları bağlamında incelenmiştir. Örnek olayda etkilenen işyerleri ile derinlemesine görüşme yapılmış, tespitler iş faaliyetinden kaynaklanan kırılğanlıkları açıklamada yorumlanmıştır. Elde edilen çıkarımlar doğrultusunda, tarihi kentsel merkezlerin korunması ve ekonomik aktivitenin sürekliliği bakımından geliştirilecek afet yönetim politikaları ortaya konulmaktadır.

Alanın Ankara Planlama Tarihindeki Yeri

Çalışma alanı, Ankara’nın tarihi kent merkezi Ulus içinde yer almaktadır. Kale yakınlarında konumlanan bu bölge kentin en eski yerleşimlerinden yeni bir başkentin inşasına ve günümüze kadar yaşanan tüm dönemleri barındıran bir yerleşimdir. Kent 15. yüzyılda Kale surlarının dışında yerleşmeyi sürdürmüş, bu dönemin temel üretim ve ticaret ürünü olan sof üzerine kurulu bir altyapı geliştirilmiştir. Özellikle Osmanlı Dönemi’nin idare anlayışıyla birlikte ekonomik örgütlenmeyi sağlayan ahi teşkilatı esnaf örgütlenmeleriyle mekânsal yapıyı biçimlendirmiştir. Samanpazarı Kale’nin dışında kalan ihtisaslaşan bir ticaret bölgesi olarak gelişmiştir. Ankara, Cumhuriyet’in ilanıyla başlayan modernleşme projesinin model kenti olarak kurgulanmış, bununla birlikte tüm yapılar ve mekanlarla yeni

rejimin gücü, devletin saygınlığı ve modern kamusalılığı temsil etmesi amaçlanmıştır (Orhan, 2013).

Ankara'nın planlama süreci hem yeni rejimi simgelemesi hem de kentin büyümesinin yönlendirilmesi gerekçelerinin sonucu olarak gündeme gelmiştir. Kentin ilk gelişme planı girişimleri 1923 yılına uzanmaktadır, Lörcher Planı Cumhuriyet kurumlarının, bulvar ve meydanlarının mekansal temelini oluşturmuştur (Cengizkan, 2004; 2006; Günay, 2006). Lörcher'le kentin ilk planının hazırlanması için anlaşılmış ancak eski kentin dönüşümünü içeren önerileri konusundaki anlaşmazlıklar nedeniyle plan kısmen reddedilmiştir. Bademli (1985) oluşabilecek arsa spekülasyonları nedeniyle eski yerleşimde herhangi bir planın başarıyla uygulanmasının mümkün olmadığını ileri sürmüştür. Diğer taraftan, artan konut ihtiyacını karşılayabilmek için Plan'ın öngördüğü yeni gelişim alanı önerisi kabul görmüştür. Ancak, bu ilk planın kapsamının sınırlılığı ve kuruluş aşamasını yönlendirecek nitelikte olmaması, Ankara için yeni bir plan hazırlanması ihtiyacını doğurmuştur. Kentin gelişmesini düzenlemek gerekçesiyle 1927 yılında Ankara'nın nazım planı için uluslararası bir yarışma düzenlenmiştir ve plan hükümlerini uygulayabilmek üzere 1928 yılında Dahiliye Vekaleti'ne bağlı olarak 1351 sayılı yasa ile Ankara İmar Müdürlüğü kurulmuştur. Yarışmayı kazanan Prof. Hermann Jansen'in planı 1932'de yürürlüğe girmiş ve bu plan Kurtuluş Savaşı'ndan sonraki yirmi yıl boyunca yeni başkenti inşa etme sürecini yönlendirmiştir. Jansen'in planının seçilmesinin başlıca sebebi yeşil alan önerileri getirmesi ve sosyal bağlamı, araba çağının gereksinimlerini, sanayi ve işçi konutlarını dikkate alışıdır (Tankut, 1993).

Nüfus artışıyla oluşacak kentsel gelişmeyi düzenlemek amacıyla yapılan planda Jansen, kentsel işlevleri coğrafi olarak farklılaştıran bir bölgeleme yaklaşımını benimsemiştir. Böylece, idare, konut, rekreasyon, sanayi, sağlık ve eğitim bölgeleri oluşturulmuştur. Ulus'ta idari, ticari ve kültürel faaliyetlerinin yoğunlaşmasının yanı sıra Jansen Planı'nda kentin güney uzantısında Yenışehir bölgesi tasarlanmış, bu alana eski kentte dağınık ve elverişsiz koşullarda bulunan bakanlık yapılarının yerleştirilmesi ve yeni konut alanlarının açılması planlanmıştır. Atatürk Bulvarı kentin eski ve yeni şehirlerini ve bu işlevleri birbirine bağlayan kuzey-güney yönelimli bir eksen olarak tasarlanmıştır. Ulus'taki Birinci Millet Meclisi'nden başlayıp Çankaya'daki Cumhurbaşkanlığı Köşkü'ne kadar uzanan Bulvar, şehrin bu iki kesimini birbirine bağlayarak, yapıların aldıkları konumla biçimlenerek kentin dinamosunu oluşturmuştur. Jansen'in Kale'yi çevreleyen gelişme önerisinde geleneksel dokunun korunmasına yönelik bir Protokol

Sahası öngörülmüştür; buna göre “tarihi kıymetin pek fazla olmasından eski şehir kısmının işlenmesinde çok özenli olunmasının” altı çizilmiştir.

Planlı gelişme girişimlerinin yanı sıra sınırlı kamusal kaynaklarla mevcut dokuya müdahale etme kapasitesinin yetersiz kalması nedeniyle kentlerin imarıyla eski kent - yeni kent ikilemi doğmuştur. Eski kent korunması gereken bir tarihi miras olarak görülürken, yeni kent sanayi gelişimi ve ilerlemenin uzantısı olarak tanımlanmaktadır (Keskinok, 2010, s.185). Lörcher Planı’yla temelleri atılan iki merkezli kent yapısı, Jansen’in demiryolu hattını planında ana eksenlerden biri olarak belirlemesiyle daha da belirginleşmiştir. Günay’a (2006) göre bu iki planın uzantısı olarak Ulus’ta Kale’nin batısı, Hacıbayram çevresi ve Kale dışında eski dokunun tamamen yenilenmesi sonucunda oluşturulan caddeler boyunca yüksek ve sürekli bir yapılaşma ortaya çıkmış, iç kesimler ise çöküntü bölgesine dönüşmüştür (s.75). Kale çevresindeki yapıların yenilenmesi ve alanın iyileştirilmesine yönelik politikalar 1980 sonrası döneme bırakılacaktır.

1950lere gelindiğinde Ankara Jansen Planı’nın varsaydığı nüfus büyüklüğüne erişmiş, eski merkez çevresinde gecekondulaşma başlamıştır. Bu döneme değin, tarihi yerleşim içinde Jansen Planı dışında uygulamalar yapılmış, Talatpaşa Bulvarı, Ulucanlar, Denizciler ve Anafartalar Caddeleri açılmıştır (Şahin Kadakal ve Ubay Tönük, 2016). 1955’te kentin hızla artan nüfusunu yerleştirme ihtiyacını çözmek amacıyla 1957 yılında düzenlenen yarışmayı Nihat Yücel ve Raşit Uybadin kazanmıştır. Plan müellifleri kentin ana omurgası çevresinde düşük yoğunluklu ayırık nizamlı yeni yerleşim alanları açmıştır. Ancak, 1960ların sonunda artan nüfus, yeniden bütüncül bir planlama çalışmasıyla ele alınmamış, Yücel-Uybadin Planı’nda verilen imar haklarının artırımı yoluyla ve yık-yap süreçleri ile elde edilen bir süreçle kentin yeniden yapılanması sağlanmıştır. Bu dönemde Ankara hızla artan nüfusun barınacağı gecekondu kuşakları ile sarmalanmış, özellikle Ulus merkezi çevresinde düşük gelirli nüfusun yaşadığı bölgeler oluşmuştur. Kentin jeomorfolojik yapısı nedeniyle kuzey, güney ve doğu bölgelerinde yerleşime uygun olmayan yamaçlar gecekondu biçiminde yapılanmıştır. 1966’da çıkarılan 775 sayılı Gecekondu Yasası ile birlikte ıslah, tasfiye ve önleme politikaları geliştirilmiş, kent çevresindeki gecekondu alanlarının düzenli gelişme ile bütünleştirilmesi amaçlanmıştır.

Kentin hızlı nüfus atışı ile ortaya çıkan konut ihtiyacını düzenlemek ve mevcut kent üzerindeki yapılaşma baskısını azaltmak amacıyla 1969 yılında kurulan Ankara Nazım İmar Plan Bürosu tarafından Ankara 1990

Nazım Planı hazırlanmıştır. Yapısal ve kapsamlı planlama yaklaşımıyla elde edilen Plan ile nüfus projeksiyonuna bağlı olarak kentin ana gelişim yönü belirlenmiştir. Buna göre, kent jeomorfolojik yapının da uygun olduğu batı koridoru üzerinde gelişerek ana ulaşım sistemi doğrultusunda çalışma ve konut alanları yaratılmıştır. Benimsenen bu yaklaşımla birlikte, yeni konut alanlarının açılmasının gecekondulaşmayı engellemesi hedeflenmiş, ancak gecekondulu olgusuna yönelik kapsamlı bir ele alış yakalanamamıştır. Kent bir yandan, oluşturulan batı koridoru üzerinde gelişirken, öte yandan, eski merkezi üzerindeki baskıyı azaltmak için Ulus Tarihi Kent Merkezi'ni koruyarak buradaki iş faaliyetini Kazıkıçı Bostanları bölgesine kuzeybatıya doğru yönlendirmiş (Erkal, Kıray ve Günay, 2005), ancak Ulus çevresinde yerleşen alt gelir gruplarının yerleşim biçiminde belirgin bir uygulama yapılmamıştır.

Ankara'nın sözü edilen planlama tarihi içinde Ulus, ilk planlama çalışmalarının çıkış noktasını oluştururken, sonraki dönemlerde kentin hızlı büyüme sorunsalı içinde önemini yitiren bir düğüm olarak kalmıştır. 1980 yılında Anıtlar Yüksek Kurulunun aldığı 2. Derece Kentsel Sit kararıyla birlikte Ulus tarihi alanı belirlenmiş ve böylelikle alana yapılacak müdahaleler sınırlanmıştır. 1986 yılında Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin düzenlediği yarışma sonucunda birincilik kazanan Raci Bademli ve ODTÜ ekibinin önerisi esas alınarak 1987-1989 yılları arasında Ulus Planı hazırlanmıştır. 1989'da Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun kararıyla 1/1,000 ölçekli Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma İslah İmar Planı uygun bulunmuş ve 1990 yılında Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi tarafından onaylanmıştır. Raci Bademli yönetiminde hazırlanan ve 110 hektarlık bir alanı kapsayan plan uyarınca 'koruma, koruma ağırlıklı ıslah ve yenileme ağırlıklı ıslah' alanlarına yönelik program alanları geliştirilmiştir (Günay, 2005). Ulus Tarihi Kent Merkezi antik dönem, cumhuriyet öncesi dönem ve cumhuriyet dönemi Ankara'sı olarak tarihi katmanlar dikkate alınarak ayrıştırılmıştır. Plan sınırları içinde yer alan Çıkırıçılar Yokuşu ve Saraçlar Sokak gibi ticaret alanları da belirlenen 19 adet proje alanı kapsamına alınmıştır. Ulus Planı farklı ölçeklerde arazi kullanımı, mülkiyet, yapılaşma, araç ve yaya dolaşımı, kamusal alan ve meydan düzenlemeleri, kent mobilyaları konularını bir bütün olarak ele alan katılımcılık ve müzakere yollarının geliştirildiği uygulamaya dönük bir strüktürel plan olma niteliği taşımaktadır. Planda korumanın sağlanabilmesinin doğru gelişme kararlarıyla yapılabileceği öngörüsü uyarınca korunması gereken alanlar üzerindeki kuzeybatı gelişme stratejileri ile azaltmak hedef-

lenmiştir (Erkal vd., 2005). Buna göre, 1993 yılında kuzeybatıya doğru yönlendirilen gelişmeyi yönetebilmek için “Ankara Merkezi İş Alanı Planlama ve Geliştirme Proje Yarışması” düzenlenmiştir. Belediye yönetiminin değişmesiyle uzun sürecek bir planlama süreci sonunda onaylanan bu planla birlikte tarihi kent merkezi üzerindeki yüksek katlı yapılaşma ve yoğunlaşma baskısı azaltılmıştır. Sonuç olarak, Ulus Planı ile birlikte, merkezi gelişimin yönlendirilmesi, tarihi mülkiyet dokusunun yeniden oluşturulması, yeni imar haklarının verilmediği yapılarla mevcut dokunun korunması sağlanmıştır.

2005 yılında Ankara Büyükşehir Belediyesi (ABB) “ilk sit kararının alındığı 1980 yılından itibaren Ulus Tarihi Kent Merkezi’nde köklü değişim/dönüşüm sağlanamadığından mevcut dokudaki yapılar yıkılmaya, yıpranmaya yüz tutmuş, alan mezbelelik bir görünüm kazandığı” gerekçesiyle Ulus Planı’nı iptal etmiş, ve yerine “Ulus Tarihi ve Kültürel Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Proje Alanı” oluşturmuştur (ABB, 2005). 2005 yılında 5366 sayılı yasanın yürürlüğe girmesinin ardından Büyükşehir Belediyesi’nce tarihi kent merkezi yenileme alanı olarak belirlenerek bu alanda yeniden koruma amaçlı imar planı çalışmaları yapılmıştır. Planda alt çalışma alanları oluşturulmuş ve tarihi ticaret bölgesi - Hanlar bölgesi, Samanpazarı ve Suluhan- olarak belirlenen geleneksel çarşıların bulunduğu alan için tarihi ticaret alanı yaklaşımı çerçevesinde varlıklarını sürdürerek kültürel ve turistik bir ekonominin yaratılması hedeflenmiştir (Günel, 2006). Ancak, Ankara 10. İdare Mahkemesi tarafından yenileme alanı sınırı, öngördüğü yıkımlar ve plan onama yetkisi sorunlarından dolayı Ankara Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alanı 1:5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ve 1:1000 ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planları’nın iptaline karar verilmiştir (Tunçer, 2013). Plan ve uygulamaların sürekliliğini sağlayacak kurumsal kapasitenin sınırlı olması ve yerel yönetimlerde benimsenen politika değişiklikleri nedeniyle, kentsel sit ilan edilen alanlarda koruma ve yenileme politikaları birbiriyle paralel olarak yürütülememiş; bu sınır içinde kalan alanda yapısal plan kararlarının yerini tekil müdahaleler almış ve günün koşullarına yanıt veren bir doku yaratılamamıştır.

Özetle, Kale çevresinde yer alan kentin tarihi alanlarının korunmasında süregelen planlama pratiğinde koruma yaklaşımı benimsenmiş olmasına karşın, bu alanlarda uygulamaya yönelik eylemler noksan kalmıştır. Alan bütüncül koruma kararlarının varlığına rağmen, yerel yönetim eliyle restorasyon, ıslah, tescil, yeniden işlevlendirme gibi parçacı ve tekil müdaha-

lelerle şekillenmektedir. Bu haliyle, bireysel müdahale edilmesi zor ve gerekli kaynak aktarımından mahrum kalan alanlar, kendi haline bırakılmış olmanın ötesine geçememiştir.

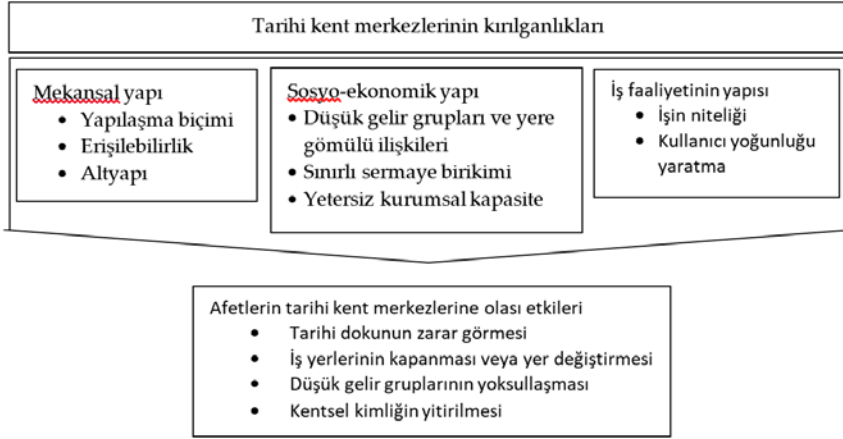
Tarihi Kent Merkezlerinin Kırılğanlığı: Saraçlar Sokak Yangın Örneği

Sosyal, ekonomik ve mekansal değeri olan tarihi kent merkezlerinin korunması önündeki risklerden biri de başta yangın olmak üzere alanın maruz kalabileceği doğal, beşeri veya teknolojik tehlikelerdir. Kent kimliğinin ve tarihsel olarak üretilmiş çevrenin sürdürülmesinde afet risklerine karşı korunmaları uluslararası politikaların da işaret ettiği gibi temel sorun alanlarından biri haline gelmiştir. Afetlere karşı kültürel mirasın korunmasında kültür varlıklarına yönelik riskleri yaratan nedenlerin belirlenmesinin sakınım ve müdahale politikalarının oluşturulmasına yol gösterdiği vurgulanmıştır. Ulus Saraçlar Sokak yangını örneğinden hareketle tarihi kent merkezinde kırılğanlıkların nasıl üretildiği ve bu çerçevede tarihi alanlarda afet yönetiminin kırılğanlıklara nasıl yanıt vermesi gerektiği soruları tartışılmıştır.

İş faaliyetini barındıran tarihi kent merkezlerinde kırılğanlıklarını oluşturan nedenler bağlama ve yere özgü koşullara göre çeşitlenebilir (UNISDR, 2006). Afet yazınında kırılğanlık bir toplumun, sistemin veya değerin afet zararlarına karşı kendisini hassas kılan özellikleri ve koşulları anlamına gelir. Pine (2009) kırılğanlığı “sosyal, fiziki, ekonomik ve ekolojik sistemlerin zarar görme olasılığı” olarak tanımlanmaktadır (s. 136). Kent- sel alanlardaki kırılğanlıklar bu sistemlerin sürekliliği üzerinde hayati riskler üreten tarihi, sosyal, politik ve fiziki faktörlerden dolayı meydana gelir (Orhan, 2016; 2015). Hewitt’e (1983) göre toplumun geleceğini ilgilendiren kırılğanlıklar geçmişten gelen sosyal eşitsizlikler ve sosyal ilişkilerin bir ürünüdür. 1980lerden bu yana afet çalışmalarında kırılğanlıklar konusu önemli bir yer tutmakta olup özellikle kentsel sistemlerin kırılğanlıkları üzerine odaklanılmaktadır. Beşeri aktivitelerin ve yerleşimlerin zarar görebilirlikleri araştırmalarında kültürel miras alanındaki çalışmalar yazında henüz yer edinmeye başlamış bir konudur. Hyogo Eylem Çerçevesi’nin uluslararası kabul gören kriterleri ve buna paralel gelişen koruma alanındaki anlaşmalarla tarihi alanlarda kırılğanlıkların belirlenmesi yönetimler için bir yükümlülük haline gelmiştir. Kentsel sistemlerin kırılğanlıklarını inceleyen kapsamlı çalışmalarında Bolin ve Stanford (1998) kırılğanlıkları üreten etmenleri üç grupta tarif etmiştir; tarihi ve yapısal faktörler,

sosyal özellikler, konumsal ve ekonomik etkenler. Takip eden çalışmalarda ve UNISDR'nın raporlarında (2005; 2015) üzerinde uzlaşılan kırılabilirlik etkenleri kentsel nüfus artışı, sanayi yığılmaları, yasal olmayan yerleşimler, plansız kentleşme ve kurumsal kapasitenin yetersizliği olarak tanımlanmıştır. Tarihi kent merkezlerinde kırılabilirlikleri oluşturan faktörler üç ana başlıkta incelenebilir; alanın tarihsel olarak üretilmiş mekânsal yapılanmasından kaynaklanan kırılabilirlikler, kırılabilir sosyo-ekonomik yapı ve iş faaliyetinden kaynaklanan kırılabilirlikler (Şekil 1).

Şekil 1. Tarihi kent merkezlerinde kırılabilirlikleri oluşturan faktörler

Mekânsal yapı

İlk olarak, alanın tarihsel olarak üretilmiş mekânsal örüntüsü niteliklerinden kaynaklanan kırılabilirliklere bakıldığında, tarihi çarşılarda afet riski üretilmesine katkı koyan etkenler yapılaşma biçimi, fiziki çevrede erişilebilirlik ve altyapı ile ilgili olduğu görülmektedir.

Alandaki kentsel dokunun oluşma sürecinin Ankara'nın ilk yerleşim yeri olan Kale ve çevresi üzerinde gelişmelere dayandığı görülmektedir. Tarihi iş alanı, Kale'nin güneybatısında yer almakta, eğimli bir alanda konumlanmaktadır. Topografyaya göre şekillenen sokakların çevresinde tek veya iki katlı ahşap yapıların yanı sıra planlama dönemlerinde açılan caddeler üzerinde betonarme yapılar yer almaktadır. Sokak genişliği ve yapıların sokak üzerinde konumlanması bakımından geleneksel Anadolu kenti dokusu sergilemektedir. Alanda yer alan tarihi yapılar ve ahşap binalar alanın risk düzeyini artırmaktadır. 1950lerden itibaren bu alandaki yapıların işlevlerinin konuttan işyerine dönüşmesi bu tarihi ve ahşap yapılar üzerindeki baskıyı artırmaktadır. Özellikle ahşap yapılarda yangın

nin ve burada süregelen ekonomik ve kurumsal yapının değerlendirilmesi gerekir. Alanın sosyo-ekonomik özellikleri bölümünde de bahsedildiği gibi, Çarşı'nın temel müşteri profilini kent alt gelir gruplarında yer alan hanehalklarının oluşturduğu bilinmektedir. Çarşı alt gelir grubundaki hanehalklarının kullandığı merkezi alan niteliği taşımaktadır.

1980 sonrası kentlerin yaşadığı yapısal dönüşümden en çok etkilenen kent merkezlerinin işlevlerinin bir bölümü kent dışındaki, çeperlerindeki alanlara kaymıştır. Öte yandan, gelişmekte olan ülkelerin temel sorunlarından olan eşitsiz sermaye birikimi nedeniyle sanayileşmenin getirdiği kentsel nüfus artışı düzenli biçimde yerleştirilememiştir. Gecekondu olgusu bu gelişme içinde değerlendirilmelidir. Ankara kentinde demiryolunun fiziksel bir ayırıcı rolünü üstlenmesiyle eski ve yeni kent merkezleri etrafında oluşan gecekondu alanlarının kaderleri de birbirlerinden farklı olmuştur. Güneyde, yeni merkez çevresinde oluşan gecekondu alanları yüksek arsa rantları nedeniyle 1980 sonrası kentsel dönüşüm politikalarıyla yeniden yapılanmıştır. Ancak, kuzeyde eski merkez çevresindeki düşük gelir gruplarının oluşturduğu gecekondu alanlarının dönüşümü 2000lerde başlamıştır. Bu döneme kadar, düşük gelir gruplarının yaşam alanlarıyla çevrelenmiş tarihi merkez bir yandan yapılaşma baskısıyla işlevlerini sürdürürken, diğer yandan koruma planlarının uygulanmamasından dolayı yeniden yapılandırılmamıştır. Tarihi alan, kullanıcıların sınırlı dönüştürme kapasiteleri ve planlama kararlarının karar verici ve uygulayıcılar tarafından göz ardı edilmiş olması sonucu varlığını bütüncül müdahalelere konu olmadan sürdürmüştür.

Ek olarak, 1990lardan bu yana üst gelir grubunun kent dışına taşınması hızla artan çeperleşme, merkezi fonksiyonların yayılma eğilimi ve merkezin cansızlaşması sorunlarını doğurmuştur. 1990 Ankara Nazım Planı'nda verilen Batı koridorunda gelişme kararıyla orta-üst ve üst gelir grupları kentin çeperinde yerleşmeye başlamıştır. Bu dönemde taşıt sahipliğinin artması ve koridor üzerinde yeni yaşama ve çalışma alanlarının yaratılması, kent merkezinin bazı fonksiyonlarının Ulus-Kızılay ekseninden batı eksenine taşınmasına yol açmıştır. Özellikle, üst gelir gruplarının yer değiştirerek çepere yayılması ve yeni yerleşim alanlarında oluşturulan alt merkezlerde ticaretin örgütlenmesi merkezi işlevlerin desantralizasyonuna neden olmuştur. Satın alma gücünün yer değiştirmesi ile yeni tüketim biçimleri ve alanları oluşmuş, koridor üzerindeki tüketim odakları haline gelen alışveriş merkezleri kent merkezinin çekiminin azalmasına katkı sağlamıştır. Diğer taraftan, yeni tüketim odakları ve alışveriş merkezleri-

nin kent merkezinin gelişimi karşısında yarattığı tehdit sermaye birikiminin sınırlı olduğu eski kent merkezi için benzer şiddette yaşanmamıştır. Alanın alt gelir gruplu kullanıcıları için Ulus hala canlılığını korumakta olan bir merkezdir ve geleneksel merkezi işlevlerini sürdüren tarihi kent çarşıları zaman içinde önemli bir ölçüde değişmemiştir.

Bahsi geçen kentsel gelişim ve dönüşüm politikaların sonucunda alanın kullanıcı kitlesinin baskın biçimde alt gelir gruplarının oluşturduğu görülmektedir. Alan kullanıcılarının tarihi kent merkezini ulaşım maliyetleri ve alanın sunduğu fiyat politikaları nedeniyle tercih ettiği ve alternatif alışveriş mekanlarına yönelmediği düşünülebilir. Bu durum, kullanıcıların yere gömülü¹ ilişkiler kurması sonucu doğurmuştur. Yere gömülü ilişkiler, alanın kullanıcı profili tarafından belirlenmesine yol açmaktadır. Tarihi iş alanında bulunan ürün ve hizmetler de kullanıcıların ihtiyaçlarını ve geleneksel sosyo-kültürel yapısını karşılayacak çeşitlilikte sunulmaktadır. Bu nedenle, iş faaliyetleri ve kullanıcı arasında yerin tanımladığı ilişkilerin belirleyici olduğu sonucu çıkarılabilir. Tarihi kent merkezindeki iş faaliyetlerinin afetlerden dolayı uğrayabileceği olası kesinti ve zararlar, en kırılgan gruplardan biri olan alt gelir grupları açısından da risk oluşturmaktadır. Benzer şekilde, alt gelir grupları yoğunlukla kullandıkları tarihi iş alanını iyileştirme, yenileme ve ıslah etme potansiyeli yaratacak birikimi ortaya çıkaramamıştır. Alanda yer alan işyerleri de bulundukları çevreyi fiziki ve mekansal bakımdan yenileyebilecek birikime sahip olmadığından alan üretilen risklerle karşı karşıya kalmaktadır.

Yerel sermayenin yanı sıra, kurumsal kapasite yetersizliği de alanın afetlere karşı dirençli kılınması önündeki engellerden biridir. Tarihi kent merkezinde bütüncül planlama yaklaşımı ile üretilen koruma ve gelişme kararlarının bulunmasına rağmen yerel yönetimlerin planları iptal etmesi plan sürekliliğinin sağlanamaması ve tekil uygulamaların başlamasına neden olmuştur. Böylece, tarihi çevrede parçacı yenileme çalışmaları kapsamına dahil edilmemiş alanlar sistematik ve planlı bir gelişmeden yoksun kalmıştır. Öte yandan, kentsel sit kararı bulunan alanda yapılacak müda-

¹ Yere gömülü (spatial embeddedness); bölgelerin yere ait kümelenmiş sosyal ve ekonomik ilişkilerini tanımlayan kavramdır. Ekonomik coğrafya ve bölge planlama alanında yerele ilişkin yaratıcı ortam, içsel bilgi ve kurumsal yapının bir aradalığının getirdiği avantajlı pozisyonu tanımlamak için kullanılmaktadır (Scott, 1988; Storper, 1997; Amin, 1999). Metinde, toplumun yere özgü sosyal ve ekonomik ilişkilerinin mekanı yapılandırmasını ve mekanla birlikte yapılanmasını ifade etmektedir. Karşılıklı belirlenme durumu na işaret etmektedir.

haleler belirli bir yasal çerçeve içine alınmıştır. Bu denetim mekanizmasına bağlanan tarihi merkezinde kalan alanların tekil fiziki müdahalelerle yenilenmesi mümkün değildir. Kamu yönetiminde değişen politik yapının plan kararlarını değiştirmesi, sınırlı sermaye birikimi ve kurumsal kapasite yetersizliği, tarihi alanın afetlere karşı kırılğanlıklarını artırmaktadır.

İş faaliyetinin yapısı

Üçüncü ve son olarak, tarihi kent merkezinin afetlere karşı kırılğanlıkları artıran etmenlerden biri de alanda sürdürülen iş faaliyeti ile ilişkilidir. İş faaliyetlerinin alanda yol açtığı riskler barındırdıkları işyeri özellikleri ve alanda yoğunluk artırıcı rol oynaması nedenleriyle açıklanabilir.

Tarihi alanın kullanıcıları, diğer bir deyişle perakende alışveriş yapan müşteriler, ihtiyaçlarının temininde tarihi iş alanının sunduğu ürün çeşitliliğinden yararlanmakta ve mekânsal örüntünün imkan verdiği biçimde yaya akışı yaratmaktadır. Ağırlıkla tekstil ürünlerinin satıldığı manifatura, tuhafiye, perde, hazır giyim ve ev tekstili firmaları yer almaktadır. Bunun yanı sıra, alanda halıcı ve mobilyacılar, elektrikli cihaz ve malzemeciler, nakliyeciler, inşaat malzemeleri satıcıları, hırdavatçılar, inşaat müteahhitleri, hazır ayakkabı imalatçıları, kırtasiyeciler, eczacılar, makine ve madeni eşyacılar, matbaacılar, fotoğraf malzemesi satanlar, hurdacılar, nalburlar, kuyumcular, saraciye imalatçıları, tıbbi cihaz satıcıları, tabutçular, bakırcılar, tahta oymacıları ve benzeri faaliyet kolları bulunmaktadır.

Alanda 1950li yıllardan bu yana konuttan işyerine doğru bir dönüşüm yaşanmaktadır (Cengizkan, 2006, s.32). Özellikle, Ulus, Samanpazarı ve Anafartalar Caddesi üzerinde yoğunlaşan ticaret kullanımları görülmektedir. Bu kullanımlar zaman içinde yapılan restorasyon çalışmaları sonrasında yaygınlaşmış ve yalnız Ulus ekseninde değil, Kale içine kadar uzanmıştır. Süregelen tarihi dokunun içinde oluşan iş faaliyetinin gerektirdiği altyapı ihtiyacı karşılanamamıştır. İşyerlerinin sahip oldukları nitelikler ve gün içinde nüfus yığılmalarını çekmeleri alanın kırılğanlığını artırıcı rol oynamaktadır.

Yazında, işyerlerinin hanehalkları gibi afetlerden kırılğanlıklarının ve afetler karşısında verdikleri yanıtların birbirlerinden farklılaştığı ortaya konmuştur (Alesch, Holly, Mittler ve Nagy, 2001; Webb, Tierney ve Dahlhamer, 2002; Tierney ve Webb, 2001; Chang ve Falit-Baiamonte, 2002). Yapılan çalışmalar, işyerlerinin kırılğanlıklarını belirleyen faktörlerin işyeri büyüklüğü, sektörü, işyeri yaşı, mali durumu, mülkiyet durumu, pazar veya piyasa büyüklüğü, işyeri sahibi veya yöneticisinin eğitim durumu, ve

afetlere karşı hazırlık düzeyi ile ilişkili olduğunu koymuştur (Tierney, 1994, 1997; Nigg, 1995; Dahlhamer ve Tierney, 1998; Webb, vd., 1999; Alesch, vd., 2001; Tierney ve Webb, 2001; Chang ve Falit-Baiamonte, 2002; Zhang, Lindell ve Prater, 2009; Powell ve Harding, 2009). Özellikle, yanıcı ve patlayıcı materyallere ve stoka sahip işyerlerinin bulundukları alanın kırılabilirliklerini arttırdığını söylemek mümkündür. Farklı niteliklere sahip olan işyerlerinin afetlere karşı kırılabilirliklerinin değişkenlik göstermesinin yanı sıra bu işyerlerinin bulundukları alanı da etkileyecek şekilde farklı iyileşme yolları izlediği saptanmıştır (Dietch and Corey, 2011; Wasileski, 2011). Bununla birlikte, literatürde afetlerin işyerlerini aldığı hasarın büyüklüğü, hazırlıklı olma durumu ve kırılabilirlik düzeylerine bağlı olarak çeşitli şekillerde ve şiddette etkilendiği ortaya konmuştur. Afet maruz kalan işyerlerinin iş faaliyetine ara verme, iş faaliyetini başka bir alanda sürdürme, iş faaliyetini sonlandırma, işi küçültme, sektör değiştirme ve mali yardım alma yollarına başvurdukları görülmektedir. Farklı iyileşme senaryoları izleyen işyerlerinin özellikle yer değiştirme, uzun kapalı kalma süresi gösterme veya kapanmaları nedeniyle alanın afetlere karşı kırılabilirlikleri artmaktadır. Özellikle Ulus Tarihi Kent Merkezi gibi alt gelir grubunun kullanıcılarını oluşturduğu alanlarda işyerlerinin farklı iyileşme stratejilerine karşı kullanıcıların yoksullaşma eğiliminin yükselmesi söz konusudur; diğer bir deyişle işyerleri niteliklerinden kaynaklanan sebeplerle alt gruplarının kırılabilirlikleri artabilir.

Saraçlar Sokak'ta meydana gelen yangından dört gün sonra yapılan saha incelemesinde yangından doğrudan ve dolaylı olarak zarar gören işyerleriyle görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu işyerlerinin sözü edilen etkenlere göre tarihi kent merkezindeki iş faaliyetleri nedeniyle alanda ortaya çıkan zararların ve bu zarara yol açan kırılabilirliklerin tespit edilmesi amacıyla bir değerlendirme yapılmıştır. Yangının başladığı yapıda ve çevresinde yer alan dört işyeri sahibine ulaşamamış; yangından doğrudan etkilenen üç ve dolaylı etkilenen üç firma olmak üzere toplam altı işyeri sahibi ve çalışanıyla görüşmeler yapılmıştır. Yangından doğrudan zarar gören 7 işyeri yer almaktadır. Yangından etkilenen işyerleri ayakkabı ve tekstil ürünleri sunan perakende ve toptan ticaret sektöründe yer almaktadır. Toptan ticaret ile uğraşan bir firmanın 15 çalışanı olduğu, diğer altı firmanın perakende sektöründe olduğu ve bunların 10 ve daha az çalışanı bulunduğu bildirilmiştir. Firmaların alanda 1950lerden beri var olduğu, alandaki yapıların gecekondü statüsünde yer aldığı, yangın öncesinde işlerinin iyi olmadığını ve bankalarda kredi borçlarının bulunduğunu belirtilmiştir. Toptan ticaretle uğraşan firmanın alan dışında da ürün sundu-

ğu firmalar olduğu, perakende ticaretle uğraşan firmaların ise Çarşı müşterileriyle sınırlı bir pazar potansiyeli olduğu öğrenilmiştir. Alandaki firmalar zincir bir işletme modelinin parçası olmayıp, tamamı tekil firma statüsündedir.

Yangından en çok zarar gören firmalar, yangından doğrudan etkilenen işyerleridir. Bu işyerlerinin uğradıkları hasar tiplerine bakıldığında, faaliyetlerini sürdürdükleri yapıların elemanlarında (çatı, pencere, kapı, vb.) hasar olduğu; stokun ve ofis ekipmanlarının zarar gördüğü; çıktı, hizmet veya ara mal sunulamadığı; ve müşteri kaybı sorunları yaşadıkları gözlenmiştir. Yangından dolayı etkilenen işyerlerinin ise aldığı hasar tipleri, stokun zarar görmesi; altyapı sistemindeki kesintiler (elektrik); ve alana erişim problemleri olarak saptanmıştır. Yangından doğrudan etkilenen tüm firmalar gördükleri hasar nedeniyle iş kesintisi yaşamakta olup, dolaylı olarak etkilenen firmalar kapalı kalmayıp, zarar gören stok dahil olmak üzere ürün satışlarını sürdürmektedir. Alandaki ahşap yapıların yüksek risk taşıması, betonarme olanların ise ruhsatsız olması, işyerlerinin sigorta kapsamına alınmasını engellemiştir. Yapıları üzerinde herhangi bir afet sigortası olmayan işyerlerinin başka afete hazırlık ve önlem alma yönünden yetersiz kaldıkları görülmektedir. Sigorta yaptırmayan işyerlerinin oluşan zararı telafi etmek için kaynak yaratması ancak borçlanma yoluyla veya kişisel birikim ve işyeri rezervlerini hareket geçirerek mümkün olacaktır. Öte yandan, zarar gören firmalar arasında, afet sonrasında hızla iş faaliyetlerini sürdürmelerini sağlayacak başka bir yer seçim imkanı bulunmamakla birlikte bu karar yerel yönetimlerin yönlendirmesinin dışında işyerlerinin iyileşme süreçleri içinde alacakları bireysel yer seçim kararları doğrultusunda verilecektir. Benzer şekilde, acil durum müdahale sonrasındaki dönemde yerel veya merkezi yönetimlerin alanın iyileştirilmesine yönelik mekansal veya fiziksel düzenlemesi olmamıştır. Alan kolluk güçleri tarafından güvenlik şeridi ile ayrılmış olmasına rağmen işyeri sahipleri ve kullanıcılar tarafından yapıların çökme riskine karşın kullanılmaya devam etmiştir.

Balamir'e (2007) göre kentsel alanda afetlerin tetikleyebileceği bir dizi risk sektöründen biri alanda bulunan tehlikeli birim ve kullanımlardır. Saraçlar Sokak örneğinde alandaki işyerlerinin yangını tetikleyici faaliyetlerinin tarihi mekânsal dokuya zarar verme riski bulunmaktadır. Ayrıca, alandaki iş kollarının acil durumda ve afet sonrasında ihtiyaç duyduğu teknik altyapı imkanlarının da kısıtlı olduğu görülmektedir. Olası bir afet karşısında tescilli ve korunması gereken yapıların kaybedilme riski doğ-

maktadır. Bununla beraber afet anında kullanıcı yoğunluğunu dağıtabilecek kanallar ve toplanma imkanı sunan açık alanlar yetersizliği alanın iş faaliyetinden kaynaklanan kırılganlıklarını artırmaktadır.

Özetle, tarihi kent merkezi, alandaki iş faaliyetleri, kullanıcı yoğunluğu, altyapı ve ulaşım kısıtları ve yapılaşma biçimleri nedeniyle doğrudan; kentin büyüme sürecinde alt gelir gruplarının yer seçimi, sınırlı sermaye birikimi, yere gömülü ilişkiler, bütüncül koruma planlarını yapma ve uygulamadaki kurumsal kapasite yetersizliği nedeniyle dolaylı olarak kırılgan hale gelmiştir.

Tartışma: Tarihi Kent Merkezlerinde Afet Yönetimine Yönelik Politikalar

1980 sonrası dönemde küresel politikalar ve yabancı sermayeli yatırımların çekilmesi ihtiyacı ve 1990 Nazım Planı'nın kent merkezindeki yapılaşma baskısını yönlendiren kararları doğrultusunda Ankara'da iş faaliyetinin mekansal yapılanma biçimleri değişiklik göstermiştir. Üretim birimleri organize sanayi bölgeleri biçiminde örgütlenerek kent çeperine taşınmakta, ofis kullanımları geniş bir alana yayılmakta, ticaret ise ana ulaşım eksenleri üzerinde bir araya gelerek yer seçmektedir. Ancak, tarihi kent merkezi içinde yer alan ve geleneksel üretim ve ticaret etkinliklerini sürdüren işyerlerinin yeni yer seçim olanaklarının kısıtlı olmasının yanı sıra bulundukları alanı dönüştürme kapasiteleri de sınırlıdır. Tarihi kent merkezinin barındırdığı iş faaliyeti ve alanın alt gelir gruplarından oluşan kullanıcıları göz önüne alındığında, bu alanda afetlerin yol açacağı kayıp ve hasarın kentte yaratacağı etki yalnızca etkilenen işyerinin sorunu olmayacak, aynı zamanda sosyo-mekansal bir problem ortaya çıkaracaktır.

Tarihi kent merkezinde afetlerin tetikleyeceği kayıpların başında tarihi dokunun zarar görmesi yer almaktadır. Tarihi kentsel alan yasal zeminde koruma altında olmasının yanı sıra afet risklerine karşı dirençli hale getirilmeleri yerel ve merkezi yönetimlerin görevleridir. Ek olarak, afetlerin etkilerinden dolayı tarihi kent merkezlerinde iş faaliyetinin sonlanması ve işyerlerinin alan dışında işini örgütlenmesi sorununa yol açabilir. Bu durum özellikle yere gömülü ilişkileri bulunan alt gelir gruplarının yoksullaşması problemini doğuracaktır. Tarihi kentler alanlarda bahsi geçen kayıpların oluşması alanda üretilen sosyal pratiklerin, toplumsal belleğin ve kent kimliğinin yitirilmesine neden olacaktır.

Bu sebeplerle tarihi kent merkezlerinin korunması ve afetler karşısında dirençli kılınması temel kamusal sorumluluklardan birisidir. Afet yöneti-

minin uluslararası düzlemde üretilen politikalara uygun biçimde çağdaş yaklaşımlarla ele alınması ve UNISDR ve UNESCO gibi uluslararası örgütlerin öncülük ettiği gibi korunması gereken alanlarda risk azaltmaya yönelik politikalar oluşturulması gereklidir. Afete maruz tarihi kent merkezlerine yönelik kapsamlı risk azaltma stratejisinin temel bileşenleri aşağıda özetlenmiştir;

1. Haritalama ve envanter hazırlama;

- Belgeleme ve tespit: Önceliklendirme ve müdahale çalışmalarına altlık oluşturulmak için tarihi kent merkezlerinin bulunduğu alanın haritalanması gereklidir.

- Analiz ve sınıflandırma: Alanda yer alan yapılar bina türlerine, işlevlerine göre sınıflanmalı, bu sınıflandırma haritada gösterilmelidir. Yine haritalar üzerinde işyerleri ve barındırdıkları tehlikeli kullanımlar işaretlenmelidir. Yanıcı, patlayıcı madde içeren işyerlerinin konumları ve çevredeki diğer kullanımları ilişkileri belirlenmelidir. Alanın yol sistemi ve altyapı elemanları belirlenerek yine haritalara aktarılmalıdır.

2. Sakınım Planlaması;

- Tehlikelerin belirlenmesi: Sakınım planlaması tarihi iş alanlarının maruz kalabilecekleri çoklu afet türlerine göre hazırlanmalıdır. Başta yangın olmak üzere deprem ve sel gibi tehlike türlerinin yer aldığı senaryolar üzerinden bu afetlerin yol açabileceği olası kayıplar tanımlanmalıdır.

- Gelişme kararlarının verilmesi: Tarihi dokudaki yapılaşma baskısını azaltmak, gelişme talebini yönlendirmek ve mevcut dokuda altyapı ihtiyacı karşılayacak açık alan yaratmak için kent merkezindeki gelişmeyi yönlendirecek kararlar verilmelidir.

- Yenileme, koruma ve yapılaşma koşullarının belirlenmesi: Alanda yapılaşma baskısını azaltacak bütüncül plan kararları alınmalıdır. Tarihi kent merkezine ek yoğunluk getirecek yeni yapılaşmadan ve alanın tarihsel dokusuna uyumsuz imar haklarından kaçınılmalıdır.

- Afet anında müdahale etme olanakları: Alana afet anında müdahale edilmesine olanak sağlayacak yol ve altyapı elemanlarının mevcut durumu tespit edilmeli, acil durumda ihtiyaç duyulacak alternatif güzergahlar, erişilebilir açık alanlar ve altyapı sistemleri tasarlanmalıdır. Özellikle, tarihi kentsel dokularda dar ve merdivenli sokaklarının engelli, yaşlı ve çocuklu bireylerin kullanımına yönelik tasarlanması gerekmektedir. Alanda yer alan acil durum işlevindeki yapıların (hastane, itfaiye, vb.) erişilebilirliklerini artırmak amacıyla, yol veya kamusal açık alanlarla doğrudan bağlantıları kurulmalıdır.

- Komşuluk ilişkilerinin tasarlanması: Alandaki tehlikeli kullanım barındıran işyerlerinin yer değiştirmesini sağlamak amacıyla bu işyerleri için kullanıcıların da erişebileceği yeni alanlar sunulmalıdır. Tehlikeli kullanım bulunduran işyerlerinin yerleşim alanlarıyla komşulukları ve tarihi dokudaki yeri göz önüne alınmalıdır.

- Sosyal kırılganlıkların anlaşılması: Alanın kullanıcılarının sosyo-ekonomik düzeyleri göz önüne alınmalı, özellikle en kırılgan alt gelir gruplarının kullandığı alanlarda iş faaliyetinin sonlanmasının veya yer değiştirmesinin yaratacağı olumsuzluklar göz ardı edilmemelidir.

- Farkındalık: Tarihi çarşı içinde yer alan işyerlerinin önlem almaları ve afete hazırlık düzeylerinin artırılması için düzenli eğitim verilmelidir. Yerel yönetimler, işyerlerinin sigorta yaptırmalarını teşvik edecek uygulamalar geliştirmelidir.

- Katılımcılık: Sakınım planlarının yalnızca teknik bir ele alışın ürünü olmaması için alan kullanıcıları, işyeri sahipleri, sivil toplum ve meslek örgütleri, yerel yönetimler ve akademinin katılımıyla birlikte üretilen ve uygulanan bir süreç olarak tasarlanması gerekmektedir.

3. Önceliklendirme;

- Tarihi iş alanlarında risklerin azaltılması için yapılan planlama çalışmaları, tahsis edilen kaynakların etkin kullanımı için yapılacak yatırım ve müdahalelerin akılcılaştırılması gerekir. Buna göre, müdahale edilecek alan ve yapılar arasında önceliklendirme yapılmalıdır.

- Önceliklendirme politikalarının belirlenmesinde hazırlanan envanter anahtar rol oynamaktadır. Buradan hareketle, ilk olarak, koruma altındaki veya korunma değeri taşıyan yapıların kentteki varlığını sürdürmek amacıyla bu yapıların güçlendirilmesi ve yapının kendisinde ve çevresinde tehlikeli kullanım barındıran iş faaliyetlerinin sınırlandırılması gerekir.

- Okul, hastane, müze gibi yapıların, kamusal kullanımlar olmaları nedeniyle ve acil durumlarda kullanılmak üzere yine öncelikli olarak güçlendirilmeleri gerekmektedir.

- Tarihi iş alanlarının sahip oldukları sınırlı altyapının güçlendirmesi ve bakım ve onarımlarının düzenli hale getirilmesi gerekmektedir. Kentin bu alanlarına hizmet eden su depoları, boru hatları, telefon santralleri ve elektrik şebekeleri gibi önemli tesislerinin güçlendirilmesi ve olası bir afet anında kullanılabilir kalmaları gerekmektedir.

4. Acil durum ve müdahale politikaları;

- Yerel yönetimlerin tarihi çarşılarında meydana gelebilecek bir afete müdahale edebilecek donatılara (personel ve ekipman) sahip olması gere-

kir. Kullanılacak müdahale ekipmanlarının alanın özellikleri göz önüne alınarak seçilmesi gerekmektedir. Buna göre, müdahale ve kurtarma araçlarının ve alanda oluşabilecek hasarı kaldıracak ağır makinelerin tarihi alana girebilecek ve yapılara zarar vermeyecek büyüklükte olmasına özen gösterilmelidir.

5. İyileştirme politikaları;

- Afet sonrası iyileştirme sürecinde zarar görmüş işyerlerinin alan kullanıcıları ve kent kimliğinin korunması kaygısıyla alan dışına itilmesi için politikalar üretilmelidir.

- Afet sonrasında işyerlerinin kendiliğinden bir yer seçim kararı üretmesi sonucunda alandan ayrılma ve alanın nitelişsizleşmesi sorunu doğabilir. Bu nedenle, iyileştirme sürecinde işyerlerine yer seçim alternatifleri sunulması merkezi alan gelişiminin kontrol edilmesine yardımcı olacaktır. Bunun için sakınım planıyla üretilen alternatif gelişme alanlarına yönlendirilmelidir.

- Afet sonrası iyileştirme müdahalelerinin temel amacı alanın afet öncesi durumdan daha güçlü kılınmasıdır; bu nedenle ilerde olası bir afetin sonuçlarıyla baş etme kapasitesinin yaratılması ve desteklenmesi hedeflenmektedir. Bunun için, zarar görmüş işyerlerinin mali borçlarının ertelenmesi ve destek kredileri yaratılması gerekir.

Sonuç

Ulus Tarihi Kent Merkezi barındırdığı işlevler ve süregelen mekânsal dokusuyla Ankara'nın tarihsel kimliğinin değerli bir parçasıdır. Kullanıcıları olan alt gelir grupları alanın sunduğu merkezi işlevlere karşı duyarlıdır. Kullanıcıların, konut, çalışma ve alışveriş alanları arasında seçenek üretilmediği ve alanda dönüşüm ve korumaya yol açmadığı görülmektedir. Üst gelir gruplarının sermaye dolaşımını dolayısıyla merkez fonksiyonlarını çekebilme yetisinin aksine, düşük gelir gruplarının yere gömülü yapısı ve kısıtlı hareketliliği nedeniyle tarihi iş alanlarının varlığı hem kentsel mekan hem ekonomi hem de sosyal yapı açısından önem taşımaktadır.

Tarihi iş alanları kentlerin eski merkezleri içinde kalan ve kent kimliğini tanımlayan öğelerdir. Eski kent merkezleri mekânsal yapısı, sosyo-ekonomik koşulları ve barındırdıkları iş faaliyetleri nedeniyle afete açık hale gelmektedir. Tarihi kent merkezlerinde işin sınırlı pazar olanakları ve sınırlı iktisadi koşulları nedeniyle de afet sonrası süreçte karşılaştıkları sonuçlar ağır olmaktadır. İyileştirme sürecindeki sıkıntılar nedeniyle tarihi

alandaki yer seçmiş işin çöküşü mekânsal niteliklerin yitirilmesini hızlandırmaktadır.

Geleneksel iş çevresine ev sahipliği yapan Ulus Tarihi Kent Merkezi'nin karşılaştığı yangın deneyimi, tarihi alanlarda yer alan işyerlerinin nüfus yoğunluğu yaratması ve tehlikeli kullanımlara ev sahipliği yapması nedeniyle alanın risklerine katkı koyduğunu göstermiştir. Bir yandan, kentin alt gelir grupları düşük hareketliliği ve yere gömülü ilişkileri nedeniyle alanla bağımlı bir ilişki kurup ekonomik canlılığı yaratırken, diğer yandan sınırlı sermaye birikimi ve yetersiz kurumsal kapasite alanda gerekli müdahalenin yapılmasını ertelemiş ve tıkanmış bir kent parçası yaratmıştır. Tarihi çarşıdaki işyerleri için kapanma veya yer değiştirme afetini tetiklediği bir seçenek olduğundan, bu alanın bağımlı ilişkilerinin kopması ve geleneksel iş merkezi fonksiyonunun kaybı sorunları doğacaktır. Buradaki işyerleri alanın korunmasına katkı vermektedir. Bu nedenle, kamusal sorumluluk adına yerel yönetimlerin tarihi çarşılar için kapsamlı bir afet yönetimi anlayışı geliştirmesi beklenir. Yapılan çalışma, tarihi kent merkezlerinde kırılganlıkları oluşturan etmenlerin neler olduğunu ve afet yönetiminin nasıl ele alınması gerekliliğine yönelik bir politika önerisi ortaya koymaktadır. Takip eden çalışmalarla, tarihi alanların farklı afet türlerinden nasıl etkilendiği araştırılmalı, tarihi alanlarda zarar gören işyerlerinin nasıl bir iyileşme süreci yaşadığı ve bunun bir parçası olarak nasıl bir yer seçim kararı aldıkları incelenmelidir. Böylece, yerel yönetimlerin afet yönetiminde izleyecekleri politikaların somutlaşmasına katkı konulabilecektir.

Extended Abstract

An Overview on Vulnerability and Disaster Management of Historical City Centers: The Case of Ankara Saraclar Street Fire

*

Ezgi Orhan
Çankaya University

One of the main problems of historical urban areas is natural, human or technological disasters. The concern on conservation of cultural heritage was taken into agenda after the end of the Second World War; and with the initiations of UNESCO, principals related to protection and rehabilitation of cultural heritage were identified. Disaster management approaches for protection of cultural heritage has been developing with contributions at international level since Hague Convention (1954). Particularly, UNESCO World Heritage Committee accepted the Strategy for Risk Reduction at World Heritage Properties and identified the policies addressing disaster risk reduction. The international framework put forward the need for identification of underlying risk factors and policies to reduce them. Additionally, UN Secretary-General for Disaster Risk Reduction is committed to coordinate international efforts in disaster risk reduction. As a significant policy document accepted at international level, Hyogo Framework for Action 2005-2015 underlined that culturally important lands and structures should be protected and strengthened through proper design, retrofitting and re-building. Also, Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015 – 2030 determined cultural heritage as priority areas by claiming that “it is important to systematically evaluate, record, share and publicly account for disaster losses and understand the economic, social, health, education, environmental and cultural heritage impacts, as appropriate, in the context of event-specific hazard-exposure and vulnerability information”. In this respect, this study aims to develop a policy

guideline for disaster management of business districts in historical centres with respect to the fire event realized in the Saraclar Street of Ulus historical city centre of Ankara on February 21, 2012. The fire affected directly 7 small firms operating in the area, leaving more than 100 people unemployed and causing a cost of damage for approximately 20 million Turkish Liras.

Departing from the disaster in Ulus city centre and following experience, the study focuses on the factors that affect urban vulnerability and the development of disaster mitigation strategies for historical business districts. The study combines the case of Saraclar Street fire and the literature on conservation of cultural properties, urban vulnerability, business continuity and disaster management in historical urban settings. The main argument of the study is that as well as the problems caused by the physical and spatial characteristics of historical city centres, the problems led by the business activities contribute to the urban risk production. Planning history of the area was investigated in order to explain the formation of spatial pattern, socio-economic structure, and business activity; and the factors that contribute to the production of urban vulnerability were analysed.

The affected street is a part of the historical business district that houses a traditional spatial layout and urban pattern as well as building stock. The poor quality and construction material of buildings, narrow streets and inadequate infrastructure increased the risks of the area. Additionally, it is shown that the area was planned as historical conservation zone but subjected to a deterioration process in time since the area used to serve to those from lower socio-economic status. Thus, the users of the area having a limited regeneration capability and inadequate institutional capacity of local governments and decision-makers contributed to the risks of the area. In addition to the decline of the historical centre, the businesses operating in the historical centre have constructed vulnerabilities through their business characteristics and attracting clients to the area. These factors contributed to the vulnerability of historical site that suffered from the damage in urban pattern, closure or relocation of businesses, increase in poverty of lower socio-economic groups, and loss of urban identity.

This investigation asserted that spatial structure produces vulnerability factors with respect to the problems related with building order, accessibility and infrastructure; the determinants of vulnerability of socio-economic structure relate with the user characteristics of historical city centre and limited regeneration capacity of economic and political order; and busi-

ness operations increase vulnerability of historical centres due to their business characteristics and user attraction nature. Accordingly, disaster management policies addressing to historical city centres are proposed with respect to the conservation of historical sites and continuity of economic activity. Consequently, at first, mapping and documentation studies are required to prepare a base map for prioritisation and intervention, and to analyse and categorise the land-uses and buildings that contain hazardous and explosive contents. Secondly, the steps of mitigation planning are to be applied as determination of hazards; making urban development decisions; setting the codes for conservation and development; detecting intervention opportunities in case of emergencies; designing neighbouring relations; figuring out the social vulnerability factors; increasing awareness among local businesses, users, and local community; and supporting participation among actors such as local firms, NGOs, local governments, and academia to make the mitigation plans as collaborative products. Thirdly, prioritisation policies should be handled to determine the sites that necessitates the allocation of investments and resources urgently; to detect the historical buildings under the destruction risk by retrofitting; to limit the functioning of the businesses operating with hazardous materials; to retrofit public service buildings such as schools, hospitals, and museums; and to make the lifeline systems resistant against disasters. Fourthly, governments need to have adequate source and staff to intervene an emergency in the historical sites. And finally, following a disastrous event, recovery policies are initiated to keep the businesses in the historical area in order to sustain the economic vitality and urban identity; to direct the economic activities to proper locations along with the proposed central district development; and to create a coping capacity for further disasters by financial tools such as credits and loans.

Kaynakça/References

- ABB - Ankara Büyükşehir Belediyesi (2005). 14.01.2005 tarih ve 210 sayılı Ankara Büyükşehir Belediyesi Belediye Meclisi Kararı, Ankara.
- Alesch, D.J., Holly, J.N., Mittler, E. ve Nagy, R. (2001). Organizations at Risk: What Happens when Small Businesses and Not-for-Profits Encounter Natural Disasters. Small Organizations Natural Hazards Project, First Year Technical Report. University of Wisconsin-Green Bay. The Public Entity Risk Institute, Fairfax, VA.

- Amin, A. (1999). An institutional perspective on regional economic development. *International Journal of Urban and Regional Research*, 23, 265-78.
- Balamir, M. (2007). Risk Yönetimi ve Yerel Yönetimler, Afet Risk Yönetimi, N. Erkan, vd. (Der.) *Risk Azaltma ve Yerel Yönetimler*, İstanbul: Marmara Üniversitesi ve Dünya Bankası.
- Bolin, R. ve Stanford, L. (1998). *The Northridge Earthquake: Vulnerability and Disaster*. London: Routledge.
- Cengizkan, A. (2006). 1957 Yücel-Uybadin İmar Planı ve Ankara şehir mimarisi. T. Şenyapılı (Der.) *Cumhuriyet'in Ankara'sı* içinde. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Cengizkan, A. (2004). *Ankara'nın ilk planı: 1924-25 Lörcher planı*. Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Chang, S.E. ve Falit-Baamonte, A. (2002). Disaster Vulnerability of Businesses in the 2001 Nisqually Earthquake. *Environmental Hazards*, 4, 59-71.
- Dahlhamer, J.M. ve Tierney, K.J., (1998). Rebounding from Disruptive Events: Business Recovery Following the Northridge Earthquake. *Sociological Spectrum*, 18, 121-141.
- Dietch, E.A. ve Corey, M. (2011). Predicting long-term business recovery four years after Hurricane Katrina. *Management Research Review*, 34(3), 311-324.
- Dinçer, İ. (2012). Kültür mirasının korunmasında 'risklere hazırlık' kavramının gelişimi. *Mimarlık*, 364, 56-59.
- Erkal, F., Kırıl, Ö. ve Günay, B. (2005). Ulus tarihi kent merkezi koruma ıslah imar planı: 1986-2006 koruma planından yenileme planına. *Planlama*, 2005,4, 34-49.
- Günal, İ. (2006). Ankara tarihi kent merkezinde planlama deneyimi. *Planlama*, 2006/4, 147-151.
- Günay, B. (2005). 1/1000 ölçekli Ulus Tarihi kent merkezi koruma ıslah imar planı'na ilişkin açıklamalar. 21 Ağustos 2017 tarihinde <http://v3.arkitera.com/v1/gundem/ulus/yazi3.htm> adresinden erişildi.
- Günay, B. (2006). Ankara çekirdek alanının oluşumu ve 1990 nazım planı hakkında bir değerlendirme. T. Şenyapılı (Der.) *Cumhuriyet'in Ankara'sı* içinde. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Hewitt, K. (1983). *Interpretations of Calamity: From the Viewpoint of Human Ecology*. London: Allen and Unwin.
- Keskinok, Ç. (2010). Urban planning experience of Turkey in the 1930. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 27(2), 173-188.
- Nigg, J. M. (1995). Business disruption due to earthquake-induced lifeline interruption. Preliminary Paper No. 220. Disaster Research Center, University of Delaware, Newark, DE.
- NTV haber sitesi (2012). Ankara'nın tarihi çarşısında yangın. 21 Ağustos 2012 tarihinde <http://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/ankaranin-tarihi-carsisinda-yangin,s5CqX9NnhkCVRqU5BRUaPQ> adresinden erişildi.
- Pine, J.C. (2009). *Natural hazard analysis: Reducing the impact of disasters*. Boca Raton: CRC Press.

- Powell, F. ve Harding, A. (2009). Business recovery and the rebuilding of commercial property. A. Harding (Der.) *Shaken up: Proceedings of a workshop on recovery following the gisborne earthquake* içinde (s. 38–59). Opus International Consultants Ltd., Lower Hutt.
- Scott, A.J. (1988). *New industrial spaces: Flexible Production, Organisation and Regional Development in North America and Western Europe*. London: Pion.
- Storper, M. (1997). *The Regional world: Territorial development in a global economy*. New York: Guilford Press.
- Şahin Kadakal, P. ve Ubay Tönük, G. (2016). Tarihi çevreleri koruma sürecinde yaşanan fiziksel ve sosyo-kültürel değişim, Ankara-Ulus Tarihi Kent Merkezi İstiklal Mahallesi örneği. Uğurlar, A. vd. (Der.), *Seksen Sonrası Mekan ve Planlama* içinde. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Tankut, G. (1993). *Bir başkent'in imarı*. İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Tierney, K.J. (1994). Business Vulnerability and Disruption: Data from the 1993 Midwest Floods, 41st North American Meetings of the Regional Science Association International, Niagara Falls, Ontario, Kasım 16-20, 1994.
- Tierney, K.J. (1997). Business Impacts of the Northridge Earthquake. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 5(2), 87-97.
- Tierney, K.J. ve Webb, G.R. (2001). Business vulnerability to earthquakes and other disasters. Preliminary Paper No. 320. Disaster Research Center, University of Delaware, Newark, DE.
- Tunçer, M. (2013). Ankara tarihi kent merkezi yenileme alanı koruma planı, niteliği ve iptaline ilişkin gerekçeler. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 10-34.
- UNESCO web sitesi (2017). Reducing Disaster Risk at World Heritage Properties. 21 Ağustos 2017 tarihinde <http://whc.unesco.org/en/disaster-risk-reduction/> adresinden erişildi.
- UNISDR (2005). Hyogo Framework for Action 2005-2015: Building the Resilience of Nations and Communities to Disasters, World Conference on Disaster Reduction, Kobe, Hyogo, Japonya, 18-22 Ocak 2005.
- UNISDR (2015). Sendai framework for disaster risk reduction 2015-2030, Third UN world conference on disaster risk reduction (WCDRR), Sendai, Japonya, 18 Mart 2015.
- Wasileski, G., Rodrigues, H., ve Walter, D. (2011). Business closure and relocation: A comparative analysis of the Loma Prieta Earthquake and Hurricane Andrew. *Disasters*, 35(1): 102-129.
- Webb, G.R., Tierney, K.J. ve Dahlhamer, J.M. (1999). Businesses and disasters: Empirical patterns of unanswered questions. Preliminary Paper No. 281. Disaster Research Center, University of Delaware, Newark, DE.
- Webb, G.R., Tierney, K.J. ve Dahlhamer, J.M. (2002). Predicting long-term business recovery from disaster: a comparison of the Loma Prieta earthquake and Hurricane Andrew. *Environmental Hazards*, 4(2), 45–58.
- Orhan, E. (2013). Politik yeniden yapılanmada kamu binalarının mekansal organizasyonu: Başkent Ankara örneği, 4. *Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu*

- Bildiriler Kitabı*, s.283-299. KBAM (Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı) ve Mersin Üniversitesi, Mersin, 28-30 Kasım 2013.
- Orhan, E. (2015). The consequences of security cognition in post-disaster urban planning practices in the case of Turkey. *Natural Hazards*, 76(1), 685-703.
- Orhan, E. (2016). Reading urban vulnerabilities through urban planning history: An earthquake prone city case from Turkey. *METU JFA*, 33(2), 139-159.
- Zhang, Y., Lindell, M.K., ve Prater, C.S. (2009). Vulnerability of community businesses to environmental disasters. *Disasters*, 33(1), 38-57.

Dr. Ezgi Orhan Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nü 2007 yılında bitirdi. 2012 yılında ise ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden doktora derecesini aldı. 2007-2012 yılları arasında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde araştırma görevlisi ve 2012-2015 yılları arasında Pamukkale Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde Yardımcı Doçent olarak çalıştı. 2015'ten beri Çankaya Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde Dr. Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır. Afet yönetimi ve planlaması üzerine tanınmış uluslararası dergilerde makaleleri yayınlanmıştır. Temel araştırma alanları afet yönetimi, işyeri coğrafyası ve planlama kuramlarıdır.

Dr. Ezgi Orhan graduated from the Department of City and Regional Planning at Middle East Technical University Faculty of Architecture in 2007. She received her PhD degree from the Department of City and Regional Planning at METU in 2012. She worked as a research assistant between 2007 and 2012 at METU Department of City and Regional Planning, and as assistant professor between 2012-2015 at Pamukkale University Department of City and Regional Planning. She has been currently teaching at Cankaya University Department of City and Regional Planning as assistant professor since 2015. She published several articles on disaster management and planning in international journals. Her main research interests are disaster management, business geography, and planning theory.

E-mail: ezgiorhan@cankaya.edu.tr

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Orhan, E. (2018). Tarihi kent merkezlerinin kırılganlığı ve afet yönetimi üzerine bir değerlendirme: Ankara Saraçlar Sokağı yangını örneği. *İDEALKENT – Kent Araştırmaları Dergisi*, 23, 189-215.

Engelsiz Kent: Görme Engelli Bireylerin Kentlerde Yaşadıkları Problemler

*

H. İrem Özteke Kozan
N. Erbakan Üniversitesi

Hasan Bozgeyikli
Erciyes Üniversitesi

Şahin Kesici
N. Erbakan Üniversitesi

Öz

Bu araştırmanın amacı, kentlerde yaşayan görme engelli bireylerin çevresel anlamda yaşadıkları problemlerin ortaya konulmasıdır. Bu amaçla, kentlerde çeşitli alanlarda problemler yaşayan görme engelli bireyler bu araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı araştırmaya çeşitli düzeylerde görme engeli bulunan toplam on dört birey katılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunun oluşturulmasında kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Verilerin toplanmasında önceden hazırlanan geçerliği ve güvenilirliği sağlanan yarı yapılandırılmış görüşme formundan yararlanılmıştır. Verilerin analizinde ise betimsel ve içerik analizi kullanılmıştır. Araştırma temalarının belirlenmesinde betimsel analiz yöntemi kullanılmış ve beş tema oluşturulmuştur. Bu temalar, toplu ulaşım, park ve spor alanları, ortak kullanım alanları, resmi daireler ve hastaneler şeklinde oluşturulmuştur. Her temaya ait kategoriler ise içerik analizi yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, görme engelli bireylerin toplu ulaşımında en çok yaşadıkları problemler otobüslerde ve duraklardaki sesli sistemin olmamasıdır. Görme engelli bireylerin park ve spor alanlarında en çok yaşadıkları problemler sarı çizgiler, rampa ve tümsekler ile güvenlidir. Görme engelli bireylerin ortak kullanım alanlarında en sık yaşadıkları problemler temizlik problemi iken resmi dairelerde sesli ATM ve imza konusunda sıkıntı çekmektedirler. Hastanelerde ise bağımsız hareket, binaların fiziksel imkanları, kalabalık ve diğer insanların tutumları konusunda sıklıkla problem yaşarken, en çok hastanelerde kendilerine görevli yardımcı almak istemektedirler. Elde edilen sonuçlar ilgili alan yazın doğrultusunda tartışılmış ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Görme engelli, kent yaşamı, engelsiz kent, çevresel problem, ulaşılabilirlik

Unimpaired City: Problems of Visually Impaired People in City Life

*

H. İrem Özteke Kozan
N. Erbakan University

Hasan Bozgeyikli
Erciyes University

Şahin Kesici
N. Erbakan University

Abstract

Aim of current study is to reveal the environmental problems in cities via qualitative method. For that purpose, study group consists of visually impaired people have problems in towns. Fourteen visually impaired people participated into study. Moreover, snowball sampling was used in current study. In data collection, semi-structured interview form was used. Reliability and validity was provided before collecting data. In analyzing data, descriptive and content analysis was used, themes and categories were created. These themes were difficulties in public transportation, park and sports areas, common use areas, state offices and hospital. In accordance to these themes, categories were created via content analysis. Participants reported that they mostly have problems regarding to voice systems in buses and stops. They generally need to ask someone to learn the stop or bus name. In parks and sport areas they generally have problems related to yellow lines, ramps and security. In common use areas, they suffer from cleaning and in state offices they complain about ATM systems and signing the documents. For the last theme –hospitals- participants mostly have problems regarding others' attitudes, physical structure of building and crowd. Their suggestions for hospital generally focus on providing an officer to help them during their hospital visit. Findings were discussed and suggestions were given in line with results.

Keywords: Visually impaired, city life, unimpaired city, environmental problems, accessibility.

Giriş

Endüstrileşme ile birlikte hızla büyüyen kentler, giderek plansız bir şekilde yapılanmaya başlamış ve bu da kentlerdeki bireylerin yaşamlarını giderek güç hale getirmiştir. Herhangi bir engel grubuna dâhil olmayan bireylerin bile yaşamları plansız ve çarpık kentleşme ile problemlere yol açarken, engelli bireylerin yaşamları plansız kentleşme ile giderek zorlaşmaktadır (Bekci, 2012). Mobilya, konut ya da çevre tasarımıyla kaynaklanan uygulamalar özellikle engelli bireylerin yaşam kalitesinin düşmesine yol açabilmektedir (Çınar, Arslan, Öztürk ve Bülbül, 2015, s.330). Engelli bireylerin de diğer bireylerden kendilerini farklı hissetmeden diğerleri ile eşit şekilde kentsel yaşamdan faydalanabilmesi önem taşımaktadır çünkü onların da kentsel yaşama katılma hakkı vardır (Şat ve Göver, 2017, s.527). Ülkemizde (Bekci, 2012; Çınar vd., 2015; Kaplan ve Öztürk, 2004; Uslu ve Shakouri, 2014) ve uluslararası alan yazındaki (Beverley, Bath ve Booth, 2004; Bromley, Matthews ve Thomas, 2007; Rimmer, Riley, Wang, Rauworth ve Jurkowski, 2004) araştırmalar incelendiğinde çeşitli engel grubuna sahip bireylerin kent yaşamında yaşadıkları problemler ele alınmıştır. Bu çalışmada da görme engelli bireylerin kent yaşamında özellikle ulaşım, park ve bahçeler, ortak kullanım alanları, resmi daireler ve hastanelerde yaşadıkları problemler ve çözüm önerileri kendi görüşleri doğrultusunda incelenmektedir. Her ne kadar kent yaşamının düzenlenmesinde çeşitli tasarı ve raporlar hazırlanmış ve yayınlanmış olsa da görme engellilere yönelik düzenlenen kent kurallarının uygulanabilirliği konusunda bazı sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu anlamda bu araştırma özellikle görme engeline sahip bireylerin yaşadıkları problemleri ve çözüm önerilerini nitel araştırma yöntemi kullanılarak ele alması açısından alan yazında önemli bir yere sahiptir.

Görme Engelli Bireyler ve Kentlerde Yaşadıkları Problemler

Sağlık ve sosyal hizmetlerde eşitsizlik ve yetersizliklerin azaltılmasında bilgiye ulaşma en önemli anahtardır. Ancak bilgiye her zaman ulaşmamakta ya da belli grup bireylerin ihtiyaçları karşılanamamaktadır. Bu gruplardan biri de görme engelli bireylerdir (Beverley, vd., 2004). Engelliler kent mekânlarını kullanırken ve kent içi yolculuklarında fiziksel, psikolojik ve ekonomik engellerle karşılaşabilmektedirler. Erişebilirlik ve hareketlilik gereksinimleri bağlamında engellilerin karşılaştığı fiziksel

engeller diğer bireylerin karşılaştıklarından çok daha fazladır ve bu sorunun çözümü en önemli gereksinimlerden biri olmalıdır (Kaplan ve Ulvi, 2009, s. 1483). Tüm insanlar için kentlerin yaşanırılığı önemlidir ancak engelli bireyler için engelsiz ve ulaşılabilir kent çok daha büyük önem taşımaktadır (Çakır Sümer, 2015).

Diğer engel grupları içinde incelendiğinde, görme engellilerin hayatlarını diğerlerinden daha bağımsız bir şekilde yürütebilmeleri için daha fazla desteğe ihtiyaçları vardır (Aydın, 2012, s. 94). Görme kaybı kişinin çevresinde hareket etmesini, yeni çevreleri tanımasını ve kamu taşıtlarını kullanımını sınırlandırmaktadır. Görme engelli bireylerin sosyal yaşamlarında kendi günlük işlerini yapabilmeleri evden okula ya da markete vb. yerlere gidebilmeleri önemlidir. Özellikle trafikte gerekli temel becerileri bilmeleri de gereklidir. Çünkü bu durum engelli bireylerin toplum içinde bağımsız hareket etmesine yardımcı olacaktır (Çakmak, 2011, s. 95).

Görme engellilerin kent yaşamında en çok yaşadıkları problemler incelendiğinde bunlar trafikte, kaldırımlarda ya da kent mobilyalarında (Şat ve Göver, 2017) kendini göstermektedir. Kentler çoğunlukla taşıtların hızlı hareket etmesine imkân sağlarken özellikle toplu taşıma araçları da görme engelli bireylere büyük problemler yaşatmaktadır. Engellilere göre tasarlanmayan alt ve üst geçitler de engelli bireylerin toplum hayatına katılmalarına engel olmaktadır. Bunun yanı sıra kaldırım yükseklikleri, rampalar ve kaldırım üzerinde yer alan mobilyalar ile park eden araçlar da kaldırımlarda görme engellilere kent yaşamında birçok zorluk oluşturmaktadır (Şat ve Göver, 2017). Engelli bireyler kent içinde yaşadıkları problemler nedeniyle, ayrıca kurumların ve binaların uygun yapılmaması sebebiyle de birçok zorlukla karşılaşmaktadır (Yılmaz ve Özservet, 2013). Eğitim perspektifinden bakıldığında ise, üniversite eğitimi almaya hak kazanmış görme engelli öğrencilerin diğer görme engellilere göre daha çeşitli bilgiye ihtiyaçları vardır. Özellikle kütüphaneler görme engelli öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte düzenlenmelidir ve bu öğrencilerin de bilgi kaynağına erişimine imkan tanınmalıdır (Aydın, 2012). Görme engelli öğrencilerin problemleri en aza indirgenmesinin öğrenme sürecine katkısı da tartışılmazdır (Pirgon ve Babacan, 2013).

Engellilere yönelik tasarım konusunda yaşanan en büyük sıkıntılardan biri normal bireylerin engelli ihtiyaçları ile ilgili deneyim eksikliğidir. Örneğin bir otel odasının elektrik anahtarı yüksekliğinde yapılacak küçük bir değişiklik normal birey için pek bir şey ifade etmezken engelli

birey için çok önemli olabilmektedir (Pehlivanoglu, 2012). Her ne kadar kanun ve yönetmeliklerde engelli hakları ve kent yaşamı planlarının standart ölçüleri belirtilmiş olsa da özellikle uygulama alanında birçok problemler yaşanabilmektedir. Ayrıca bazı büyük şehirlerde bu uygulamaların bir kısmına yer verilmiş olsa da her kentte bu uygulamalar yürütülmemektedir. Özetle, bu araştırmanın amacı, görme engelli bireylerin kent yaşamında yaşadıkları problemleri nitel araştırma yöntemi ile ele alarak bu problemlere dikkat çekmek ve çözüm önerileri sunmaktır.

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan olgu bilim kullanılmıştır. Olgu bilim yöntemi nitel araştırma, gözlem görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu Konya, Elazığ, Eskişehir ve Mersin, Ankara gibi Türkiye'nin farklı illerinde yaşayan görme engelli bireyler oluşturmaktadır. Çalışma grubu farklı düzeylerde görme engeli bulunan 14 görme engelli bireylerden oluşmaktadır. Araştırmada kullanılan örnekleme yöntemi kartopu örneklemedir. Kartopu örnekleme, nitel araştırmalarda veri toplamada süreç ilerledikçe elde edilen isimlerin veya durumların tıpkı kartopu gibi büyüyerek devam ettiği bir örnekleme yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Tekniği

Araştırmada verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme formunun oluşturulduğu ilk aşamada öncelikle alan yazın taraması yapılarak görme engellilerin kent yaşamında sıklıkla karşılaştıkları sorunlar belirlenmeye çalışılmıştır. Buna bağlı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Görüşme formunun geçerliğini sağlamak üzere form, Özel Eğitim ile Rehberlik ve Danışma alanında doktora derecesine sahip beş öğretim üyesi tarafından değerlendirilmiştir. Uzman görüşleri kapsamında form üzerinde gerekli düzenleme ve değişiklikler yapılmıştır. Daha sonra pilot

uygulama yapılmıştır. Pilot uygulama da kent yaşamında problem yaşayan görme engelli bireylerle yürütülmüştür. Alınan geri bildirimler doğrultusunda görüşme formu son şeklini almıştır.

Verilerin Toplanması

Verilerin toplanmasında gönüllü katılım esas alınmıştır. Ayrıca katılımcılara toplanan bilgilerin gizli kalacağı ve kimliklerinin gizli tutulacağı bilgisi verilmiştir. Veriler, görüşme formu aracılığı ile toplanmıştır. Görüşmeler yaklaşık 20-25 dakika civarında sürmüştür.

Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Verilerin analiz edilmesinde betimsel analiz ve içerik analizi tekniğinden yararlanılmıştır. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulur ve betimsel bir yaklaşımla fark edilemeyen kavram ve temalar bu analiz sonucu keşfedilebilir. Bu amaçla toplanan verilerin önce kavramsallaştırılması daha sonra da ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde düzenlenmesi ve buna göre veriyi açıklayan temaların saptanması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Katılımcıların görüşleri formlar aracılığı ile toplanarak verilerin analizi kısmında her bir katılımcı formu birden başlanarak kodlanmıştır. Görme engelli bireylerin kent yaşamında yaşadıkları problemler ve çözüm öneriler hem betimsel analiz hem de içerik analizi kullanılarak tema ve kategoriler şeklinde düzenlenmiştir. Tema ve kategorilere ilişkin örnek görüşlere ise bulgular kısmında yer verilmiştir.

Bulgular

Görme engelli bireylerin kentlerde yaşadıkları problemler ve çözüm önerilerine yönelik olarak elde edilen sonuçlar betimsel analiz yöntemi ile analiz edilerek beş tema oluşturulmuştur. Bu temalar, toplu ulaşım, park ve spor alanları, ortak kullanım alanları, resmi daireler ve hastaneler şeklinde oluşturulmuştur. Her temaya ait kategoriler ise içerik analizi yöntemi kullanılarak oluşturulmuş ve aşağıdaki tablolarda örnek görüşlerle birlikte yer almaktadır. Ayrıca katılımcılardan elde edilen görüşler her bir tema altında hem yaşanan problemler hem de çözüm önerileri olmak üzere iki şekilde incelenmiştir.

Toplu Ulaşım teması

Toplu ulaşım temasına ait yaşanan sorunlar incelendiğinde otobüs ve duraklarda yaşanan sıkıntılar, yer bulma, sistemlerin çalışmaması ve bilinçlenme olmak üzere beş kategori oluşturulmuştur. Çözüm önerilerine yönelik olarak ise, sesli sistem, durakta sesli sistem, fosforlu işaret, bilinçlendirme, akıllı telefon uygulaması, şoför eğitimi ve bilgi kartı olmak üzere kategoriler belirlenmiştir.

Tablo 1. Toplu ulaşım temasına ait kategoriler ve örnek görüşler

Yaşanılan problemler	
Kategori	Örnek görüş
Otobüs (7 katılımcı)	“Otobüslerde hangi durağa geldiğimizi bilememek bizim için çok büyük bir sıkıntı. Bindüğümüzde şoförden rica ediyoruz. Onlar da bazen unutuyorlar durağı kaçırıyoruz.” (K1) “Otobüs durağa yaklaşırken hangi durağa geldiğimizi bilmiyoruz. Sürekli ya yanımızda biri oluyor ya da şoföre sormak zorunda kalıyorum.” (K4)
Durak (5 katılımcı)	“Bazı duraklarda akıllı ekranlar var ancak bir duraktan bir sürü otobüs geçiyor. O duraktan hangi otobüs geçtiğini bilemiyoruz. Bazı büyük şehirlerde var diye duyuyorum.” (k5)
Yer bulma (3 katılımcı)	“Yer bulma konusunda çok sıkıntı yaşıyorum. Engellilere yer verilmiyor.” (K6) “Bizler için ayrılan yerlere başka insanlar oturuyor. Yer bulamıyorum.” (E6)
Sistemlerin çalışmaması (2 katılımcı)	“Otobüslerde sesli sistem var ama hep cihaz bozuk. Şoförler rahatsız olduğu için kapatıyor da olabilir. Sistemlerin işlevselliği yok.” (E5)
Bilinçlendirme (1 katılımcı)	“Otobüslerde sistem çalışsa bile diğerleri sıkıntı yapıyor. Bu yüzden şoför kapatıyor.” (E5)
Çözüm önerileri	
Kategori	Örnek görüş
Sesli sistem (Otobüslerde) (11 katılımcı)	“Otobüslerde sesli sistem olması gerekir. Bazı şehirlerde var ancak her yerde yok. Hangi durağa geldiğimizi söyleyen sesli sistem olması gerekir.” (K1) “Otobüs duraklarına geldiğimizi söyleyen sesli anons sistemleri kurulabilir. Bu çok gerekli bizim için.” (E2)
Duraklarda sesli sistem (5 katılımcı)	“Bazı duraklarda akıllı durak sistemleri var. Bu durakların yanına barkodlar konulabilir. Bu şekilde otobüsün gelmesine kaç dakika kaldığını öğrenebiliriz.” (K8)
Fosforlu işaretler (1 katılımcı)	“Az görenler için otobüs numarasını yazısını görebileceği fosforlu ve büyük puntolu yazı işaretleri kullanılabilir.” (K2)
Bilinçlendirme (4 katılımcı)	“Halkın bilinçlenmesi gerekiyor. Yardımcı olup yer vermiyorlar. Olanlar var elbette. Ama insanların engelli bireylere yönelik tutumları konusunda mutlaka bilinçlenmeleri gerekir.” (E2)
Akıllı telefon	“Akıllı telefon uygulamaları güzel olur. Özel bir sistem olabilir. Otobüs

uygulaması (1 katılımcı)	geliyor. Şu kadar dakika kaldı gibi söyleyebilir. Durak kalabalıkça biri söyleyebilir ama her zaman durakta birilerini bulamayabilirsiniz.” (E3)
Şoför eğitimi (1 katılımcı)	“Şoförlere belli eğitimler verilerek durağa geldiğinde engelli birey gördüğünde durup seslenebilir. Bana hem daha insancıl hem daha basit ve ucuz geliyor. Bazı ülkelerde bunu yapıyorlar. Bu bana çok makul gelmişti.” (E3)
Bilgi kartları (1 katılımcı)	“Bazı ülkelerde taksilerin kapılarının iç kısımlarında bilgi kartları var Brail alfabesi ile yazılmış. İstanbul’da bu var. Tüm kentlerde de yaygınlaştırılabilir.” (E3)

Park ve spor alanları teması

Park ve spor alanları temasında yaşanan problemlere yönelik olarak, sarı çizgi, güvenlik, kaldırım, yapıştırılmış sarı çizgiler, rampa/tümsek, şehir planı, yazıların büyüklüğü, spor mekânlarına erişim, uygulanabilir olmak üzere bazı kategoriler belirlenmiştir. Çözüm önerilerine yönelik olarak ise, sarı çizgi uygulamaları, işaret sistemi, bilinçlendirme, şehir planı, akıllı/dokunmatik harita, sesli spor aleti/levha şeklinde kategoriler oluşturulmuştur.

Tablo 2. Park ve spor alanları temasına ait kategoriler ve örnek görüşler

Yaşanılan problemler	
Kategori adı	Örnek görüş
Sarı çizgi (2 katılımcı)	“Sarı çizgiler çok yetersiz. Bir yere kadar takip edebiliyorsunuz. Sonrası kalbinin götürdüğü yere git misali. Parklarda yok bile. Görme engelliy-seniz gidemezsiniz bile tek başınıza.” (K1)
Güvenlik (2 katılımcı)	“Bazı parklarda açık alanlar var. Biz yürürken bu çukur ve açık alanla-ra düşebiliriz” (K2)
Kaldırım engelleri (3 katılımcı)	“Kaldırıma çok araba park ediyor. Esnaf masa, sandalye koyuyor. Kaldırımlar zikzaklı. Labirent gibi. Direkten iki metre sonra ağaç var. Normal insanlar bile yürürken zikzak çizmek zorunda kalıyor.” (E2)
Yapıştırılmış sarı çizgi (1 katılımcı)	“Sarı çizgiler yapıştırıldığı için bazen onlar kalkıyor kışın da zor oluyor kayıyor.” (K3)
Rampa/tümsek (3 katılımcı)	“Parklarda rampalar var ancak normal insanlar bile yürüyerek çıkamı-yor biz nasıl çıkalım?” (E1)
Şehir planı (1 katılımcı)	“Özellikle şehir planı ile ilgili düzenlemeler yapılmalı, çünkü her ne kadar bazı standartlar olsa da şehir planları buna izin vermiyor” (E3)
Yazıların büyüklüğü (1 katılımcı)	“Ben az gördüğüm için yazıların puntosu bana küçük geliyor zaten az gördüğüm için sıkıntı yaşıyorum” (K7)
Spor mekânlarına erişim (1 katılımcı)	“Mesela ben görme engelliyim ama yüzmeye gitmek istiyorum. Spor salonuna gitmek istiyorum. Maalesef gerekli düzenlemeler olmadığı için gidemiyorum.” (K8)
Uygulanabilirlik (1 katılımcı)	“Bazı dükkanların önünden sarı çizgi geçiyor. Belediye de buna yaptı-rım uyguluyor ceza keseceğim diyor. Ancak fayda etmiyor. Yine kaldı-rımlara dükkanlar sandalye masa koyuyor. Yani işlevsellik uygulanabi-

	lirlik yok." (E5)
Çözüm önerileri	
Kategori	Örnek görüş
Sarı çizgi (6 katılımcı)	"Parkların birçok yerine sarı çizgiler konulabilir" (K4)
İşaret sistemi (2 katılımcı)	"Mesela parklarda lavaboyu, mescidi gösteren işaretler konulabilir" (K2)
Bilinçlendirme (2 katılımcı)	"Görme engelliler için bastonla yürüyüş yolunu herkes kullandığı için insanlar bilinçlendirilmelidir." (E2)
Şehir planı (2 katılımcı)	"Her ne kadar görme engelliler için bazı düzenlemeler kentlerde yapılırsa da şehir planlarında düzenlemelere gidilmelidir." (E3)
Akıllı/dokunmatik harita (1 katılımcı)	"Park ve bahçelerde dokunmatik ya da sesli harita olması lazım." (E3)
Sesli spor aleti/levha (1 katılımcı)	"Spor aletleri seslendirilebilir. Sesli spor aletleri konulabilir. Böylece parklarda bizler de spor yapabiliriz." (K8)

Ortak kullanım alanları teması

Ortak kullanım alanları temasında yaşanan problemlere yönelik olarak duvarlar, temizlik, cinsiyet işareti ve yer göstergesi olarak bazı kategoriler belirlenmiş olmakla birlikte 7 katılımcı ortak kullanım alanlarında problem yaşamadığını belirtmiştir. Çözüm önerileri konusunda ise Brail alfabesi, fiziksel koşullar, temizlik ve navigasyon uygulaması olmak üzere kategoriler belirlenmiştir. 4 katılımcı ise çözüm önerisi noktası fikri olmadığını ifade etmiştir.

Tablo 3. Ortak kullanım alanları temasına ait kategoriler ve örnek görüşler

Yaşanan problemler	
Kategori adı	Örnek görüş
Duvar (1 katılımcı)	"Örneğin fakültede birden duvar kesiliyor kolon duvarı kesiyor. Biz normalde kapı sayarak yol bulabiliriz ama kolon kestiği için bu bize çok problem yaratıyor." (K3)
Temizlik (3 katılımcı)	"Tuvaletler çok pis. Çok görmüyoruz ama kirli oluyor. Görmediğimiz için bilemiyoruz ama fark ediyoruz." (K6)
Cinsiyet işareti (1 katılımcı)	"Tuvaletlerin kapısında cinsiyetleri belirten işaretler olmadığı için çok sıkıntı yaşıyorum. Mutlaka yanımda biri oluyor ya da sormak zorunda kalıyorum." (K5)
Yer göstergesi (1 katılımcı)	"Ortak kullanım alanlarında özellikle lavaboların nerede olduğunu gösteren yer göstergeleri olmadığı için bilmediğimiz bir yerde bağımsız hareket edemiyoruz. İlla ki birine sormak zorunda kalıyoruz." (E4)
Çözüm önerileri	
Kategori	Örnek görüş
Brail alfabesi (4 katılımcı)	"Engelliler için Brail alfabesi olabilir." (E1)

Fiziksel koşullar (1 katılımcı)	"Özellikle binaların fiziksel imkanları yeniden düzenlenmeli. Duvarlar, kolonlar daha ayrıntılı ve bizlere göre düzenlenmeli." (K3)
Temizlik (3 katılımcı)	"Tuvaletlerin temiz olması için biraz daha dikkat edilmesi, tuvaletlerin temiz tutulması gerekir." (K4)
Navigasyon uygulaması (2 katılımcı)	"Bina içi navigasyon uygulamaları oluşturulabilir." (K4)

Resmi Daireler Teması

Resmi daireler temasında yaşanan problemlere yönelik olarak ATM, sıra ve takibi, imza, şahitlik ve fiziksel koşullar gibi kategoriler belirlenmiştir. Katılımcıların görüşleri doğrultusunda ise çözüm önerilerine yönelik sesli sistem (ATM), bilinçlendirme, sesli imza, görevli yardımı, fişlerde kabartma, kılavuz izi olmak üzere bazı kategoriler ortaya çıkmıştır.

Tablo 4. Resmi Daireler temasına ait kategoriler ve örnek görüşler

Yaşanılan problemler	
Kategori adı	Örnek görüş
ATM (4 katılımcı)	"Birkaç ATM'de sesli sistem olsa da genellikle bulamıyorum. Kendi başıma para çekemiyorum. İlla yanımda biri olması gerekiyor." (K1)
Sıra takibi (3 katılımcı)	"Sıra alamıyoruz. Alsak bile sırayı takip edemiyoruz. Bazı yerlerde var bazı yerlerde buna uymuyor." (K2)
İmza (4 katılımcı)	"İmza ile alakalı sorunlar var. Yasal standartlar oturtuldu. Tabi ki bir 10 yıl öncesine göre böyle değil ama hala imza ile ilgili sorunlar yaşıyorum." (E1) "Ben bir keresinde hesap açtırmak için gittim. Personel önüme bir belge koydu. Adres, TC vs yazmamı istedi. İmza ile ilgili sıkıntılar yaşıyorum." (K5)
Şahitlik (2 katılımcı)	"Şahitlik yapsın birileri istiyorlar. Noterde falan imza atarken şahit bulun diyorlar. Bir keresinde noterde işim vardı birileri şahitlik yapsın dediler. Kimse de şahit olmak istemez. Çok zorluk yaşamıştım." (K6)
Fiziksel koşullar (2 katılımcı)	"Binaya girerken basamak sistemi sorun yaşıyor." (K7)
Çözüm önerileri	
Kategori	Örnek Görüş
Sesli sistem (6 katılımcı)	"ATM'lerin hepsi istisnasız seslendirilmeli. Bazılarında var ama hepsinde yok. Bu yüzden bütün ATM'lere sesli sistem konulmalı. Böylece işimizi bağımsız bir şekilde halledebiliriz." (K8)
Bilinçlendirme (2 katılımcı)	"Çalışanlar bilinçlendirilmeli. Bankada anlayışlı personele denk gelirse yardımcı oluyor öncelik veriliyor. Değilse sıranı bekle deniliyor." (E5)
Sesli imza (1 katılımcı)	"İmza da problem yaşadığım için sesli imza sistemi kullanılabilir." (K5)
Görevli yardımı	"Ben hep görevlilerden yardım istiyorum. Bunun yerine bize bir gö-

(2 katılımcı)	revli yardımı biz istemeden sağlanabilir.” (K6)
Fişlerde kabartma (1 katılımcı)	“Mesela fiş alırken kabartma alfabesi olabilir.” (K7)
Kılavuz izi (1 katılımcı)	“Nereye gideceğimizi tam olarak bilemediğimizden binalarda kılavuz izi olmalı.” (E4)

Hastaneler Teması

Görme engelli bireylerin hastanelerde yaşadıkları problemlere yönelik olarak bağımsız hareket, fiziksel koşullar, kabartma sistemi, yazıların büyüklüğü, kalabalık, yaygınlaşma, diğer bireylerin tutumu, kılavuz izi ve uygulanabilirlik olmak üzere temel kategoriler belirlenmiştir. Ayrıca hastanelerde yaşadıkları problemlere yönelik olarak ise görevli yardımı, kabartma sistemi, yazıların büyüklüğü, engelli yolu, bilinçlendirme, yaygınlaşma ve kılavuz izi olmak üzere temel kategoriler oluşturulmuştur.

Tablo 5. Hastaneler temasına ait kategoriler ve örnek görüşler

Yaşanılan problemler	
Kategori adı	Örnek görüş
Bağımsız hareket (2 katılımcı)	“Tek başına hastaneye gidemiyorum. Görevli ya da biri olmadığı için zorluk yaşıyorum. Özellikle evli bireyler sıkıntı yaşıyor. Mesela eşlerden ikisi de görme engelli ise gerçekten zor. Her zaman yanına biri eşlik etmiyor.” (K8)
Fiziksel koşullar (2 katılımcı)	“Hastanelerin fiziksel şartları bizlere uygun değil. Örneğin koridorda sandalyeler var. Ama bizde duvar sayma var. Sandalyeler bunu engelliyor. Ayrıca sadece kapı girişlerinde ve bazı yerlerde engelli yolu var.” (K5)
Kabartma sistemi (1 katılımcı)	“Kabartma sistemi olmadığı yerlerde çok zorluk çekiyoruz.” (K3)
Yazıların büyüklüğü (1 katılımcı)	“Ben az görüyorum. Doktorların tabelasındaki yazılar daha büyük puntolarla olabilir. Levhalar daha büyük olabilir.” (K4)
Kalabalık (1 katılımcı)	“Çok kalabalık çok sıra bekliyoruz. Bazen öncelik tanıyorlar.” (K6)
Yaygınlaşma (1 katılımcı)	“Gittiğim bazı hastanelerde kılavuz çizgi var, kabartma çizgileri var. Sağlık Bakanlığının hasta hakları uygulaması var. Buton uygulaması var. Görevli size yardım ediyor. Ancak bu yaygın değil. Her yerde yok. Ben belki bazen yararlansam da her görme engelli birey bundan yararlanamıyor.” (E3)
Diğer bireylerin tutumu (2 katılımcı)	“İnsanların tutumları, bazılarının kaba davranışları rahatsız ediyor.” (K7)
Kılavuz izi (1 katılımcı)	Binada kılavuz izi yok. Sıkıntı yaşıyorum kendi başıma hastaneye gitmem mümkün olmuyor çoğu zaman.” (E4)

Uygulanabilirlik (1 katılımcı)	"Hastanenin girişinde yürüme bandı var. Ama sadece göstermelik yapılıyor. Görme engelli için hiçbir işe yaramıyor." (E5)
Çözüm önerileri	
Kategori	Örnek görüş
Görevli yardımı (7 katılımcı)	"Hastanede bize yardımcı olabilecek bir görevli/refakatçi verilebilir. Böylece işimizi kendimiz halledebiliriz." (E5)
Kabartma sistemi (1 katılımcı)	"Hastanelerde kabartma sistemi olmalı. Çünkü orada daha çok zorluk çekiyoruz." (K3)
Yazıların büyüklüğü (1 katılımcı)	"Doktorların tabelalarındaki yazılar daha büyük harflerle yazılabilir. Levhalar daha büyük olabilir." (K4)
Engelli yolu (1 katılımcı)	"Engelli yolu bazen sadece hastane girişlerinde oluyor. Ama içerisinde de her yerde olmalı. Böylelikle bağımsız hareketimizi gerçekleştirebiliriz." (K5)
Bilinçlendirme (2 katılımcı)	"İnsanları bilinçlendirme noktasında bir şeyler yapılabilir. Çünkü insanların ve görevlilerin tutumlarından rahatsız olabiliyoruz bazen. Bu yüzden çeşitli iletişim seminerleri uygulanabilir." (E1)
Yaygınlaşma (1 katılımcı)	"Bazı hastanelerde özellikle engelli bireyler için güzel ve yararlı uygulamalar var. Ancak bu her yerde yaygın olsa. Her şehirde her hastanede olsa. En azından uygulama ve yaygınlaşma noktasında çalışmalar yapılmalı." (E3)
Kılavuz izi (1 katılımcı)	"Binada kılavuz izi olması gerekiyor." (E4)

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada görme engelli bireylerin toplumda kent yaşamında özellikle toplu ulaşım, park ve bahçeler, ortak kullanım alanları, resmi daireler ve hastanelerde yaşadıkları zorlukların neler olduğu ve problemlerin çözümüne yönelik ne tür önerilerde bulundukları görüşme yöntemi ile ele alınmıştır. Öncesinde alan yazın taranarak görme engelli bireylerin kent yaşamında karşılaştıkları başlıca alanlar belirlenerek bu alanlara yönelik görme engelli bireylerin görüşleri alınmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, görme engelli bireylerin toplu ulaşımında en çok yaşadıkları problemler otobüslerde ve duraklardaki sesli sistemin olmamasıdır. Bunun haricinde otobüslerde yer bulma, sistemlerin çalışmaması ve insanların tutumları ile ilgili olarak problemler yaşamaktadırlar. Görme engelli bireylerin çözüm önerileri noktasında otobüs ve duraklara sesli sistem uygulaması öne çıkmaktadır.

Görme engelli bireylerin park ve spor alanlarında en çok yaşadıkları problemler sarı çizgiler, rampa ve tümsekler ile güvenlidir. Yine çözüm önerileri olarak sarı çizgi uygulamalarının arttırılması öne çıkmaktadır.

Görme engelli bireylerin ortak kullanım alanlarında en sık yaşadıkları problemler temizlik problemidir. Kullanılan tuvaletlerin genellikle temiz olmadığını ve görme engelliyle birlikte çok sıkıntı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Yine özellikle ortak tuvaletlerde Brail uygulaması ve temizliğin sağlanması konusunda önerilerini belirtmişlerdir. Resmi dairelerde en çok yaşanan problemler ATM'lerin sesli olmaması ve imza konusundadır. Tüm ATM'lere sesli sistemin getirilmesi ise en çok ifade edilen öneridir. Son olarak, araştırmaya katılan görme engelli bireyler hastanelerde bağımsız hareket, binaların fiziksel imkanları, kalabalık ve diğer insanların tutumları konusunda sıklıkla problem yaşarken, en çok hastanelerde kendilerine görevli yardımı almak istemektedirler.

Kentlerde yaşayan bireylerin giderek artması şehir yaşamını daha zor hale getirmektedir. Kentlerin yaşanabilir olması kentlerde yaşayan tüm paydaşların ortak görevidir (Çakır- Sümer, 2015). Merkezi ve yerel yönetimlerin engelliler için erişilebilirlik hizmetini sağlamaları onların engellilere yönelik en temel sorumluluklarından biridir (Şat ve Göver, 2017). Akıncı ve Sönmez (2015)'e göre çağdaş toplumların önemli göstergelerinden biri engellilerin önündeki engellerin kaldırılmasıdır. Onlara göre engelli ve yakınlarının ihtiyaç ve beklentilerine cevap verilmesi gerekir.

Araştırmada öne çıkan problemlerden biri engellilerin özellikle sağlık hizmetlerinde yaşadıkları sorunlardır. Engelli hizmeti olan sağlık birimlerinde bile özellikle uygulanabilirlik konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır. Katılımcılar refakatçi sağlanması konusunda öneri getirmişlerdir. Bodur ve Durduran (2009)'a göre, engelliler özellikle sağlıkla ilgili problemlerinde ikinci planda kalmaktadır ve sağlık hizmetlerinden yararlanması konusu önemli hale gelmektedir. Bunun yanı sıra iç mekan (Pehlivanoğlu, 2012) ve konaklama tesisleri (Şahin ve Erkal, 2012) ile ilgili engelli ihtiyaçlarına cevap verecek sosyal politikalar oluşturulmalıdır. Örneğin, birçok konaklama tesisinin girişi engelliler için uygun değildir. (Şahin ve Erkal, 2012). Ayrıca çalışanların engellilerin ihtiyaç ve beklentileri hakkında bilinçlendirilmesi gerekmektedir (Pehlivanoğlu, 2012) ki bu durum araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Uslu ve Shakouri (2014)'ye göre hassas gruplar için tahsis edilmiş toplumsal alanlar çoğu zaman amacına ulaşamamaktadır. Bu araştırmanın sonuçları da benzer problemlere işaret etmektedir. Katılımcıların birçoğu her ne kadar kent yaşamında engellilere yönelik uygulamaların var olduklarını ifade etseler de bu uygulamaların işlevselliği konusunda bazı sıkıntılar yaşandığını dile getirmişlerdir.

Sonuç olarak, bu araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırma farklı düzeyde görme kaybı yaşayan görme engelli bireylerle sınırlıdır. Ayrıca araştırmada verilerin toplanmasında nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Gelecek farklı engel grubunda bulunan bireylere yönelik farklı değişkenlerin de ele alındığı nitel ya da nicel araştırmalar yürütülebilir. Uygulama konusunda ise kamu spotları ile kentlerde yaşayan bireylere engellilere yönelik tutum ve davranışları konusunda farkındalık kazandırılabilir. Çeşitli seminerler vasıtasıyla insanlar engellilerle iletişim konusunda bilinçlendirilebilir. Çünkü araştırmaya katılan birçok görme engelli birey toplumun konu ile ilgili bilinçsizliğini ifade etmiştir. Özellikle çocukluktan itibaren hem ailede hem de okulda öğretmenler vasıtası ile çocuklara engelli bireylerle iletişim ve tutumlara yönelik bir çok beceri kazandırılabilir. Öğretmen ve yöneticilerin öğrencilerin çeşitli beceri ve tutumları üzerindeki rolünü ortaya koyan farklı araştırmalar mevcuttur (Büyükkaragöz ve Kesici, 1998; Kesici, 2007; 2014; 2015; Izgar, Gürsel, Kesici ve Negiş, 2004). Ayrıca özel eğitim öğretmenlerinin engelli öğrencilerine yönelik görüşleri ile ilgili yapılmış çalışmalar da konunun önemine vurgu yapmaktadır (Girgin-Büyükbayraktar, Konuk-Er ve Kesici, 2017a; 2017b). Bunun yanı sıra özel eğitim öğretmenlerinin ve öğretmenlerin psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması yaşam kaliteleri (Bozgeyikli, 2018) ve stres düzeyleri açısından (Avcı, Bozgeyikli ve Kesici, 2017) oldukça önemlidir. Ayrıca uygulama ve işlevsellik konusunda belediyeler çeşitli yaptırımlar geliştirerek engellilere yönelik kent alanı ve cihazların kullanılabilirliğini arttırabilir.

Extended Abstract

Unimpaired City: Problems of Visually Impaired People in City Life

*

Hatice İrem Özteke Kozan
N. Erbakan University

Hasan Bozgeyikli
Erciyes University

Şahin Kesici
N. Erbakan University

Cities that develop rapidly with the technological and industrial changes, started to restructure without a plan and the life is getting difficult in each day for the individuals. Even unimpaired people have difficulties with conurbation in cities; life is not very easy for those who have impairments (Bekci, 2012). Implementations related to furniture, housing or environmental designs lead to a significant decrease in life quality of impaired individuals (Çınar, Arslan, Öztürk and Bülbül, 2015). Impaired people must have the same chance with others without being alienated (Şat and Göver, 2017). Several studies revealed that both in Turkey (Bekci, 2012; Çınar et al., 2015; Kaplan and Öztürk, 2004; Uslu and Shakouri, 2014) and international literature (Beverley, Bath and Booth, 2004; Bromley, Matthews and Thomas, 2007; Rimmer, Riley, Wang, Rauworth and Jurkowski, 2004) people who have various impairments have some problems in city life.

Among other groups, visually impaired people need more support to maintain their lives independently (Aydin, 2012). It is very important for these individuals to go school or market own by own and to know basic skills for the traffic (Çakmak, 2011). In current study, we aimed to reveal the problems that visually impaired people face in cities regarding public transportation, park and gardens, common use areas, state offices and hospitals. Despite the fact that, some rules and report were created and published regarding city life planning, there exist some problems in practicality. In sum, we aimed to reveal city life problems and solution

offers of visually impaired people by using qualitative method. So, this current study will bring a unique contribution into the literature.

Method

Phenomenological approach one of the methods in qualitative studies was used in current study. In qualitative studies, interviews, observations or document analysis are used and perceptions are given in their natural environments (Yıldırım and Şimşek, 2006).

Study Group

Study group consists of fourteen visually impaired individuals from different cities in Turkey such as Konya, Elazığ, Eskişehir and Mersin. Snowball sampling method was used.

Semi Structured Interview Technique

Semi structured interview technique was used in data collection. In the first phase, creating semi structured interview form- literature was examined then the questions were prepared. For validity of the form, five lecturers from the departments of Special Education and Counseling Psychology examined the questions and based on their suggestions the form was renewed. Then the pilot study was conducted and after the suggestions of pilot study participants the last form was created.

Data Collection

Individuals in current study voluntarily participated into this work. Moreover, they were informed the privacy of their identity. The data was collected via semi structured interview form and it lasts approximately 20 to 25 minutes.

Data Analysis

For data analysis content and descriptive analyze techniques were used. Aim of content analysis, is to arrive notions and relations that explain the data. Content analysis is a deeper technique than the descriptive and that provide an insight to a discovery of unnoticeable notions (Yıldırım and Şimşek, 2006). The views of participants were collected via semi-structured interview form and answers were coded starting one to fourteen. Problems and solution offers were analyzed by using both descriptive and content analysis. Sample for each category also given in findings.

Results and Discussion

In current study the problems of visually impaired individuals in cities and their solution offers were examined by using qualitative method. Results of study indicated that visually impaired people have problems in city live such as in the areas of public transportation, parks and gar-

dens, common use areas, state offices and hospitals. The most common problems for the public transportation are absence of voice systems in buses and bus stops. Moreover, finding a seat, fail to work of systems, of other people's attitudes are general problems of visually impaired people. Suggestions for public transportation are in line with problems that they complain about.

For the second theme, visually impaired people complain for yellow lines, ramps and mounds in parks and gardens. For the solutions, they reported that yellow lines may be increase in lots of parks. In third theme, common use areas- visually impaired people have problems in cleaning of toilets. They emphasized that the toilets in common use areas are dirty and they have difficulties for using these toilets. Their solution offers for this theme are using Brail as a gender marker and cleaning the toilets. For the theme of state offices, participants have problems about ATM and signature. They emphasized that not every ATM has a voice system and the working staff of banks want them to sign for the documents. The most common suggestion is bringing a voice system to every atm. Lastly, physical structure of buildings, crowd and others' attitudes are most reported problems for participants in the hospitals. Moreover they generally stated that an officer that the hospital provides for them may help visually impaired people in hospitals.

One of the problems that come to the forefront in current research is health systems. Bodur and Durduran (2009) stated that impaired people generally stay in the background in the health systems and these people must benefit from health services. Besides, social policies need to be done especially in indoor (Pehlivanoglu, 2012) and pension (Sahin and Erkan, 2012) services toward to needs of impaired individuals. According to Uslu and Shakouri (2014) social areas assign for these groups have problems in obtaining their goals. Results of current study indicated the same problem. Even most of the participants accept the existence the rules and applications for impaired people, they emphasized that problems occur in their functionality.

Kaynakça/References

- Akıncı, Z. ve Sönmez, N. (2015). Engelli bireylerin erişilebilir turizm beklentilerinin değerlendirilmesine yönelik nitel bir araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 26(1), 97-113.

- Avcı, A., Bozgeyikli, H. ve Kesici, S. (2017). Psychological needs as the predictor of teachers' perceived stress levels. *Journal of Education and Training Studies*, 5(4), 154-164.
- Aydın, A. (2012). Görme engelli üniversite öğrencilerinin bilgi erişim sorunları üzerine yapılmış bir araştırma. *Bilgi Dünyası*, 13(1), 93-116.
- Bekci, B. (2012). Fiziksel engelli kullanıcılar için en uygun ulaşım akslarının erişebilirlik açısından irdelenmesi: Bartın kenti örneği. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 14(21), 26- 36.
- Beverley, C. A., Bath, P. A. ve Booth, A. (2004). Health information needs of visually impaired people: a systematic review of the literature. *Health & Social Care in the Community*, 12(1), 1-24.
- Bodur, S. ve Durduran, Y. (2009). Konya'da engelli çocukların sağlık hizmetlerinden yararlanma ve beklenti durumu. *Genel Tıp Dergisi*, 19(4), 169-175.
- Bozgeyikli, H. (2018). Psychological needs as the working-life quality predictor of special education teachers. *Universal Journal of Educational Research* 6(2), 289-295.
- Bromley, R. D., Matthews, D. L. ve Thomas, C. J. (2007). City centre accessibility for wheelchair users: The consumer perspective and the planning implications. *Cities*, 24(3), 229-241.
- Büyükkaragöz, S. S. ve Kesici, Ş. (1998). Eğitimde öğretmenin rolü ve öğretmen tutumlarının öğrenci davranışları üzerindeki etkisi. *Milli Eğitim Dergisi*, 137, 68-73.
- Çakır Sümer, G. (2015). "Engelsiz Şehir" kavramı açısından Malatya. *Journal of Management ve Economics*, 22(1), 113-138.
- Çakmak, S. (2011). Görme engeli olan bireyler için hazırlanan otobüse binme becerisi öğretim materyalinin etkililiği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41(41), 94-111.
- Çınar, H., Arslan, A. R., Öztürk, A. M. ve Bülbül, R. (2015). Kamu binaları: Engellilerin donatı ve mobilya kullanımına yönelik yaşam analizi. *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 3(3), 329-337.
- Girgin-Büyükbayraktar, Ç., Konuk-Er, R. ve Kesici, S. (2017a). According to the opinions of teachers of individuals with intellectual disabilities: What are the sexual problems of students with special education needs? How should sexual education be provided for them?. *Journal of Education and Practice*, 8(7), 107-115.
- Girgin-Büyükbayraktar, Ç., Konuk Er, R. ve Kesici, S. (2017b). Creating awareness of sexual abuse in children with special education needs: Depending on the opinions of teachers of the mentally handicapped. *Journal of Education and Training Studies*, 6(1), 151-158.
- Izgar, H., Gürsel, M., Kesici, Ş. ve Negiş, A. (2004). Önder davranışlarının problem çözme becerisine etkisi. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9.
- Kaplan, H. ve Öztürk, M. (2004). Engelliler, Kamu mekanı ve engelsiz tasarım: Kamusal iç mekanlarda irdelenmesi için bir çerçeve. *Planlama Dergisi*, 2, 67-74.
- Kaplan, H. ve Ulvi, H. Engellilerin kaldırım ve yaya geçitlerinde karşılaştıkları kaza riskleri: Konya kent merkezi örnekleme. *Öz-Veri*, 6(2), 1483-1512.

- Kesici, Ş. (2007). Şube rehber öğretmenlerinin görüşlerine göre 6. 7. ve 8.sınıf öğrencilerinin rehberlik ve danışma ihtiyaçları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 365-383.
- Kesici, S. (2014). Human values as predictors of motivationalbeliefs in highschoolstudents. *Anthropologist*, 18(3), 869-875.
- Kesici, S. (2015). Psychological needs as predictors of human values in high school students. *The Anthropologist*, 19(2), 499-506.
- Pehlivanoğlu, B. (2012). Konaklama yapılarının engellilere yönelik oda düzenlemelelerinin irdelenmesi. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2(4), 27-35.
- Pirgon, Y. ve Babacan, E. (2013). Görme engelli öğrencilerin piyano eğitimi üzerine durum çalışması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (29), 191-206.
- Rimmer, J. H., Riley, B., Wang, E., Rauworth, A. veJurkowski, J. (2004). Physical activity participation among persons with disabilities: barriers and facilitators. *American Journal of Preventive Medicine*, 26(5), 419-425.
- Şahin, H. ve Erkal, S. (2012). Ortopedik ve görme engelli bireyler için konaklama tesislerinde yapılması gereken düzenlemeler. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar Dergisi*, 1-13.
- Şat, N. ve Göver, T. (2017). Engelliler için belediyelerin erişilebilirlik sorumlulukları: Çorum engel haritası projesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 521- 542.
- Uslu, A. ve Shakouri, N. (2014). Kentsel peyzajda engelli/yaşlı birey için bağımsız hareket olanağı ve evrensel tasarım kavramı. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 14(1), 7-14.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yılmaz, F. ve Çakırer Özservet, Y. (2013). Yerelden Engelsiz Tasarım Uygulamaları, Küçükçekmece Belediyesi Örneği, *I. Ulusal "Engellileştirilenler" Sempozyumu*, 7-8 Kasım 2013, *Ulaşılabilir Kentler Engelsiz Mekânlar (UKEM) Hareketi*, Selçuk Üniversitesi Mimarlık Bölümü, Konya, Kongre Kitabı s.150-160.

Yrd. Doç. Dr. Hatice İrem Özteke Kozan

Selçuk Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık alanında Lisans ve Yüksek lisans, Necmettin Erbakan Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık alanında doktora derecelerine sahiptir. Yüksek Lisans ve doktora öğrenimi süresince araştırma görevliliği yapan yazarın yurt içi ve yurt dışı çeşitli yayınları ve kitap çevirileri bulunmaktadır. Doktora sürecinde tez ile ilgili araştırmalarını Amerika Birleşik Devletlerinin Kansas eyaletinde gerçekleştirmiştir. Halen Necmettin Erbakan Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim dalında öğretim üyesi olarak görev yapmakta, lisans ve yüksek lisans düzeyinde ders vermektedir. Başlıca çalışma alanları, yakın ilişkiler, yetişkinlerde Bağlanma, sosyal medya ve internet kullanımıdır.

Dr. Ozteke Kozan has a bachelor's and master's degree in Counseling Psychology at Selcuk University. She got her doctoral degree in the same department –Counseling Psychology-

at Necmettin Erbakan University. During her master's and doctoral process, she worked as a research assistant and she has national and international articles in addition to books translations. During the doctoral process, she worked as a research follow in the University of Kansas – U.S.A.-. Dr. Kozan is still working as a faculty member in Necmettin Erbakan University and conducting master and bachelor's lessons. Most commonly, she studies Attachment Theory, social media and close relationships.

E-mail: iromozt_1907@hotmail.com

Doç. Dr. Hasan Bozgeyikli

Selçuk Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık alanında lisans mezunu olan Bozgeyikli, yüksek lisans ve doktora öğrenimini yine aynı üniversitede Eğitimde Psikolojik Hizmetler alanında tamamlamıştır. Yurt içi ve yurt dışında yayınlanmış bir çok makalesi bulunan yazarın kitapları ve kitap bölümleri de alana kazandırılmıştır. Çeşitli idari görevlerde bulunan Bozgeyikli, halen Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışma Anabilim dalında öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Dr. Bozgeyikli graduated from Counseling Psychology at Selcuk University and he completed master's and doctoral degrees at the same university. He has several national and international articles, books and book chapters. He conducted several administrative tasks and he is still working as a faculty member in Erciyes University at the department of Counseling Psychology.

E-mail: hbozgeyikli@gmail.com

Prof. Dr. Şahin Kesici

Selçuk Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık alanında lisans mezunu olan Kesici, yüksek lisans ve doktora öğrenimini yine aynı üniversitede Eğitimde Psikolojik Hizmetler alanında tamamlamıştır. Lisansüstü eğitimi boyunca araştırma görevliliği ve öğretim görevliliği yapmış olan yazarın alanda yazılmış birçok kitabı, ulusal ve uluslararası makalesi bulunmaktadır. Halen Necmettin Erbakan Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık anabilim dalında öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Dr. Kesici graduated from Counseling Psychology–Selcuk University-. He also completed his master's and doctoral degrees at the same university. During graduate studies, he worked as a faculty member and he has several national and international articles, books and book chapters. He is still working as a faculty member in Necmettin Erbakan University, at the department of Counseling Psychology.

E-mail: sahinkesici@konya.edu.tr

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özteke Kozan, H. İ., Bozgeyikli, H., Kesici, Ş. (2018). Engelsiz kent: Görme engelli bireylerin kentlerde yaşadıkları problemler. *İDEALKENT – Kent Araştırmaları Dergisi*, 23, 216-235.

Ödünç Kentsel Mekanlar: Bir Meydan Çözümlemesi, Viyana Belediye Meydanı (Wiener Rathausplatz)

*

İnci Basa
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Öz

Bu makale “ödünç mekan” kavramını, kentsel açık alanları ‘olasılıklar ortamına’ dönüştüren bir mekanizma olarak tartışmakta ve bu anlayışla Viyana Belediye Meydanı’nı (Wiener Rathausplatz) farklı pratiklere olanaklar sunan bir ödünç mekan olarak teşhis edip çözümlemeyi hedeflemektedir. Buradaki özgün katkı, bu mekanizmanın, kentlerin karmaşık yapısını anlamakta kullanılagelen ‘toplumsal süreçler’ ve ‘mekansal biçimlenme’ ikilisi arasında bir dilsel çeviri olarak betimlenmesi ve bunun söz konusu kamusal mekanın / Meydan’ın çözümlemesinde bir kuramsal çerçeve olarak kullanılması şeklinde tariflenebilir. Kamusal kavramı, topluma ait olmak kadar devlete dair olmayı da ima eden anlam ikiliğini sıklıkla mekana, özellikle de, devlet eliyle tahsis ve tanzim edilmiş olana yansıtır. Oysa ki, kamusal mekanlar, yoğunluğu giderek artan kentlerde, mekansal çözülmeye karşı direnç yüzeyleri oluşturma potansiyeline sahiptir. Nitekim, zihinlerde, iyi bir kent imgesi ile kentlerdeki canlı kamusal mekanlar çoğunlukla iç içedir. Bu savı doğrulayan kentlerden biri olan Viyana, bunu elle tutulur kılan pek çok kamusal mekanla, meydanlarla, parklarla, ve daha önemlisi, bu mekanları etkin biçimde yaşama katan bir kentlilik kültürüyle anılır. Bu bağlamda, Viyana Belediye Meydanı da sosyal, politik, kültürel, sanatsal, sportif etkinlikler aracılığıyla dinamik bir kamusal mekan olarak kentlinin gündelik yaşam pratiklerine dahil olmakta, böylelikle kendisini fiziksel olarak çevreleyen neo-klasik üsluptaki belediye, parlamento, üniversite ve tiyatro yapılarının kurumsal ve tektonik anıtsallığının ötesinde yeni bir kentsel / mekansal anlama ulaşmaktadır. Viyana Belediye Meydanı’nın ürettiği bu anlam, bir ödünç mekan olarak, toplumun her kesimi için erişilebilirlik ve kentliyle kurulan güçlü kentsel bağıdır.

Anahtar Kelimeler: Ödünç mekan, kentsel bağ, gündeliklik, mekansal pratik, Viyana Belediye Meydanı

Borrowed Urban Spaces: Analysis of a Square, Vienna City Hall Square (Wiener Rathausplatz)

*

İnci Basa

Middle East Technical University

Abstract

This article discusses the concept of “borrowed space” as a mechanism that transforms the urban open spaces into a ‘locus of possibilities’, and within this understanding, it aims to analyse the Vienna City Hall Square (Wiener Rathausplatz) through its identification as a borrowed space that introduces different practices. The original contribution here can be described as this mechanism’s representation as a translation between ‘social processes’ and ‘spatial form’, (the dual components which have been widely recognized in the understanding of complexity of the urban structure) and its utilization as a theoretical framework within the analysis of the Square in question. The concept of publicness frequently reflects its semantic duality (that of belonging to the society yet implying a relationality with state) upon the space, especially upon the ones organized by the state. However, in the cities with an ever-growing density, public spaces actually possess a certain potential of becoming the grounds of counter-resistance against the spatial dissociation. As a matter of fact, in one’s mind, the image of a good city and lively urban public spaces are mostly intertwined. Vienna, as one of the European cities affirming this argument, is best known for its numerous public spaces, squares, parks, and moreover for its urban(ite) culture that integrates these spaces into life effectively. Within this understanding, the Vienna City Hall Square participates to the urbanite’s everyday practices as a dynamic urban public space via the social, political, cultural, artistic, sportive facilities, thus, transcends the institutional and tectonic monumentality of the surrounding neo-classical buildings of City Hall, Parliament, University and Theatre by a new urban / spatial meaning. This meaning produced by the Vienna City Hall Square as a borrowed space stands for an accessibility for all social strata of the society and a strong urban bond with the citizens.

Keywords: Borrowed space, urban bond, everydayness, spatial practice, Vienna City Hall Square

“Toplumsal ve mekansal analizi ayıran arayüzdeki karmaşık sorunlarla başa çıkabilmeğe uygun bir analitik çerçeveye ihtiyacımız var. Yakın gelecekte bu iki yaklaşımı bütünleştirecek uygun bir üst-dilin geliştirileceğini sanmıyorum. Bu yüzden, kent kuramını inşa etmek için geçici çerçeveler oluşturmaliyiz.” (Harvey, 1973/2009, s. 47)

Geçici bir Çerçeve ve Teşhis

Bu yazı, kamusal mekan ve kentli arasındaki devimsel bağı, Viyana Belediye Meydanı’nın (Wiener Rathausplatz) farklı kentsel pratiklere olasılıklar sunması üzerinden tartışmayı amaçlamaktadır.¹ Kamusal kavramı, topluma ait olmak kadar devlete dair olmayı da ima eden anlam ikililiğini sıklıkla mekana, özellikle de, devlet eliyle tahsis ve tanzim edilmiş olana yansıtır (Basa, 2016a). Bu ikililikte devlete dair olma vurgusunun baskınlığı, kentlilik kültürünün tam yerleşmediği veya özümsemediği toplumlarda, neredeyse bir refleks olarak, kamusal mekanı kentlinin mekansal pratiğinin dışında bir yerde konumlandırır. Bu kültürün kendiliğinden yerleşmesi ve özümsemesi olanaklı değildir; istikrarlı bir yönetsel çabanın ve kentli isteğinin olması gereklidir. Burada Viyana Belediye Meydanı’nın çözümlemesinden elde edilmek istenen, kendini toplumsal süreç(ler)in sosyal, politik, kültürel, sanatsal, sportif... dizgelerinden sakınmayan bu kamusal mekanın nasıl dinamik bir kentsel gündelikliğe sahip olduğunun teşhisidir (Resim 1). Bu bağlamda açıklığa kavuşması gereken önemli bir nokta, bu çözümlemede toplumsal veya mekansal normlar, birbirini dışlayan kavramsallaştırma seçenekleri olarak veya basit bir nedensellik ilişkisi içinde değil, birbirini tamamlayıcı unsurlar ve etkileşen sistemler olarak ele alınacaktır (Harvey, 1973/2009, s. 48).

Viyana Belediye Meydanı çok katılımlı etkinliklere mekânsal olanak sunma potansiyeline sahip olan ve merkezi bir konumda yer alan önemli bir kentsel alan. Ancak bu nitelikleri barındırmak, otomatik olarak kentlinin mekânsal pratiklerine etkin şekilde dahil olmak anlamına gelmemektedir. Kentlerde benzer niteliklere sahip pek çok alan kentlinin kentsel / mekânsal pratiklerinde kendine yer bulamamaktadır. Bu niteliklerin kente değer katacak bir unsura dönüşmesi için sürdürülebilir bir siyasal

¹ Kentlerin farklı hallerine tanıklık etmek ve bu haller üzerine ‘söz söylemek’, o kentlerde belli yaşam dilimlerini geçirmeyi gerektirir. Viyana’da bulunduğum 2008-2014 yılları arasına yayılan dönem, bana, kenti ve mekânsal pratikleri farklı açılmlarda gözlemleme ve belgeleme, dolayısıyla da ‘söz söyleme’ olanağını verdi.

irade ve toplumsal talep bulunmalıdır. Viyanalılar'ın kentsel pratiklerinde hatırı sayılır bir yere sahip olan Belediye Meydanı bu statüye nasıl kavuşmuştur diye bakıldığında, bir "ödünç ver(il)me" mekanizması öne çıkmaktadır. Yani tek bir mekan ("ödünç alınan"), farklı işlevler için farklı kurum veya organizasyonlarca kullanılmaktadır (Smith, 2014). İkinci Dünya savaşı yıllarından itibaren kesintisiz olarak sosyal demokrat görüşün hakim olduğu Viyana yerel yönetimi², belli zaman aralıklarıyla alanı "ödünç verdiği" bir mekanizmayı benimsemiştir. Kentliyi ve modern toplum dokusunu odak alan bu yönetsel yaklaşım, Viyana Belediye Meydanı'nın, (tarihsel bir veri olarak) hali hazırda var olan devlet odaklı mekânsal hiyerarşini aşarak yeniden biçimlenmesi yönünde de güçlü bir niyeti ifade etmektedir (Haeupl, 2009).

Bu yazının hedeflediği katkı, sözkonusu mekanizmayı 'toplumsal süreçler' ve 'mekan biçimlenmesi' ikilisi arasında bir *dilsel çeviri* olarak betimleme denemesidir. David Harvey (1973/2009), bu ikilinin birlikte ele alınabilecek ortak bir dil olduğu varsayımının analitik bir netice getirmeyeceği saptamasını yapar; aynı şekilde, birinin diğerinin nedenselliği olması (yani, mekan biçimlenmesini toplumsal sürecin çıktısı olarak görme veya toplumsal süreci mekan biçimlenmesinin çıktısı olarak görme) yaklaşımının da saf soyutlamalar olduğunu ileri sürer. Ona göre kentin karmaşık yapısını anlamak için sıklıkla başvurulanan 'toplumsal süreçler' ile 'mekan biçimlenmesi', birbirleriyle farklı şekillerde etkileşim içinde olan değişkenler olarak görülebilir. Dolayısıyla 'toplumsal süreçler' *dili* ile üretilen kavramsallaştırmayı 'mekan biçimlenmesi' *diline çevirerek* çözümleme yapmak ve sonuçlar üretmek mümkün olabilir. Ancak Harvey (1973/2009, s. 49) burada 'sorun' olarak nitelediği yönetsel bir uyarıda bulunmaktadır: bu sorun, 'mekansal biçim / toplumsal süreç çevirisinin' oturmuş belirli kuralları olmamasıdır'.

² Federal eyaletlerden oluşan bir sistemle yönetilen Avusturya'da ikisi (Viyana ve Salzburg) şehir eyaleti olan 9 eyalet bulunmaktadır. Anakent Belediye Başkanı, Viyana'nın şehir eyaleti konumu nedeniyle aynı zamanda hükümet eden eyalet başbakanıdır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra onyıllar boyu sosyal demokratların yönetiminde olduğu Anakent Belediyesi (-sadece son iki dönem Yeşiller ile koalisyonla) sosyal demokratik siyasal görüş çerçevesinde, insanı/kentliyi ve onun yaşam kalitesini yükseltmeyi öne çıkaran işlevsel bir altyapının önemini vurgulamaktadır. 1994 yılından itibaren Viyana'nın belediye başkanlığını yürüten Michael Haeupl, sosyal demokrasi perspektifinden, kentin altyapısının çağdaş anlayışla inşa edilmesinin temel taşı olarak kentliyi işaret eder. Bu altyapı hem uluslararası rekabette ekonomik olarak ayakta durabilmenin hem de 'insan' merkezli modern bir kent yaşamının anahtar faktördür (Haeupl, 2009).

Bu görüşten yola çıkarak denilebilir ki, oturmuş genel bir kural olmasa da, yazının başlığının da işaret ettiği üzere, “ödünç mekan” kavramı yönetsel olarak irdelenmeye değer bir altlık sunmaktadır. Lefebvre (1974/2014, s. 207)’in aktarımıyla toplumsal / kamusal mekan, ‘her zaman ve eş zamanlı olarak’, hem ‘edimsel (verili)’ hem ‘potansiyel (olasılıklar ortamı)’ değil midir? İşte “ödünç mekan” kavramı, kamusal mekanı bir ‘olasılıklar ortamına’ dönüştürme mekanizması olarak, bu yazının amaçladığı çözümlemeyi mümkün kılan bir kuramsal çerçeve tesis etmektedir.

Resim 1. ‘Olasılıklar ortamı’ olarak Viyana Belediye Meydanı (Foto: İnci Basa)

Belleğini Sıkı Korumaya Almış bir Kent: Viyana

Kamusal mekanlar, giderek yoğunlaşan kentlerde, mekansal çözülmeye ve belleksizleşmeye karşı direnç yüzeyleri olarak nitelendirilebilecek bir dinamîği temsil etmektedir. Çoğu zihinlerde, iyi bir kent imgesi ile canlı kentsel mekanlar iç içedir. Bu savı doğrulayan kentlerden biri şüphesiz orta Avrupa kenti Viyana’dır. Kent, bu savı elle tutulur kılan pek çok kamusal mekana, meydanlara, parklara ve bu mekanları etkin biçimde yaşama katan kent(lilik) kültürüne sahiptir. Viyana’nın kentsel dokusunu mimarlık kültürü bağlamında ayrıcalıklı kılan, kentin tarihselci / yeniden canlandırmacı

yapılarına ve çevre düzenlemelerine eklenmiş erken Modern mimarlık dilidir. Bu dil, ağırlıklı olarak, 19. yüzyıl sonlarında ve 20. yüzyıl başlarında mimarlık kuram ve pratiğine yenilikçi bir soluk getiren Modern hareketin öncülerinden Otto Wagner (1841-1918) ve Adolf Loos (1870-1933) tarafından şekillenmiştir. Böylesine güçlü bir mimari temsilin kentin algısında belirleyici güzergah olması olağan bir durum. Ancak, bu yazının niyet ettiği üzere, kente, kentin belleğine ve kamusal mekanlarına, seçkin mimari çevre algısı perspektifinden değil de kentlinin gündelik yaşamı olgusundan yaklaşıldığında, bedensel, sınıfsal, zamansal, mekânsal pek çok kesişmeyi içeren farklı bir kavrayışa ulaşılır (Basa, 2016b). Kentsel mekan bir ‘olasılıklar ortamı’ olarak, fiziksel biçimlenmesinin ötesine geçip, ona temas eden unsurlarla birlikte yeniden üretilir; mekânsal pratiklerin eşliğinde derinleşir.

Kentleşme ve mimarlık tarihinin izlerini detaylı bir şekilde sürmeye olanak veren başkent Viyana’nın, belleğini sıkı korumaya aldığı aşikardır. Ancak burada ilginç olan bir nokta vardır. Bunu yaparken, kamusal mekanlarını “sakınarak” değil, onları modern gündelik yaşamın sıradanlığını kıran pratiklere açarak canlı tutmakta ve bu mekanların tekrar tekrar keşfine el vermektedir.³ Bu bağlamda irdelenen Viyana Belediye Meydanı, dinamik bir “ödünç mekân” olarak, farklı içeriklerle kentsel ilhamlar sunmaktadır. Meydan’ın “ödünç alınması” yoluyla gerçekleşen pek çok farklı bağlamdaki etkinlik birer festival olarak anılmakta (*film festivali, bisiklet festivali, güvenlik festivali...*), dolayısıyla Meydan kenti ‘festivalleştiren’ bir araç rolüne sahip olmaktadır (Hofer, 2008). Yılın hemen her döneminde konser, film gösterimi, spor gösterileri ve fuar gibi değişik işlevlere uygun hale getirilen ve sabit bir kent silüetine dönüşmesine izin verilmeyen bu kamusal açık alan, kentliyle arasındaki sosyal bağı, çözülmeye mahal bırakmaksızın güçlü tutmaktadır.

Mekansal Pratik: Kentin Kentliyle Buluşması

Kentlerin karmaşık yapısına bağlı olarak, farklı disiplinler kentsel mekanı kendi bakış açılarını önceleyerek açıklamakta ve kavramsallaştırmaktadır.

³ Kentsel kültürü zenginleştirmek bağlamında Belediye Meydanı kadar etkin rolleri olmasa da, kentsel hafızanın önemli temsilcilerinden olan ikinci bölgedeki (Leopold Stadt) Wienerprate (1560 yılında imparatorun av alanı, bugünkü Viyana’nın ise eğlence parkı), dördüncü bölgede (Wieden) 1737 yılında inşa edilen Karlsplatz Kilise Meydanı ve birinci bölgede (Innen Stadt) tarihi 12. Yüzyıla uzanan Schottenkirche Freyung Meydanı, çeşitli sosyal, kültürel ve rekreasyonel etkinliklerle öne çıkan kamusal mekânlardır.

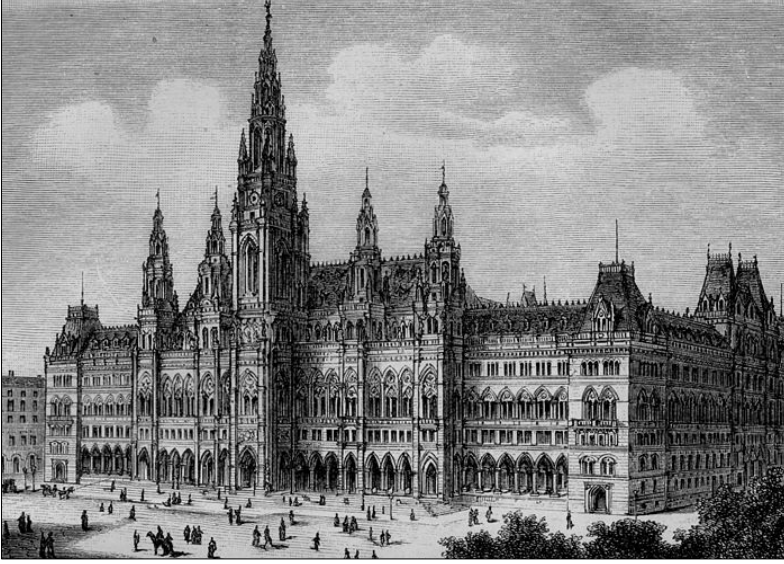
Mimarlık disiplini için mekanın fiziksel nitelikleri onun doğasının önemli bir bileşenidir ve kentli pratiklerine şekil verir. Ancak kentli pratiklerinin de mekanın kavramsallaştırma araçlarından olduğu yadsınamaz. Bir kentin kimliğini oluşturan en önemli unsur kentin mekansal pratikleridir. Başta, barınma ve çalışma mekanları ve bunları birbirine bağlayan ulaşım ağı olmak üzere, her kentli, üretim, yönetim, eğitim, sağlık ve serbest zaman aktivitelerini barındıran mekanlar arasında bir gündelik örüntü kurar. Bu örüntüyü -zaman zaman kesintili de olsa- sürekli kılan, belli sıklıktaki tekrarlardır.

Mekansal pratikler her kentli için ideal bir kurguya işaret etmese de, kentliyi kente eğreti olmayan duygularla bağlayan önemli bir öğedir. Bazı kent alanları sundukları aktivitelerle kentliyi çeker ve bu örüntü içinde kendine yer açar. Bu alanlar fiziksel nitelikleriyle öne çıkan kentsel nesneler olmak yerine, dolaylı veya doğrudan kentsel müştereklikler üreten süreçler niteliğindedir. Bu yazıya konu olan Viyana Belediye Meydanı da bir “ödünç kentsel mekan” olarak dönemsel ve renkli bir programla aslen kentliye ait olduğunun altını çizer. Burada dikkat çekici bir unsur, “mutena” kültürel aktivitelerini ön plana çıkarmama, dolayısıyla belli bir toplumsal grup yerine, onu talep eden her kent sakinine ve gezginine açık olma vurgusudur. 19. Yüzyıl sonlarında meydanın mimari anıtsallığının inşa edilmesi gibi, burada bir müşterek gündeliklik metalaşmadan inşa edilmektedir.

Anıtsallık, Gündeliklik ve Viyana Belediye Meydanı

Yapımı 1872-1883 yılları arasında tamamlanan Viyana Belediye Binası, Friedrich von Schmidt (1825-1891) tarafından, döneminin gözde mimari akımı olan neo-gotik üslupta tasarlanmıştır. Yirmiüç bölgeden oluşan Viyana’da *Innere Stadt* olarak adlandırılan Birinci Bölge’deki (1. Gemeindebezirk) yapı 152 m. uzunluğunda ve 127 m. genişliğindedir. Yıkılan ortaçağ kent duvarlarının yerine yapılan ve dairesel formda kentin merkezini çevreleyen Ring Caddesi (Ring Strasse) boyunca uzanan yapı, neo-gotik üslubun geleneksel mimari niteliklerini sergilemektedir. Belediye Binası, yapımı 1858 yılında biten ve kentin neredeyse tüm sembolik, tektonik ve işlevsel önemdeki yapıları çevresinin cephe verdiği Ring Caddesi’nde, önündeki meydana ve yeşil alanına yer açacak şekilde içeri çekilmiş kornumuyla kent silüetini tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir. Doğal taş kaplamalı, sivri kemerlerle bezenmiş simetrik cephenin ortasında 98 m. yüksekliğinde bir ana kule ve yanlarda ikişer sivri kule yer almaktadır. 19.

Yüzyıl Viyana'sının önde gelen mimarlarından olup, Viyana Güzel Sanatlar Akademisi'nde ders veren Friedrich von Schmidt, çoğu kilise yapıları olmak üzere bu Ortaçağ esintili üslubu yansıtan eserler yaratmış ve 'Viyana Gotikcisi' (Sisa, 2002) olarak ünlenmiştir (Resim 2).

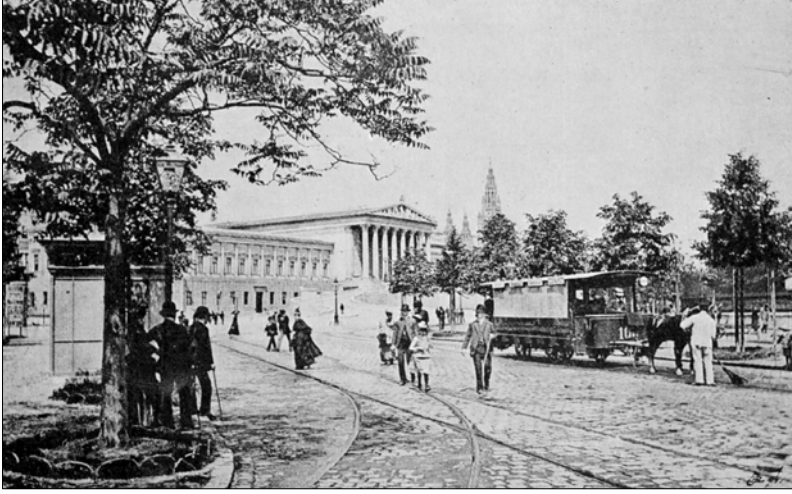

Resim 2. Belediye Binası'nın Ring Caddesi yönünden 1885 tarihli gravürü
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Wiener_Rathaus_Brockhaus_13_Aufl.jpg?uselang=en-gb, adresinden19 Mart 2017 tarihinde erişildi.

Mimari dil, ölçek, konum ve çevre düzenleme nitelikleri itibariyle bina yerel yönetimin kurumsal kimliğini tarihselci bir anıtsallıkla vurgulamaktadır. Belediye yapısı, hemen önünde yer alan ve Viyana Belediye Meydanı olarak adlandırılan kentsel açık alanın doğal olarak en tarifleyici fiziksel verisini oluşturur. Ancak bu alanın kimliğini etkileyen ve tektonik olarak neo-gotik Belediye yapısından daha az anıtsallık iddiası taşımayan komşu(luk)lardan da söz etmek gerekir.

Belediye Meydanı'nı kısa kenarlarından, ağaçlıklı alanların komşuluğunda tarifleyen iki neo-klasik yapı, her ikisi de Ring Caddesine cömertçe açılan Parlamento ve Üniversite binalarıdır. Theophil von Hansen'in Parlamento binası (1871-1883) Meydan'ın güneyinde (Resim 3), Heinrich von Ferstel'in Viyana Üniversitesi (1874-1883) ana binası ise Meydan'ın kuzeyinde yer alır (Resim 4). Yoğun bir ağaç dokusuna sahip Rudolf Siebeck'in tasarladığı Belediye Parkı (Rathauspark) (1873) ise meydanla bu iki yapı

ve de Ring Caddesi arasındadır. Parkı ikiye bölen geniş aks, Meydan ile Ring Caddesi'nin karşısındaki Gottfried Semper ve Karl von Hasenauer tasarımı Tiyatro Binasını (Burgtheater) (1888) bağlamaktadır (Resim 5).

Resim 3. 1890 yılında Parlamento Binası ve Ring Caddesi https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Wiener_Ringstra%C3%9Fe_mit_Parlament-Victor_Angerer-1890.jpg adresinden 19 Mart 2017 tarihinde erişildi.

Resim 4 Viyana Üniversitesi Binası https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Historisches_Ansichtskartenmotiv_der_Wiener_Ringstra%C3%9Fe_14.jpg?uselang=en-gb, adresinden 19 Mart 2017 tarihinde erişildi.

Resim 5 'İnşasından kısa bir süre sonra Tiyatro Binası', https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Wiener_Burgtheater_alt.jpg, adresinden 19 Mart 2017 tarihinde erişildi.

Bu yapılardan beslenen kalıcı bir anıtsallığa sırtını yaslayan ve Ring Caddesi ile yapı arasında konumlanan Belediye Meydanı, bugün benimsenen yerel siyasetin getirisi olarak, modern gündelik yaşamın mekânsal temsili gibidir. Bu siyaset bir yandan kentin ekonomisine katkıyı gözetiyor olsa da⁴ (Iglar, 2013), denilebilir ki, yerli ve yabancı ziyaretçi akınının hiç kesilmediği bir dünya kenti için bu bir öncelik değildir. Belediye, parlamento ve üniversite yapılarının oluşturduğu ağır mimari dilli kurumsal dokunun içinde, Belediye Meydanı'nın herkesçe erişilebilirlik gündeliklik temsili incelemeye değer bir tezat sunmaktadır. Meydan, kurumsal olanla kentli arasındaki soyut mesafeyi yok etmekte ve kentliyle güçlü bir sosyal bağ kurmaktadır. Bu bağı kurabilmesinin ve kentsel kültürün etkin bir bileşeni olarak sürdürülebilir kılmasının altında yatan, Meydan'ın kendisini kültürel, sanatsal, toplumsal ve sportif aktivitelere sınırsızca açmış olmasıdır. Viyana Belediye Meydanı, durağan bir kentsel nesne olmak yerine,

⁴ Örneğin, Viyana Belediye Meydanı'nda gerçekleşen Noel Pazarı'nın (Wiener Christkindlmarkt) 3.5 milyon civarında ziyaretçisi ve 60 milyon Avro'luk bir cirosu bulunmakta, bu etkinlik için yaklaşık 30.000 kişi istihdam edilmektedir (Iglar, 2013).

bir “ödünç mekan” olarak, kentin farklı kesimlerinin mekansal pratiklerine dahil olup, gündelik yaşamlarına sızmaktadır (Resim 6).

Resim 6 Viyana Belediye Binası ve Belediye Meydanı (Fotoğraf, yazarın arşivi)

Olasılıklar Ortamı Olarak Viyana Belediye Meydanı

Asi Şehirler eserinin ‘Kentsel Müşterek Alanların Yaratılması’ bölümünde Harvey (2012/2013, s.117)’in altını çizdiği üzere, ‘kent her türden ve sınıftan insanın, her ne kadar gönülsüzce ve agonistik bir biçimde de olsa, yan yana gelerek durmadan değişen, gelip geçici, ama yine de müşterek bir yaşantıyı ürettiği mekandır’. Bu bakış açısı ile kentsel kültüre atfedilecek en önemli değer, ayrıştırıcı mevzilenmeler yerine anonim ve eşitlikçi bir tutumu mümkün kılmasıdır.

Kimliğini, yer’e sabitlenmiş bir programdan değil de, “ödünç verilebilme” olanaklarından alan kentsel mekanlar kentsel kültürü bu anlamda besler ve çok yönlü nitelikte üretir. Bu ortamda, otoriter / kalıcı / anıtsal mimari temsil de, varlığını, kentsel kültürün akışkan ve dışlamayan gündelikliğinde yeniden tanımlamak zorunda kalır. Bir bakıma mimari anıtsallıkla gündelik değişkenler çakışır. Bu çakışma gözlemlendiğinde şu savlanabilir ki, bu ikisi arasındaki güç ilişkisi el değiştirmiştir. Ele alınan Viyana Belediye Meydanı örneğinde bu çakışmadan çıkan ilginç sonuçlardan biri farklı kentsel unsurların birbirine uyum sağlama becerisidir.

Başkent Viyana ilk bakışta bütünlüklü bir ön resim sunmakla birlikte, her göç alan büyük kent gibi heterojen bir toplumsal yapıya sahiptir (*Migration und Integration*, 2016).⁵ Bir *Asi Şehir* olarak nitelenemese de yaklaşık yüzde otuzunu yabancı kökenli vatandaşların oluşturduğu 1.840.226 nüfuslu bu kentte ortak, erişilebilir ve sürdürülebilir bir kentsel kültür oluşturmak için sağlam gerekçeler bulunmaktadır. Kamusal açık alanlar bu ortak kültürü tesis etmek, etnik ve sosyal farklılıklara sahip grupları / bireyleri buluşturmak ve adil bir kentsel paylaşım sağlamak için anlamlı zeminlerdir. Kültürel ve sanatsal organizasyonlara olduğu kadar bisiklet festivali gibi sıradışı etkinliklere de sıklıkla evsahipliği yapan Viyana Belediye Meydanı, kentin bu bağlamda öne çıkan kamusal mekanıdır (Resim 7).

Resim 7 Etkinlik için Meydan'da oluşturulan ortam (Foto: İnci Basa)

⁵ *Migration und Integration / Zahlen, Daten, Indikatoren*, BMEIA Bundesministerium für Europa, Integration und Ausseres, Federal Dışişleri Bakanlığı yayına göre, 2016 yılında 8.700.000 nüfusa sahip Avusturya'da, 1.813.000 göçmen kökenli nüfus yaşamaktadır. Bu %21,4'lük oran 1.840.226 nüfuslu Viyana'da %38,3'e çıkmaktadır; yani başkent ülke geneline göre neredeyse iki kat daha fazla göçmen kökenli nüfusa sahiptir. Kent 704.900 göçmen kökenli barındırmaktadır; bunların 500.000'i yabancı bir ülkenin vatandaşlığına sahiptir. Bu sayının genel Viyana nüfusu içindeki oranı ise %27,4'dür. Bkz., Viyana Belediyesi resmi internet sitesi <http://www.wien.gv.at/menschen/integration/grundlagen/daten.html> (13 Mart 2017 tarihinde erişilmiştir.)

Son otuz yıldır daha çok kültür aktiviteleriyle öne çıkan Meydan, tarihinde önemli siyasal etkinliklere sahne olmuştur. Belediye binasının tamamlandığı 1883 yılı itibariyle Viyana Belediye Meydanı'nın ilk önemli ev sahipliği, 17 Eylül 1911 tarihinde yaklaşık 100.000 kişinin katıldığı büyük bir siyasal protestodur. Sosyal Demokratlar'ın çağrısıyla öncelikli olarak o dönemde yaşanan hayat pahallılığına karşı düzenlenen bu kalabalık gösteride atlı polisler ve askerlerin göstericilere müdahalesi sonucu ölenler ve yaralananlar olmuştur. Meydan, Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda, başta 1921 yılından itibaren düzenlenen 1 Mayıs yürüyüşleri ve gösterileri olmak üzere, çeşitli siyasal etkinlikler için kullanılmıştır. Bu tarihe kadar ilçelerde düzenlenmekte olan 1 Mayıs yürüyüşü, Ring Caddesi'ne alınmış ve yürüyüş Belediye Meydanı'nda gerçekleştirilen mitingle sonlandırılmaya başlanmıştır. Meydan hem sosyal demokratlar hem de onların rakipleri tarafından toplu görüşlerin aktarıldığı bir kamusal zemin olmuştur. Aynı zeminde sosyal demokrat Belediye yönetimince getirilen lüks tüketim vergisinin protestosu da (1920), anti-semitist (Yahudi-karşıtı) gösteriler de (1923) yer almıştır.

1933'te Nasyonel Sosyalist yönetimce getirilen yasaklamalar, İkinci Dünya Savaşı sonrasında geçerliliğini yitirmiş ve 1946 yılı itibariyle Belediye Meydanı yine Mayıs gösterilerinin gerçekleştiği alan olmuştur. Meydan'ın geçmişinde, akıllarda kalan önemli bir tarih de 16 Eylül 1945'dir. Bu tarihte Meydan'da üç büyük siyasal partinin gençlik kollarının ortaklaşa katılımıyla Avusturya Gençlik Günü gerçekleştirilmiştir. Giderek sayıca azalan bu etkinlikler, buna karşın artan araç trafiği, 1950 yılında, kentin bir dönem en önemli kamusal mekanı olan Viyana Belediye Meydanı'nın motorlu araçların park alanına dönüşmesi kararını beraberinde getirmiştir. Etkinlik sayısının azalması, örneğin, 1950 yılı içinde 1 Mayıs gösterisi haricinde Meydan'da sadece dört gösterinin gerçekleşmiş olması mekanın başkentin kentsel kültürüne katkı bağlamındaki potansiyelini gölgelemiş görünmektedir.

Meydan'ın kente kültürel ve sosyal katkı sağlaması için çaba gösteren isim 1957 yılından itibaren oniki yıl Viyana'nın belediye başkan yardımcılığını, 1970 yılından itibaren de belediye başkanlığını yürüten Felix Slavik olmuştur. Hedefi, araçlarla adeta bir 'çelik gölüne' benzeyen bu değerli alanın bir kentsel 'buluşma noktasına' dönüştürülmesidir. Meydanın farklı etkinliklerle tüm Viyanalılar için etkin bir 'buluşma noktasına' dönüşümünün en belirleyici olayı ise 1975 yılında Belediye Başkanı Leopold

Gratz'ın, 1600 yılından itibaren kentin farklı bölgelerinde yapılan geleneksel Noel Pazarı (Christkindlemarkt) etkinliğini Belediye Meydanı'na taşıma kararı olarak anılmaktadır (www.wien.gv.at).

Resim 8 Viyana Belediye Meydanı'na çıkan sokaklar (Fotoğraf, yazarın arşivi)

Meydan'ın kentli ile bağ kurması yönündeki bir diğer önemli tarih, Meydan'da yaz aylarında gerçekleşecek bir açık hava film festivali etkinliği için karar alınan 1990 yılıdır. Festival yıllar içinde gelenekselleşmiş ve Viyanalılar'ın kentsel yaşamında önemli bir unsura dönüşmüştür. Denilebilir ki, 1990 tarihli bu festival oluşturma kararı, dolayımı olarak, Belediye Meydanı'nda başka etkinliklere de olanak sunma ve buna göre mekansal tanzimler yapma anlayışını geliştirmiştir. Meydan'da düzenlenen

etkinlikler zaman zaman sıradışı mekansal tanzimi gerektirmekte ve Meydan'a açılan sokaklarda (özellikle Felder Strasse ve Lichtenfelsgasse'de) belli bir canlılığı beraberinde getirmektedir (Resim 8).

Burada, görsellerle örneklenen bisiklet festivali etkinliği, hem cesur mekansal tezadı (ve "ödünç olma" durumunu) hem de Meydan'ın herkesçe erişilebilir olma niteliğini en sarıh şekilde temsil edenlerden biridir. Bu etkinlikle birlikte, modern kentlerde giderek büyüyen çevre-dostu bir bilinçlenmenin önemli simgelerinden sayılabilecek bisiklet kültürü, Meydan'daki geçici mekansal biçimlenme ve pratikler aracılığıyla kentliye ulaşmaktadır. Meydanın ödünç ve akışkan kentsel mekan kimliği, durağan ve ağır neo-klasik mimari biçimlenmesinin önüne geçmekte ve kentlinin erişimine istisnasız açık olduğunun altı çizilmektedir. Bu durum, belediye, parlamento, üniversite ve tiyatro yapılarınca tariflenen otoriter mimari üslubun, toplumda karşılık bulan bir (sportif/çevreci) gerçekliğe dilsel bir çevirisi şeklinde tanımlanabilir. Gündelik dile *çeviri* olarak da kavramsallaşabilecek bu deneyim başka gerçeklikleri dolayısıyla farklı toplumsal ifadeleri içermektedir (Resim 9).

Resim 9. Meydanı tarifleyen yapılardan Tiyatro binası ve etkinlik (Foto: İnci Basa)

Meydan, örneğin, her yıl düzenlenen 'Life Ball' etkinliğine ev sahipliği yapmakta ve AIDS hakkındaki toplumsal farkındalığa ve bilimsel çalışmaların finanse edilmesine katkı sağlamaktadır. Kalabalık gruplar, hayvan haklarının tanıtımına ve korunmalarının önemine (1846'dan beri faaliyet gösteren Tierschutzverein öncülüğünde) yine Belediye Meydanı'nda ses verilmektedir. Kentli için sembolik önem taşıyan Viyana kent maratonunun (Wiener Stadtmarathon) ya çıkışı ya varışı Belediye Meydanı olmaktadır. Meydan, hem bireysel hem de toplumsal ölçekte, güncel ve çağdaş, gündelik ve sembolik anlamlar barındıran etkinliklere, işlevlere, hareketlere veya olaylara sadece dekor teşkil etmemekte, bu unsurlar burada üretilmektedir.

Modern kentsel yaşamın önemli bir bileşeni kentlinin serbest zaman aktiviteleri ve buna bağlı olarak kentin bu anlamda örgütlenebilme taşıyıcısıdır. Bir serbest zaman aktivitesi olarak her sosyal sınıftan ve yaştan kentlinin yoğun ilgisini çeken buz pateni etkinliği Belediye Meydanı'nın geniş çaplı bir fiziksel dönüşümüyle mümkün olmaktadır. Kentsel bir olaya dönüşen bu kış aktivitesine, iklimin ve kültürün getirdiği yatkinlikle, bir buçuk aylık sürede 650.000 kişinin katılımı söz konusudur. İlk kez 1996 yılında 1800 m²'lik bir buz sahasıyla başlayan bu etkinlik yıllar içinde gelenekselleşmiş ve giderek daha büyük bir alan, buz yüzeyine dönüştürülmüştür; bugün, bu kış etkinliği, Belediye Binası önüne kurulan 8500 m²'lik bir buz sahasında ve park içinde oluşturulan buz kulvarlarında gerçekleştirilmektedir. Viyana Belediye Meydanı'nın fiziksel yapısı ve algısı bu mekansal pratiğin öncülüğünde yeniden tanımlanmaktadır.

Meydan ve kentli arasındaki bağ, festivaller, müzik dinletileri, film gösterimleri, yeni yılı karşılama, bölgesel tanıtım etkinlikleri, toplumsal günleri vurgulama etkinlikleri gibi bileşenlerden oluşan enerjik bir programla güçlendirilmektedir (www.wiener-rathausplatz.at).⁶ Sürekli dönü-

⁶ Meydan'ın 2017 programı genel hatlarıyla şu şekildedir: Ocak-Mart, buz pateni etkinliği (Eistraum/Buz Rüyası), Nisan, bölgesel tanıtım etkinliği (Steiermark eyaleti, Steiermarkdorf – yerel ürünler ve turizm potansiyeli üzerine), Mayıs, İşçi Bayramı kutlamaları, canlı müzik etkinlikleri, (modern ve folklorik konserler), Haziran, Life Ball (sivil toplum kuruluşu Aids Life (1992) öncülüğünde Avrupa'nın en kapsamlı AIDS'le mücadele etkinliği), Temmuz-Ağustos, film festivali ve açık hava sineması (Filmfestival und Sommerkino) (23 m. x 13,25 m. ebadında dev ekran; giriş ücretsiz), önemli opera, bale, klasik müzik ve caz performanslarının yer aldığı film gösterimleri, uluslararası ve ulusal gastronomi etkinliği, her Pazar

şüm halindeki toplumsal süreçlere ayak uyduran Viyana Belediye Meydanı, geçici kentsel ilhamlar aracılığıyla kalıcı kentsel bağlar kurmaktadır. Kozu, artık, mekanın, bir nesnel 'öz' olarak, modernitenin çoklu ve çeşitli yönelimlere sahip 'öznelere' sunulamayacağını bilmektir. Modern kentsel kültür içinde, kamusal mekan yansız bir 'ortamdır', bir 'aracıdır' (Lefebvre, 1974/2014, s. 407-408); bir sonuç, içine hapsedildiği tarihsel bir kategori, soyut, siyasal, sosyal bir statü argümanı değildir.

Resim 10 Belediye Binası ve geçici etkinlik mekanları (Fotoğraf, yazarın arşivi)

Lefebvre (1974/2014)'in 'mekanın tarihi' için öngördüğüne benzer biçimde; kamusal mekanın çözümlenmesi de, 'yapıların nesnelliği' ve 'toplumsal süreçler' arasında, 'değişmezlik' ve 'değişim' arasında, 'olay(sallık)' ve 'kurum(sallık)' arasında seçim yapmak zorunda değildir (s. 139). Dolayısıyla, Viyana Belediye Meydanı'nın çözümlemesi de bu unsurlar arasında seçim yapmak yerine bu ikililikler arasında kavramsal bir arayüz

günü canlı caz dinletisi (Jazz-Frühshoppen), Ekim, Viyana Güvenlik Şöleni (Wiener Sicherheitsfest) -50 yıldır düzenlenen etkinlik kentlinin doğal afet, yangın, çevre, sağlık ve sosyal yardım alanlarında bilgilendirilmesi, Kasım-Aralık Noel Pazarı (Wiener Christkindlmarkt), 31 Aralık, yılbaşı etkinlikleri (Silvesterpfad Station) - canlı müzik / dans. Viyana Belediye Meydanı etkinlik programına için bkz. www.wiener-rathausplatz.at (12 Mart 2017 tarihinde erişilmiştir).

oluşturmak için *çeviri* yapmaktadır. Meydan'ı çevreleyen yapıların oluşturduğu temsil, "bisikletin" neo-gotik kuleler hizasına yükselmesiyle semantik bir parçalanmaya uğramakta ve farklı bir dilsel ifadeye dönüşmektedir. Metaforik bir bakışla, mekansal pratik, varolan dilsel bütünlüğü parçalamakta ve değişen bir hiyerarşiyle yeniden oluşturmaktadır (Lefebvre, 1974/2014, s. 411). Anıtsal yapıların kalıcı nesnelliği ve geçici tentelerin eğretiliği birbirlerinin içinde çözülmekte ve bu 'çelişki çözüldüğü' nisbette kamusal mekan 'düzenleyici' olmaktadır (s. 416) (Resim 10).

Bu anlayışta bir düzenleyicilik, tahakküm kurmanın kısıtlayıcılığını altüst ederek 'tuhaf biçimde aşar' ve ödünç verilmeyi/alınmayı benimser. Ödünç mekan çoğunlukla uyumludur ve artı-değer paylaşımı eğilimindedir; zaman zamansa kışkırtıcı bir 'karşı-mekan' olarak içinden çıktığı mekanın 'parodisini' yapar (Lefebvre, 1974/2014, s. 382). Viyana Belediye Meydanı, mekanı bu bağlamda kavramamıza vesile olmaktadır.

Extended Abstract

Borrowed Urban Spaces: Analysis of a Square, Vienna City Hall Square (Wiener Rathausplatz)

*

İnci Basa

Middle East Technical University

This essay is an outcome of an initial concentration in urban public space, which led to a specific interest in the investigation of the practice of “borrowed spaces” as remarkable modes of spatial production in cities. Considering the concept of “borrowed space” as a mechanism that transforms the urban open spaces into a ‘*locus of possibilities*’, the present study aims to analyse the Vienna City Hall Square (*Wiener Rathausplatz*) through its identification as a borrowed space that successively introduces different practices via a spatial adaptability to cultural, festive, sportive and social occasions and events. The original scholarly contribution here can be portrayed as this mechanism’s representation as a translation between ‘social processes’ and ‘spatial form’, (the dual components which have been widely recognized in the understanding of complexity of the urban structure) and its utilization as a theoretical framework within the analysis of the Square in question.

The exceptional architectural/urban texture of the capital city of Vienna is characterized by the harmonious connection of an early Modernist language (presented principally by Otto Wagner and Adolf Loos) to the city’s historicist / revivalist buildings. In this respect, it appears normal that powerful and tangible architectural expressions may dominantly outline the perception of the city image, and may blockade the perceptions of the Viennese urban everyday life from other perspectives and through dynamic spatial/functional superimpositions. On the other hand, considering a perception through possibilities and diversity in urban life seems

indispensable for developing both a contemporary rhetoric of urban public space and an awareness of altering patterns in ways it is used, as well as defending its significance in societal terms in enhancing the quality of urban life.

The concept of publicness frequently reflects its semantic duality (that of belonging to the society yet implying a relationality with state) upon the space, especially upon the ones organized by the state and governments. However, in the cities with an ever-growing density, public spaces actually possess a certain potential of becoming the grounds of counter-resistance against the spatial dissociation. As a matter of fact, in one's mind, the image of a good city and lively urban public spaces are mostly intertwined. Vienna, as one of the European cities affirming this argument, is best known for its numerous public spaces, squares, parks, and moreover for its urban(ite) culture that integrates these spaces into life effectively. Within this understanding, the Vienna City Hall Square participates to the urbanite's everyday practices as a dynamic urban public space via the social, political, cultural, artistic, sportive facilities, thus, transcends the institutional and tectonic monumentality of the surrounding neo-classical buildings of City Hall, Parliament, University and Theatre by a new urban / spatial meaning. This meaning produced by the Vienna City Hall Square as a 'borrowed space' stands for an accessibility for all social strata of the society and a strong urban bond with the citizens.

As mentioned above, the Vienna City Hall Square occupies a central location in the city and offers spatial possibilities to well-attended events and activities. Nevertheless, regarding these qualities, one should not suggest that the Square, or any other such spaces in cities, automatically merges into the spatial practices of the urbanites and the urban everyday life. Evidently, many spaces with similar characteristics cannot receive public attention and cannot find place within the spatial practices of the urbanites. For the transformation of the qualities such as centrality, openness, accessibility etc. into an urban value there exists the necessity of sustainable socio-political decree and of course a public demand. When one scrutinizes how the Square attained such significant status within Viennese's spatial practice, she/he encounters the fact that this space is being borrowed by various subjects, groups and institutions for conducting a variety of activities throughout the whole year. The local government of Vienna adopts this mechanism as a way of contributing to the general texture of the modern urban life and enriching the routines of the urbanite's

everyday life. From classical or jazz concerts to film festivals, from marathon start-up to bicycle days, a plenty of leisure time activities as well as social and cultural facilities produce their own temporary spatiality in the Vienna City Hall Square. In a temporal sequence and with a specific spatial organization regarding the activity, either the temporary tents, short-term stages or the ice rink faces the neo-gothic façade of the architect Friedrich von Schmidt's City Hall building (*Wiener Rathaus*) constructed in the late 19th century in the *Innere Stadt* district.

Considering the pluralities and multiplicities of this particular urban space, the Viennese Square, the space becomes 'intermediary'; it becomes an active 'milieu'; and, as Lefebvre (1974/2014, p. 408) indicates, it becomes both 'instrument' and 'goal', 'means' and 'end'. Urban spaces, yet the ones which obtain their identity through the opportunities they offer instead of a place-fixed program, feed and/or (re)produce urban culture in a multidimensional sense involving several aspects. Within such a condition, the authoritative, permanent and monumental architectural essence there, is urged to yield up these attributes and required to redefine its essence anew within the indefinite bounds of the everydayness of urban culture that can by no means be excluded. In the Vienna case, architectural monumentality and everyday variables overlap to a certain extent. Regarding this overlapping, it can be argued that the power relationality between them has been transformed in the favour of the everyday life. In the examined Vienna City Hall Square, one may well conclude that a skill of attuning occurs among different even conflicting elements as an urban virtue.

Kaynakça/References

- Basa, İ. (2016a). Söylemsel zapturapt: kamusal mekan *eli (/dili)* ile kentsel kültürü ehlileştirmek. *Arredamento Mimarlık*, 301, s. 96-101.
- Basa, İ. (2016b). Sosyopolitik zıtlasmaya inat açık aklın mekanları: zor bir önerme olarak Ankara Atatürk Kültür Merkezi. *Mimarlık*, 391, s. 56-60.
- Harvey, D. (2009). *Sosyal adalet ve şehir*. (M. Morali, Çev.) İstanbul: Metis. (Orjijinal eserin yayın tarihi 1973).
- Harvey, D. (2013). *Asi şehirler*. (A. D. Temiz, Çev.) İstanbul: Metis. (Orjijinal eserin yayın tarihi 2012).
- Haeupl, M. (2009). *Politik für die Menschen: Perspektiven für sozialdemokratische Politik im 21. Jahrhundert*. (İnsanlar için siyaset: 21. yüzyılda sosyal demokrat siyaset perspektifleri). Bergamo: Echomedia Verlag.
- Hofer, G. (2008). *Die Festivalisierung der Stadt: Am Beispiel des Wiener Rathausplatzes* (Viyana Belediye Meydanı örneğinde şehrin festivalleştirilmesi). Diplomarbeit Universität Wien, Viyana.

- Igler, N. (2013). Turbo für Einzelhandel und Tourismus (Satış ve turizm için turbo), ORF (Österreichischer Rundfunk / Avusturya'nın resmi radyo ve televizyon kurumu) <http://orf.at/stories/2207162/2207008/> adresinden 21 Mart 2017 tarihinde erişildi.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekanın üretimi*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orjijinal eserin yayın tarihi 1974).
- Migration und Integration: Zahlen, Daten, Indikatoren* (Göç ve entegrasyon: sayılar, tarihler, göstergeler) (2016). BMEIA Bundesministerium für Europa, Integration und Ausseres (Federal Dışişleri Bakanlığı Yayını) Yayına <http://www.wien.gv.at/menschen/integration/grundlagen/daten.html> adresinden 13 Mart 2017 tarihinde erişildi.
- Sisa, J. (2002). Neo-Gothic Architecture and restoration of historic buildings in Central Europe: Friedrich Schmidt and his school. *Journal of the Society of Architectural Historians*, 61(2), 170-187.
- Smith, A. (2014). 'Borrowing' public space to stage major events: the Greenwich Park controversy. *Urban Studies*, (51), 247-263.
- www.wien.gv.at/kultur/chronik/rathausplatz.html adresinden 14 Mart 2017 tarihinde erişildi.
- www.wiener-rathausplatz.at adresinden 12 Mart 2017 tarihinde erişildi.

Doç. Dr. İnci Basa Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Lisans, yüksek lisans ve doktora derecelerini ODTÜ Mimarlık Bölümü'nden alan Basa, HTA-Bern, İsviçre'de 'post-doc' çalışmaları yapmıştır. Araştırma konuları arasında kentsel kamusal mekan, mimarlık söylemi, söylem çözümlemesi ve mimarlık-dil ilişkisi bulunmaktadır. Makaleleri *Journal of Urban History*, *International Journal of Environmental Studies*, *International Journal of Technology and Design Education*, *Design Studies*, *Turkish Historical Review*, *International Journal of Art and Design Education* gibi dergilerde yayınlanmıştır.

Assoc. Prof. Dr. İnci Basa currently teaches in the Department of Architecture at Middle East Technical University. She received the B. Arch, M. Arch and Ph.D. degrees from METU. She made post-doctoral studies in HTA-Bern, Switzerland. Her research interests include urban public space, architectural discourse, discourse analysis and architecture-language relationship. Her articles were published in various journals such as *Journal of Urban History*, *International Journal of Environmental Studies*, *International Journal of Technology and Design Education*, *Design Studies*, *Turkish Historical Review*, *International Journal of Art and Design Education*.

E-mail: basa@metu.edu.tr

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Basa, İ (2018). Ödünç kentsel mekanlar: bir meydan çözümlemesi, Viyana Belediye Meydanı (Wiener Rathausplatz). *İDEALKENT – Kent Araştırmaları Dergisi*, 23, 236-257.

Türkiye’de Konut Söylemlerinde Yaşanan Değişimin Reklamlar Üzerinden Analizi - İstanbul Örneği

*

Pınar Şahin
İstanbul Teknik Üniversitesi

Sinan Mert Şener
İstanbul Teknik Üniversitesi

Öz

Türkiye’de barınma biçimlerinde yaşanan değişimler sonucunda, günümüzde konut mekânı, üzerine yüklenen anlamlar aracılığıyla, bireyin toplumsal statüsünü ve yaşam tarzını belirleyen bir tüketim metası haline gelmiştir. Kuşkusuz, konutun üstlendiği bu yeni rolünde, sloganlar ve gerçeküstü görseller ile tüketici kitlelerini manipüle eden reklamların payı büyüktür. Reklamlar bir ürüne talep yaratma amacı güden anlam yapıları olmanın ötesinde, içerdikleri söylemlerle bulundukları toplumların egemen değerlerini yansıtan, dönemin siyasi, ekonomik ve sosyal yapısı hakkında ipuçları veren kültürel metinlerdir. Bu bağlamda, reklam söylemleri üzerinden konut anlayışında yaşanan değişimi okumak ve farklılaşan talepler doğrultusunda şekillenen konut üretim türlerini irdelemek bu araştırmanın temel amacıdır. Çalışma alanı olarak, gerek kentsel, gerek toplumsal bağlamda en dramatik değişimlere sahne olan İstanbul seçilmiştir. Araştırmada, Türkiye’de yayınlanan konut reklamlarının tarihsel süreçte, içerik bakımından nasıl yapılandırıldığına belirlenmesine yönelik olarak, iletişim çalışmalarında en çok tercih edilen yöntemlerden biri olan içerik analizi yöntemi uygulanmıştır. Bu çerçevede, reklamlar her dönemde içerdikleri söylemlere göre; mimariye yönelik söylemler, konum-ulaşım odaklı söylemler, sosyal ve kültürel avantajlara yönelik söylemler, soyut söylemler, güvenlik odaklı söylemler, teknik ve altyapıya yönelik söylemler ve satış-ödeme-yatırım odaklı söylemler olarak alt başlıklar halinde irdelenmiştir. Analiz kapsamında elde edilen sonuçlar, reklamların yayımlandıkları dönemin koşulları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu bağlamda dönemlere ait reklamlar üzerinden yapılan analizler, değişen reklam imgelerinin belirlenmesi, neoliberal politikaların ve küreselleşme sürecinin öncesi-sonrasında yaşanan toplumsal ve mekânsal dönüşümlerin açıklanması bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Konut reklamları, konut tüketimi, içerik analizi, konut söylemi, İstanbul.

Analysis of the Changing Housing Discourses in Turkey over Advertisements - Istanbul sample

*

Pınar Şahin
İstanbul Technical University

Sinan Mert Şener
İstanbul Technical University

Abstract

As a result of the changing form of sheltering in Turkey, today housing has become a consumption material, which determine the social status and living style of a person, through the meanings that it assume. Definitely, advertisements, that manipulate the consumers with slogans and surrealistic images, have a big share in this situation. Beyond their role of being a meaning structure that aim to make a demand for a product, advertisements are cultural texts that give hints about the political, economic and social circumstances of a period and reflects the values of societies. In this context, reading the changing of housing approach on advertisement discourses and considering the housing production types in accordance with the changing demands, are the main purposes of this research. Istanbul was selected as a field of study which has become a stage of dramatic changes because of its urban and social context. In this study, in order to establish the content of the housing advertisements historically, content analysis was applied which is preferred frequently in communication works. In this context, for every period, advertisements were analyzed according to their discourses as; architecture oriented discourses, location-transportation oriented discourses, social and cultural advantages oriented discourses, abstract discourses, security oriented discourses, technic and infrastructure oriented discourses and sale-payment-investment oriented discourses. The results were considered in accordance with every period's conditions. The analysis is important in terms of determining the images of the changing advertisements and explaining the social and urban transformations that were lived before/after the globalization period and neoliberal politics.

Keywords: Housing advertisements, housing consumption, content analysis, housing discourse, Istanbul.

Giriş

Konut genel olarak, “bir ya da daha çok insanın ikamet ettiği yer, ev, mesken, ikametgâh” şeklinde tanımlanabilir (Hasol, 2010, s.277). İnsanoğlu tarih öncesi çağlardan bugüne, kendini güvende hissedeceği, çevresel ve iklimsel koşullardan korunup yaşamını idame ettirebileceği bir mekân arayışı içerisinde olmuştur. Korunma amaçlı olarak başlayan bu arayış, zaman içerisinde toplumların ekonomik, politik ve kültürel düzlemde geçirdiği değişimlerle birlikte, barınma işlevinin ötesine geçmiş ve konut mekânı bulunduğu dönemin dinamiklerini yansıtan simgesel bir rol üstlenmiştir. Mimarlığın giderek imaj oyunlarına dayalı bir yüzeyselliğe indirgendiği günümüz postmodern dünyasında, kentin çeşitli alanlarında hızla türeyen birbirinden farksız konut alanları, reklamlar aracılığı ile topluma birer ideal yaşam formatı olarak sunulmaktadır. Buna bağlı olarak, bireyin en temel ihtiyaçlarından biri olan barınma kavramı da değişmekte, konut barınma mekânı olmaktan öte imaj kaygısı güden bir tüketim metası olarak boy göstermektedir. Bu durum toplumun belleğindeki konut kavramını değiştirerek, mekânın imaj odaklı değerini artırmakta ve adeta bir konut modası yaratarak, günümüz tüketim ortamında mekânın anlamsal değerinin modanın geçiciliği içinde kaybolmasına yol açmaktadır. Kitleleri manipüle eden bir olgu olarak karşımıza çıkan reklamların toplumsal algıyı yönlendirmesi ile farklı kesimlerin belleğinde yarattığı anlamlar, beğenilerin de değişmesine sebep olmaktadır. Bugün inşaat şirketleri, mimari, fiziksel ve sosyal içeriği ile temalaştırılmış yeni konut alanlarının pazarlanmasında, reklam unsurunu etkili bir şekilde kullanmaktadır. Farklı kurgularla işlenmiş benzer konut projeleri, ideal yaşam tarzı olarak topluma sunulmakta, bunun sonucu olarak kent mekânı dramatik bir dönüşüme sahne olmaktadır.

Çalışma kapsamında ele alınan İstanbul’un geçirdiği tarihsel süreç göz önünde bulundurulduğunda, bugün kent mekânındaki çok katmanlı yapıyı, yaşanan dönüşüm üzerinden ifade etmek daha doğru olacaktır. Tanzimat’la beraber başlayan Batılılaşma hareketleri, Cumhuriyet ile birlikte daha da hız kazanmış, siyasi ve toplumsal yaşamda ortaya çıkan değişim, kentsel mekânda da kendini göstermiştir. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde, Avrupa’dan esinlenerek inşa edilen ve başlarda gayrimüslim vatandaşların ikamet ettiği apartman yapıları, Cumhuriyet döneminde daha da yaygınlaşmış, apartmanlar modernleşme hareketinin yapısal ifa-

deleri olarak kent mekânında yer almışlardır. Yeni geliştirilen yapım teknikleri ve apartmanın “modern yaşam temsili” olarak kentsel mekâna katılması ile başlayan bu süreç, İstanbul kent morfolojisinde yaşanan değişimin de başlangıcı olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrası toplumsal ve ekonomik değişimlerin sonucu olarak büyük kentlere göç eden nüfus, kent mekânında konut açığı problemi doğurmuştur. Yaşanan problemlere çözüm bulmak amacıyla, kent mekânı gerek kişisel girişimler gerek devlet eli ile yapılan müdahalelere sahne olmuş, kurulan Emlak Kredi Bankası ile birlikte, konutun medya ortamında bir ürün olarak sunumunun ilk örnekleri sergilemiştir. Öte yandan bankalar tarafından mevduat karşılığı çekiliş usulü ile verilen ikramiye evleri reklamları da ilk konut reklamı örneklerindendir. Tüm bu süreç, konutun metalaşması ve reklam mecrasında yer almasının ilk adımlarıdır.

1980’lerle birlikte Türkiye’de konut anlayışı yeni bir dönemece girmiştir. Yaşanan liberalleşme süreci, değişen sosyo-kültürel ortam ve orta sınıfın yaşadığı kimlik mücadelesi, kentin çeperlerinde hızla gelişen kapalı konut yerleşkelerinin oluşumunda büyük rol oynamıştır. Bu durum yeni zenginlere hayallerini kurdukları prestij, statü, gösteriş, lüks, rahatlık gibi kavramların gölgesinde, özel ve steril hayatlar sunmuştur. Böylelikle, toplumun geri kalanından ve geleneksel bağlarından kurtulma gayreti içinde olan üst gelir grubu, yeni sığınağını da bulmuştur. 2000’lere gelindiğinde ise, kentsel mekânda yaşanan ayrışmalar daha da belirginleşmiştir. Türkiye’nin içinde bulunduğu yeni sosyo-politik yapı, toplumsal muhalefetin cemaatler üzerinden şekillenmesine sebep olmuş, bu durum yeni söylemleri de beraberinde getirmiştir. “Kendi gibi” olanlarla birlikte yaşama anlayışı, konut mekânlarında ve dolayısıyla bir pazarlama söylemi olarak reklamlarda etkinleşmiştir. Daha önceleri sosyal statü, seçkinlik, zenginlik gibi daha çok gelir düzeyine yönelik tasarlanan reklam iletilerine artık, dönemin getirdiği sosyo-politik söylemler de eklenmiştir. Öte yandan, 2000’li yıllar kent merkezinin tekrar keşfedildiği dönem olarak da değerlendirilebilir. Önceki dönemde yaşanan kent merkezinden kaçış anlayışı belli oranda devam etse de, sosyal yapıdaki bireyselleşme ve aile yapısındaki değişim gibi faktörler kent mekânında yaşama olgusunu tekrar gündeme getirmiştir. Özellikle rezidans olarak nitelendirilen ve çok katlı bloklar içinde otel konforu vadeden yapıların kent mekanına girmesi ile kent merkezi önemli bir dönüşüme sahne olmuştur.

Baudrillard (2012), tüketim toplumunda post modern insanın, gerçekte nesneleri tüketmekten çok, bunların ardındaki imgeleri, idealleri ve fantezileri tükettiğini savunur. Reklamlar da, dönemin koşulları ve değerleri çerçevesinde yarattıkları kodlar, simgeler ve etkili söylemler ile, toplumun tüketim alışkanlıklarını değiştirme potansiyelini kullanarak, çeşitli kurgularla işlenmiş konut projelerini, ideal yaşam tarzı olarak topluma empoze etmeye devam etmektedir. Toplum içerisindeki kültürel seçkinlik söyleminin inşasında önemli bir yeri olan konut reklamları, içerdiği görseller ve metinlerle, her dönemde önceki dönemlerdeki konut reklamlarından farklı söylemler ortaya koymuştur. Bu bağlamda dönemlere ait reklamlar üzerinden yapılacak analizler, değişen reklam imgelerinin belirlenmesi, neoliberal politikaların ve küreselleşme sürecinin öncesi-sonrasında yaşanan toplumsal ve mekânsal dönüşümlerin açıklanması bakımından önemlidir. Dolayısıyla bu çalışmadaki amaç; bulundukları dönemin egemen toplumsal ve ekonomik koşullarının etkisi ile tarihsel süreçte değişim göstermiş olan konut reklamlarının, anlam ve ideolojisini kavramlar üzerinden irdeleyerek reklamlarda kullanılan söylemlerin, geçmişten günümüze ne şekilde değişiklik gösterdiğini çözümlemektir.

Yöntem

Bu araştırmada, Türkiye’de yayınlanan konut reklamlarının tarihsel süreçte, içerik bakımından nasıl yapılandırıldığının belirlenmesine yönelik olarak, iletişim çalışmalarında en çok tercih edilen yöntemlerden biri olan içerik analizi (muhteviyat analizi) yöntemi uygulanmıştır. İçerik analizi bir veya bir dizi metin içerisinde belli kelimelerin/kavramların varlığını, kullanım sıklığını ve aralarındaki ilişkiyi belirlemek için kullanılan bir araştırma metodudur. Bu metotla araştırmacılar, belirledikleri kelimeler, kavramlar veya ibarelerin metin içerisindeki varlığını sayıya dökebilir, anlamları ve aralarındaki ilişkileri tahlil edebilir, metnin vermek istediği mesaj, yazarı, hatta metnin yazıldığı dönem hakkında çıkarsamada bulunabilirler. (Acun, 2005, s.27) İçerik analizinin amacı, bir metni tasvir etmek ya da açıklamaktan ziyade, elde edilen kavram yoğunlukları ile döneme ilişkin çıkarımlar yapmaktır. Analiz sonucunda elde edilen nicel veriler, reklam metinlerinin kişisel yorumlardan sıyrılarak, objektif bir biçimde değerlendirilmesine olanak sağlar.

Araştırma kapsamında, ulusal düzeyde yayın yapan gazete ve dergilerde yer alan reklamların yazılı ve görsel öğeleri ele alınmıştır. Bunun için reklam araştırmasında, uzun döneme yayılmış verilerin analizinde kullanılan tesadüfi örnekleme tekniğinden faydalanılmıştır. Üzerinde çalışılacak konut reklamlarının belirlenmesi için, Erken Cumhuriyet Dönemi'nden başlayarak 2016'ya kadar belirli bir kurala dayanmaksızın, olabildiğince her yıla ait bir konut reklamı sağlanacak şekilde, gazete ve dergiler taranmıştır. Reklamlar seçilirken, her dönem için en çok okunan gazete ve dergiler incelenmiş, analizin nesnel olması açısından aynı yaklaşım tüm dönemlerde uygulanmıştır. Bu bilgiler ışığında; Erken Cumhuriyet Dönemi'nde, 1950-1980 Dönemi'nde, 1980-2000 Dönemi'nde ve 2000 sonrası döneminde, gazete ve dergilerde yayınlanan, toplamda 102 adet konut reklamı seçilmiştir. Her reklam metnine ait kavramlar içerik ihtiva etmeyen terimler elenerek, tekli/ikili/üçlü ya da daha fazla kelime öbekleri halinde aşağıdaki söylem gruplarına göre sınıflandırılmıştır:

- Mimariye yönelik söylemler
- Konum-ulaşım odaklı söylemler
- Sosyal ve kültürel avantajlara yönelik söylemler
- Soyut söylemler
- Güvenlik odaklı söylemler
- Teknik ve altyapıya yönelik söylemler
- Satış-ödeme-yatırım odaklı söylemler

Yukarıdaki söylem grupları altında sıralanarak listeler haline getirilen tüm kavramlar, aşağıdaki kriterlere göre ölçülerek temel analiz matrisleri oluşturulmuştur:

- Kavramların tarihsel süreçte, içinde bulundukları söylem grubundaki frekansları ölçülerek diğer kavramlara göre yoğunluklarının belirlenmesi.
- Kavramların bulundukları tarihsel alt dönemler içerisinde, dâhil oldukları söylem grubundaki diğer kavramlara göre frekansları ölçülerek kullanım yoğunluklarının belirlenmesi.

Analizlerde elde edilen veriler, tablolarla birlikte kabarcık grafikleri de kullanılarak iki boyutlu düzleme aktarılmıştır. Kabarcık grafikleri, xy (dağılım) grafik tipinin değişik bir halidir. X ve Y koordinatlarında elde edilen verinin yanı sıra, kabarcık boyutu da değişken olduğundan, bu grafik türü dağılım grafiğinin noktalarına yeni bir ölçü katar. Böylelikle kabarcık

grafiği ile kavramların, hem bulunduğu dönemde yayınlanan tüm reklamlar içerisindeki kullanım yüzdesi hakkında, hem de kendi söylem grubundaki diğer kavramlara göre kullanım yoğunluğu hakkında bilgi verici sonuçlara ulaşılır. Öte yandan, kronolojik düzlemde de söylemlerin kullanım yoğunluğunun takip edilmesine olanak tanıyarak, farklı dönemlere ait eğilimler hakkında bilgi verir. Söylemlerin frekans değerleri, içinde bulunulan döneme ait politik, ekonomik, sosyal ve kültürel yapı hakkında ipucu verir niteliktedir.

Araştırma Bulguları

Konum-ulaşım odaklı söylemler

İstanbul’da sermaye yaratmanın en kestirme yollarından biri haline gelen gayrimenkul piyasası ve kontrolsüz yapılaşma, kentin dengesiz ve plansız bir şekilde büyümesine sebep olmuştur. Kentin bu hızlı büyümesine, bazı bölgelerde yaşanan yığılmalar da eklenince, ulaşım ciddi bir problem haline gelmiştir. Bu durum yeni yapılaşma hareketlerini tetiklemiş ve çok merkezli bir metropol haline gelen İstanbul için yeni ulaşım problemlerini de beraberinde getirmiştir.

Tablo 1. Konum-ulaşım odaklı söylemlerin Erken Cumhuriyet dönemi, 1950-1980 dönemlerine ait reklamlar içerisinde kullanım yoğunluğu.

Söylem	Erken Cumhuriyet dönemi		1950-1980 dönemi	
	Kullanıldığı reklam adedi	Kullanıldığı reklam yüzdesi (%)	Kullanıldığı reklam adedi	Kullanıldığı reklam yüzdesi (%)
Tem ve E5’e yakınlık	0/5	0	0/38	0
Kadıköy’e yakınlık	0/5	0	0/38	0
Levent’e yakınlık	0/5	0	0/38	0
Toplu taşımaya yakınlık	1/5	20	4/38	10.5
İstanbul’un merkezi/kalbi	0/5	0	1/38	2.6
Kente yakınlık	0/5	0	1/38	2.6

Yapılan araştırma çerçevesinde öncelikli olarak konut reklamlarında geçen konum bilgileri ve ulaşımaya yönelik söylemler üzerinde durulmuştur. Tüm söylem türleri göz önünde bulundurulduğunda, istisnasız her döneme ait reklamlarda konum ve ulaşımaya dair söylemlerin yer aldığı görülmektedir. 1950’ye kadar incelenen sınırlı sayıdaki konut reklamında, daha çok toplu taşıma üzerine söylemlerin ön plana çıktığı görülür. (%20) 1950-

1980 döneminde de yine ağırlıklı olarak toplu taşıma olanaklarına yönelik bilgiye rastlanmaktadır. (%10.5) Örneğin, 1954 yılı Kartal Villaları reklamında 'önünde otobüs durağı', 'tren istasyonu ile vapur iskelesine yaya on dakika' gibi söylemler kullanılmıştır. Bunun dışında bu dönemde kente yakınlık ve merkezi konum olgularına dair söylemlerin başladığı dikkat çeker.

Satılık Ucuz Villâlar

Kartalda, Yakacak yolu tren köprüsünden üç yüz metre ileride, Marmaraya ve Adalara nezareti ve önünde otobüs durağı bulunan tren istasyonu ile vapur iskelesine yaya on dakika mesafede, yeni inşa edilen 3—4—5 ve 6 odalı mübrem konforlu 14 villâ satışı çıkarılmıştır. Her evde banyo ve odalar kartonpiyelidir. Evlerin bahçeleri duvarla çevrilmiş ve her bahçede zeytin ağaçları mevcuttur. Evleri görmek isteyenlerin mezkûr mahalde Halid Tecim gaytiyesine, görüşmek için Aşirefendi caddesi İhsaniye hanındaki yazıhanesine her gün saat 11/17 arasında müracaatleri.

	Pesin Lira	Veresiye Lira	Nisfi pesin Lira	Diğer yarı Lira
Üç odalılar	22500	25000	12500	Ayda 200
Dört »	26000	30000	15000	Ayda 225
Beş »	30000	35000	17500	Ayda 250

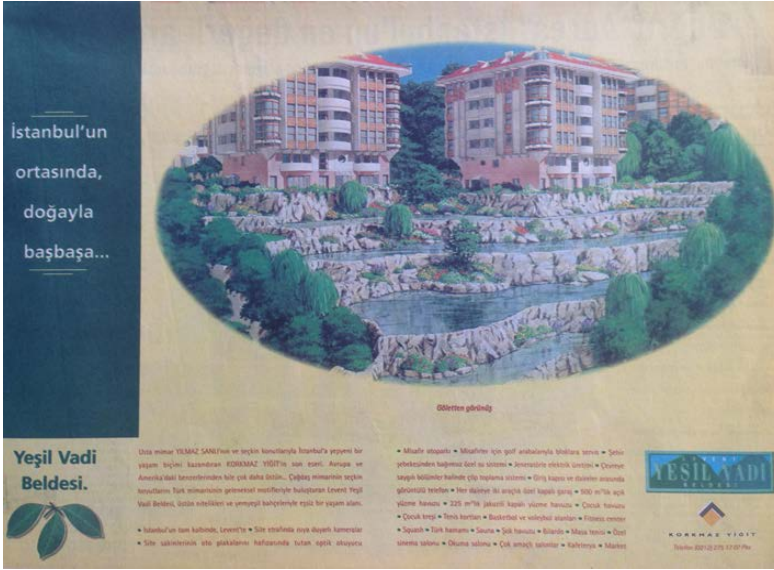
Şekil 1. Kartal Villaları reklamı (Cumhuriyet Gazetesi, 1954).

Tablo 2. Konum-ulaşım odaklı söylemlerin 1980-2000, 2000 sonrası dönemlerine ait reklamlar içerisinde kullanım yoğunluğu.

Söylem	1980-2000 dönemi		2000 sonrası	
	Kullanıldığı reklam adedi	Kullanıldığı reklam yüzdesi (%)	Kullanıldığı reklam adedi	Kullanıldığı reklam yüzdesi (%)
Tem ve E5'e yakınlık	5/30	16.7	6/29	20.7
Kadıköy'e yakınlık	4/30	13.3	0/29	0
Levent'e yakınlık	2/30	6.7	2/29	6.9
Toplu taşımaya yakınlık	1/30	3.3	5/29	17.2
İstanbul'un merkezi/kalbi	5/30	16.7	5/29	17.2
Kente yakınlık	3/30	10	3/29	10.3

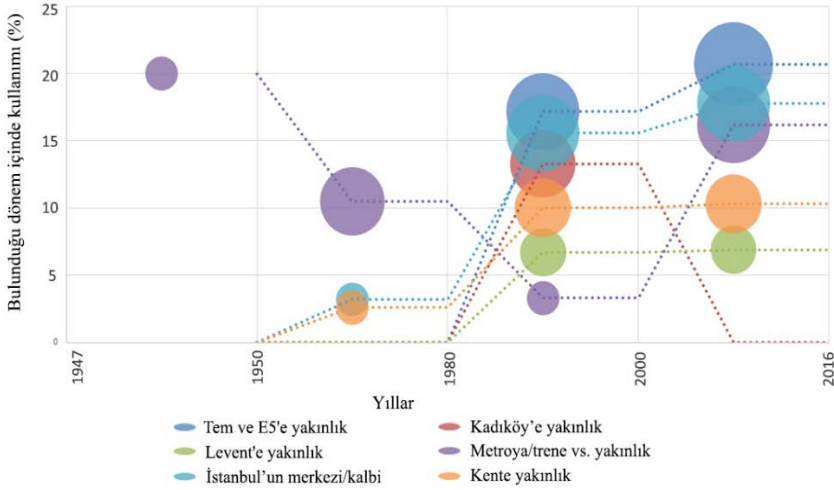
1980-2000 yılları, ülkede yaşanan ekonomik hareketliliğe bağlı olarak, üst gelir grubuna hitap eden projelerin yoğunlukta olduğu bir dönemdir. Bu tip

projelerin bulundukları konumlarından dolayı, Tem ve E-5’e olan bağlantıları ile ilgili söylemler reklam metinlerinde sıkça kullanılmaya başlanmıştır (%16,7). Kente yakınlık söylemi de bu çerçevede artış göstermiştir. (%10) Öte yandan, her ne kadar kent çeperlerinde yerleşimler artsa da, kent içindeki projelerde merkezi konum kavramı önemli bir avantaj olarak reklam metinlerinde yer almıştır. (%16,7) Korkmaz Yiğit Yeşil Vadi Beldesi reklamında İstanbul’un ortasında tabiri bu bağlamda dikkat çekici bir örnektir.

Şekil 2. Korkmaz Yiğit Yeşil Vadi Beldesi reklamı (Hürriyet Gazetesi, 1997).

2000 sonrası reklam metinlerine bakıldığında, merkezi konum, ana arterlere bağlantı ve toplu taşıma imkânları reklam metinlerinde daha çok ön plana çıkmaya başlamıştır. Kuşkusuz bunun en önemli sebepleri, kent sınırlarının gittikçe genişlemesi ve ulaşımın konut edinim kriterleri bağlamında daha önemli bir olgu haline gelmesidir. Bu çerçevede, 2000 sonrası yayınlanan reklamlarda, merkezi konum üzerine geliştirilmiş söylemler artış göstermiştir. (%17,2) ‘Kente yakınlık’ ise bir önceki dönemle yaklaşık aynı oranlarda kullanılmıştır. Kente yakınlık olgusunun aksine, Tem, E-5 ve köprülerle bağlantılara dair söylemler artış göstermiştir. (%20,7) Bunun sebebi olarak, son dönemde kent merkezine dönüş fikrinin güçlenmesi, dolayısıyla merkezden uzak olmayı ifade edecek söylemlerden kaçınılması düşünülebilir. Bu dönemde kent içi ulaşım olanaklarına yapılan vurgular da önemli ölçüde artmıştır. (%17,2)

Şekil 3. Konum-ulaşım odaklı söylemlerin bulundukları dönemlerdeki kullanım yoğunluğu.

Mimari ve yapısal özelliklere yönelik söylemler

Mimari ve yapısal özelliklere yönelik söylemlerin tüm dönemlere ait reklamlar içerisinde kullanım yoğunluğuna bakıldığında, konut tipine yönelik söylemlerin daha sıklıkta kullanıldığı dikkat çeker. Bunu, konutun fiziksel özelliklerini belirten oda sayısı/ konut alanı ve iç mekân dekorasyon öğeleri takip eder.

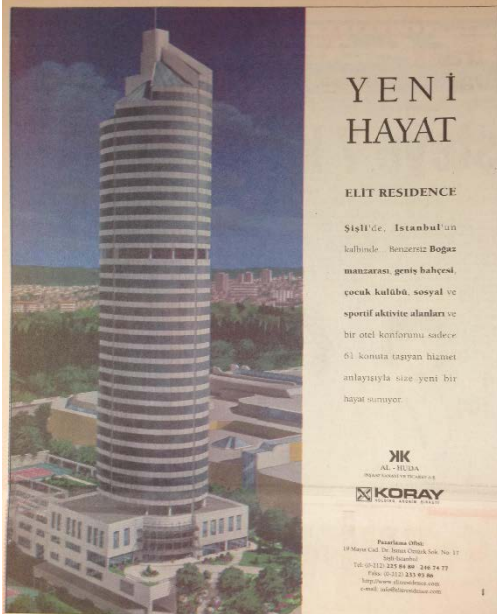
Tablo 3. Erken Cumhuriyet dönemi ve 1950-1980 dönemlerinde reklamlarda yer alan mimari ve yapısal özelliklere yönelik söylemlerin kullanım yoğunluğu.

Söylem	Erken Cumhuriyet dönemi		1950-1980 dönemi	
	Kullanıldığı reklam adedi	Kullanıldığı reklam yüzdesi (%)	Kullanıldığı reklam adedi	Kullanıldığı reklam yüzdesi (%)
Oda sayısı ve konut m2	1/5	20	12/38	31.6
Konut tipine yönelik söylemler (apartman, konak, vs.)	1/5	20	19/38	50
İç mekân ve dekorasyon öğeleri (fayans, parke, vs.)	0/5	0	9/38	23.7
Tasarıma yönelik tanımlamalar (çağdaş, geleneksel)	0/5	0	1/38	2.6
Yapısal özellikler (yapım türü, yalıtım, vs.)	0/5	0	3/38	7.9

Tablo 4. 1980-2000 ve 2000 sonrası dönemlerinde reklamlarda yer alan mimari ve yapısal özelliklere yönelik söylemlerin kullanım yoğunluğu.

Söylem	1980-2000 dönemi		2000 sonrası	
	Kullanıldığı reklam adedi	Kullanıldığı reklam yüz- desi (%)	Kullanıl- dığı rek- lam adedi	Kullanıl- dığı reklam yüzdesi (%)
Oda sayısı ve konut m2	17/30	56.7	10/29	34.5
Konut tipine yönelik söylemler (apartman, konak, vs.)	14/30	46.7	14/29	48.3
İç mekân ve dekorasyon öğe- leri (fayans, parke, vs.)	12/30	40	5/29	17.2
Tasarıma yönelik tanımlamalar (çağdaş, geleneksel)	8/30	26.7	7/29	24.1
Yapısal özellikler (yapım türü, yalıtım, vs.)	11/30	36.7	3/29	10.3

Konut tipine yönelik söylemlerin dönemler içerisindeki değişimi incelendiğinde, 1950 yılına kadar yayınlanan reklamlarda genelde sadece ‘ev’ sözcüğünün kullanıldığı, 1950-80 döneminde ise ‘apartman’ kullanımının yoğunlaştığı görülür. (%42,1) 1980-2000 arası, Türkiye için kapitalizmin kentsel mekânı keşfettiği dönem olarak nitelendirilebilir. Kentsel araziler değer kazanmış, mekânlar da artık birer tüketim nesnesi haline gelmiştir. Seçkinlik, farklılık, lüks gibi kavramlar yaşama mekânları için en sık kullanılan söylemler haline gelmiştir. Kapitalist sistemin konut mekânlarını etkileyen bu yeni tüketim anlayışı ‘apartman’ söyleminde de önemli bir düşüşe sebep olmuştur. Üst gelir grubunun merkezden uzak, kent çeperinde bulunan ve müstakil lüks konutlardan oluşan kapalı yerleşimleri tercih etmesi, ‘villa’ söyleminin daha yoğun olarak kullanımına sebep olmuştur. Öte yandan yeni tüketim kültürünün kent merkezindeki yapısal ifadesi olarak tanımlanabilecek olan ‘rezidanslar’ da bu dönemde ortaya çıkmıştır.

Şekil 4. Koray İnşaat Elit Residence reklamı (Hürriyet Gazetesi, 1999).

1950-1980 döneminde reklamların %7,9 gibi az bir kısmında kullanılırken, 1980-2000 döneminde bu oran %36,7'ye yükselmiştir. Bu dönemde ağırlıklı olarak 'kaliteli inşaat malzemesi', 'betonarme karkas', 'su ve nem izolasyonu' gibi; daha çok kalite, yapım sistemi ve yalıtım konuları üzerinde durulmuştur. Bunun sebebi olarak, bu dönemde yeterli denetimlerin olmaması ve bu sebeple kalitesiz malzeme ve kötü işçilik gibi durumlara oldukça sık rastlanması gösterilebilir.

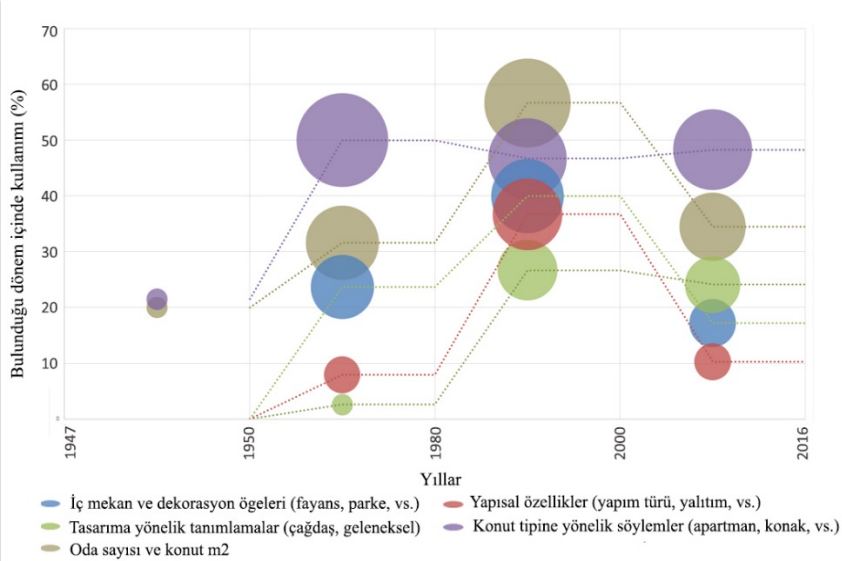
2000 sonrası için ise, yapısal söylemler açısından 1999 Marmara Depremi bir kırılma noktasıdır. Mevcut yapı stoğunun büyük bir bölümünün yeterli dayanıma sahip olmaması nedeniyle, yaşanan depremde büyük yapısal hasarla karşılaşmıştır. Yapıların tasarımında ve inşasında yapılan hatalar, yetersiz yasal hükümler, düşük malzeme kalitesi ve kötü işçilik gibi nedenler, meydana gelen hasarın başlıca sebepleridir. Bu bağlamda, daha önceleri yapı güvenliği, deprem ya da zemin sağlamlığı konuları üzerine reklam metinlerinde herhangi bir söylem kullanmayan konut firmaları, deprem sonrasında özellikle bu konulara yoğunlaşmış ve reklam metinlerini ve senaryolarını bu doğrultuda geliştirmişlerdir. Özellikle 2000'lerin başlarında, 'çelik konstrüksiyon, 'sağlam zemin' 'yurt dışından ithal yapım tekniği' gibi

Geleneksel ve kültürel değerlerin yüceltilerek tüketime mal edildiği 1980-2000 arası dönemin yeni söylemlerinden biri de 'konak' olmuştur. Bazı projelerde konak mimarisine ait yapısal öğelere yer verilse de, bu dönemde 'konak' sözcüğü asıl olarak gelir seviyesini belirleyen bir söylem olarak kullanılmıştır. Villa, konak ve rezidans gibi söylemler, 2000 sonrası dönemde de varlıklarını sürdürmüşlerdir. 1980-2000 dönemindeki reklamlarda gittikçe azalan apartman söylemine ise 2000 sonrasında rastlanmaz.

Yapılan araştırma dâhilinde yapısal özelliklere dair söylemler

söylemlere sıklıkla rastlanmıştır, 2005’ten sonra ise hiç bir reklamda yapısal özelliklere dair bir söyleme ulaşılamamıştır.

Araştırma bulgularında, iç mekânda kullanılan malzemelere ve dekorasyon unsurlarına yönelik söylemlerin de sıklıkla kullanıldığı dikkat çeker. 1950-1980 arası konut reklamlarında kartonpiyer, ahşap parke, marley, gömme banyo, renkli seramik gibi söylemler kullanılmıştır. Proje özelliklerinin düz yazı formatında, ya da alt alta maddeler halinde sıralandığı bu reklamlar bilgi verici ifadeler içerir. 1980-2000 döneminde ise liberal ekonomi hareketlerinin başlaması ve ithalatın serbest kalması ile birlikte yapı elemanları da çeşitlilik göstermiştir. Bu dönemde yaşanan ekonomik, toplumsal ve kültürel değişiklikler dekorasyon anlayışını da etkilemiş, iç mekân tasarımında yeni eğilimler ortaya çıkmıştır. Kapalı lüks konut yerleşkelerine ait reklam metinlerinde, ‘İtalyan seramik- karo döşeli mutfak’, ‘tabandan tavana fayans banyo’, ‘jakuzi’ gibi yeni söylemlere rastlamak mümkündür. 2000’lerin başlarında da devam eden bu söylemler daha sonraları ‘dekorasyon konsepti’ başlığı altında genel olarak bazı reklam metinlerinde yer almıştır.

Şekil 5. Reklamlarda yer alan mimari ve yapısal özelliklere yönelik söylemlerin bulundukları dönemlerdeki kullanım yoğunluğu.

Mimari ve yapısal özelliklere dair yapılan araştırmada üzerinde durulan konulardan biri de, oda sayısı ve daire alanı gibi konutun büyüklüğüne ilişkin söylemler olmuştur. 1980-2000 dönemine ait reklamlarda bu tip verilere

önemli ölçüde rastlamak mümkündür. Batıdaki konut anlayışından farklı olarak, konut alanı ve oda sayısı Türk insanı için en önemli konut edinim kriterlerinden biri olmuştur. Bu bağlamda, konutun Türk aile yapısına uygun planlama ve büyüklüğe sahip olması da önem kazanmıştır.

Sosyal ve kültürel avantajlara yönelik söylemler

Araştırma genelinde incelenen 102 adet reklamda; yeşil alan/doğa/su, alışveriş/ eğlence, çocuklara yönelik aktiviteler, eğitim, restoran/kafe, yürüyüş/bisiklet parkuru, spor alanları ve spa/masaj hizmetleri, sosyal ve kültürel avantajlara yönelik söylemler içerisinde ele alınan konulardır. Bu söylemlerin tüm dönemler içerisindeki kullanımı göz önünde bulundurulduğunda, gerek kullanım miktarı, gerek söylem çeşitliliği olarak 1980'lere kadar oldukça kısıtlı bir alana sahip oldukları görülmektedir. Kuşkusuz bunda 1980'lerin sonlarından itibaren başlayarak hızla yayılan kapalı konut yerleşkelerinin de etkisi büyüktür.

Konut reklamlarının geneli incelendiğinde en sık kullanıma sahip olan söylemlerin 'yeşil alan', 'su', 'peyzaj' gibi doğal öğeler olduğu göze çarpar. 1950'lerden önce yayınlanan kısıtlı sayıda reklamlarda %60 gibi önemli bir kullanım yüzdesi olan bu söylem, 1950-1980 arasında %23,7, 1980-2000 arasında %63,3 ve 2000 sonrasında %58,6 kullanım yoğunluğuyla toplamda olduğu kadar, bulunduğu her dönem içerisinde de en sık kullanılan sosyal ve kültürel olanaklara yönelik söylem olmuştur.

Yeşil alanlar yakın çevreleri ile kurdukları işlevsel ilişkilerin yanı sıra mekânsal olarak da çevresel kaliteyi olumlu yönde etkileyen bir olgudur. Özellikle konut çevresindeki yeşil alanlar estetik değerlerinin yanı sıra, kentsel dokunun düzenlenmesi gibi önemli işlevlere sahiptir. 1950'li yıllardan sonra, nüfus artışı ile birlikte bireylerin barınma taleplerini karşılamak amacıyla plansız bir şekilde gelişen kentleşme, yeşil alanların gittikçe azalmasına ve hatta yıllar geçtikçe özellikle kent merkezinde yok olmasına sebep olmuştur. Öte yandan konut anlayışındaki değişiklikler, müstakil konut yaşamının yerini hızla apartman yapılarının alması, yeşile duyulan özlemi artırmıştır. 1980'lerin sonlarından itibaren geniş arazi parçaları üzerinde yer alan kapalı konut yerleşkelerinin ortaya çıkması ve reklamlarında yeşil alana gerek görsellerinde, gerek metinlerinde sıkça yer vermesi bu projelerin tercih edilme sebeplerinden biri olmuştur. Yeşil alanların gittikçe azalması ve yapılaşmış çevrenin artması, yeşil alan olgusunu bir ayrıcalık, hatta lüks haline getirmiştir.

Tablo 5. Erken Cumhuriyet dönemi ve 1950-1980 dönemlerinde reklamlarda yer alan sosyal ve kültürel avantajlara yönelik söylemlerin kullanım yoğunluğu.

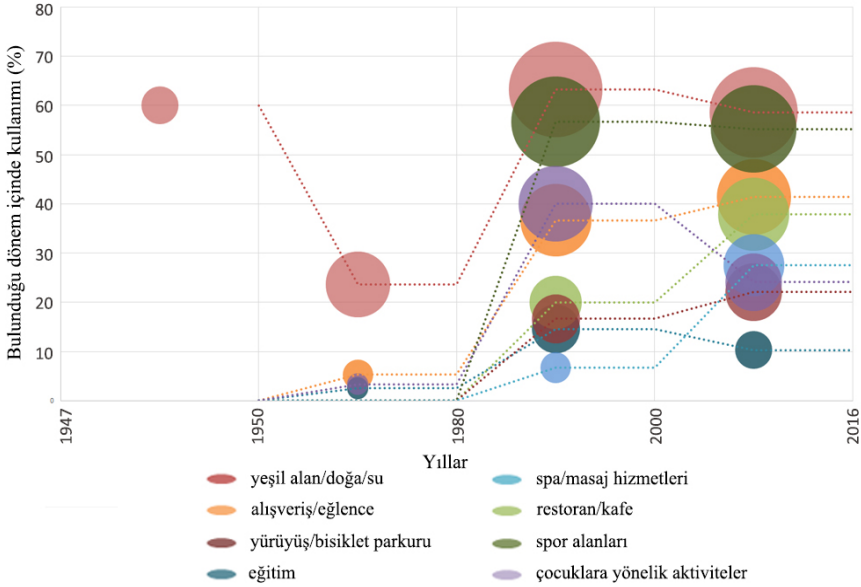
Söylem	Erken Cumhuriyet dönemi		1950-1980 dönemi	
	Kullanıldığı reklam adedi	Kullanıldığı reklam yüzdesi (%)	Kullanıldığı reklam adedi	Kullanıldığı reklam yüzdesi (%)
Yeşil alan/doğa/su	3/5	60	9/38	23.7
Alışveriş/eğlence	0/5	0	2/38	5.3
Çocuklara yönelik aktiviteler	0/5	0	1/38	2.6
Eğitim	0/5	0	1/38	2.6
Restoran/kafe	0/5	0	0/38	0
Yürüyüş/bisiklet parkuru	0/5	0	0/38	0
Spor alanları	0/5	0	0/38	0
Spa/masaj hizmetleri	0/5	0	0/38	0

Konutların kullanıcılarına sunduğu artı hizmetlerden biri de kuşkusuz spor alanlarıdır. Araştırma genelinde incelenen reklamlarda, 1980 yılına kadar geçen süreçte spor alanlarına dair bir söyleme rastlanmamıştır. 1980-2000 arası ise, konut reklamlarında spor olgusunun reklam metinlerinde bir avantaj olarak ifade edilmeye başlandığı dönemdir. (%56.7) 2000 sonrasında da bu kullanım yoğunluğu devam etmiştir. (%55.2)

Tablo 6. 1980-2000 ve 2000 sonrası dönemlerinde reklamlarda yer alan sosyal ve kültürel avantajlara yönelik söylemlerin kullanım yoğunluğu.

Söylem	1980-2000 dönemi		2000 sonrası	
	Kullanıldığı reklam adedi	Kullanıldığı reklam yüzdesi (%)	Kullanıldığı reklam adedi	Kullanıldığı reklam yüzdesi (%)
Yeşil alan/doğa/su	19/30	63.3	17/29	58.6
Alışveriş/eğlence	11/30	36.7	12/29	41.4
Çocuklara yönelik aktiviteler	12/30	40	7/29	24.1
Eğitim	5/30	16.7	3/29	10.3
Restoran/kafe	6/30	20	11/29	37.9
Yürüyüş/bisiklet parkuru	5/30	16.7	7/29	24.1
Spor alanları	17/30	56.7	16/29	55.2
Spa/masaj hizmetleri	2/30	6.7	8/29	27.6

İncelenen dönemlerin geneline bakıldığında konut reklamlarında sıklıkla kullanılan söylemlerden biri de çocuklardır. 1980'e kadar neredeyse hiç kullanılmayan, 1980 sonrası reklamlar genelinde %40 kullanım oranına sahip olan çocuk söylemi, 2000 sonrasında %24,1 ile yine önemli bir yüzdeye sahiptir. Bunun temel sebepleri olarak kent yaşamının gün geçtikçe daha zor bir hal alması, trafik, hava kirliliği, güvenlik gibi pek çok sorunun ortaya çıkması düşünülebilir. Çocuklar için eskiden doğal bir eylem olan 'sokakta oynamak', kentin yeni karmaşık düzeni ve kamusal mekânın gittikçe yok olması ile adeta bir lüks haline gelmiştir. Bu bağlamda, çocuk mekânları da bir ihtiyaç olarak gündeme gelmeye başlamış ve yeni konut projelerinin önemli söylemlerinden biri olmuştur.

Şekil 6. Reklamlarda yer alan sosyal ve kültürel avantajlara yönelik söylemlerin bulundukları dönemlerdeki kullanım yoğunluğu.

Konut reklamlarında sıklıkla kullanılan bir diğer söylem ise alışveriş ve eğlence olanaklarıdır. 1950-1980 döneminde, çarşı ve gazino gibi, dönemin alışveriş ve eğlence kültürünü yansıtan kullanımlarıyla ortaya çıkan bu söylem 1980-2000 döneminde %36,7, 2000 sonrasında ise %41,4 kullanım oranıyla artış gösterir. Bu artışın sebebi olarak değişen tüketim kültürü ve yaşam alanları ile farklı fonksiyonların aynı yapıda bir araya gelmesi olarak düşünülebilir. Özellikle gelir düzeyi orta-üst ve üst sınıf

ailelerin yaşamayı tercih ettikleri bu konut alanları, barınma işlevinin ötesinde tüketim odaklı merkezler olarak dikkat çekmektedir. 1980 sonrası liberal ekonomi hareketlerinin hayatın hemen her alanına yayılması ile birlikte, mahalle ölçeğindeki alışveriş mekânları, yerlerini önce büyük marketlere daha sonra ise avm lere bırakmıştır.

Yıllar içerisinde konuta barınma ihtiyacının ötesinde bir anlam yükleyen kapalı konut projeleri, özellikle 1990’lardan itibaren çok işlevli yapılarıyla birer alt kentleşme örneği sergilemektedir. Yukarıda belirtilen söylemlerin yanı sıra, eğitim, restoran, kafe, spa, hamam gibi söylemler de konut reklamlarında yer alan sosyal ve kültürel avantajlara yönelik söylemler çerçevesinde değerlendirilebilir.

Soyut söylemler

Reklamlar bir toplumdaki sosyo-ekonomik yapıyı, kültürel normları ve değerleri yansıtır. Bu bağlamda, metinlerde kullanılan soyut söylemlerin yıllar içerisinde geçirdiği değişimin belirlenmesi, yaşanan toplumsal, kültürel, sosyal ve hatta politik dönüşümler ile ilgili olarak bilgi vericidir.

Tablo 7. Erken Cumhuriyet dönemi ve 1950-1980 dönemlerinde reklamlarda yer alan soyut söylemlerin kullanım yoğunluğu.

Söylem	Erken Cumhuriyet dönemi		1950-1980 dönemi	
	Kullanıldığı reklam adedi	Kullanıldığı reklam yüzdesi (%)	Kullanıldığı reklam adedi	Kullanıldığı reklam yüzdesi (%)
Lüks-konfor-kalite	2/5	40	17/38	44.7
Modern-çağdaş-medeni	1/5	20	5/38	13.2
Manzara	0/5	0	12/38	31.6
Güzel	0/5	0	5/38	13.2
Aile	0/5	0	2/38	5.3
Ayrıcalıklı-farklı-özel	0/5	0	1/38	2.6
Yaşam	0/5	0	0/38	0
Seçkin-düzeyli-elit	0/5	0	0/38	0
Huzur	0/5	0	0/38	0
Eşsiz-benzersiz	0/5	0	0/38	0
Tatil	0/5	0	0/38	0

1950 yılına kadar geçen süreçte yayınlanan sınırlı miktardaki reklamda ağırlıklı olarak ‘konfor’ (%40) ve ‘medeni’ (%20) söylemlerine rastlanmıştır. Ayrıca metinlerde döneme has, ‘mutena semt’, ‘mübrem konfor’, ‘her konforu havi’ gibi kullanımlar görülür. 1950-1980 arasındaki dönemde ise söylem çeşitliliği bir miktar artış gösterir. ‘Lüks-konfor-kalite’ söylemleri

bu dönemde yoğun kullanılmıştır. (%44.7) Ayrıca apartman tipi yapılaşmanın artış göstermesi ile birlikte ‘manzara’ da reklamlarda sık kullanılan bir başka söylem olmuştur. (%31.6) Bu dönemde ortaya çıkan bir başka söylem de ailedir. Konut reklamlarının görsellerinde ve metinlerinde mutlu yuva ve aile olgusu üzerinde durulmuştur.

1980 sonrasında, gerek soyut söylem kullanımında, gerek söylem çeşitliliğinde ciddi bir artış göze çarpar. Konutun salt barınma işlevinin ötesinde bir anlayışla değerlendirilmeye başlandığı bu dönemde, konut artık sosyal statüsü ve tarzı olan bir yapıya dönüşmüştür. Özellikle 1990 sonrası yaşanan süreçte, artık konut reklamlarının en temel işlevlerinden biri ‘tüketicie bir kimlik sunmak’ olmuştur. Bireyin içinde bulunduğu ortamın kendi için yetersiz olduğuna kanaat getirmesi, daha iyisini hak ettiğine inanması esasına dayanan reklam senaryoları, tüketicilere yeni ve farklı bir hayat sunmayı vaat etmeye başlamıştır. 1980-2000 arası reklam metinleri incelendiğinde, ‘lüks’ ve ‘konfor’, ‘modern’ gibi söylemlerin yanı sıra, artık yaşamı niteleyen söylemler dikkat çeker. ‘Farklı yaşam’, ‘yeni yaşam biçimi’, ‘dolmuş dolmuş yaşam’ gibi çok çeşitli söylemler dönem reklamlarında yoğun olarak yer almaya başlamıştır (%26.7). Konutun, toplumsal konumlama ve kendini ifade etmenin sembolik aracı haline gelmeye başladığı bu dönemde yayınlanan reklamlar, sosyal sınıfları ve gelir seviyelerini belirginleştiren metinler de içerir. ‘Seçkin-düzenli-elit’ (%20) ve ayrıcalıklı-farklı-özel (%20) gibi söylemler bu dönemde ön plana çıkar.

Tablo 8. 1980-2000 ve 2000 sonrası dönemlerinde reklamlarda yer alan soyut söylemlerin kullanım yoğunluğu.

Söylem	1980-2000 dönemi		2000 sonrası	
	Kullanıldığı reklam adedi	Kullanıldığı reklam yüzdesi (%)	Kullanıldığı reklam adedi	Kullanıldığı reklam yüzdesi (%)
Lüks-konfor-kalite	15/30	50	11/29	37.9
Modern-çağdaş-medeni	8/30	26.7	0/29	0
Manzara	5/30	16.7	7/29	24.1
Güzel	5/30	16.7	3/29	10.3
Aile	3/30	10	2/29	6.9
Ayrıcalıklı-farklı-özel	6/30	20	12/29	41.4
Yaşam	8/30	26.7	14/29	48.3
Seçkin-düzenli-elit	6/30	20	4/29	13.8
Huzur	3/30	10	3/29	10.3
Eşsiz-benzersiz	3/30	10	6/29	20.7
Tatil	1/30	3.3	6/29	20.7

Bu kapının arkasında

Avrupa standartlarında, geleneksel mimarimizle bütünleşmiş konaklar; günlük yaşamınızı kolaylaştıracak sistemler, 24 saat aralıksız yönetim, genel bakım, onarım; güvenliğinizi için bütün gün hizmete hazır özel ekip, coşkuyla yaşanacak bu hayat, sizinle paylaşacak insanlar; ve tüm bunları tek bir sözcükte anlatacak

konfor var.

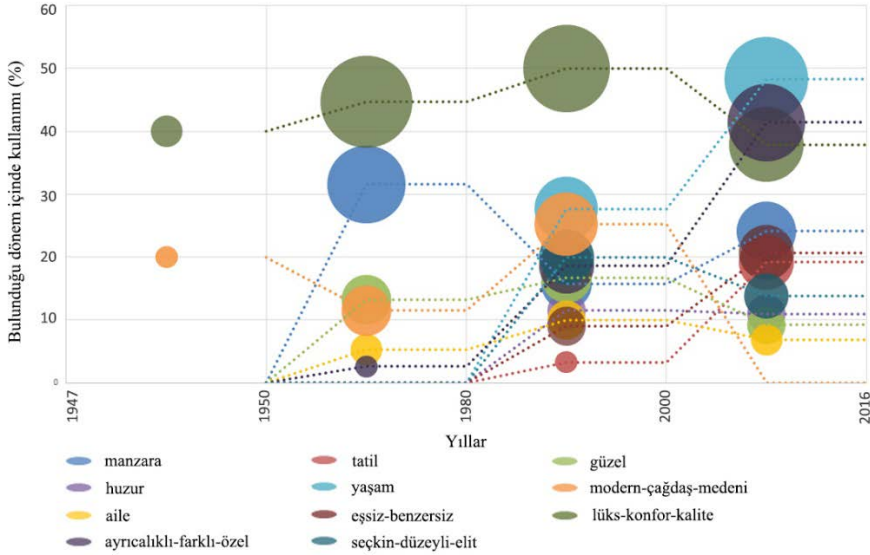
AvrupaKonaklar’daki ilk 48 konutta yaşam başladı. Şimdi 9 konaktaki konutlar, sahiplerini bekliyor. Gelin, görün, siz de Anıupalı olun.

AVRUPAKONAKLAR
MESN

Adres: Topkapısalı Caddesi, Altınordu
İstanbul Telefon: 312 88 88 - 312 88 88 - 312 88 88
Paket: 343 70 55
Ankara Telefon: 08 11 60 64

Şekil 7. Mesa Avrupa Konaklar reklamı (Hürriyet Gazetesi, 1991).

Birçok soyut söylem açısından, 1990’ların devamı olarak değerlendirilebilecek 2000’lere gelindiğinde, konut projeleri sayıca çoğalmış, buna bağlı olarak çok çeşitli mecralarda yayınlanmaya başlayan konut reklamları da artış göstermiştir. Aynı kategoride, benzer özelliklere sahip konut projeleri arasından sıyrılmak ve ‘daha’ olduğunu kanıtlamak gittikçe karmaşık bir hal almıştır. Artan rekabet, bilinçlenen tüketiciler ve yaşanan toplumsal, ekonomik ve politik gelişmeler, reklamcılarını müşteri odaklı stratejiler geliştirmeye yöneltmiş, hedef kitleler farklı söylemler ile birbirinden ayrılmaya başlamıştır. Önceleri gelire ve dolayısıyla sınıfsal konuma göre şekillenen reklam metinleri, artık sosyal gruplara, etnisiteye ya da dini kimliğe göre imgeler barındırır hale gelmiştir. Geleneksel ve muhafazakâr yaşama dair, ‘aile’, ‘huzur’, ‘geçmiş’ gibi söylemler, ya da yalnız yaşamayı tercih eden modern kentli insanı hedef alan söylemler reklamlarda kullanılan görsellerle de pekiştirilmiştir. Yaşam üzerine geliştirilen söylemlerde ve ‘ayrıcılık-farklı-özel’ olmaya dair söylemlerde önemli oranda artış olmuş (%48,3), hedef gruplara yönelik metinler oluşturularak tüketiciye mutlu yaşam vaatleri sunulmaya devam edilmiştir.

Şekil 8. Reklamlarda yer alan soyut söylemlerin bulundukları dönemlerdeki kullanım yoğunluğu.

Güvenlik odaklı söylemler

Araştırma genelinde ele alınan reklam içerikleri göz önünde bulundurulduğunda, güvenliğe dair söylemlerin 1980'li yıllara kadar kullanılmadığı, 1990'lardan sonra ise önemli ölçüde artış gösterdiği görülür. Bu durumu 1980 sonrasında ortaya çıkan dışa kapalı konut yerleşimleri ile açıklamak mümkündür. İstanbul'da özellikle 1960'lı yıllardan başlayarak yoğunlaşan dış göçlerden kaynaklı düzensiz ve hızlı nüfus artışı kültürel, ekonomik ve toplumsal yaşamda köklü değişimlere sebep olmuş, suç oranlarındaki artış, sosyal sınıflar arasındaki eşitsizlikler ve gerilimler kent mekânında güvenlik olgusunu gündeme getirmiştir. Üst gelir grubunun kendini izole etme çabası, benzer sosyo-ekonomik özelliklere ve tüketim alışkanlıklarına sahip insanlarla birlikte olma arzusu, dışa kapalı konut yerleşkelerinin oluşumunu sağlayan başlıca etkenler olmuştur. Kentin yeni güvensiz ve kalabalık ortamı yerine, güvenli, steril ve homojen bir yaşamın sunulduğu yüksek duvarlarla çevrili bu mekanlar 1980'lerin sonlarından itibaren reklam söylemlerine de konu olmuştur.

1980-2000 yılları arası yayınlanan konut reklamları değerlendirildiğinde, güvenlik söylemlerinin 1980'lerin sonlarından itibaren başladığı görülür. 'Güven' kelimesi yayınlanan reklamların %16,7'sinde kullanılır.

mıştır. Görevli güvenlik personelinin bulunduğuna dair, ‘24 saat güvenlik’, ‘özel güvenlik’ gibi söylemler ise reklamların %13,3’ünde yer alır. Reklamların %13,3’ünde ‘kapalı devre video’, ‘intercom sistemi’, ‘görüntülü telefon’ gibi teknolojik sistemlere dair söylemlere yer verilmiştir.

Tablo 9. 1980-2000 ve 2000 sonrası dönemlerinde reklamlarda yer alan güvenlik odaklı söylemlerin kullanım yoğunluğu.

Söylem	1980-2000 dönemi		2000 sonrası	
	Kullanıldığı reklam adedi	Kullanıldığı reklam yüzdesi (%)	Kullanıldığı reklam adedi	Kullanıldığı reklam yüzdesi (%)
Güvenlik	3/30	10	4/29	13.8
Deprem	1/30	3.3	3/29	10.3
Kamera kayıt sistemleri	4/30	13.3	2/29	6.9
Yangın	1/30	3.3	1/29	3.4
Güvenli	1/30	3.3	4/29	13.8
Akıllı ev	0/30	0	3/29	10.3

2000 sonrası dönemde ‘güven’ kelimesi kullanılmaya devam edilerek reklamların %13,8’inde yer bulmuştur. Görevli güvenlik personelinin bulunduğuna dair, ‘24 saat güvenlik’, ‘özel güvenlik’ gibi söylemler de reklamların yine %13,8’inde kullanılmıştır. Yangın güvenliği söylemi ise reklamların %3,4 gibi düşük bir oranında kullanılmıştır.

2000’lerde konut reklamlarındaki söylemlere deprem güvenliği ve sağlamlık olgusu eklenmiştir. Özellikle 2000’lerin başında, ‘deprem güvenliği’ birçok konut alıcısı için ilk tercih unsurlarından biri olmuştur. Yapılan incelemede ele alınan 2000 sonrası reklamların %13,8’inde deprem söylemi üzerinde durulmuş, hatta bu reklamlardan bazılarının tüm senaryosu deprem güvenliği üzerinden kurgulanmıştır. Daha önceleri bu konuda herhangi bir açıklamada bulunmayan konut firmaları, bu dönemde ‘zemin etüdü’, ‘sondaj’, ‘çelik konstrüksiyon’ gibi yapısal söylemlerle müşterilerin güvenini kazanmaya yönelmiştir. İncelenen konut reklamlarında deprem söylemlerinin yer aldığı metinlerden bazıları aşağıdaki gibidir;

‘Avrupa yakasının zemini en sağlam bölgesinde inşa edilen evlerde tünel kalıp teknolojisi kullanılıyor, böylece yapı güvenliği üst düzeye çıkıyor.’ Mesa Kemerburgaz

‘Her blokta sondajlı zemin etüdü yapılmıştır.’ Ekşioğlu Esenşehir

‘ABD-California’dan ithal, depreme dayanıklı hafif çelik konstrüksiyon.’ Ömerlipark

Teknik ve altyapıya yönelik söylemler

Kentlerin can damarları olarak nitelendirilen altyapı sistemleri, yaşanabilir çevrenin vazgeçilmez unsurlardır. 1950’ye kadar geçen süreçte, su, asfalt, elektrik gibi temel konfor ihtiyaçlarının yoğunlukta olduğu görülür. 1950 yılında yayınlanan Emlak Bankası Levent Evleri reklamında, ‘muntazam asfalt yollar’, ‘modern kanalizasyon şebekesi’, ‘su, elektrik ve havagazı’ gibi söylemlere rastlanır. 1960’a kadar geçen süreçte de bu söylemler kullanılmış, ilave olarak kalorifer söylemi eklenmiştir. 1960 sonrasında kalorifer ve asansör gibi söylemler daha yoğun kullanılmaya başlanmış, 1970 sonrasında ise bunlara otopark eklenmiştir.

Şekil 11. Emlak Bankası Levent Evleri reklamı (Arkitekt Dergisi, 1950).

Tablo 10. Erken Cumhuriyet dönemi ve 1950-1980 dönemlerinde reklamlarda yer alan teknik ve altyapı olanaklarına dair söylemlerin kullanım yoğunluğu.

Söylem	Erken Cumhuriyet dönemi		1950-1980 dönemi	
	Kullanıldığı reklam adedi	Kullanıldığı reklam yüzdesi (%)	Kullanıldığı reklam adedi	Kullanıldığı reklam yüzdesi (%)
Su	2/5	40	2/38	5.3
Otopark	0/5	0	3/38	7.9
Asansör	0/5	0	3/38	7.9
Kalorifer	0/5	0	8/38	21
Asfalt	2/5	40	1/38	2.6
Elektrik	2/5	40	2/38	5.3
Anten	0/5	0	1/38	2.6
Akıllı ev	0/5	0	0/38	0

Tablo 11. 1980-2000 ve 2000 sonrası dönemlerinde reklamlarda yer alan teknik ve altyapı olanaklarına dair söylemlerin kullanım yoğunluğu.

Söylem	1980-2000 dönemi		2000 sonrası	
	Kullanıldığı reklam adedi	Kullanıldığı reklam yüzdesi (%)	Kullanıldığı reklam adedi	Kullanıldığı reklam yüzdesi (%)
Su	7/30	23.3	0/29	0
Otopark	11/30	36.7	5/29	38.5
Asansör	7/30	23.3	0/29	0
Kalorifer	6/30	20	0/29	0
Asfalt	0/30	0	0/29	0
Elektrik	3/30	10	0/29	0
Anten	6/30	20	0/29	0
Akıllı ev	0/30	0	3/29	10.3

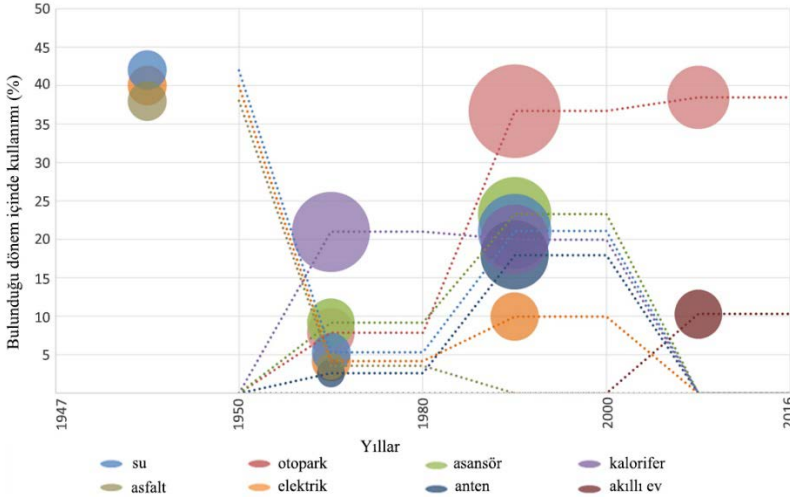
1950-1980 döneminde yayınlanan reklamlarda kalorifer (%21), asansör (%9,2), otopark (%7,9), su (%5,3), elektrik (%4,2), asfalt (%3,6) ve anten (%2,6) söylemlerine rastlanır. 1950-1980 yılları arası, konut üretiminde yapsat ve kooperatifçiliğin yoğun olduğu bir dönemdir. Yapsat faaliyetlerini yürüten kişiler mümkün olan en kısa zamanda üretimlerini tamamlamaya ve yüksek kâr elde etmeye çalıştıkları için, konutların altyapısında ve teknik donanımlarında önemli eksiklikler olabilmektedir. Bu durum, dönemin reklam metinlerini de etkilemiş, teknik ve altyapıya dair söylemler kullanılarak, üretilen projenin niteliksel olarak hedef kitle üzerinde pozitif bir imaj oluşturmaya çalışılmaya çalışılmıştır. Bu dönemde konut mekânlarındaki en etkili değişimlerden biri de soba ile ısıtılan konutlardan kalorifer ile ısıtılan konutlara geçişin gerçekleşmesidir. Ayrıca apartman yapılarında kullanılmaya başlanan asansör de dönemin önemli gelişmelerindendir. Bu dönemde görece lüks olarak tabir edilebilecek site ve apartman reklamlarında, asansör ve kalorifer gibi olanaklar üzerinde sıkça durulmuştur.

1980-2000 döneminde yayınlanan reklamlarda otopark (%36,7), asansör (%23,3), su (%21,1), kalorifer (%20), anten (%18) ve elektrik (%3,6) söylemlerine rastlanır. Yaşanan ekonomik ve teknolojik gelişmeler ile birlikte, taşıt sahipliğinin hızla artması sonucu otopark alanları konutlar için önemli bir sorun haline gelmiştir. Mevcut alt yapının yetersizliği de bu sorunu içinden çıkılmaz hale getirmiş, dolayısı ile yeni geliştirilen konut projelerinde 'otopark' söylemi ön plana çıkmıştır. Asansör yine konut yapıları için önemli bir konfor kriteri olmuş, aynı şekilde anten söylemi de belli oranda devam etmiştir. Ay-

rıca bu dönemde mevcut altyapı olanakları yetersiz kaldığından, su ve elektrik kesilmeleri gibi şikâyetlere çok sık rastlanmaktadır. Reklam metinleri de bu doğrultuda şekillenmiş, gelişen teknoloji ile birlikte bu problemlere çare olarak ‘kesintisiz su-elektrik’, ‘jeneratör’, ‘hidrofor’, ‘özel su sistemi’ gibi çeşitli çözüm içeren söylemler kullanılmıştır.

2000 sonrası konut reklamları incelendiğinde, konut alanlarının elektrik, su, kanalizasyon gibi temel düzeydeki teknik ve altyapı ihtiyaçlarının sağlanmasına dair söylemlere rastlanmaz. Projelerde artık altyapı hizmetleri en üst seviyede sağlanmaktadır ve ayırt edici bir nitelik taşımaz. Bu dönemde teknik ve altyapıya dair söylem çeşitliliği oldukça azalmıştır. ‘Otopark’ söylemi ise önemli ölçüde devam etmektedir (%38,5). Ticaret ve işyerleri ile konut alanlarının aynı alanlarda yer alması, yaşanan yoğun trafik, yol üstü parklarına getirilen kısıtlamalar ve kişilerin araçlarını emniyetli ve uygun yerlere bırakma arzuları, otopark alanlarını projelerin olmazsa olmaz mekânları haline getirmiştir.

2000 sonrası dönemde ortaya çıkan bir diğer söylem de ‘akıllı ev’ sistemleridir (%10,3). Yıllar içerisinde gelişen teknoloji ve yeni ihtiyaçların ortaya çıkması ile farklı kişilere yönelik, farklı fonksiyonlara sahip akıllı ev sistemleri geliştirilmiştir. Isıtma, aydınlatma, elektrik ve su gibi fonksiyonların dışarıdan kontrol edilebilmesi ve takip edilebilmesini mümkün kılan bu teknoloji reklam söylemlerinde de kullanılmaktadır.

Şekil 12. Reklamlarda yer alan teknik ve altyapı olanaklarına dair söylemlerin bulundukları dönemlerdeki kullanım yoğunluğu.

Satış-ödeme-yatırım odaklı söylemler

Konut reklamları kronolojik çerçevede değerlendirildiğinde, senaryoların ve söylemlerin her dönemde içinde bulundukları, kentsel, toplumsal, kültürel ve ekonomik koşullara göre değiştiği, ancak satış odaklı söylemlerin her dönemde kullanıldığı dikkat çeker. Bu gelişmeye etki eden faktörlerin başında sektörün karlılık oranının her geçen gün artması ve buna paralel olarak gayrimenkulün ülkemizde gittikçe en belirgin yatırım araçlarından biri olarak görülmesi gelmektedir.

Tablo 12. Erken Cumhuriyet dönemi ve 1950-1980 dönemlerinde reklamlarda yer alan satış-ödeme-yatırım odaklı söylemlerin kullanım yoğunluğu.

Söylem	Erken Cumhuriyet dönemi		1950-1980 dönemi	
	Kullanıldığı reklam adedi	Kullanıldığı reklam yüzdesi (%)	Kullanıldığı reklam adedi	Kullanıldığı reklam yüzdesi (%)
Fiyat bilgisi	1/5	20	6/38	15.8
Kredi	0/5	0	3/38	7.9
Kooperatif	0/5	0	7/38	18.4
İkramiye	2/5	40	9/38	23.7
Satış ofisi	0/5	0	0/38	0
Yatırım	0/5	0	0/38	0
Örnek daire	0/5	0	0/38	0
Uygun-makul	0/5	0	3/38	7.9

Tablo 13. 1980-2000 ve 2000 sonrası dönemlerinde reklamlarda yer alan satış-ödeme-yatırım odaklı söylemlerin kullanım yoğunluğu.

Söylem	1980-2000 dönemi		2000 sonrası	
	Kullanıldığı reklam adedi	Kullanıldığı reklam yüzdesi (%)	Kullanıldığı reklam adedi	Kullanıldığı reklam yüzdesi (%)
Fiyat bilgisi	6/30	20	9/29	46.2
Kredi	5/30	16.7	7/29	24.1
Kooperatif	2/30	6.7	0/29	0
İkramiye	0/30	0	0/29	0
Satış ofisi	3/30	10	9/29	46.2
Yatırım	2/30	6.7	8/29	27.6
Örnek daire	3/30	10	1/29	3.4
Uygun-makul	7/30	23.3	2/29	6.9

1950'ye kadar gecen süreçte 'ikramiye' sözcüğü en yoğun kullanılan söylem olarak dikkat çeker. (%40) Türkiye'deki yaygın tasarruf alışkanlık-

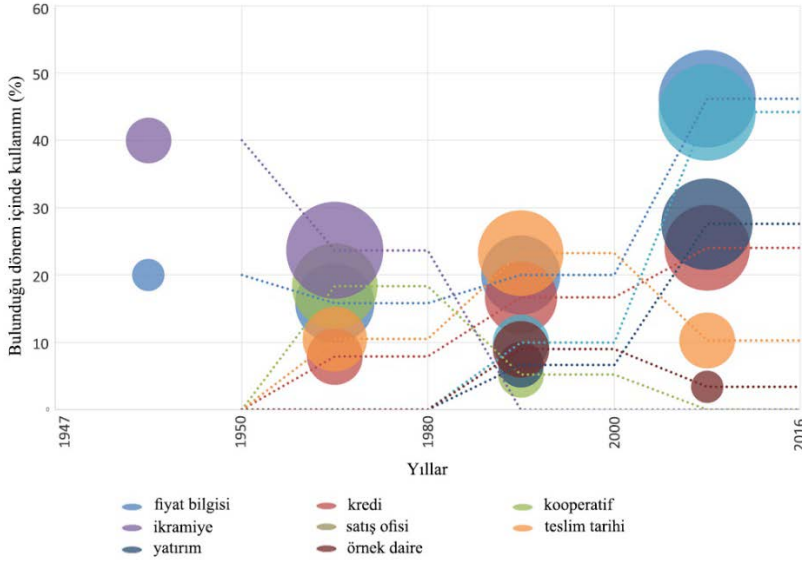
larını değiştirmek ve ‘yastık altı’ olarak tabir edilen birikim yerine, bankalarda tasarrufa teşvik etmek amacı ile başta İş Bankası olmak üzere birçok banka reklamlar aracılığı ile ikramiye evleri çekilişleri düzenlemişlerdir. ‘Keşide’ (çekiliş) ve ‘ikramiye’ bu reklamlarda en sık kullanılan söylemler olmuşlardır. Bunun yanı sıra ‘fiyat bilgisi’ de reklamların %20’sinde yer almaktadır. 1950-1980 döneminde de ‘ikramiye’ yine en çok kullanılan söylem olmuştur (%23,7).

1950-1980 döneminde ortaya çıkan ve yoğun kullanımı olan bir diğer söylem de ‘kooperatif’ sözcüğüdür. (%18,4) Bireysel olarak konut sahibi olamayan dar ve orta gelirli kesim tarafından tercih edilen kooperatifler, bir finans havuzu oluşturarak, kâr amacı gütmeyen konut üretebilme esasına dayalıdır. Başta Emlak Bankası ve Sosyal Sigortalar Kurumu olmak üzere, verdikleri krediler ile bu sürece destek vermiştir. Bu bağlamda ‘kredi’ de bu dönemde kullanılan söylemlerden biri olmuştur. (%7,9) Özellikle 1969’dan sonra sigortalı kooperatif üyelerine verilen kredi miktarlarındaki artış, kooperatif reklamlarında da artışa sebep olmuştur. Fiyat bilgisi, yine bu dönemde yoğun kullanılan söylemlerden biridir (%20). Özellikle kooperatif reklamlarında, yurt dışında yaşayan vatandaşlar da dikkate alınarak dolar, mark gibi yabancı para birimleri kullanılmıştır.

Şekil 13. Emlak Bankası Yalı İkramiyesi reklamı (Arkitekt Dergisi, 1950).

1980-2000 döneminde de fiyat bilgisi (%20), kredi (%16,7) ve kooperatif (%6,7) söylemleri kullanılmaya devam etmiştir. Öte yandan bu dönem satış prensiplerinde de değişimin yaşandığı bir süreç olarak değerlendirilebilir. Daha önceki yılların reklam metinlerinde müşteriler inşaat şirketlerine ait bürolara ya da şantiyelere davet ediliyorken, 1990’lardan itibaren müşteri ilişkileri için satış ofisleri kullanılmaya başlanmış, reklam metinlerinde de bu söylem gündeme gelmiştir. (%10) Bunun yanı sıra, projeye ait dairelerden birine ait iç mekân tasarımının ve dekorasyonunun tamamlanarak müşteriye sunulması esasına dayanan ‘örnek daire’ uygulaması da bu dönemde ortaya çıkmıştır. Örnek daire söylemlerine reklamların %10’unda rastlanmaktadır.

Şekil 14. Reklamlarda yer alan satış-ödeme-yatırım odaklı söylemlerin bulunduğu dönemlerdeki kullanım yoğunluğu.

1980-2000 arası, birçok açıdan yeniliklerin ortaya çıktığı bir dönemdir. Konutun barınma işlevinden çıkarak bir yatırım metası olarak sunulması, ilk olarak bu döneme ait reklamlarda görülmektedir. Reklamların %6,7'sinde 'yatırım' söylemine rastlanmıştır. 2000 sonrası reklamlarda, fiyat bilgisi (%46,2), satış ofisi (%46,2), kredi (%24,1), örnek daire (%3,4) söylemleri kullanılmaya devam etmiştir. Öte yandan 'yatırım' sözcüğü artış göstererek (%27,6) ve en sık kullanılan söylemlerden biri olmuştur. Bu döneme ait reklam görsellerinde de yatırımı ifade eden öğelerin kullanımı, dikkat çekici bir unsur olarak karşımıza çıkar.

Sonuç

Her dönemde toplumun ideal konut anlayışının ve yeni yaşam hayalinin bir karşılığı olarak değerlendirilebilecek konut reklamları, gerçekle kurgu arasındaki sınırları muğlaklaştıran söylemleri ile konut anlayışının değişiminde önemli rol oynamışlardır. Literatür taramalarından da anlaşıldığı üzere, önceki dönemlerde medyada sınırlı sayıda yer alan konut reklamları, 1980 sonrası liberal dalgalanma ile yükseliş göstermiş, günümüzde ise hemen her mecra da yerini almıştır. Dış göçlere bağlı olarak İstanbul'un

plansız bir şekilde hızla büyümesi, yaşanan konut açığı problemine çözüm olarak sunulan devlet müdahaleleri, konut kooperatiflerinin kuruluşu, yapsatçı üretim tipi ve son dönemde artan inşaat firmaları konut üretiminde yeni anlayışlar yaratmış, reklam metinleri de bu doğrultuda yapılmıştır. Sanayi kapitalizmi, sekülerleşme ve modern toplumda kamusal-özel yaşamın değişen dengeleri gibi faktörler konutu, bireyin toplumsal, politik, kültürel bir izdüşümü olarak tekrar tanımlamıştır. Reklamlar ise tüm bu süreçte yaşanan dönüşümü metinlerinde yansıtarak, toplum beğenilerini yönlendirmeye devam etmişlerdir.

Reklamların toplumun tüketim alışkanlıklarına ve kapitalist yaşam anlayışının yaygınlaşmasına etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinde de belirtildiği üzere, insan varoluşu gereği devamlı daha fazlasına isteme eğilimi gösterir. Fizyolojik ihtiyaçlar, güvenlik ihtiyaçları gibi temel gereksinimlerini karşılayan insan, sonrasında ait olma, saygı ve kendini gerçekleştirme gibi üst ihtiyaçlara yönelir. Konutun geçirdiği tarihsel süreç de benzer bir grafik sergiler. Barınma ihtiyacı ile ortaya çıkan konut mekânı, zaman içerisinde dönüşüm geçirmiş ve günümüzde temel ihtiyaçlar düzeyinin çok ötesine geçerek, bireyin kimliğini ve statüsünü simgeleyen bir unsur haline gelmiştir. Bu bağlamda, dönemlere ait reklamlar üzerinden yapılan analizler, değişen reklam söylemlerinin belirlenmesi, neoliberal politikaların ve küreselleşme sürecinin öncesi-sonrasında yaşanan toplumsal ve mekânsal dönüşümlerin açıklanması bakımından önemlidir. İnsanoğlunun tüketim arzusu devam ettikçe, reklamlar içerdikleri görseller ve metinlerle, bulundukları dönemin dinamiklerini yansıtmaya devam ederek tekrar tekrar karşımıza çıkacaklar, kendisini hızla yapılandırmaya çalışan Türkiye’de kültürel söylemlerin inşasındaki varlıklarını sürdüreceklerdir.

Extended Abstract

Analysis of the Changing Housing Discourses in Turkey over Advertisements - Istanbul sample

*

Pınar Şahin

Istanbul Technical University

Sinan Mert Şener

Istanbul Technical University

From prehistoric times to present, mankind has been searching for a place where he can feel safe, protect himself from environmental and climatic conditions and rescue his life. Along with the economic, political and cultural changes in society over time, this search goes beyond the need for sheltering and housing space has become a consumption item that determines the social status and lifestyle of the individual. Undoubtedly, advertisements that manipulate the consumer masses with slogans and surrealistic images, have a big share in this situation. Beyond their role of being a meaning structure that aim to make a demand for a product, advertisements are cultural texts that give clues about the political, economic and social structure of the period and reflects the values of societies. In this context, the main purpose of this study is to read the changes of housing phenomenon through advertising discourses and to investigate the types of housing production that are shaped from Early Republican Period to present. As the study area, Istanbul was chosen which has been the scene of the most dramatic changes both in the urban and social contexts.

The concept of housing in Turkey has started to break away from its traditional context since the late nineteenth century and urban space has entered into an important transformation process. The westernization movements that started with Tanzimat were accelerated with the Republic period and the changes in political and social life were also seen in the urban space. The process that started with the newly developed construction techniques and the participation of the apartment as a “modern living representation” in the urban space, have been the beginning of the change in Istanbul city morphology. In this period, in order to increase their deposits, banks arranged draws

for account holders, by this way they brought the concept of “lottery houses” to the housing literature. The advertisements of the lottery houses published in newspapers and magazines, are the first examples of the presentation of the house as a product in the media environment. Also, discourses used in these advertisements, are informative about the economic, political and cultural structure of this period.

After 1950, the pace of industrialization, the formation of new employment areas, and the migration from rural to urban, led to an increase in the population of the city and thus to the inadequacy of housing stocks. In order to find solutions to the problems that have been experienced, urban space has become the scene of interventions, both by private initiatives and by government. In this period, cooperatives began to be built as new housing presentations. In parallel with all these developments, the housing advertisements which were published in the media increased and the advertising discourses were structured in this direction.

1980's period indicates a new turning point for Turkey. Especially with the passing of the economy to the neoliberal form, a new era began in the understanding of consumption. New discourses emerging with the phenomenon of globalization, political-economic issues and social classes evolving with these effects have led to the emergence of new residential areas in the periphery of the city, designed for individuals who have similar social and cultural background. This has provided special and sterile lives in the shadow of concepts such as status, luxury, comfort that the new rich have dreamed of. The spatial composition of the neoliberal period has become more hierarchical compared to the previous periods and social groupings have begun to become readable through the urban space. The advertisement texts which had new discourses such as “different”, “special”, “prestige” and “secure”, played an important role in deepening the social disintegrations by encouraging the principle of departing from the rest of the city.

2000's can be considered as a new period in which social oppositions were shaped through different groups. In this period, conservative discourses have intensified and collective actions have left their places to groupings. The influence of government policies and the political structure of the period have been important facts for people's requirements of creating limited private areas and living as particular groups. Groupings in the social structure have also manifested itself in residential spaces and housing advertisements have begun to be presented with appropriate conservatism. The socio-political discourses have now been added to the advertising messages that were previously designed according to social status, elitism and wealth.

In order to read the changing housing discourses periodically, determining the historical breakpoints is extremely important for the study. In this context, the data obtained in the analysis section were paraphrased as Early Republican Period, 1950-1980 Period, 1980-2000 Period and 2000-2016 Period. Therefore, a systematic infrastructure has been provided to analyze the meaning and ideologies of housing advertisements that have changed historically with the influence of the dominant social and economic conditions of the period they were in, and to analyze how the discourses used in advertisements varies from past to present.

In the research, content analysis method has been applied, which is one of the most preferred methods in communication studies, to determine how the housing advertisements in Turkey are structured in terms of content in the historical process. In this context, for every period, advertisements were analyzed according to their discourses as; architecture oriented discourses, location-transportation oriented discourses, social and cultural advantages oriented discourses, abstract discourses, safety oriented discourses, technical and infrastructure oriented discourses and sales-payment-investment oriented discourses. The results were considered in accordance with every period's conditions. In this context, analyzes based on advertisements are important in terms of determining the changing advertising discourses and explaining the social and spatial transformations that took place before and after the globalization period. When the limited academic works are taken into account about this subject, the importance of this research is better to understood.

Kaynakça/ References

- Acun, F. (2005). Muhteva analizi metodu ve Cumhuriyet tarihi araştırmalarında kullanımı. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22. 1, 27-50.
- Barthes, R. (1999). *Göstergebilimsel serüven*. (M. Rıfat, Çev.). İstanbul: Kaf Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1985).
- Batı, U. (2007). Kentin postmodernitesi, postmodern tüketim kültürü ışığında hedonik bir biçim olarak kent tasarımı. *İstanbul Kültür Üniversitesi Güncesi*, 5. 4, 1-16.
- Batı, U. (2012). *Reklamın dili, dilbilim-strateji-mesaj-retorik-göstergebilim*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Baudrillard, J. (2012). *Tüketim toplumu*. (H. Deliceçaylı ve F. Keskin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1970).
- Bektaş, C. (2003). *Yuva mı mal mı?* İstanbul: Tasarım Yayın Grubu.
- Berger, J. (2013). *Görme biçimleri*. (Y. Salman, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1972).

- Çamdereli, M. (2013). *Reklamın görme dediği*. İstanbul: Avrupa Yakası Yayıncılık.
- Dumont, P., Georgeon, F. (1996). *Modernleşme sürecinde Osmanlı kentleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Goldenberg, J., Levav, A., Mazursky, D., Solomon, S. (2013). *Reklamın şifresini kırmak*. (H. Mesci, Çev.) İstanbul: Optimist Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2010).
- Gürbilek, N. (2001). *Vitrinde yaşamak -1980'lerin kültürel iklimi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2014). *Postmodernliğin durumu*. (S. Savran, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1997).
- Hasol, D. (1997). *Yağma var!* İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Hasol, D. (2010). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. İstanbul : YEM Yayınları.
- Kıray, M. (1998). *Kentleşme yazıları*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kierkegaard, S. (2011). *Kayı kavramı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1843).
- Keyder, Ç. (2000). *İstanbul küresel ile yerel arasında*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kaynar, H. (2012). *Projesiz modernleşme Cumhuriyet İstanbul'undan gündelik fragmanlar*. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Koç, E. (2007). *Tüketici davranışı ve pazarlama stratejileri: global ve yerel yaklaşım*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Merleau-Ponty, M. (2006). *Göz ve tin*. (A. Soysal, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1961).
- Öncü, A. (1999). İdeal ev mitolojisi sınırları aşarak İstanbul'a ulaştı. *Birikim Dergisi*, 123, 26-34.
- Özüekren, A.S. (1996). Kooperatifler ve konut üretimi. Y.Sey (Der.), *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme* içinde (ss. 355-365). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Rıfat, M. (2009). *Göstergebilimin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Simmel, G. (2003). *Modern kültürde çatışma*. (T.Bora, U. Özmakas, N. Kalaycı, E. Gen, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1918).
- Sullivan, L. (2014). *Satan reklam yaratmak*. İstanbul: Mediacat Yayıncılık. (Orijinal eserin yayın tarihi 2012).
- Tanyeli, U. (2004). *İstanbul 1900-2000: konutu ve modernleşmeyi metropolden okumak*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Tapan, M. (1996). Toplu konut ve Türkiye'deki gelişimi. Y.Sey (Der.), *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme* içinde (ss.366-378) İstanbul: Tarih Vakfı.
- Tekeli, İ. (2011). *Türkiye'nin kent planlama ve kent araştırmaları tarihi yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (1982). *Türkiye'de kentleşme yazıları*. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- Tekeli, İ. (2010). *Konut sorununu konut sunum biçimleri ile düşünmek*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Yaylagül, L. (2010). *Kitle iletişim kuramları*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Zaltman, G. (2016). *Tüketici nasıl düşünür?* (A.S. Koç, Çev.) İstanbul: MediaCat Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2003).

Zaltman, G., Zaltman L., (2008). *Pazarlama metaforları: pazarlamanın yeni çağında tüketiminin zihnini anlamak*. (Ü. Şensoy, Çev.). İstanbul: Optimist. (Orijinal eserin yayın tarihi 2008).

Pınar Şahin: 2006 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nden lisans, 2008 yılında aynı üniversitenin Bina Bilgisi Programı'ndan yüksek lisans derecesi almıştır. Yüksek lisans eğitiminin ikinci yılında Technische Universiteit Eindhoven'da tez öğrencisi olarak yer almış ve Rotterdam'ın kentsel markalaşma süreci üzerine çalışmıştır. Türkiye'ye döndükten sonra çeşitli şirketlerde mimar olarak görev almıştır. 2018 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimari Tasarım Programı'nda doktora eğitimini tamamlamıştır. Profesyonel iş hayatının yanı sıra 2017'den itibaren Bahçeşehir Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde yarı zamanlı öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. İlgi alanları konut araştırmaları, konut tüketimi, kentleşme politikaları, modernite ve kültür kuramlarıdır.

She graduated from Yıldız Technical University (YTU) Faculty of Architecture, Department of Architecture in 2006. She got her Master of Science degree from Building Design and Theory Programme at YTU in 2008. In the second year of her master education, she studied as a thesis student at Technische Universiteit Eindhoven and worked on Rotterdam's urban branding process. After returning to Turkey she worked as an architect in various companies. In 2018 she got her Phd degree from Architectural Design Programme at İstanbul Technical University. In addition to her professional works in the market, she has been working as a part-time lecturer at Bahçeşehir University Architecture Department since 2017. Her interests are housing researches, housing consumption, urbanization policies, modernity and culture theories.

E-mail: pinarsahinarch@gmail.com

Sinan Mert Şener: 1982 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nden lisans, 1984 yılında aynı üniversitede yüksek lisans derecesi aldı. 1984-88 yılları arasında serbest mimarlık faaliyetlerinde bulundu. 1994'te İstanbul Teknik Üniversitesi'nde Doktor unvanı aldı. 1995-1997 yılları arasında Yardımcı Doçentlik, 1997-2011 yılları arasında Doçentlik yaptı. 1998-99 yıllarında Carnegie Mellon Üniversitesinde PostDoc yaptı. 2011 yılında Profesör unvanı aldı. 2000-2008 yılları arasında İstanbul Teknik Üniversitesi'nde Dekan Yardımcılığı ve 2012-2016 yılları arasında Dekanlık yaptı. Halen İstanbul Teknik Üniversitesi'nde görev yapmakta olan Prof. Dr. Sinan Mert Şener'in basılmış makaleleri, bildirileri ve kitapları vardır. İlgi alanları algoritmik tasarım, biçim gramerleri, üretken sistemler ve mimari tasarımıdır.

He graduated from İstanbul Technical University (ITU) Faculty of Architecture, Department of Architecture in 1982 and he got his Master of Science degree in 1984. Between 1984-1988 he worked as an independent architect. He got his PhD degree at ITU in 1994. He worked as an Assistant Professor between 1995-1997 and as an Associate Professor between 1997-2011. He conducted his post-doctoral studies in Carnegie Mellon University, between 1998-1999. In 2011 he was appointed as Professor. He served as Deputy Dean between 2000-2008 and as Dean between 2012-2016 at İstanbul Technical University. Prof. Dr. Sinan Mert Şener still works at İstanbul Technical University and he has several published journals, papers and books. His interests are algorithm design, shape grammars, productive systems and architectural design.

E-mail: sinanmertsener@gmail.com

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Şahin, P. & Şener, S. M. (2018). Türkiye'de konut söylemlerinde yaşanan değişimin reklamlar üzerinden analizi - İstanbul örneği. *İDEALKENT – Kent Araştırmaları Dergisi*, 23, 258-291.

Soylulaştırmanın Gündelik Hayattaki Görünümleri: Balat'ın Mekânsal ve Sosyal Dönüşümü

*

Nihal Ekin Erkan
Marmara Üniversitesi

Safiye Altıntaş
Marmara Üniversitesi

Öz

Soylulaştırma (gentrification), İngiliz sosyolog Ruth Glass'ın 20. yüzyılın ikinci yarısında Londra'nın merkezinde yeni bir olgu olarak sosyal adalet ve sınıf vurgusu yaptığı, bir yer değiştirme sürecini tanımlamaktadır. 1980'li ve 1990'lı yıllardan itibaren soylulaştırma süreci, küresel ölçekte yaygınlaşarak Batı Avrupa kentlerinden Amerika'ya, Mumbai'den İstanbul'a kadar birçok farklı kentte görülerek yayılım göstermiştir.

Bu çalışma da İstanbul'un Balat Mahallesinde Mart 2013-Aralık 2016 yılları arasında yürütülen saha araştırması ve görüşmelere dayanarak, kentsel bir süreç olan soylulaştırmanın gündelik hayattaki görünümüne odaklanmaktadır. Bu bağlamda, 1990'lı yılların sonlarından itibaren kademeli olarak ilerleyen Balat'taki soylulaştırma süreci, gündelik hayat perspektifinden olgusal yönleriyle incelenmektedir. Makalede öncelikle Soylulaştırma ve Aktörleri, Araştırma Yöntemi'nin Tanımlanması, Günümüzdeki Balat Mahallesi, Balat'ın Mekânsal Özellikleri ve Sosyo-Demografik Yapısı başlıkları çerçevesinde ilgili bilgiler aktarılmaktadır. Devamında ise Balat'ın mekânsal ve sosyal değişimi Balat ve Soylulaştırma: Kademeli Değişim başlığında oluşturulan kronolojik bir dizi halinde ele alınmaktadır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ise kronolojik dizinin son bölümünü oluşturan Değişen Mekânlar, İnsanlar ve İlişkiler başlığında saha araştırmasının verileri; eskiler ve yeniler, yer değiştirme, fiyat değişimi ve sokak kullanımı olguları bağlamında incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, Balat, soylulaştırma, kademeli değişim, gündelik hayat.

The Views of the Gentrification in Daily Life: Spatial and Social Change of Balat

*

Nihal Ekin Erkan
Marmara University

Safiye Altıntaş
Marmara University

Abstract

Gentrification describes a displacement process by which the British sociologist Ruth Glass emphasized social justice and class as a new phenomenon in the center of London in the second half of the 20th century. With the 1980 and 90s, the process of gentrification has become widespread on a global scale, spreading over to many cities from Western European cities to America and, even further, from Mumbai to Istanbul.

This research focuses on the views of gentrification in daily life which is an urban process. The data gathered through fieldwork and face to face interviews that have been conducted in Balat between the March 2013 and December 2016 is going to be the scientific basis for this research paper. In this framework, the gentrification period of Balat which begun at the late 1990's and has been continuing gradually was examined from daily life perspectives with factual aspects. According to the determined framework, the paper is organized into three parts. First part introduces the concept and discusses the relevant issues namely "Gentrification and its Actors", "Definition of Research Method", "Nowadays in Balat", "Spatial Features and Socio-Demographic Pattern of Balat". Second part focuses on spatial features and social change of Balat in a chronological way with the title of "Balat and Gentrification: Gradual Change". Following the chronology, the last part "Changing Spaces, People and Relations is going to explore and analyze the data gathered from fieldwork in the context of old and new comer, replacement, price variation and street usage.

Keywords: Istanbul, Balat, gentrification, gradual change, daily life.

Giriş

Kent çalışmalarında soylulaştırma (*gentrification*) kavramı, ilk kez 1964 yılında İngiliz sosyolog Ruth Glass tarafından Londra'da bazı alanlarda gözlenen mekânsal ve sosyal değişimleri tanımlamak için kullanılmıştır. Glass'ın klasikleşmiş tanımında süreç, işçi mahallelerinin üst-orta sınıflarca istila edilmesi ve orada yaşayan işçi sınıfı sakinlerinin hepsi ya da büyük bir çoğunluğunun yerlerinden edilmesi ve mahallenin toplumsal karakterinin/dokusunun değişmesi olarak ifade edilmiştir (Smith, 2006, s. 20). Glass'ın 20. Yüzyılın ikinci yarısında Londra'nın merkezinde yeni bir olgu olarak, sosyal adalet ve sınıf vurgusu yaptığı soylulaştırma, 1980'li ve 1990'lı yıllardan itibaren küresel ölçekte yaygınlaşarak Batı Avrupa kentlerinden Amerika'ya, Mumbai'den İstanbul'a kadar birçok farklı kentte görülerek yayılım göstermiştir.

Tarihsel süreçte farklı şekillerde gerçekleşen birçok değişimin nesnesi olan İstanbul, 1980'lerden itibaren sosyal ve mekânsal dönüşümlerin hızlı yaşandığı bir kent halini almıştır. Bu dönüşümler arasında soylulaştırma da yer almaktadır. İstanbul, soylulaştırmayla 1980'lerin başında tanışmış ve söz konusu başlangıcın temel nedenleri arasında “soylulaştırılabilir” konut stoklarının oluşması ve “soylulaştırıcı” (*gentrifier*) aktörlerin ya da öncülerin güdümünde gerçekleşen mekânsal tercihlerin olgunlaşması gösterilebilir. 1990'lı yıllardan itibaren kent merkezlerinde ve merkeze yakın mahallelerinde gözlenen soylulaştırma süreci, İstanbul'da üç dalga halinde tasnif edilmektedir¹: Birinci dalga 1980'lerde Kuzguncuk, Arnavutköy ve Ortaköy'ün yer aldığı Boğaz Kıyısı'nda, ikinci dalga 1990'larda Cihangir, Galata ve Asmalımescit'in yer aldığı Beyoğlu'nda, son olarak da 1990'ların sonunda Fener Balat semtleri (Balat Mahallesi) özelinde Haliç'te yaşanmaktadır (Behar ve İslam, 2006).

1990'ların sonunda 2000'lerin başında Haliç Kıyısı'ndaki Fener ve Balat semtlerinde (Balat Mahallesi) görülmeye başlanan soylulaştırma, son yirmi yıldır inişli çıkışlı bir şekilde devam etmektedir. Eldeki çalışma, inişli çıkışlı ve *kademeli* olarak ilerleyen Balat'taki soylulaştırma sürecini, saha araştırması verilerine dayanarak analiz etmektedir. Çalışmanın temel sorunsalı ise gündelik hayat perspektifinden Balat'ın soylulaştır(ıl)ma sürecidir. Bu makale,

¹ 2000'li yılların başlarında üç dalga şeklinde tasnif edilen İstanbul'daki soylulaştırma süreçlerinin gözlemlendiği mahallelere ek olarak günümüzde Beyoğlu ilçesinin Tom Tom, Tarla başı ve Tophane, Fatih ilçesinin Süleymaniye ve Sulukule bölgeleri de “soylulaştırma” ile anılmaktadır.

nitel araştırma verileriyle hazırlanan *Bir Sementin Soylulaştır(ıl)ma Süreci: Balat'ın Gündelik Hayatı* (2017) isimli tez çalışmasından yararlanılarak hazırlanmıştır. Bu nedenle makalede saha verileri odağındaki analizlerin belirli bölümleri yer almaktadır. Makalede kullanılan veriler, uzun süreli bir etnografik alan araştırması sonucu elde edilmiştir. Dolayısıyla yereldeki değişime ve etkiye odaklanan makale, kavramsal bir tartışma ortaya koyma çabası taşımamaktadır. Çalışmanın özgünlüğü ise son otuz beş yıldır İstanbul'un farklı semtlerinde gözlenen soylulaştırma örneklerine yönelik yürütülen nitel araştırmalar arasında süreklilik açısından bu kapsamda bir saha araştırmasına rastlanmamış olunması gösterilebilir². Eksiklikleriyle birlikte eldeki çalışma, küresel etkilerle biçimlenen bir kentsel sürecin (soylulaştırma) yereldeki yönlendirici dinamikler, uyum, çatışma ve tepki mekanizmalarıyla gelişen-değişen gündelik hayat ve ilişkileri hakkında alan araştırmacılarına veri setleri ve bulgularla katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Soylulaştırma ve Aktörleri

Kentleşme süreçleri, toplumsal, ekonomik ve mekânsal yapıları birbirinden farklı yerlerde görülen soylulaştırma örneklerinin de gösterdiği üzere, *dinamik* bir süreç içeren kavramın sabit bir tanımını yapmak, onu indirgemeci yaklaşımlarla tanımlayarak gelişmekte olan ve çeşitlenen sürecin anlaşılmasını güçleştirecektir. Kavramın tanımlanmasına yönelik bu temkinli yaklaşımla birlikte eldeki çalışmada soylulaştırma; ekonomik ve mekânsal boyutlarıyla yeni bir kent sınırı çizen, çoğunlukla kent içinde merkezi konumda yer alan, tarihi ve estetik değeri olan konut alanlarının bulunduğu bölgelerde fiziksel, ekonomik, sosyal ve kültürel değişimin yaşandığı bir *yer değiştirme* süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu süreç sosyal sınıfın ve mülkiyet yapısının değişmesi şeklinde gelişmektedir (Ley, 1994, 2003; Smith, 2006, 2015; Soytemel ve Şen, 2016).

Dinamik bir süreç olan soylulaştırma, küresel ölçekte birçok farklı kentte benzer ve farklı yönlerle gelişmektedir. Her kentin farklı bir tarihi, yapı ve mimari stoğu, sosyal ve ekonomik yapısı vardır, dolayısıyla 21. Yüzyılda küresel ölçekte coğrafi ve kültürel olarak farklı alanlarda yayılım gösteren soylulaştırma sürecinde homojen ve tekil bir soylulaştırıcılar grubundan veya yapısından söz etmek mümkün gözükmemektedir. Ayrıca sürecin başlangıç

² İslam, 2003; 2009; Sandıkçı ve İlkuçan, 2006; Narlı, 2006; Şen, 2006; Budak, 2007; Kaya- lar, 2010; Sözen, 2010; Güneş, 2014.

ve ilerisi gibi farklı aşamalarında farklı soylulaştırıcılar rol alabilmektedirler. Literatürdeki mevcut soylulaştırma örneklerinde yer alan öncüler ve/veya aktörler arasında; orta ve üst sınıflar; yeni orta sınıf (YOS), devlet; merkezi ve yerel yönetimler, şirketler (gayrimenkul, banka gb.), hükümet-şirket ortaklıkları (kamu-özel sektör), sivil toplum kuruluşları (STK'lar), kent plancıları, yatırımcılar, medya ve bireysel etkiler yer almaktadır. Mevcut literatür ve spesifik olarak İstanbul'daki soylulaştırma örneklerinde yer alan aktörler dikkate alındığında ise özellikle *merkezi-yerel yönetim* ve (*yeni*) *orta sınıf* etkisinin diğerk aktörler arasında daha aktif bir role sahip olduğu kanaati oluşmaktadır (Ley, 1994, 2003; Smith, 2006; Smith ve Williams, 2015; Erman, 2016; Çavdar ve Tan, 2013; Behar ve İslam, 2006; Keyder, 2000).

Merkezi ve yerel yönetimler, geliştirdikleri politikalarla kimi zaman soylulaştırma sürecini destekleyen kimi zamanda belirli alanlarda doğrudan süreci başlatan şeklinde bir etkide bulunabilmektedirler. Kentsel mekânın yeniden yapılandırılmasında devletin (merkezi-yerel yönetim) soylulaştırmaya katkıda bulunduğu birçok dolaylı ve/veya direkt yol bulunmaktadır. Örneğin yeniden yapılandırmaya uygun bir yatırım ortamının oluşturulması (vergileendirme, sübvansiyon gb.) ve soylulaştırmanın devletin ya da yerel yönetimin başarı görüntüsüne sunduğu büyük katkı (geri kazanma, rehabilitasyon, iktisadi ve sosyal düzeltilmeler) gibi. Devletin yeniden yapılandırmaya katılımı esasen tepkisel olmuştur. Ancak bu durum devletin rolünü ve etkisini azaltmaz, ancak bir bağlama yerleştirir. Devlet tarafından başlatılan çöküntü alan temizliğı ve kentsel yenileme (*urban renewal*) programları bu süreçte devletin en doğrudan ve kapsamlı katılım girişimleri arasında gösterilebilmektedir. Bunlar konutların köhneleştiğı merkezde bulunan yerleşim, sanayi ve ticaret bölgelerinin bozulmasını tersine çevirme girişimleri olarak kendini göstermektedir. Devletin müdahalesi hem özel yatırım için yeni fırsatlar sağlanması ve riskleri azaltması açısından hem de kentsel planlamaların değışiminde önemli bir belirleyici olarak karşımıza çıkmaktadır (Williams ve Smith, 2015, s. 285-287). Ayrıca yerel yönetimlerin uyguladığı ve/veya uygulayacağı çeşitli projeler ve fonksiyon değışimi taleplerine karşı alınan kararlar ile alt yapı yatırımları da süreci etkileyen faktörler arasında belirleyici olabilmektedir (şen, 2005, s.152).

Merkezi ve yerel yönetimler dışında, kentsel değışime (soylulaştırma) etki eden faktörler arasında yer alan demografik değışimler ve tüketim örüntülerindeki değışiklikler bağlamında sıklıkla üzerinde durulan ve işaret edilen toplumsal sınıflar arasında, soylulaştırıcılar veya öncüler olarak kabul edilen yeni orta sınıf yer almaktadır. Yeni orta sınıf (YOS) üyeleri çoğunlukla hizmet

sektöründe ve yaratıcı mesleklerde çalışan, yüksek kültürel ve sosyal sermayeye sahiptirler. Yeni orta sınıf, eski evleri satın alıp yenileyerek farklılaşmış yaşam tarzlarının ve kültürel tercihlerinin mekânsal boyutunu ortaya koymaktadırlar. Bu grup küreselleşme öncesinde, banliyöleşme sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkan eski ve tarihi kent merkezlerindeki çöküntü alanlarını tercih etmektedirler (Soytemel ve Şen, 2016, s. 90; Uzun, 2002, s. 39).

Yeni orta sınıfın kolektif kimliğinde coğrafya (yer) işe gitme kolaycılığının ötesinde, şehir yaşamını oluşturan bir unsur olduğu için önemlidir. Bu sınıfın metropolitan alanların merkezi şehirlerinde özellikle soylulaşan muhitlerinde aşırı yoğunlaşması ile özgün bir coğrafi kimlik taşımaktadır (Ley, 1994). David Ley (2003), Toronto, Montreal ve Vancouver kentlerinde elde edilen ampirik veriler ışığında hazırlamış olduğu “Sanatçılar ve Estetikleştirmenin Soylulaştırmadaki Yeri” (*Artists, Aestheticisation and the Field of Gentrification*, 2003) isimli çalışmasında, sanatçıyı yeni orta sınıf olarak tanımlamaktadır. Bu tanıma göre, soylulaştırıcı kurumların/aktörlerin yeni orta sınıfın estetik ve kültürel değerlerine-beğenilerine odaklanarak bir talep yönü modelle mahallenin/alanın yüksek kültürel sermaye-düşük ekonomik sermaye konumundan istikrarlı sermaye artışına sahip bir konuma hareketine değinmektedir. Soylulaştırmayı kent merkezi/şehir içi yerleşim yerlerini metalaştırma (*commodification*) ve yeniden yatırım (*reinvestment*) durumlarına dönüşümü içermesi olarak değerlendiren Ley (2003)’ye göre fail (*agent*) olarak sanatçıların ve süreç olarak estetikleştirmenin (*aestheticisation*) soylulaştırma sürecindeki rolleri yeniden değerlendirilmelidir. Ley’in soylulaştırma sürecinde yeni orta sınıf ve estetikleştirme arasında kurduğu ilişkinin temelinde bir anlamda soylulaştırma estetiği ve bu estetik için gerekli olan kültürel ve sosyal sermaye etkisi yatmaktadır. Yaşam tarzları ve yüksek düzeydeki kültürel ve sosyal sermaye edimleriyle yeni orta sınıf, soylulaştırma evresinde olan yerlerin peyzajını farklı yaşam tarzları ve beğenileriyle doğrudan veya direkt bir etki ile estetikleştirebilmektedirler.

Araştırma Yönteminin Tanımlanması

Çalışmada sosyal bilimlerdeki nitel yaklaşımın merkezinde yer alan etnografi yöntemi kullanılmıştır. Etnografi, toplumsal bir grubun davranışlarının dolaysız bir şekilde gözlenmesi ve buna bağlı olarak yazılı bir betimleme üretimini ifade ederken, bu yöntemin temel veri elde etme yöntemleri ise *katılımcı gözlem* ve *yarı yapılandırılmış görüşmeler*dir (Bray, 2015, s. 357-367; Marshall, 2009, s. 216). Etnografik alan araştırması, araştırmacıya gündelik tekrarlarla

rutinlere sosyal ve fiziksel açıdan 'yakın olma'nın yollarını sunmaktadır. Bu yakın olma durumu, alan araştırmacısına sıradan rutinleri ve insanların hayatlarını sürdürdükleri şartları, sınırlılıkları ve zorlamaları doğrudan (katılımcı gözlem) tecrübe etme imkânı sağlar. Başkalarının yaşamlarına veya bir konuya yakın olmaya çalışan araştırmacının işi gerçeğin ne olduğunu somut bir şekilde ortaya koymak değil, başkalarının yaşamlarındaki çoklu gerçeklikleri açığa çıkartmaktır. Bu açığa çıkartma hali ise sosyal dünyaların betimlenmesi ve anlaşılmasına dayanmaktadır. Çünkü, etnografik katılım sürecinde betimleme ve yazıya dökme aşamasında katılımcı gözlem verileri kullanılmaktadır (Emerson vd., 2015, s. 4-5).

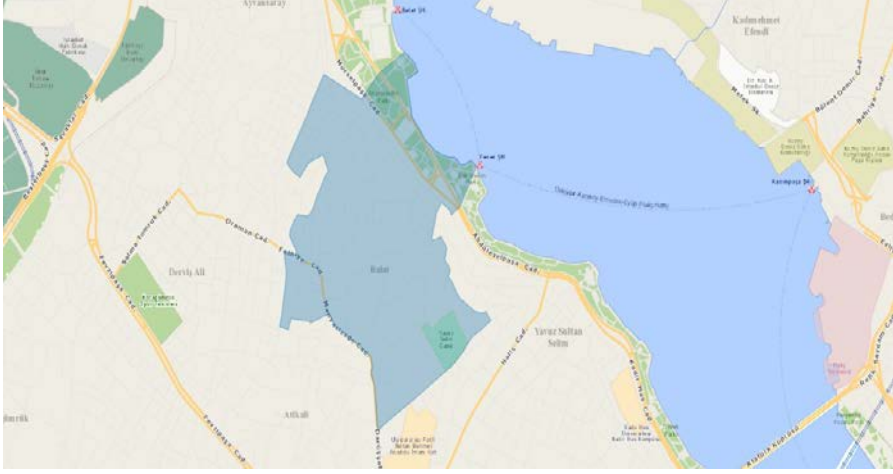
Yukarıda belirtilen nedenlerle çalışma kapsamında da Balat'ın son yıllarda geçirmiş olduğu mekânsal ve sosyal değişim, etnografik alan araştırmasından elde edilen veriler ışığında analiz edilmeye çalışılmıştır. Gündelik hayatın içinde, sosyal dünyaların betimlenmesi ve anlaşılması ilkesine dayanan etnografik araştırma tasarımıyla bir anlamda kentsel bir süreç olan soylulaştırma periyodik olarak "takip" edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede mahalle sakinlerinin evlerinden çıkarak sokaklarda aktif oldukları, haftalık semt pazarının kurulduğu Salı günleri ve haftanın muhtelif gün ve saatlerinde bölgede katılımcı gözlemlerde bulunulmuştur.

Mart 2013-Aralık 2016 yılları arasında yürütülen saha araştırması çalışmalarında, katılımcı gözlemle elde edilmiş saha notları, kırk bir kişiyle gerçekleştirilen açık uçlu derinlemesine görüşmeler ile yarı yapılandırılmış soru formu yoluyla veriler elde edilmiştir. Balat'ın mevcut sosyo-kültürel yapısındaki farklı toplumsal gruplarda yer alan kişilerle gerçekleştirilen görüşmelerde katılımcı grubun oluşturulmasında kartopu (*snowball*) kullanılmıştır. Kartopu oluşturulan katılımcı grup içerisinde öğretim görevlileri, ev hanımları, kafe işletmecileri, emlakçılar, mimarlar, dernek başkanları, kafe çalışanları, iş adamları, bakkal, gazeteci, meyhaneci, taksitçi³, gemi mühendisi ve diğerleri yer almaktadır. Balat'ın belirlenen sokak ve caddelerinde yürütülen araştırmada, dört yıl boyunca toplam altmış sekiz gün, yılda ortalama on yedi gün alanda katılımcı olarak gözlemlerde bulunulmuştur. Elde edilen alan verileri; *eskiler ve yeniler, yer değiştirme, fiyat değişimi, sokak kullanımı ve yeni ticari aktiviteler* vd. olgular çerçevesinde tematikleştirilerek analiz edilmektedir.

³ Bir meslek grubu. Arabalarında nevresim, battaniye, yorgan, ütü, tencere vb. ev tekstil ve küçük ev aletlerini mahalle aralarında gezerek satan kişi. Her mahalleye haftanın belirli günlerinde giden taksitçi, kredi kartsız-elden haftalık veya aylık ödemeler karşılığında satış yapar.

Araştırmanın birincil veri kaynağını katılımcı gözlemle elde edilen alan notları, ikincil veri kaynağını ise görüşmeler oluşturmaktadır.

Günümüzdeki Balat Mahallesi

Harita 1. Balat Mahalle haritası (Kaynak: <https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/>)

Balat Mahallesi'nin idari sınırları 2009 yılında son halini almıştır. Bu tarihe kadar Balat adı altında idari bir yapı tanımlanmazken yalnızca kıyı kesimde Balat Karabağ Mahallesi bulunmaktaydı. Bu da Balat semtinin küçük bir bölümünü oluşturmaktaydı. Balat semti, bu tarihe kadar geçerli olan muhtarlıklardan, Balat Karabağ, Molla Aşk, Hızır Çavuş, Tahta Minare, Kasım Günani, Hamamı Muhittin mahallelerinden bazı kısımları kapsıyordu. 29 Mart 2009 tarihinde gerçekleştirilen yerel seçimlerde Fatih ve Eminönü ilçeleri birleştirilmiş; bu birleşme sonucunda muhtarlık-mahalle sayılarında da değişiklikler yaşanmış ve böylelikle Fatih ilçesi 57 mahalleden oluşan bir ilçe olmuştur. Yapılan bu son değişikliklerle Fatih Belediyesi, bu bölgedeki (Fener, Balat ve Ayvansaray) on muhtarlık alanını iki muhtarlığa indirmiştir: Biri Ayvansaray diğeri ise Balat Mahallesi'dir (Bkz: Harita 1). Yapılan düzenlemelerle *Balat Mahallesi*; Tahta Minare, Hatip Muslihittin, Katip Muslihittin, Tevkii Cafer ve Hızır Çavuş mahallerinden oluşmuştur. *Ayvansaray Mahallesi* ise Balat Karabağ, Molla Aşk, Kasım Günani, Atik Mustafa Paşa ve Avcı Bey mahallerini kapsayacak şekilde oluşturulmuştur. 2009 öncesi Balat semti ile 2009 sonrası sınırları belirlenen Balat Mahallesi birebir örtüşmemektedir. Balat Mahallesi artık Fener Semti sınırlarına girdiği gibi aynı zamanda da Eğrikapı'ya ve Yavuz Sultan Selim'e kadar uzanmaktadır (Kavala, 2010, s. 3-7).

Harita 2. Balat Mahallesi saha araştırmasının yürütüldüğü caddelerin genel görünümü.

Çalışma kapsamında yürütülen saha araştırmasında, söz konusu fiziki ve sosyal sınırlar dikkate alınmış olup araştırma sahası Balat Mahallesi'nin Vodina ve Yıldırım caddelerini ve bu caddelerle kesişen sokakları ile haftalık semt pazarını içerecek şekilde tasarlanmıştır (Bkz: Harita 2). Vodina ve Yıldırım caddelerinde ve bu caddelere çıkan sokaklarda tescilli sivil mimari örneği evler diğer sokaklara oranla daha yoğundur. Dolayısıyla son yirmi yılda Balat'ta yaşanan mekânsal ve sosyal değişimin gündelik hayata yansıyan etkileri, belirlenen saha etrafında elde edilen verilerle analiz edilecektir.

Günümüzdeki Balat Mahallesi hakkındaki en net ve güncel bilgiler arasında nüfus dağılımı yer almaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK), 2009-2016 yıllarına ait Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verilerine göre Balat Mahallesi'nde; idari ve fiziki sınırlarının yeniden belirlendiği 2009 yılında 17.106, saha araştırmasının ilk yılı olan 2013'te 15.729, araştırmanın son yılı olan 2016'da kayıtlı kişi sayısı 14.221'dir. TÜİK'in bu verileri, 2009 yılında son halini alan Balat'ın idari sınırları içindeki demografik değişimi periyodik olarak göstermektedir.

Balat'ın Mekânsal Özellikleri ve Sosyo-Demografik Yapısı

Balat Mahallesi'nin günümüzdeki sınırları, Balat ve Fener'in belirli kısımlarını içine alan bir yapıdadır. Fener ve Balat iki ayrı semt olarak birbirine bitişik ve

iç içe geçmiş olsalar da fiziki, mimari ve mekânsal açıdan farklı yapı stoklarına sahiptirler. Dolayısıyla Balat'ın genel mimari ve mekânsal özellikleri bahsinde bu iki yerden kesitlere yer verilmiş olacaktır.

Balat Mahallesi; birbirini dik kesen geometrik yollar, kesik kenarlı kavşaklar, çıkmaz ve merdivenli sokaklar, çok yüksek olmayan binalar, birbiriyle uyumlu cepheler, stil ve mimari özellikleriyle özgün bir kentsel manzaraya ve yapıya sahiptir. Kentin merkezinde yer alan Balat, Fatih ilçesinde mimari homojenliği ve tarihsel miras kalitesi korunmuş nadir yerler arasındadır. Bugünkü Balat'ın tarihi, mimari ve kentsel özgünlüğünün önemli bir bölümü 19. Yüzyıl döneminde yaşanan gelişmelerin etkisiyle gerçekleşmiştir. Büyük bir bölümü 100 m²'den küçük olan parseller üzerine inşa edilen binalar, ortalama 2-3 katlı olup 40 ila 60 m²'lik mekânlardan oluşmaktadırlar. Evlerin büyük bölümü yağma yapılarıdır. Özellikle azınlık mahallelerinde görülen bu kâgir küçük evlerde tek aile yaşamaktaydı (Fatih Bld, AB vd., 1998, s. 20-33; Aslan, 2010, s. 59-82). Balat'ın genel yapı stoğu; tescilli cumbalı evlerden, cepheleri kendine özgü bir mimariye sahip tek katlı, zemin + 1 katlı, zemin + 2 katlı ve 3 kattan daha fazla yüksek binalardan oluşmaktadır. Binaların yaklaşık %70'i zemin + 1 kat ile zemin + 2 kat şeklinde olup, yaklaşık %50'den fazlası 1930 yılından önce, yaklaşık %20'lik bölümü ise 1930-1950 yılları arasında inşa edilmiştir (Aslan, 2010, s. 158; Fatih Bld, AB vd., 1998, s. 35-41).

Balat, tarihsel seyrinde "karakteristik Yahudi Mahallesi" ve "aynı mahallede komşuların büyük bir kısmının üç aşağı beş yukarı benzer hayatları olan memur, esnaf, küçük zanaat sahipleri"nin yaşadığı bir yerleşim yeri olarak dikkat çekmiştir. 1980'li ve 1990'lı yıllarda ise Balat "taşra kasabası" ve "kentsel çöküntü alanı" olarak nitelendirilmiştir. Her dönem farklı sosyal tabakalardan grupların yaşadığı bir yer olsa da Balat çoğunlukla alt orta sınıf, orta sınıf, esnaf ve işçilerin yaşadığı mütevazı ve yoksul bir mahalle olmuştur (Deleon, 1991; Kaygılı, 2009; Koçu, 1960; Narlı, 2006; Okay, 2009; Şaul, 2000). Balat'ın mekânsal ve sosyal yapısındaki değişimlerde yangınlar ve Haliç'teki sanayi faaliyetlerinin neden olduğu çevresel etkiler dışında bölgenin bugünkü sosyo-demografik yapısının şekillenmesinde esas olarak dört göç dalgası etkili olmuştur: Bunlardan *ilki* yerli sakinlerinin (Museviler, Rumlar ve Ermeniler) politik olaylar ve uygulamalar⁴ neticesinde bölgeden (ve ülkeden) göç etmeleri ve yaşam tercihleri doğrultusunda kentin farklı semtlerine

⁴ Trakya Olayları (1934), Varlık Vergisi (1942) uygulamaları, İsrail Devleti'nin kurulması (1948), 6-7 Eylül Olayları (1955) ve Kıbrıs Barış Harekâtı (1974).

taşınmaları (Galata, Şişli, Hasköy, Kuzguncuk gb.), *ikincisi* 1940'lı-1970'li yıllarda ülkenin Karadeniz, İç Anadolu ve Marmara Bölgelerinden gelenlerin Balat ve çevresine yerleşmeleri, *üçüncüsü* ise 1980'li-1990'lı yıllarda sanayinin Haliç'ten kaldırılmasıyla bölgede ikamet eden işçiler ve ailelerinin bölgeden ayrılmalarıyla boşalan yerlere Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'dan gelenlerin yerleşmeleri ve birinci dalga göçle gelenlerin bir bölümünün çeşitli nedenlerle (ekonomik, güvenlik, çevresel) kentin farklı yerlerine taşınmaları, *dördüncü* göç dalgası ise 1990'lı yılların sonlarından itibaren Balat'a yerleşenler (Fatih Bld, AB vd., 1998; Narlı, 2006; İlyasoğlu vd., 2003).

İlk göç dalgasında mahalleden ayrılanları *yerli* sakinler, ikinci ve üçüncü göç dalgasıyla yerleşenleri *eskiler* ve son göç dalgasıyla yerleşenleri ise *yeni gelenler* olarak tasnif etmek, yaşanan mekânsal ve sosyal dönüşümü tanımlamada yol gösterici olacaktır.

Balat ve Soylulaştırma: Kademeli Değişim

Balat'ta soylulaştırma sürecinin etkileri 2010 sonrası fark edilir hızda bir ivme kazanmış olsa da, bu sürecin temelleri 1996 yılında atılmış ve ilerleyen yıllarda da inişli çıkışlı ve kademeli bir şekilde devam etmiştir. Bu nedenle öncelikle Balat'ın kademeli değişimi kronolojik olarak izah edilmeye çalışılacak ve akabinde de saha verileri analiz edilecektir.

Üç başlık altında tasnif edilen bu başlıklar sırasıyla: *Kentsel Çöküntüyü Rehabilit Etme Girişimleri*, *Projeler Dönemi ve Değişen Mekânlar*, *İnsanlar ve İlişkiler* şeklindedir. Değişen Mekânlar, İnsanlar ve İlişkiler başlığı altında Mart 2013-Aralık 2016 yıllarında gerçekleştirilen saha araştırmasının verileri, soylulaştırma sürecinin olguları olarak kabul edilen; *eskiler ve yeniler*, *yer değiştirme* (gidenler-gelenler), *fiyat değişimi*, *sokak kullanımı* ile Balat'ın gündelik hayatına yansıyan yönleri analizlerle değerlendirilecektir.

Kentsel Çöküntüyü Rehabilit Etme Girişimleri

Bedrettin Dalan döneminde (1984-1989) başlayan Haliç "temizleme operasyonu", 1990'lı yıllarda da Haliç kıyılarının çevre temizliğiyle devam etmiş ve onunla özdeşleşen kokusundan büyük oranda arındırılmıştır. Haliç'in sanayi ve ev atığı kirliliğinin temizlenmesiyle merkezi ve yerel idare bölgeyi "değerlendirmek" amacıyla proje oluşturma arayışlarına girmiştir.

Bu projelerin en kapsamlısı Sadettin Tantan'ın Fatih Belediye başkanlığında (1994-1998); UNESCO, AB, Fransız Anadolu Medeniyetleri Enstitüsü ve Fatih Belediyesi ortaklığında yürütülen *Balat ve Fener Semtlerinin Rehabilitasyonu* (1996-1998) olmuştur. Çok yönlü ve bütünlüklü bir şekilde tasarlanan

proje, bölgenin “çöküntü alanı” olmaktan kurtararak mevcut kullanıcısıyla sıhhileştirilmesini ön görmekteydi (Akın, 2016, s. 23). Bu dönemde rehabilitasyon çalışmalarına hem semt sakinleri hem de diğer kentliler (İlyasoğlu ve Soytemel, 2003), “Haliç’in kaderi”ni değiştirecek proje gözüyle bakıyorlardı ve gazetelerde de “Haliç’te Yeni Çağ” (Hürriyet, 1997) yazıları kaleme alınmaya başlamıştı.

Haliç kıyısının kaderini değiştirecek büyük bir dönüşüme öncülük etmesi beklenen ve 1985 yılında İstanbul’un UNESCO Dünya Kültür ve Doğa Mirasını Koruma Sözleşmesi’ne dahil edilmesinden sonra yapılan ilk çalışma, Fener-Balat semtlerinin rehabilitasyon projesi olmuş ancak bu proje öngörüldüğü şekilde hayata geçirilememiş ve ihale sürecinde kalmıştır. Bu dönemde Balat ve yakın çevresine Kadın Eserleri Kütüphanesi (1990) ve Kadir Has Üniversitesi (1997) açılmış; 1980’li ve 1990’lı yıllarda tecrit edilmiş bir “kentsel çöküntü alanı” olan ve “taksicilerin girmediği” Balat ve yakın çevresi, ‘90’ların sonundan itibaren yerel yönetimin (Fatih Belediyesi) bölgeye yönelik projeler üretme girişimlerinde bulunması ile yatırımcıların ve (yeni) orta sınıfın dikkatini çekmeye başlamıştır.

Projeler Dönemi

İhale sürecinde kalan ve uygulanamayan rehabilitasyon projesinin duyulmasıyla 1998-2002 yılları arasında bölgedeki emlak piyasası hareketlenmiş ve iş, moda, spor, sanat, akademi, medya ve mimarlık dünyasından isimler Balat’tan ev almaya başlamıştır. Rehabilitasyon projesi çalışmalarına bağlı olarak bölgede başlayan emlak hareketliğine yönelik uzun yıllardır Balat’ta yaşayan görüşmecinin ifadeleri şu şekildedir:

Biz şeyi gizli tuttuk, projeyi (1996-1998 Rehabilitasyon Projesi) bir müddet gizli tuttuk emlak spekülâtorlerine şey olmasın diye. Yani 1.5 sene falan projeyi gizli tuttuk, 1999’un ortalarına kadar bahsedilmedi kimseye. Fakat bu arada belediyeyle irtibatlı olan bir kısım insan bu projelerin yürütüldüğünü öğrendi ve onlar biz bedavaya alıcaz bedavaya da restore ettireceiz diye düşünerek işte 11 tane falan mülk aldı (56 yaşında, gazeteci, 20 yıldır Balat’ta, 13 Aralık 2016).

Rehabilitasyon projesi çalışmaları sırasında ilgili yerel belediye ve çalışma grubuyla birlikte “gönüllü” olarak çalışan görüşmecinin de belirtmiş olduğu üzere proje 1999 yılının ortalarına kadar kamuya duyurulmamıştır. Ancak yerel yönetim ve diğer aktörlerin girişimleriyle bölgeye yönelik bir projenin uygulanacak olması durumu, emlak hareketliliğine neden olmuş ve böylelikle bireysel alıcılar tarafından birden fazla binanın “çok ucuza” alınması gündeme gelmiştir. Uzun yıllardır Balat’ta yaşayan ve 2009 yılında gündeme

gelen “yenileme projesi” sürecinde de mülk sahiplerinin haklarını korumak amaçlı kurulan derneklerde başkanlık görevi de yürütmüş olan görüşmecinin rehabilitasyon projesi döneminde bireysel alıcılarla hareketlenen bina alımları hakkındaki ifadeleri şu şekildedir:

Yani burada bir hareketlenme olmuş kimleri çağırmışlar, etrafındaki insanları çağırmışlar. Bazı kişiler var burada örneğin nasıl diyim size bir dernek kurmaya çalışmışlar. 15-20 ev almışlar ve çok ucuza almışlar belli kişileri buradan ev aldirmaya çalışmışlar ve almışlar gerçekten. Tabi bunlar ileride yapılacak projeleri bildikleri için (45 yaşında, dernek başkanı, 45 yıldır Balat'ta, 24 Kasım 2016).

Haliç'in temizlenmesi ve akabinde gündeme gelen rehabilitasyon projesi, Balat'ta uzun yıllardır “kaderine terk edilmiş” durumda olan bakımsız ve çözümlü nitelikteki binaların yatırım ve oturma amaçlı satın almasının önünü açmıştır. Emlak piyasasında yaşanan bu hareketlilik gazete haberlerine de “Bahara Yeni Adres Balat” (Sabah, 2001) şeklinde yansımıştır.

Bu dönemde farklı toplumsal gruplar Balat'ın çeşitli sokaklarında binalar satın almış ancak alınan bu konutlara yönelik restorasyonlar ve oturumlar sınırlı sayıda olmuştur. 1999-2005 yılları arasında Balat'a taşınan yeni sakinlerin sayısı 8-10 haneyi geçmemektedir. Rehabilitasyon projesi girişimleri ve akabinde yaşanan bu küçük ölçekli hareketlilik, İstanbul'un Kuzguncuk, Cihangir, Galata ve diğer semtlerinde gözlenen soylulaştırma örnekleri arasına, 2003 yılından itibaren (İlyasoğlu ve Soytemel, 2003) Haliç kıyısının da eklenmesini sağlamıştır.

İhale sürecinde kalan ve uygulanamayan rehabilitasyon projesi sonrasında, Eşref Albayrak'ın (1999-2004) Fatih Belediye başkanlığı döneminde mezkur proje tekrar gündeme gelmiştir. Bu kez AB, Fatih Belediyesi ve T.C. Hazine Müsteşarlığı arasında 2000 yılında finansman anlaşması imzalanan ve belediyenin Teknik Destek Ekibi'nin 2003 yılında bölgeye yerleşmesiyle Fener Balat Semtlerinin Rehabilitasyonu çalışmaları tekrar başlatılmıştır. 2004-2008 yılları arasında bu kez Mustafa Demir'in belediye başkanlığı döneminde hayata geçirilen *Fener Balat Rehabilitasyon Projesi* kapsamında 132 binaının ve Balat çarşısının restorasyonu ve basit onarımları yapılmıştır⁵. Bu çalışma sırasında emlak spekülasyonunu önlemek amacıyla 1997'den sonra el değiştirmiş binalar program kapsamına alınmamış ve ev sahiplerine beş yıl süresince evlerini satmama, restorasyon sırasında kiracı varsa sonrasında da

⁵ <http://www.fatih.bel.tr/icerik/1156/> (Erişim tarihi 6 Mart 2016).

aynı kiracıya öncelik tanıma gibi bir dizi anlaşma koşulları uygulanmıştır (Akın, 2016, s. 35). Bu rehabilitasyon çalışmasının yürütüldüğü dönemde; Fener, Balat ve Ayvansaray 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanun'a dayandırılarak 2006 yılında yenileme alanı ilan edildi. 2007'de ise *Fener-Balat Kentsel Yenileme Proje'sinin* ihalesi yapılmış ve bu ihaleyi de ÇA-LIK Grubuna bağlı GAP inşaat almıştır. Fatih Belediyesinin internet sitesinde yer alan “Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesi” bilgi videosunda; proje alanında 59 ada ve 907 parselin bulunduğu ve projenin kültürel ve tarihsel mirası korumayı ve gelecek kuşaklara aktarmayı, alanın fiziksel yapısının yenilenmesini çevresel şartların iyileştirilmesini ve potansiyeline uygun biçimde kent ile entegrasyonunu hedeflediği belirtilmektedir⁶. Belediyenin internet sitesinde yenileme alanı (ve proje) hakkında yer alan güncel duyuru ise şu şekildedir:

Fatih Belediyesi tarafından yenileme alanı ilan edilen Balat ve Ayvansaray Mahallelerindeki yenileme alanının büyüklüğü 279.345,00 m²'dir. Proje alanında toplam 59 ada ve 909 parsel bulunmaktadır. Alanda bulunan yapılardan 43 tanesi anıt eser, 264 tanesi sivil mimarlık örneğidir. Fener-Balat Yenileme Alanı'na ait avan proje çalışmaları sürdürülmektedir.

Ayrıca proje alanında tapu güncellemeleri, uygulama projesine altlık teşkil edecek analiz çalışmaları devam etmektedir. Proje alanındaki hak sahiplerini bilgilendirme toplantıları yapılarak fikir istişarelerinde bulunulmaya, hak sahipleriyle parsel bazında uzlaşma görüşmeleri yapılmaya ve anlaşmalar imzalanmaya devam edilmektedir⁷.

Yerel yönetimin resmi internet sitesinde yer alan projeye yönelik bilgiler, mahalle sakinlerinin “bölgenin akıbeti belli değil” görüşlerini destekler nitelikte “belirsiz-net olmayan” ifadelerle kamuya duyurulmuştur. 1999 yılından sonra çeşitli projelerle anılan bölge 2007-2009 yıllarından itibaren “yenileme projeleri”yle gündeme gelmeye devam etmiştir.

1998-2002 yıllarında başlayan emlak hareketliliğiyle o güne kadar “para etmeyen” eski evlerin alıcı bulmasıyla mahallenin gündelik hayatında evlerin satılması önemli bir gündem oluşturmaya başlamış ve birçok mal sahibi binasını satmaya başlamıştır. 1998 yılından itibaren, görüşmecilerin de sıklıkla dile getirmiş olduğu gibi Balat ve yakın çevresinde “değerleneceği” ön-

⁶ <http://www.fatih.bel.tr/icerik/6867/fener-balat-kentsel-yenileme-projesi/> (Erişim Tarihi 2 Aralık 2016). Mart 2017'de kontrol amaçlı tekrar siteye bakıldığında videoya erişilememiştir.

⁷ <http://www.fatih.bel.tr/icerik/1152/fener-balat-semtleri-sahil-kesimi-yenileme-projesi/> (Erişim tarihi 7 Mart 2017)

görüşüyle bireysel alıcılar tarafından birden fazla bina satın alınmaya başlanmıştır. Parseller dar olduğu için de tek bir bina yerine birkaç tane bina satın alanların yanı sıra “sokak satın almak” isteyenlerin de olduğu, Balat'ta emlakçılık yapan ve aynı zamanda da 1974 yılından itibaren bölgede yaşayan görüşmeci tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

*Aklınıza bir sürü zenginler kim geliyorsa, herkes burayla ilgilendi. Kimisi tatmin olmadı bir binayla ben **sokak istiyorum** dedi. Hala var o insanlar, 30 metre evi ben ne yapıcım gibilerinden. 4-5 tane evi birden alabilir miyim (60 yaşında, emlakçı, 45 yıldır Balat'ta, 2 Mart 2017).*

Görüşmeciler bölgedeki emlak hareketliliği başlangıcını Haliç'in temizlenmesi, rehabilitasyon, UNESCO ve projelerle ilişkilendirerek anlatmış ve yerel yönetimin bu dolaylı etkisiyle mal sahibi olan eski sakinler de evlerini satmaya başlamıştır. Görüşmecilerin ifadeleriyle 1980'li ve 1990'lı yıllarda “para etmeyen çöküntü, dibin dibi evler” 1997 yılından itibaren “para eder” duruma gelmiştir.

2000'li yıllardan itibaren rehabilitasyon ve yenileme projeleriyle gündeme gelen bölgede diğer taraftan da PLATO Meslek Yüksek Okulu (Ayvansaray, 2009), Daphnis Hotel (Fener), Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (2002) ve Camhane (2007) gibi konaklama, eğitim, sanat ve sivil toplum alanlarında faaliyet gösteren yeni yerler de açılmaya başlamıştır. 2006 yılında yenileme alanı ilan edilen, 2007 yılında da *Fener-Balat Kentsel Yenileme Proje*'sinin ihalesi yapılan bölgede, bu yenileme projesi kapsamında 2009 yılında evlerine gelen tebligatlar neticesinde mal sahibi olan bazı mahalle sakinleri 2011 yılında bir dernek kurmuşlardır. *Fener Balat Ayvansaray Mülk Sahipleri ve Kiracılarının Haklarını Koruma Derneği* (FEBAYDER) isimliyle kurulan bu dernek, mal sahiplerinin mağduriyetlerini önlemek amacıyla yerel inisiyatifle oluşmuş bölgedeki ilk sivil aktördür. Bakanlar kurulu kararıyla Eylül 2012'de afet alanı olan bölgelere uygulanan “acil kamulaştırma” kararı, FEBAYDER'in dava açmasıyla iptal edilmiş ve mahalle sakinlerinin lehine sonuçlanmıştır. Dernek, projenin taraflarıyla dava sürecine girerek projenin uygulanmasını durdurmuş, ancak iptaller ve davalarla devam eden hukuki süreç şu an 5. İdare mahkemesindedir. Bu süreçte “fikir ayrılıkları” gerekçesiyle 2012 yılında dernek üyelerinden bazıları FEBAYDER'den ayrılarak *Fener Balat Kültür Miraslarını Koruma ve Güzelleştirme Derneği*'ni kurmuş ve faaliyetlerine burada devam etmektedirler.

Haliç'in temizlenmesiyle başlayan rehabilitasyon projeleri, kanun değişiklikleriyle Haliç kıyısındaki belirli yerlerin yenileme alanı ilan edilmesi, on mahallenin Balat ve Ayvansaray mahalleleri olarak birleştirilmesi, kamu ve özel sektör ortaklığında yenileme projesi girişimleriyle merkezi ve yerel yönetim bölgenin mekânsal ve sosyal değişimindeki önemli aktörlerden biri olmuştur. Bu yıllarda emlak hareketliliği, yeni yerlerin açılması, çöplerin toplanması, sokakların temizliği ve alt yapı hizmetlerinin sağlanması gibi faktörlerle Balat'ın fiziki mekânsal profilinde başlayan değişimler onun "çöküntü" görünümünü değiştirmeye başlamış ve "taksicilerin girmeye" başladığı bir yere dönüştürmeye başlamıştır.

Değişen Mekânlar, İnsanlar ve İlişkiler

Türkiye ve özelde İstanbul, 2000'li yıllardan itibaren küreselleşme, kentsel yenileme, kentsel dönüşüm ve 1999 Depremi gibi yeni kentleşme dinamiklerinin etkisine girmiştir. Kentin merkezinde yer alan ve Haliç kıyısında konumlanan Balat Mahallesi de küresel dinamiklerin de etkisiyle yerel düzlemde bu değişim sürecinin bir parçası olmuştur. 2009 yılından itibaren de ülke gündeminde ve özellikle İstanbul'da "yenileme" ve "kentsel dönüşüm" söylemleri gündelik hayatın önemli bir parçası olmuştur. Balat da uygulama olarak değil ancak söylemsel olarak bu "kentsel dönüşüm" konularının önemli bir figürü olmuştur.

2009 yılında Balat Mahallesi'nin bir bölümüne *Kentsel Yenileme Projesi* uygulanması gündeme gelmiştir. Bu projenin kamu (Fatih Belediyesi) ve özel sektör ortaklığında (GAP İnşaat) yürütülmesi planlanmıştır. Ancak "yenileme projesi" bölge halkı ve diğer kentliler tarafından, ülke genelinde kentsel bir strateji halini alan "kentsel dönüşüm" çalışmaları kapsamında değerlendirilmiş ve Fatih Belediyesi de bunun bir kentsel dönüşüm projesi olmadığını, bölgeye yönelik herhangi bir kentsel dönüşüm çalışmasının da gündemde olmadığını kamuya duyurma gereksinimi duymuştur.

Bu tarihten itibaren (2009 ve sonrası), uzun yıllar azınlık nüfusu, tarihi yapı stoğu, mimari özellikleri, göç bölgesi, film çekimleri, kriminal olaylar (uyuşturucu) ve rehabilitasyon projeleri gibi çeşitli konularda medyada yer alan Balat ve yakın çevresi, yoğun olarak kentsel dönüşüm ve yenileme haberleriyle gündeme gelmeye başlamıştır.

Kentsel yenileme ve dönüşüm gündemlerinin gölgesinde; Gemlik-Haliç arasında BURULAŞ Deniz uçağı seferlerinin başlaması (2013), Haliç metro köprüsünün (2014) açılması, yerli ve yabancı turistlerin ilgisindeki artış ve

yeni ticari işletmelerin açılmasıyla birlikte Balat sokakları özellikle 2013 yılından sonra canlanmaya ve renklenme başlamıştır. 2014 yılında Polisan sponsorluğunda Yıldırım caddesindeki binaların bir bölümü “dış cephe yenileme projesi” bünyesinde rengarenk bir görünüme büründürülürken; ayrıca 2013 yılında 8 olan kafe sayısı, 2016 yılına gelindiğinde 47'ye yükselmiş, son üç dört yılda vintage butik ve antikacı-mezatçı dükkan sayısı artış göstermiş, mimarlık ofisleri, sanat galerileri, seramik atölyesi, nefes terapisi ve yoga gibi yaşam atölyeleri düzenleyen yeni yerler açılmaya başlamıştır. Eski mahalle sakinlerinin ifadesiyle özellikle 2013'ten sonra Balat'ta “değişik yerler” açılmaya başlamıştır. Diğer taraftan da merkezi konumu, tarihi yapı stoğu ve geleneksel mahalle dokusuyla Balat fotoğraf, kültür sanat, tasarım ve gezi çevrelerinin de ilgi odağı olmuş ve olmaya devam etmektedir. Ulusal ve uluslararası gazetelerin internet sayfalarında yıllara göre “Balat” kelimesi üzerinden genel bir tarama yapıldığında söz konusu ilginin basındaki yansımalarını; “Sokaktan fışkıran tasarım” (Star, 2014), “Fener Balat'ta Tiyatro Parkuru” (Şalom, 2014) ve “İstanbul'un yeni yaratıcı mekânı” (The Guardian, 2015) şeklinde görmek mümkündür. Bu yayınlarda Balat pozitif yönde değişen bir semt, tasarım bölgesi ve geçmişine yapılan vurgularla yer almaktadır.

Balat'ın soylulaştırma sürecinin gündelik hayata etkilerine odaklanan çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, yukarıda genel bir kronolojiyle tasnif edilen değişimler; *Balat'ın Bugünkü Eskileri ve Yeni Gelenleri Kimler?*, *Yer Değiştirme: Gidenlerin Gitme, Gelenlerin Gelme Nedenleri?*, *Fiyat Artışı: 'Evime Dokunma' Söyleminden 'Sahibinden Satılık Tarihi Kimlikli Müstakil Bina' İlanına Geçiş, Sokak Kullanımı: Dekor Olarak Balat*, başlıkları altında saha verilerinin analizleriyle anlamlandırılmaya çalışılacaktır.

Balat'ın Günümüzdeki Eskileri ve Yeni Gelenleri Kimler?

1997-2002 yılları arasında Balat'ta Karadeniz, Marmara (İstanbul dâhil) ve İç Anadolu Bölgelerinden gelenler mahallenin 'en köklü', Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden gelenler ise mahallenin 'geçici' sakinlerini oluşturan eskiler/eski sakinleriyken; 1998'den sonra özellikle 2000'li yıllardan itibaren Balat'a yerleşenler ise yeniler/yeni gelenler olarak kabul edilmektedirler (Fatih Bld. vd 1998; Narlı, 2006; İlyasoğlu, 2003).

Görüşmecilerin tamamına yakını (eskiler ve yeniler) bugün Balat'ta yaşayan “Balat'ın eskileri” olarak çoğunluğu mal sahibi olan, Kastamonulu (İnebolu, Evenye, Bozkurt, Abana) ve Siirtlileri vurgulamış ayrıca Sivas (Zara), Rize, Trabzon, Ordu, Samsun ve Zonguldak illerinden üç dört kuşak önce göç edenleri de eskiler arasında nitelendirmişlerdir. Görüşmeciler arasında

mal sahipliği vurgusu yapılmadan, “Bugün Balat’ta kimler yaşıyor?” sorusuna yanıt olarak Diyarbakırlılar, Siirtliler, Sivashılar, Malatyalılar ve Suriyelilerin yaşadıkları belirtilmiştir. Görüşmeler ve katılımcı gözlem verileri birlikte değerlendirildiğinde bugünkü Balat’ta mal sahibi olan eski ve köklü sakinlerinin Batı ve Doğu Karadeniz illerinden oldukları ifade edilebilir. Eski mahalle sakinlerinin bir bölümü için yeni gelenler arasında Tarlabası’ndan gelenler, Suriyeliler ve Doğulular (Diyarbakırlılar-Mardinliler) da dâhil olurken, memleketleri üstünden tasnif ettikleri yeni gelenler ile meslekleri ve okumuşlukları (eğitilmiş) üstünden tasnif ettikleri yeni gelenler arasında eski sakinler için farklar vardır. İlk grupta yer alanlar bölgeye “değer katmayan ve bozan”lar, ikinci grupta yer alanlar ise bölgeye “değer katan, bozan veyahut uyum sağlayan”lar olarak görülme eğilimindedirler. Bu eğilimin gerekçeleri arasında ekonomik olarak bölgeye katkıda bulunmak veya bulunmamak ve mevcut sosyo-kültürel dokudan farklı bir dokuya diğer bir ifadeyle farklı bir yaşam tarzına sahip olmak öne çıkan başlıklardır.

Önceki bölümlerde de belirtildiği üzere 1999-2005 yılları arasında Balat’a yeni gelenlerin sayısının 8-10 haneyi geçmediği görülmektedir. İlk soylulaştırıcı grup olarak nitelendirebileceğimiz söz konusu yeni gelenler 30-40 yaş ve üstü, tek çocuklu bekâr ebeveynler, evli çiftler ve yalnız yaşayan yerli ve yabancı bireylerden oluşmaktadır. Bu yıllarda Balat’a yerleşenlerin bir kısmı bugün de Balat’ta ikamet etmekte veya çalışmaktadırlar. Balat’taki değişimin öncülere kabul edilen bu kişiler, eskiler tarafından da ‘ilk gelenler’ olarak kabul edilmektedirler. Söz konusu grup içerisinde yer alan fakat Balat’ta hiç oturmamış birkaç kişi o dönemde, projenin kamusal duyurusu yapılmadan önce Balat’a mülk edinmiş ve günümüzde de bu mülklerin bazıları boş ve atıl durumdadırlar.

Yeni gelenler arasında Türkiye vatandaşları çoğunluğu oluştursa da içlerinde Almanya, İngiltere, Belçika, İtalya, İspanya, İran, Hollanda ve Amerika Birleşik Devletleri gibi farklı ülkelerden de kişiler Balat’ta yaşamaktadır. Yabancılar karma evlilik yapan çiftler, bekâr çiftler ve yalnız yaşayan kişilerden oluşan bir profile sahiptirler. Balat’ta ikamet eden yabancıları iki gruba ayırmak mümkün; ilk grup, yıllar önce uygun fiyata satın aldığı binasını restore ederek yılın belirli dönemlerinde Balat’ta yaşayanlar, ikinci grup ise yine yılın belirli aylarında kiracı olarak gelip birkaç ay yaşayanlardır. Ayrıca yerleşik mahalle sakinleri dışında, 2-3 günlüğüne ev kiralayan yabancı turistler ve “Balat’ta yaşayabilir miyim?” diyerek 6 aylığına Balat’ta geçici süre ikamet edenler de Balat’ın yeni gelenleri arasında yer almaktadır. Gelenlerin bir kısmı ev sahibi bir kısmı ise kiracıyken, zamanla kiracılıktan ev sahipliğine

geçişler de görülmektedir. Yüz yüze gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen bilgiler ve saha gözlemlerinin sağlaması yapıldığında, Balat'ta yerleşik durumda olan yeni gelenlerin sayısının 100 hane⁸ kadar olduğu belirtilebilir. Balat'ın mekânsal büyüklüğü düşünüldüğünde oldukça küçük bir oran gibi görünse de bölgenin yeni gelenleri arasında özellikle hafta sonları Balat sokaklarında gezen ve buradaki kafe, antikacı ve vintage dükkânlarında boş zamanlarını geçiren yerli ve yabancı turistler, fotoğrafçı grupları ile dizi, film, reklam çekim ekipleri de dışarıdan gelen yeniler arasında değerlendirildiğinde kitlesel bir grup söz konusudur. Antikacı-mezatçı, vintage butikleri, kafeler, organik ürünler satan dükkân, yoga, nefes ve ses terapisi uygulayan yaşam atölyeleri gibi Balat'ın yeni ticari işletmelerinin çalışanları ve işletmecileri de yeni gelen grup içerisinde yer almaktadırlar. Ancak bu gruptakilerin çok az bir bölümü Balat'ta ikamet eden yerleşik yeni gelenlerdir, çoğunluğu farklı semtlerde oturmaktadırlar.

Saha araştırma verilerinin sağlaması yapıldığında, Balat Mahallesi'ne yeni gelenlerin (yeniler) mesleki ve sosyal profilleri şu şekilde ortaya çıkmaktadır: Yabancılar, öğretim görevlileri, mimar ve mühendisler, set çalışanları, oyuncular ve yönetmenler, gazeteciler, editörler, fotoğrafçılar, Erasmus ve üniversite öğrencileri, tasarımcılar ve sanatçılar, iş adamları, avukat, doktor, öğretmen, psikolog, tekstilci, aşçı-TV programcısı, hostes ve çeşitli şirket çalışanları. Sanatçıların bir bölümü hem evlerini hem de atölyelerini Balat'a taşıırken, bir kısmı sadece atölyelerini taşımıştır. Bu sanatçılar arasında atölyesini Balat'a taşıdıktan belirli bir süre sonra evini de taşıyan ve sonrasında birkaç tane daha mülk/ev alanların olduğu da yapılan görüşmelerde teyit edilmiştir. Öğretim görevlilerinin ve öğrencilerin çoğunluğu Kadir Has Üniversitesi (Cibali), Plato Meslek Yüksek Okulu (Ayvansaray), İstanbul Üniversitesi (Beyazıt), Sabancı Üniversitesi, Özyeğin Üniversitesi, Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi (Haliç) ve Bilgi Üniversitelerinden olduğu belirtilebilir. Ortaya çıkan bu profil, yaratıcı mesleklerde ve hizmet sektöründe çalışan, yüksek kültürel ve sosyal sermayelere sahip yeni orta sınıf üyeleri ile kesişen bir eğilimi desteklemektedir.

Yer Değiştirme: Gidenlerin Gitme, Gelenlerin Gelme Nedenleri?

Ekonomik, sosyal ve mekânsal boyutlarıyla tartışılan soylulaştırma sürecinde yerinden etme (*displacement*) veya *yer değiştirme* olgusu sınıfsal bir vurgu içer-

⁸ Bu sayı içerisinde üniversite ve Erasmus öğrencileri yer almamaktadır.

mektedir. Yer değiştirme bağlamında yapılan bu sınıfsal vurgu da; mahalledeki mevcut sosyal dokunun değişmesi ve eski mahalle sakinlerinin (alt orta-işçi) yerine yeni bir sınıfın yerleşmesine (orta-üst orta, yeni orta sınıf) dikkat çekilmektedir. Eskilerle yenilerin yer değiştirmesi, coğrafî mekân ve sosyal dokunun da kentsel ölçekte yeniden farklılaştırılarak yeni bir kent sınırı çizilmesi eğilimini de güçlendirmektedir (Smith, 2006). Soylulaştırma kavramının genel bir unsuru olan yer değiştirmenin Balat'ta da literatür ile uyumlu bir şekilde olduğu gözlenmektedir.

Elde Balat Mahallesinin 2013 ve 2016 yıllarına ait kiracılarının ve ev sahiplerinin oranını niceliksel olarak ortaya koyan herhangi bir veri bulunmakla birlikte; 1990'ların sonunda bölgede (Balat ve Fener) yaşayanların %60'ının mal sahibi, %40'ının ise kiracı olduğu bilinmektedir (Fatih Bld, AB vd., 1998, s. 43). Görüşmeciler arasında 2010 yılında da kiracı yoğunluğunun %35-40 oranında olduğunu ve bu kiracılar içerisinde de işçi ailelerinin ilk sırada olduğunu vurgulayan ifadeler yer almaktadır. Kiracı ve mal sahibi oranları hakkındaki bu bilgiler odağında; Balat'taki (eski) kiracıların ve mal sahiplerinin yer değiştirme nedenlerini 1978 yılından itibaren Balat'ta bulunan ve 1989 yılından günümüze aynı meyhaneyi işleten görüşmecinin "Eskiler neden gitti?" sorusuna yanıtı şu şekilde olmuştur:

Burası sanayi bölgesiydi biliyorsunuz. Aşağı anayoldan altı hep sanayiydi. Bedrettin Dalan döneminde yıkıldı ondan sonra taşınmaya başladılar. Çoğu da gitti. Bu aşağılar yıkılınca komple gitmeye başladılar. Sanayi gidince insanlar napsın, nedir fakir vardı onlar gitmek zorunda kaldı (60 yaşında, meyhaneci, 38 yıldır Balat'ta, 5 Aralık 2016).

Görüşmeci Dalan döneminde sanayinin kaldırılmasıyla bölgedeki iş imkânlarının azalması ve buna bağlı olarak da buradaki işçilerin önemli bir bölümünün bu tarihten itibaren taşınmaya başladığını vurgulamıştır. Aynı görüşmeci ailesiyle birlikte Balat'tan taşınma nedenlerini ise "kötü huylu insanlar vardı, çocukları bozmayalım diye taşındık" şeklinde açıklamıştır. Uzun yıllar Balat'ta yaşayan diğer görüşmeciler de eski kiracıların Balat'tan gitme nedenlerini benzer şekilde sanayinin ve tersanelerin kaldırılmasıyla ilişkilendirmişlerdir. İş imkânları kaynaklı yaşanan bu göçü diğer bir görüşmeci de şu şekilde ifade etmiştir:

Haliç'in tersanenin taşınmasıyla zaten burada ekonomik sosyal bir değişim oldu. Ne oldu buradan insanlar iş yerleri olduğu için taşınmak zorunda kaldı. Tersanenin fabrikaların taşınması iş yerinin gitmesi yüzünden yerliler taşınmaya başladı. Fener de iki, Balat'ta dört banka vardı. Fabrikalar iş yerleri yıkılınca insanlar otomatikman gitmeye başladı. Taşınmak zorunda kaldı yani kiracı olanlar. Yerli yine ev sahibi olanlar yine

burada kaldılar bizim gibi. Kiracı olanların çoğu taşınmak zorunda kaldı mecburen Tuzla'ya taşınmak zorunda kaldılar atölyeler taşınınca (45 yaşında, dernek başkanı, 45 yıldır Balat'ta, 24 Kasım 2016).

Görüşmeci ayrıca “gidenlerin yerine yine işçi kesimi geldi. Gidenlerin yerleri dolduruldu” vurgusu yapmıştır. Bu vurgu 1990'lı ve 2000'li yılların başlarında bölgedeki işçi nüfusu sirkülasyonunu göstermesi açısından önemlidir. Kiracı olan işçilerin yerine gelenler arasında yine işçi kesimi yer alırken, zamanla bu işçi nüfusunun bir bölümünün “yine bu çevrelerde” ama daha ucuz yerlere taşınmasıyla bir anlamda Suriyelilere de “yer açılmış” ve böylelikle 2012 yılından itibaren Balat'ın yoksul ve işçi mahalle sakinleri arasında Suriyeliler de yer almaya başlamıştır. 2013 yılından itibaren Suriyeliler bölgede yoğun olarak yaşamaktadır. Saha araştırmasının son yılında (2016) Balat'ta yaşayanlar arasında hatırı sayılır oranda bir Suriyeli nüfusun varlığını koruduğu ancak 2013 yılına oranla da azaldığı gözlenmiştir (Bkz: Fotoğraf 1).

Fotoğraf 1. Balat'ta Suriyeli ailelerin yaşadığı bir bina, 2015 (Foto: S. Altıntaş)

Suriyelilerin mevcut yerleşim tercihleri ve yaşam standartları, Haliç bölgesini ve özelde Balat'ı tercih etmeleri, son yirmi yıldır soylulaştırma sürecini inişli çıkışlı bir şekilde deneyimleyen bölgenin; hem konut stoğu hem de sosyal doku ve yaşam alanı olarak yoksulların barınmasına olanak sağlayan “çeşitliliği” koruduğunu göstermektedir. Diğer faktörler dışında bu barınma

imkânının tamamen yok olması da Balat'ın soylulaştığının veya mahalle sakinlerinin ifadesiyle "dönüşümün"ün tamamlandığını gösteren işaretlerden biri olacaktır. Ancak günümüzde hala yoksullar arasında yaşanan bir yer değiştirme ritüelinin devam ettiği gözlenen bir durumdur.

Yoksul ve kiracı mahalle sakinleri arasında devam eden bu yer değiştirme günümüzde 1990'lı yıllardaki kadar aktif ve yoğun olmamakla birlikte hala işçiler ve yoksul aileleri Balat'ın "gerçek yüzü"nü gösteren bir düzeydedir. Kiracılar arasında daha ucuz kiralara olduğu çevrelere yönelenler olurken bazıları da ev sahibi olarak başka semtlere taşınmışlardır. Uzun yıllar ucuz kiralarda oturan ve bir ev satın alabilecek maddi birikimi elde ettiklerinde de Balat'tan taşınan kiracılar da vardır. Çocukluğundan günümüze Balat'ın sokaklarında taksitçilik yapmaya devam eden görüşmeci de ev sahibi olarak Balat'tan ayrılanları "Çoğu taşındı. Ev alıp gittiler. Şurada 40 müşterim vardı 2 tane kaldı" sözleriyle ifade etmiştir.

Fotoğraf 2. Balat, 2016 (Foto: S. Altıntaş).

Balat Mahallesi coğrafi olarak geniş bir yerleşim alanına sahiptir, bu nedenle Balat'ın yer değiştirme bahsinde mahallenin tamamında gerçekleşen bir yer değiştirmeden söz etmek bugün için geçerliliği olan bir durum değildir. Bugün yaşanan süreçte ev ev veyahut sokak sokak bir yer değiştirmeden söz edebiliriz. Sokak sokak, ev ev bakıldığında "eli yüzü düzelmemiş" konutlarla, restore edilerek "eli yüzü düzeltilen" dış cephesi estetik binalar yan

yanadır. Eski sakinlerin evlerini yenilere satmaları ve yeni gelenlerin de evlerini restore etmeleriyle sokaklarda Balat'ın "gerçek" ve "yeni" yüzü birlikte görülmektedir (Bkz: Fotoğraf 2).

Uzun yıllar Balat'ta oturan ve burada ev sahibi olan semtin köklü ve eski sakinleri, zaman içinde Balat'tan taşınmaya başladılar. Taşınan fakat Balat'ta iş yerleri-mülkleri bulunduğu için bölge ile ilişkisini kesmemiş veya Balat'ta yaşamaya devam eden mahalle sakinlerinin anlatıları değerlendirildiğinde son yirmi yıldaki taşınmalarda *dört* nedenin etkili olduğu saptanmıştır. Bunlar sırasıyla *i*) evlerin küçük ve "sefer taşı" gibi olmasından dolayı sığamamaları, *ii*) bölgenin değerlenmeye başlamasıyla evini elden çıkararak "daha iyi bir yerde ev" almaları, *iii*) bakımı ve restorasyonu zor olan evlerle "uğraşmak" istememeleri ve son olarak da *iv*) bölgenin "akıbetinin" ne olacağını kestirememeleri şeklindedir. Eskilerin gittikleri semtler arasında Bahçelievler, Bayrampaşa, Bakırköy, Esenler, Yenibosna, Gaziosmanpaşa, Tuzla, Beylikdüzü ve Hadımköy yer alıyor.

Yukarıda belirtilen nedenlerle Balat'tan taşınan kiracılar ve ev sahiplerinin yanı sıra bölgede oturmaya devam eden ve yeni gelenlere evini kiralayanlar, başka semtte oturup evini veya dükkânını yeni gelenlere kiralayan eski Balat sakinleri de bulunmaktadır. 2000'li yıllarla birlikte farklı zamanlarda Balat Mahallesi'ne taşınan yeni sakinler arasında hem kiracılar hem de ev sahipleri bulunmaktadır. Kiracılar arasında ev ve dükkân kiracısı ayrımı yapmak yerinde olacaktır. Çünkü dükkân kiracıları arasında eski esnaflar dışında mahallenin değişimine paralel olarak yeni gelen işletmeciler de bulunmaktadır. Yeni açılan kafe, antikacı-mezatçı, vintage butik ve çeşitli atölyelerin büyük bir bölümü kiracıdır. İşletmeciler mekânlarını Balat'taki "dönüşüm" potansiyeline "yatırım" olarak görüyor ve her geçen gün popülaritesini arttıran bölgeye müşterilerin ilgisi de bu duruma paralel olarak her yıl artmaktadır. Söz konusu dükkân kiracılarının mal sahipleri ise çoğunlukla Balat'ın eskileri olan Karadenizlilerdir.

Az sayıdaki vakıf kiracıları dışında, Balat'a yeni gelen ev sahipleri ve kiracıların mal sahipleri çoğunlukla yine Balat'ın eskileri olan Karadenizlilerdir. El değiştiren ve restore edilen binalarda işçi ve dar gelirli aileler kiracı olarak ikamet etmezken, Balat'ın eski ve restore edilmemiş evlerinde ise durum tam tersidir. Uzun vadede yatırım olarak el değiştiren binaların çoğu boşken, mahalleye yaşamak için gelerek ev sahibi olanlar, bina satın alanlar ise restorasyondan geçirdikten sonra evlerinde oturuyorlar. Bu şekilde yerleşik yeni gelenler, eğitilmiş ve kentli yeni orta sınıf olarak nitelendirilebileceği-

miz 25-40 yaş profilinde, evli çiftler, yalnız yaşayanlar ve bekâr yerli ve yabancı çiftlerden oluşuyor. Belçikalı eşiyle birlikte eşinin ailesinin 10 yıl önce restore ettirdikleri evde oturan görüşmecinin “Balat’a ne zaman geldiniz?” sorusuna verdiği yanıt şu şekildedir:

Aslında tamamen geziyorduk, biz de tarihi yerleri seviyorduk o dönem, işte kız kardeşim restorasyonda yüksek lisans yapıyordu ve Balat’ta gezerken 2008’de bu dükkânı gördük boş, hatta burası doluydu onun yan dükkânı boştu. A dedik, hiçbir şeyde yazmıyordu kiralık filan, yukarda cam silenlere sorduk işte nedir buranın durumu diye kiralık dediler. 1 hafta sonra bizi aradılar numaramızı bıraktık. Düşünüyorsanız yan tarafta boşalıyor filan dediler, iyi dedik biz de gittik konuştuk mal sahibiyile orayı tuttuk (32 yaşında, mimar, 9 yıldır Balat’ta, 2 Mart 2017).

Görüşmeci ilk olarak 2008 yılında geldikleri bölgede dükkân tutmuş, 2013 yılından itibaren de önce kiracı, evlendikten sonra da ev sahibi olarak bölgede yaşamaya devam etmektedir. Aynı görüşmeci yeni gelenlerin arasında daha çok “eğitimli, yüksek lisans yapmış sanatçı tayfası ve akademisyen”lerin olduğunu belirtmiştir.

Öncesinde Asmalımescit ve Galata’da oturan, buraların “mahalle havasından çıkarak turistik” yerlere dönüşmesiyle Balat’a yerleşen diğer bir görüşmeci ise “Balat’a ne zaman taşındınız?” sorusuna şu şekilde yanıt vermiştir:

Ben de işte 2004-2005 hem Unesco’nun haberi hem başka meraktan baktığım bir semt-ken çok sevdiğim bir semt haline geldi. Ve 2012’de kendi evimi yapmaya başladım. Şu anda oturduğum evi, hemen şurada. 2 tane bina almıştım yan yana ikincisini de bitirmek üzereyim. 2013’ten beri de burada oturuyorum (50 yaşında, iş adamı, 4 yıldır Balat’ta, 6 Aralık 2016).

Restorasyon işleriyle de ilgilenen ve bölgede altı binayı kendisi restore eden görüşmeci, rehabilitasyon projesiyle birlikte ‘keşfettiği’ bölgeyi, tarihi yapı stoğu ve mahalle ortamı özelliklerinden dolayı tercih ettiğini belirtmiştir.

Yapılan görüşmeler neticesinde yenilerin geldikleri semtler; Ortaköy, Ulus, Levent, Nişantaşı, Galata, Suadiye, Koşuyolu, Bakırköy, Bayrampaşa ve Merter olarak tespit edilirken; saha araştırması sırasında yerleşik yeni gelenler içindeki kiracı ve ev sahibi oranı hakkında niceliksel veriye taban oluşturabilecek veri setine ulaşılmamıştır. Görüşmeler ve saha gözlemi verilerinin sağlaması yapıldığında, yenilerin bölgeye taşınmalarında veya tercih etmelerinde beş faktörün etkili olduğu saptanmıştır: Bunlar sırasıyla i) tarihi ve mimari özellik; şehir manzarası ii) merkezi konum; işe ve okula yakınlık iii)

mahalle ortamı *iv*) yatırım; durdukça değeri artacak ve son olarak da *v*) popülaritesinin artması; merak şeklindedir. Yer değıştirme dinamikleri değışkenlik gösteren Balat'ta emlak fiyatlarındaki değışim de son derece dinamiktir.

Fiyat Değışimi: 'Evime Dokunma'⁹ Söyleminden 'Sahibinden Satılık Tarihi Kimlikli Müstakil Bina'¹⁰ İlanına Geçiş

Fiyat değışimi, değeri artışı ya da artan emlak değeri, soylulaştırma sürecinin ekonomik yönünü gösteren olgular arasında kabul edilmektedir. Evlerin ve dükkânların kira artışlarında ve satın alınmalarındaki değeri artışı gibi göstergelerle kendini gösteren bu ekonomik yön; ulusal kentsel, kent içi toplumsal ve ekonomik koşullarla da şekillenmektedir. Ancak bu faktörlerin etki gücünü reddetmeden; buradaki fiyat değışiminde yönü belirleyen temel unsurların başında, yaşanan yer değıştirmelerin ve buna paralel gelişen mekânsal ve sosyal değışimlerin belirleyici olduğu görülmektedir.

1997'den sonra bölgede başlayan emlak hareketliliğiyle 2002'de artan ev satışları ve fiyatları, 2010'dan sonra "değeri artacak" söylentisinin "kulaktan kulağa" yayılmasıyla fiyatlar hızla yükselmiştir. 2012 yılında; 2008'de tamamlanan rehabilitasyon projesinin 5 yıl satılmaması yönündeki anlaşmanın süresi dolmuş ve evini restore ettiren mal sahiplerinin birçoğu binalarını satmışlardır. Yapılan görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda bu satışların "kişisel sebepler" ve "hisseli olması" gibi nedenlerle gerçekleştirildiği ortaya çıkmaktadır.

Kentsel yenileme projesi, akabinde yayılan çeşitli proje söylentileri ve mahkeme süreçleri, Balat'taki alım-satımları etkilese de son iki yıla kadar mülklerin el değıştirmesi devam etmekteydi. Özellikle 2013-2015 yılları arasında bölgedeki emlak satışlarında ve bu duruma paralel olarak fiyatlarda "patlama" yaşanmıştır. Görüşmeciler arasındaki eski sakinler ve emlakçılar tarafından dikkat çekilen bu "patlama"; saha araştırması sırasında binalara asılan "komple satılık bina" ilanları, emlak bürolarındaki artış ve hareketlilikle de gözlenmiştir. Son iki yıldır alım-satımın durma noktasına gelişini görüşmeciler iki nedene dayandırmaktadır; *ilki* fiyatların balon gibi şişirilmesi ve alıcı bulamaması, *ikinci* olarak da ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve

⁹ "Evime Dokunma"; 2009 yılında gündeme gelen "kentsel yenileme projesi" sürecinde mal sahiplerinin haklarını korumak amacıyla kurdukları dernek bünyesinde 2010 yılında gerçekleştirdikleri eylemlerde kullanılan bir slogan olmuştur.

¹⁰ "Sahibinden Satılık Tarihi Kimlikli Müstakil Bina"; 2015 yılında Balat'ta satılığa çıkarılan bir binaya asılan ilandır.

siyasi durum gerekçe gösterilerek “millet parasını cebinde tutmak istiyor” veya “insanlar önünü göremiyor” şeklinde ifade edilmiştir.

Balat’ta yaşanan değişimi bir binanın satın alınma fiyatı üzerinden takip ettiğimizde tablo genellikle şu şekilde ilerlemektedir: 1996-97’de bugünün fiyatlandırmasıyla binalar 2 bin TL-3 bin TL arasında satılmaktaydı. 2007 yılına gelindiğinde 32 metrekaare zemin üzerinde 2-3 katlı kâgir bir bina 32 bin TL’ye, aynı bina 2013 yılında 350 bin TL’ye yükselirken mal sahibine altı yılda on kat oranında bir kazanç sağlayarak mahalle sakinlerinin gündelik söylemlerinde yer alan “ileride çok değerlenecek” yatırım beklentisini karşılayan bir ivme yakalamıştır. 2014-2016 yıllarına gelindiğinde bu yatırım beklentileri ‘balona’ dönüşerek bölgedeki satın alma fiyatlarının 230 bin TL ile 5 milyon TL arasında seyretmesiyle ilerlemiştir. Restorasyon ve ticaret işleriyle ilgilenen İtalyan asıllı görüşmecinin 5 milyon TL’ye kadar yükselen “fiyat artışları” hakkındaki görüşleri şu şekildedir:

Bazıları korkunç fiyatlar onlar zaten satmaya niyetleri yok. Onlar tam tersi piyasayı şişirmeye çalışan, bence mümkün değil o fiyatlara satılması. Makul fiyatlar mesela şu-rada bir bina var 750 bin TL’ye satıldı. 500 bin TL’ye alınmıştı bundan iki sene önce. Hala 600-700 bin civarlarında olsa aslında makul fiyatlar onlar. Ama onlar bile alıcı bulamıyor şu an. Şu anda insanlar bekleyelim diyorlar. Ancak çok affedersiniz ölü eşek şeyi olursa onu arayanlar var piyasada (50 yaşında, iş adamı, 4 yıldır Balat’ta, 6 Aralık 2016).

Görüşmeci yüksek fiyatların nedeni olarak; evini satmak istemeyenler, emlak piyasasını manipüle etmeye çalışanlar ve “durdukça değerlenir” söylemine dikkat çekmiştir. “Balat’ta bir evin veya binanın ortalama satış fiyatı nedir?” sorusuna uzun yıllardır emlakçılık yapan görüşmeci ise şu yanıtı vermiştir:

Size bir şey söylüyim, şu an Türkiye’nin veyahut İstanbul diyelim her bölgesinden rayişi söyleyebilirim ama burada standart bir rayiş yok. Bazısı gidiyor çarpılıyor, bizim satacağımızın çok üstünde alıyor üzülüyoruz. Benim sadece düşüncem şu buranın standart bir rakamı yok. Tutturabildiğine (60 yaşında, emlakçı, 45 yıldır Balat’ta, 2 Mart 2017).

Görüşmecinin ortalama bir rayiç yani satış değeri vermemesi, saha gözlemleri odağında üç nedenle açıklanabilmektedir; *ilki* satışı yapan veya aracı olan kişilere göre fiyatın değişiklik göstermesi, *ikincisi* “dönüşüm”ün neden olacağı düşünülen rant beklentisi ve belirsizlik, *son* olarak da satılan mülkün bulunduğu konum. Saha verilerinin sağlaması yapıldığında bölgedeki satın alma fiyatlarının 2016 yılında 350 bin TL ile 5 milyon TL arasında değişiklik gösterdiği gözlenmiştir. Fiyatlar arasındaki bu farkın oluşmasında emlak

spekülasyonlarının etkisi büyüktür, ancak fiyat değişiminde binanın fiziki durumu, bulunduğu bölge ve sokak da önemli bir faktördür. Bir görüşmeci bu durumu şu şekilde ifade etmiştir; (fiyat) “bölgeye göre değişiyor, roman mahallesine Çarşamba’ya yakınsa düşüyor. En pahalı bölge Fener”. Balat, konum itibarıyla İsmailağa Cemaatine (Fatih-Çarşamba) 5-10 dakikalık bir yürüme mesafesindedir. Camcıçeşme Yokuşu ve Kiremit Caddesi, Çarşamba ve Balat (Fener) arasındaki ulaşım aksında birincil yol güzergahlarıdır. Roman-çingene mahallesi ise yoğun olarak Ayvansaray bölgesinde yer alıyor ve Balat-Ayvansaray sokakları birbirine paralel geçişlerle birkaç adımlık, 10 dakikalık yürüme mesafesindedir.

Görüşülen eski sakinler ve emlakçılar arasında, yeni gelenler veya gelmeyi düşünenler içinde “Çarşamba’ya veya çingene-roman” mahallesine yakın oturmayı istemeyenlerin olduğuna dair söylemlerin varlığına işaret eden beyanlar olmuştur. Dolayısıyla bu durum bölgede yaşayanlar ve emlakçılar tarafından ev fiyatlarını etkileyen bir faktör olarak görülebilmektedir.

Alım-satımlarda gözlenen fiyat artışları kiralarda da gözlenmektedir. Görüşmeciler tarafından belirtilen ve saha gözlemlerinde tespit edilen ev kiralari ve satın alma fiyatları birlikte analiz edildiğinde oluşan tablo şu şekildedir:

1997’den önce 50-100 TL’ye, 2000’lerin başında ise 300-500 TL’ye kiralanen eski evler günümüzde 1000-1.200 TL’ye kadar çıkarken, Balat’ta 1+1 evler ortalama 1000-1.500 TL’dir. Eşyalı olunca kira fiyatı 2000 TL’den başlıyor. 2013 yılında Yıldırım caddesinde İranlı genç evli çift dört katlı kâgir bir binaya 800 TL kira öderken, bir üst cadde olan Vodina’da yer alan dört katlı başka bir kâgir binaya istenen kira 1.600-1.700 TL’dir. 2014 yılında ise Yaldızcı sokakta eşi şeker hastası olan Bitlisli ev kadını iki odalı eve 440 TL kira öderken, aynı sokakta beş katlı kâgir bir bina 650 bin TL’ye satılmış Kastamonulu mal sahibi bu parayla da üç ev satın almıştır. 2016 yılına gelindiğindeyse 40 metre kare 3-4 katlı bir yerin kirası 5-6 bin TL’den başlarken, apartman tarzı tek kat evler 1.500-2000 TL, Merdivenli Yokuş sokağında 9 odalı bir ev ise 1 milyon 200 bin TL’ye satılmaktadır. Emlakçı olmayan ve yirmi yıllardır bölgede oturan bir görüşmeci ise bölgedeki bugünkü ev kiralalarının 600 TL ila 3000 TL aralığında olduğunu belirtmiştir.

Saha verilerinin sağlaması yapıldığında; kira fiyatlarındaki “uçurumun” ve artışın nedeni, yaşanan mekânsal ve sosyal değişimle birlikte artan ilgiyi gören mal sahiplerinin “fiyatları uçurması” şeklinde ortaya çıkmaktadır. “Kiralalar neden arttı?” sorusuna on bir yıldır bölgede emlakçılık yapan bir görüşmeci ise şu şekilde yanıt vermiştir:

Kiralalar Suriyelilerden dolayı arttı. Yoksullara kiralanacak yerler yine var. Suriyeliler ve yoksullar arasında rekabet var. Suriyeliler 100-300 daha fazla verince ev sahipleri onları tercih ediyor (40 yaşında, emlakçı, 12 yıldır Balat’ta, 20 Kasım 2016).

Fotoğraf 3. Balat, 2016 (Foto: S. Altıntaş)

Görüşmeci kira artışlarını Suriyelilerin gelişiyile ilişkilendirirken, yoksul ve Suriyeli ayrımı yapmıştır. Bu ayırım Balat'ta Suriyeli yerleşimcilerden daha yoksul bir kesimin varlığına işaret ederken, aynı zamanda da kira artışlarında manipülatif etkide bulunan ev sahibi, emlak spekülâtörleri gibi diğer faktörleri söz konusu rekabetin (yoksul-Suriyeli) dışında bırakmaktadır. Kira artışlarında Suriyelilerin gelişinin etkili olduğu söylemi diğer mahalle sakinlerinde de kabul gören bir ilişkidir. Ancak belirtmek gerekir ki söz konusu kira artışlarından etkilendiği belirtilen yerler çoğunlukla restore edilmemiş eski ve kısmen çöküntü

durumdaki evlerdir.

1973 yılından itibaren bölgede yaşayan, geçmişte de Fatih Belediye meclis üyeliği de yapmış olan görüşmeci ise kira artışlarını şu sözlerle değerlendirmiştir:

Suriyeliler geldikten sonra kiralalar yükseldi. 500-600 liralık yer, 1000 liraya verdiler. Buradaki insanlar kendi evlerini kiraya verdiler gittiler, 500-700 liralık yerlere geçtiler. Kazanç için böyle şeyler (...) Kiralar çok yüksek. Dörtüyl ağzında 2 katlı bir yer var 7 milyar kira istiyorlar. Marketti mesela kapandı. 500-600 liralık kiralık şimdi 1.500 istiyorlar 3-4000 TL istiyorlar (50 yaşında, emlakçı, 43 yıldır Balat'ta, 24 Kasım 2016).

Bu görüşmeci de kira artışlarında Suriyelilerin etkisine vurgu yaparken mevcut ev sahipleri arasında kendi evlerini kiraya vererek, daha ucuz kirayla başka yerlere taşındıklarını ve bunun "kazanç" amaçlı olduğunu belirtmiştir. Aynı görüşmeci Suriyelilerin "eskiye göre azaldığını" günümüzde ise Kiremit caddesi, Aynalı Bakkal ve Toptancı sokaklarda yoğun olduklarını söylemiştir. Görüşmecinin ev ve dükkân kiralalarına yönelik verdiği örneklerde ise iş yeri kullanımına uygun olan yerlerin 7 bin TL gibi bölge ortalamasının üzerinde fiyatlara çıkabildiğini göstermektedir.

Balat'ta dükkânlar ve iş yerleri; çarşıdaki (Balat Çarşısı-Dörtüyl ağzı) dükkânlar ve diğer sokaklardaki bazı binaların giriş-alt katlarının bakkal, emlakçı, camcı, kafe gibi kullanımlar için oluşturulmuş yerlerdir. Görüşmeciler tarafından belirtilen ve saha gözlemlerinde tespit edilen dükkân kiralari birlikte analiz edildiğinde oluşan tablo şu şekildedir:

2008 yılında Yıldırım caddesinde Giresunlu mal sahiplerine ait bir aile apartmanın alt katında yer alan 15-20 metrekairelik dükkân 300 TL iken bölgedeki kiralari maksimum 600-750 TL'dir. 2015'te aynı dükkânın karşısındaki 30 metrekairelik kafenin kirası 1000 TL, birkaç adım yukarıdaki Yaldızcı sokakta Kastamonulu bir ailenin işlettiği 20 metrekairelik bakkalın kirası ise 690 TL'dir. Yine 2015 yılında Kürkcüçeşme sokağında 40 metrekairelik kafenin kirası 2000 TL iken, bu sokağın birkaç adım aşağındaki Balat Kapısı sokağında 2 katlı 25 metrekairelik başka bir kafenin kirası 1000 TL, Mürselpaşa caddesinde ise 2 katlı 30 metrekairelik bir kafenin kirası da 3.500 TL'dir. 2016 yılına gelindiğinde Vodina caddesinde 18 metrekairelik bir kafenin kirası 1.650 TL, yine aynı cadde üzerinde 2 katlı ve yaklaşık 20-25 metrekaire başka bir kafenin kirası ise 4000 TL'dir.

Balat'taki ev kiralariının artışında Suriyelilerin, dükkân kiralama ve ev alım-satımlarındaki fiyat artışlarında ise yeni gelenlerin (işletmeciler ve yerleşikler) etkili olduğu; mahallenin gündelik yaşamı içinde kabul gören bir yaklaşım olduğu yapılan görüşmeler ve saha araştırmasında gözlenmiştir. Ayrıca kira ve alım-satım fiyatlarındaki değişimin yanı sıra son birkaç yıldır bölgede "hava parası" adı altında yeni bir ekonomik gelir kaynağı da gözlenmiştir. Hava paraları depozito veya devir ücreti adı altında istenildiği gibi bu ücretlerin dışında ayrıca da talep edilebilmektedir. Eldeki veriler analiz edildiğinde tespit edilen hava parası örnekleri şu şekildedir: Vodina caddesindeki dükkânına 60 bin TL hava parası ve 4 bin TL de kira isteyen mal sahibi, 500 TL'ye kiraladığı yere 3.500 TL kira isteyen kiracı, müşteri ve çıkartılmama garantili kafesini 500 bin TL karşılığında devretmek isteyen işletmeci.

1997 yılında bireysel alıcılarla başlayan emlak hareketliliğinde 2016 yılına gelindiğinde yine bireysel alıcıların ön planda olduğu gözlenmiştir. Ancak saha araştırması verileri analiz edildiğinde; bölgede birden fazla mülkü olan "emlak zengini" mimarlar, iş, medya ve akademi dünyasından isimler olduğu saptanmıştır. Bu kişiler arasında ünlü isimler, eskiden bölgede oturanlar, bölgenin ileride daha da çok değerlendirileceğini düşünerek dışardan yatırım yapanlar yer almaktadır. Bireysel alıcılar dışında bazı şirketlerin, eğitim ve

kültür vakıflarının da bölgede yatırım amaçlı yerler satın aldığı gözlenmiştir¹¹. Kamu ve özel şirket ortaklığında yürütülmesi planlanan *Fener-Balat Kentsel Yenileme Proje'sinin* taraflarından biri olan Çalık grubu (GAP İnşaat) dışında bölgede adı emlak alımlarıyla anılan şirket adına rastlanmamıştır. Görüşmecilere yönetilen “Bölgede emlak satın alan veya toplayan şirketler var mı?” sorusuna ise çoğu kişi “bilmiyorum veya hayır” yanıtını vermiştir. Sadece üç kişi bu konuda diğerlerinden farklı yanıtlar vermişlerdir.

Balat'taki emlak piyasası; bölgenin karakutusu olarak nitelendirebileceğimiz bir sosyal ilişkiler ağının önemli parçalarından birini oluşturmaktadır. Buradaki karakutu kullanımı, emlakçılar ve aracı kişiler yoluyla gerçekleştirilen alım-satım ve kiralama süreçlerinde eskilerin ve yenilerin referans oldukları kişi ve kurumlar ile dışarıdan gelen yatırımcılar (bireysel alıcılar, gayrimenkul şirketleri vd.) arasındaki aktör dağılımındaki tarafları kaydettiği için tercih edilmiştir. Ayrıca yukarıdaki bilgi kümelerine ek olarak, bölgedeki “emlak trafiği” ve sermayenin bölgedeki gayrimenkul yatırımları hakkında daha detaylı bir aktör analizine olanak sağlayacak verilere ulaşılmamıştır. Soylulaştırma sürecinin somut göstergeleri arasında kabul edilen gayrimenkul-emlak hareketliliğindeki aktör dağılımına yönelik söz konusu örtük durumla birlikte, yaşanan süreçte bölgede ayırt edici oranda bir fiyat değişimi/artışı yaşandığı gözlenmektedir.

Sokak Kullanımı: Dekor Olarak Balat

Fiyat değişimi, eski ve yeni kullanıcılar gibi soylulaştırma sürecinin sosyal ve ekonomik yönünü gösteren olgular arasında sokak kullanımı da yer almaktadır. Sokak, gündelik hayatın rutini içinde yeni sakinlerle mevcut eski sakinler arasındaki tüketim alışkanlıklarını, ortadan kalkan ve/veya yer değiştiren işlevleri, mekânsal kullanım tercihlerini, insan ilişkilerini, fiziksel mekânın

¹¹ Saha araştırması etiği gereğince görüşmecilerin ve onların beyan etmiş oldukları kişi ve kurum isimlerine çalışmada yer verilmemiştir. Bu nedenle bireysel alıcıların, şirketlerin ve vakıfların isimleri kullanılmamıştır. Ancak basında yer alan ve bölgede gayrimenkul toplayan firmalar arasında Şener Holding ve Riva Vakfı yer almaktadır. Ayrıca bölgedeki Plato Meslek Yüksekokulu'nun mütevelli heyeti başkanı olan Tolga Yazıcı'nın babası Riva Vakfı kurucusu Sedat Yazıcı'dır.

Fotoğraf 4. Balat, 2016 (Foto: S. Altıntaş)

değişimi gibi birçok 'şey'i kamusal alana taşımaktadır. Böylelikle so-kağa taşınan 'şey'ler, mahalle sa-kinleri (eskiler-yeniler) ve dışarı-dan gelen yeniler¹² arasındaki sos-yal, ekonomik ve kültürel farkları (sınıfsal) gözlemlene imkânı sağ-lamaktadır. Ayrıca sokaklar, coğ-rafi sınırları geniş bir yer olan Ba-lat'ın fiziksel ve sosyal yapısında meydana gelen değişimleri analiz etme noktasında geniş ve geliştirici bir alan sunmaktadır.

Katılımcı gözlem notları analiz edildiğinde Balat sokaklarının; Salı günleri kurulan semt pazarına, Pa-zar günleri kurulan Kastamonu pazarına, kapı eşiğinde oturan

kadınlara, yalın ayak gezen-oyunayan çocuklara, meczuplara, rengarenk ça-maşırlara, seyyar satıcılara, evinin önüne park etmiş çek çek ve seyyar köfte arabalarına, taksitçiye, esnaf lokantalarının ve kahvehanelerinin taburelerine, kaldırımında kışık odun-tahta kıranlara, yün çırpın kadınlara, çöpten kağıt toplayanlara, dizi film setlerine, kültür sanat etkinliklerine, fotoğrafçı grupla-rına, köpeklerini gezdirenlere, moda ve dergi çekimlerine, yerli ve yabancı turist gruplarına, çekim için sokak-mekan bakan set çalışanlarına, antikacı-mezatçı dükkânlarından taşan eşyalara, kafelerin renkli masa-sandalyelerine, seyyar zerzevatçılara ve sütçüye mekânsal olarak 'ev sahipliği' yaptığı göz-lenmiştir. Ayrıca 2014-2016 yılları arasında Balat sokaklarında çeşitli etkinlik-ler de gerçekleştirilmiştir. Bu etkinlikler arasında; Kürkçüçeşme sokağında DJ ve üçüncü nesil kahve sunumları eşliğinde "vintage meets coffee" partisi, Ba-lat'ın yedi ayrı restoranında gerçekleştirilen ve katılım ücreti 150 TL olan gurme-lezzet turları, ünlü yazarlar eşliğinde katılım ücreti 125 TL olan kültür

¹² Yerleşimciler arasında eski ve yeni mahalle sakinleri ayrımı önceki bölümlerde yapılmış-tır. Bu bölümde ise sokak kullanımındaki kalıcı-yerleşik olmayan ancak eskiden Balat'a gel-meyen, yaşanan değişimle birlikte buraya gelenler arasındaki ayrımı belirtmek adına bu bölümde bu tarz bir kullanım tercih edilmiştir.

gezileri, rehber eşliğinde butik turlar, İKSV bünyesinde gerçekleştirilen tasarım rotası, ELLE dergisinin “Lüks ‘90’lar” moda çekimi ve tiyatro parkuru yer almaktadır. Tüm bu etkinlikler sırasında Balat sokakları, bazen hareketsiz bir arka plan bazen de yapay ve gerçek bir dekor olarak mahalle sakinlerine (eskiler-yeniler) ve dışarıdan gelen yenilere ‘ev sahipliği’ yapmaktadır. Görüldüğü üzere bölgede yaşanan değişimle birlikte Balat sokakları birbirinden farklı pratiklere ve toplumsal gruplara alan açmıştır.

► 200 görüntüleme

elleturkiye Sokak modasının starları eşofmanlar, kapüşonlular ve bomber'lar, glam dünyanın ışıltılarıyla birleşti. #DemnaGvasalia'nın derinliklerden... devamı

Fotoğraf 5. Kaynak, Elle dergisinin instagram hesabı (16 Kasım 2016)

Fotoğraf 6. Balat'ta nişan fotoğraf çekimi, 2016(Foto: S. Altıntaş)

Yürütülen etnografik alan araştırmasında; Balat'ın mekânsal ve sosyal değişiminin, sosyal boyutunda hafta içi-hafta sonu ve mevsimsel ayrımlara göre değişkenlik gösteren farklı yoğunluk dereceleri, kullanım şekilleri ve kullanıcı profilleri ortaya çıktığı gözlenmiştir. Görüşmecilerden biri hafta sonu yoğunluğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

Eskiden hafta sonu burası sessiz sakin bir yerdi ama şimdi hafta sonu Eminönü gibi Sirkeci gibi o kadar kalabalık. Kafeler mafeler dolu İstanbul'un değişik yerlerinden insanlar geliyorlar (50 yaşında, emlakçı, 43 yıldır Balat'ta, 24 Kasım 2016).

Aynı görüşmeci “Yaşayanlar bu kalabalıktan rahatsız oluyor mu?” sorusuna “Yok. İnsanlar rahatsız değil” yanıtı verirken, ailesi ile birlikte uzun yıllardır

Balat'ta yaşayan diğer bir görüşmecinin hafta sonu yoğunluğu hakkındaki görüşleri ise şu şekilde olmuştur:

Haddinden fazla, esnaf da memnun değil. Neden, çünkü hafta sonu geldi mi çok kalabalık olur kuru kalabalık oluyor geliyor işte bir kahve içiyor anlatabildin mi (56 yaşında, ev hanımı, 36 yıldır Balat'ta, 22 Kasım 2016).

Hafta sonu yoğunluğunu “haddinden fazla” olarak nitelendiren görüşmeci, esnafın ticari anlamda bu durumdan memnun olmadığını, bunun nedenini ise “kahve içip gidiyorlar” şeklinde ifade etmiştir. Yaklaşık kırk yıldır Balat çarşısında meyhaneci olan diğer bir görüşmeci ise hafta sonu yoğunluğunu ve dışarıdan gelenleri “Nişantaşı buraya geldi diyorum yani. Cuma, Cumartesi burada yani kafelere geliyorlar güzel oldu” (5 Aralık 2016) sözleriyle değerlendirmiştir. Üç görüşmeci de hafta sonunun kitlesel yoğunluğunu kafelerle ilişkilendirmişlerdir. Görüşmeciler arasında kafe yoğunluğunu “Balat’a kötü gözle bakılmasını engelliyor”, “buraya ilgiyi arttırıyor iyi bir şey” olarak değerlendiren eski mahalle sakinleri (esnaf) de yer almaktadır. Görüşmecilerin hafta sonunun kitlesel yoğunluğunu kafelerle ilişkilendirmeleri kafe yoğunluğuyla doğrudan ilintilidir. 2013'te 8 olan kafe sayısı, 2016 yılına gelindiğinde 47'ye yükselirken söz konusu kafelerin önemli bir bölümü 2014-2016 yılları arasında faaliyet göstermeye başlamıştır. 17-18 metrekare gibi örneklerine rastlanmakla birlikte Balat'taki kafeler ortalama 25-30 metrekaredirler, parsel darlığı nedeniyle kafelerin kapalı alan kullanımları sınırlı olduğu için yeni açılan kafelerde dış mekân kullanımı çok yaygındır.

Havanın güzel olduğu günlerde ve özellikle hafta sonlarında yaşanan kitlesel yoğunluğa etki eden faktörler arasında kafeler dışında diğer bir önemli faktör de renkli-renklendirilmiş Balat sokaklarıdır. Tarihi yarımadanın Haliç kıyısında yer alan, geçmişte farklı dini topluluklara ev sahipliği yapmış bu bölgeye (ve sokaklara) yönelik ilgi, “fotojenik” bir ilgidir. Saha verilerinin sağlanması yapıldığında, Balat sokaklarının; özel gün (düğün, nişan vb.) fotoğrafçıların, profesyonel ve amatör fotoğrafçı gruplarının, fotoğraf sanatçıların ve sosyal medya kullanıcılarının (özellikle instagram) kadrainda yer aldığı gözlenmiştir. Balat sokaklarına yönelik bu fotojenik ilginin ‘nesneleri’ ise rengarenk kapılar, cumbalı evler, sokakta oynayan çocuklar, camdan cama asılan çamaşırlar ile retro, vintage, rustik, modern ve çay bahçesi-sahil kasabası dekorasyon unsurlarıyla dizayn edilmiş kafelerdir.

Fotoğraf 7. Balat kafeleri, 2015-2016 (Foto: S. Altıntaş)

Bahar ve yaz aylarının hafta sonlarında Balat'ın Vodina ve Yıldırım caddeleri ile Balat çarşısı gibi belirli yerlerinde dışardan gelen yenilerin oralarda vakit geçirmeleriyle oluşan kitlesel bir yoğunluk gözlenmiştir. Bu kitlesel yoğunluğu “işgal” olarak nitelendirmek mümkün; çünkü söz konusu işgal, hafta sonları gerçekleşen geçici bir ele geçirmedir. Sözü edilen kitlesel yoğunluğu sağlayan toplumsal gruplar ise kafelere gelen yerli turistler, gezi ve fotoğraf grupları, rehber eşliğinde Balat'ta gelen yerli ve yabancı turist grupları, çeşitli kültür ve yeme-içme etkinliklerine katılım gösterenlerdir. Saha verilerinin sağlaması yapıldığında, hafta sonları Balat'ta ve Balat sokaklarında vakit geçirenler arasında dışarıdan gelen yenilerin yoğunluğu oluşturdukları gözlenmiştir. Ayrıca dışarıdan gelenlere oranla mahalle sakinlerinin hafta sonu yoğunluğundaki katılımlarının daha az olduğu da gözlenmiştir. Bazı görüşmeciler, hafta sonu yaşanan insan yoğunluğunu; “kuru kalabalık”, “Eminönü-Sirkeci”, “korkunç”, “çok sıkıcı” ve “tacizkar” gibi kelimelerle tanımlamışlardır.

Son 3-4 yılda Balat'a yönelik artan fotojenik ilgiyle birlikte oluşan kitlesel yoğunluk ve bu yoğunluk içerisinde yer alan bir grup yerleşik ve dışarıdan gelen yenilerin davranış pratikleri hakkında görüşmecilerden birinin yorumu şu şekilde olmuştur:

Şöyle bir durum var sokakta çocukları gördüğü zaman ya da ondan para isteyen çocukları gördüğü zaman küfredip defol git başımdan diyen bir insan grubu ama kediyi gördüğü zaman köpeği gördüğü zaman ah canım benim bilmem ne diyen bir grup var

şu an. Kafeye gelenlerin bir kısmı ve orada yaşayanlar bunlar. Şimdi çehresini çok değiştiriyor bir kere oraya kafeye gelen sürekli fotoğraf makinesiyle dolaşan, düşünler dernekler şunlar bunlar zaten dizi çekimleri aman Allahım yani (30 yaşında, öğretim görevlisi, 5 yıldır Balat'ta, 1 Mart 2017).

Kendisi de yeni gelenler arasında yer alan görüşmecinin yorumu, kahvesini yudumlarken aynı zamanda da sokaktaki çocuklarla selfie çeken kafe müşterilerinin fotojenik ilgilerine dikkat çekmektedir. Evlendikten sonra eşyle birlikte bölgede yaşamaya başlayan ancak öncesinde de Balat'a giderek oralarda vakit geçiren görüşmecinin hafta sonundaki yoğunlukla ilgili devam eden yorumları ise şu şekilde olmuştur:

Biz mesela Cumartesi Pazarları Balatta çarşıda filan dolaşalım yapıyorduk, şu an Cumartesi Pazar mümkünse başka yerlere gidiyorum. Çünkü hissediyorsunuz orali olmayan oranın kafesinde oturan mezatına katılan yani sadece oranın görünen Balat'ı yaşamaya çalışan bir grup var. Yani nasıl söylenir... burada bir ev var burada bir şey var, yaşantılar öyle değil yani. 3-4 senede o kadar hızlı değişti ki korkunç (30 yaşında, öğretim görevlisi, 5 yıldır Balat'ta, 1 Mart 2017).

Fotoğraf 8. Balat'ta düzenlenen bir mezat, 2016
(Foto: S. Altıntaş)

Fotoğraf 9. Balat Salı pazarı, 2015 (Foto: S. Altıntaş)

Görüşmeci hafta sonu yoğunluğunu "Balat'ın görünen yüzü" olarak nitelendirdiği kafeler ve mezatçılarıyla ilişkilendirmiştir. Balat'a yönelik farklı kullanıcılar tarafından artan ilgideki bu ilişkilendirmenin kaynağında 2010-2013 yıllarından itibaren yeni açılan yerlerin katkısı bulunmaktadır. Bu yerler arasında kafeler mekânsal kullanımlarıyla da bu ilgiyi tetiklemektedirler. Ren-garenk masa-sandalyelerini kaldırımlara ve sokaklara yerleştiren kafe işletmecileri, yoğunlukla kapalı mekan darlığından dolayı tercih ettikleri bu yerleştirme düzeniyle Balat'ın özgün mimarisini ve mahalle ortamındaki gündelik sosyal hayatını da kafelerinin dekoratif ve fotojenik unsurları arasına dâhil etmektedirler. Sokaklardaki kitlesel yoğunluğu kafelerle birlikte son bir

iki yıldır antikacı-eskici dükkânlarında gerçekleştirilen mezatlar da etkilemektedir. 2015 yılının ikinci yarısında yapılmaya başlanan mezatlar haftanın belirli günlerinde sokağa taşan bir katılımı gerçekleştirilmektedir (Bkz: Fotoğraf 8).

Yukarıda saha verileri odağında yer verilen analizlerde de belirtildiği üzere Balat'taki sokak kullanımında periyodik ve işlevsel ayrımların olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda sokak kullanımında hafta sonu ve hafta içi olarak iki ayrı Balat'ın varlığından söz edilebilir. Bahar ve yaz aylarının hafta sonlarındaki kitlesel yoğunluğun hafta içinde yerini Balat'ın gündelik sıradan rutinine bıraktığı gözlenmiştir. Hafta içindeki gündelik rutinler çoğunlukla mahalle sakinlerinin kullanımlarıyla gerçekleşmekteyken, bu rutin içerisinde belirli gün ve saatlerde kafe müşterileri, dizi çekimleri, fotoğrafçı ve gezi grupları da yer almaktadırlar. Mahalle sakinlerinin sokak kullanımında haftalık semt pazarının kurulduğu Salı günleri en hareketli gündür. Balat çarşısının konumlandığı alana yakın kurulan semt pazarı, yarım asırdan uzun bir süredir mahalle ve çevre sakinlerinin birincil alışveriş durakları arasında yer almaktadır. Geçmişte ucuzluğu ile ünlü olan bu Pazar ve Balat çarşısı günümüzde de bu özelliğini koruduğu görülmektedir (Spartaris, 2004; Şaul, 2000; Kaygılı, 2009; Koçu, 1960).

Sonuç ve Değerlendirmeler

Neil Smith (2006)'e göre herhangi bir kentteki/yerdeki soylulaştırma süreci kendi yerel-kentsel mekânını yaratmada kendi özelliklerini yansıtmaktadır. Kentin merkezinde bir 'yer' olarak Balat Mahallesi de günümüzde kendine özgü ve özellikli bir yapıda soylulaştırma sürecini deneyimlemektedir. Bu süreçte Balat'ın mekânsal ve sosyo-kültürel dokusunda meydana gelen değişimler ve gelişmeler gündelik hayat perspektifinden sürecin olgusal yönleri ile anlamlandırılarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Saha verilerine dayanarak hazırlanan bu çalışmada da farklı açılardan dinamik bir bölgede yine kendi içinde dinamik bir süreç olan soylulaştırmaya yönelik birtakım bulgular elde edilmiştir. Söz konusu bulgular iki şekilde değerlendirilebilir:

1) Balat Mahallesinde gelişen soylulaştırma süreci, mekânsal ve sosyal boyutlarıyla kademeli bir değişimi yansıtmaktadır. 1990'ların ikinci yarısından itibaren inişli çıkışlı bir gelişim gösteren bu değişimde ön plana çıkan aktörler; yerel ve merkezi yönetim (devlet) ile yeni orta sınıf üyeleri olmuştur. Süreç içerisinde iş adamları ve kapitalistler gibi farklı toplumsal gruplar bölgeye ilgi göstermiş olsa da yerel mahalle dokusunda aktif olarak yer alan yeni orta sınıf üyeleri aktör olarak en yoğun grubu temsil etmektedir.

II) Devlet, yerel ve merkezi yönetimler aracılığıyla Balat'ın soylulaştırma sürecini dolaylı olarak başlatan bir etkide bulunurken devam eden süreçte yeni orta sınıf üyeleri de sürece dâhil olarak mahallenin mekânsal ve sosyal dokusundaki değişimlerde etkili olmaktadır. Devletin alandaki en belirgin rolü; rehabilitasyon, kentsel yenileme girişimleri ve yasal düzenlemeler aracılığıyla bölgede emlak hareketliliğine neden olmasıdır. Devletin geliştirmiş olduğu politikalar ve girişimler, emlak hareketliliğine neden olarak süreci dolaylı yollardan başlatan ve sonrasında da bu etkisini yine dolaylı olarak devam ettiren bir rol üstlenmesine neden olmuştur. Dolaylı, çünkü devletin öncülüğünde gelişen ve yürütülen hukuki yaptırımlar ve kentsel projeler, öngörüldüğü şekillerde uygulan(a)mamış veya devam etmemiştir; bu nedenle de devletin soylulaştırma sürecindeki etkisinin “bilinçli ve planlı” olmadığı anlaşılmaktadır. Devlet, sürecin aşamalarında doğrudan etkili bir girişimci ol(a)mamış ancak dönüşümü kısmen “destekleyen ve yönlendiren” yasal düzenlemeler ve projeler tasarlayan taraf olmuştur. Balat'ın soylulaştırılma süreci de devletin bu kısmen yönlendirici etkisiyle başlamış ve yeni orta sınıf üyelerinin, sürecin ilerleyen aşamalarında mekânsal ve sosyal boyutlardaki etkisi ile de “gelişigüzel” bir şekilde devam etmiştir.

Yukarıdaki değerlendirmeler ve saha verileri paralelinde Balat'taki soylulaştırma sürecinde belirli aralıklarla farklı ölçeklerde (dolaylı-dolaysız) iki aktörün “özendirici” ve “yönlendirici” olduğu görülmektedir. Bu aktörler devlet ve yeni orta sınıf üyeleridir. İlk etapta mahallenin şöhretinin ve imajının (çöküntü-kriminal) düzeltilmesinde etkin rolleri bulunan bu aktörler; süreç içinde bölgenin tanınmasında farklı ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye biçimleriyle katkıda bulunmaktadır. Farklı içeriklerde ve biçimlerde sunulan bu katkılar Balat'ın “yaratıcı-tasarım-mahalle-sokak” gibi farklı ancak birlikte var olan konseptlerle kentlilerin yoğun ilgisini çekmeye başlamıştır. 2010 yılı sonrası Balat'ın mekânsal görünümündeki değişimler, restore edilen evler, yeni açılan yerler ve sokağın bu değişimin bir parçası olmasıyla açık bir şekilde görülmeye başlanmış; bu görünümün oluşmasıyla düşük statülü ve çöküntü (dejenere) görünümlü mekânsal (ve sosyal) izler ile orta-üst orta statülü ve iyi görünümlü mekânsal izler Balat'ta bir arada varlık göstermektedir. Balat'ın mekânsal yapısındaki bu heterojenliğin sosyal olarak da gözlemlendiği ifade edilebilir. Dolayısıyla yaklaşık son yirmi yılda kademeli bir şekilde deneyimlediği soylulaştırma sürecinin bugünkü yapısında, Balat'ta yaşayanlar arasında sosyal bir homojenliğin sağlandığından söz etmek mümkün görünmemektedir.

Extended Abstract

The Views of the Gentrification in Daily Life: Spatial and Social Change of Balat

*

Nihal Ekin Erkan
Marmara University

Safiye Altıntaş
Marmara University

Gentrification describes a displacement process by which the British sociologist Ruth Glass emphasized social justice and class as a new phenomenon in the center of London in the second half of the 20th century. With the 1980 and 90s, the process of gentrification has become widespread on a global scale, spreading over to many cities from Western European cities to America and, even further, from Mumbai to Istanbul.

Gentrification, which embarked on in the Fener and Balat neighborhoods (i.e. the district of Balat) of the Golden Horn in the late 1990s and early 2000s, has been intermittently going on for the last twenty years. The present study analyzes the intermittent and gradual process of gentrification in Balat based on the field survey data. The main inquiry of this work is the gentrification process of Balat from the perspective of everyday life. This article was born out of a thesis research, "*Gentrification Process of a Neighborhood: Everyday Life in Balat*" (2017), which was grounded upon qualitative field survey data. Hence, certain parts of the analysis centered on the field survey are included in the article. The data processed in the article was obtained as a result of a long-term ethnographic field study. Thus, the article focuses on the change and influence at the local level, and does not aim at carrying out a conceptual debate. The authenticity of the work could be attributed to the fact that none among the studies coming out on gentrification cases in various neighborhoods in Istanbul for last 35 years parallels the present study in terms of covering the continuity so far. Despite some shortcomings, the present study aims to contribute to the field by providing researchers with data sets and findings on the everyday life and relationships which were shaped under global influences and are

changing and developing with directives and the mechanisms of reaction, conflict and agreement at the local level.

In this research, it was tried to periodically follow gentrification, as an urban process, with the imagination of an ethnographic study based on the principle of describing and understanding social worlds within everyday life. In this framework, participatory observations have been conducted in various days and hours where weekly outdoor markets are held and Balat residents go out to get involved in street life.

During the field study conducted between March 2013 and December 2016, participant observation notes were obtained through open-ended in-depth interviews and semi-structured questionnaires with forty-one participant. Within the participant group formed by snowball sampling method; included were university professors, housewives, café managers, real estate agents, architects, foundation managers, café workers, businessmen, grocers, journalists, barkeepers, peddlers, naval architects, and others from various occupational groups. In the survey conducted in the streets and avenues of Balat, a total of sixty-eight days in a period of four years, for an average of seventeen days a year, participant observations were conducted on the field. Collected field data were analyzed through thematizing within the framework of phenomena such as olds and news, displacement (relocation), price change, street use and new commercial activities, etc. The primary source of data in the study is the field notes obtained by participant observation and the secondary is the interviews.

According to Neil Smith (2006), the gentrification process in any city/place reflects its own characteristics in creating its own local-urban space. As a 'place' in the center of the city, the district of Balat is now experiencing gentrification process in its own unique and special way. In this process, the changes and developments that have taken place in Balat's spatial and socio-cultural heritage have been analyzed through interpreting them with respect to their factual aspects from an everyday life perspective. In this field study, we obtained some findings about the dynamic process of gentrification, in an area which is also dynamic in different respects. It is possible to evaluate these findings in two ways:

I) The gentrification process in Balat neighborhood corresponds to a gradual change in spatial and social dimensions. Actors who have arisen in this intermittent change since the second half of the 1990s, are local administration and central government (state) and, new middle class members. Although various social groups such as businessmen and capitalists have shown interest in the region within this process, the new middle class

members actively involved in the local neighborhood represent the major group of actors with respect to intensity of involvement.

II) While the state has an indirect effect of initiating the gentrification process of Balat through local and central administrations, the new middle class members, in the following process, got involved in the spatial and social changes of the neighborhood. The most prominent role of the state in the area is its heating up the real estate market by way of rehabilitation, urban maintenance initiatives and legal arrangements. The policies and initiatives developed by the state have caused it to undertake a role that has indirectly initiated and then again indirectly kept up the process by heating up the real estate market. This effect is indirect because the legal sanctions and the urban projects developed and carried out under the leadership of the state have not been carried out in the way it is was prescribed by the state. For this reason, it is understood that the effect in the state gentrification process is not conscious and deliberate. State does and could not become an influential entrepreneur with a direct effect on the developmental stages of the process, but became the agent who designs legal arrangements and projects which are partially supportive and guiding in the process. Balat's gentrification process also began with this partly guiding influence of the state and then continued "haphazardly" with the impact of the new middle class members on the spatial and social dimensions, in its progressive stages.

In parallel with the evaluations above and field data, there are two actors in the gentrification process in Balat, which are "incentivizing" and "guiding" at certain intervals to different extents(indirectly, directly). These actors are the state and members of the new middle class. In the first place, these actors, who had active roles in the correction of the reputation and image of the locality (breakdown-criminal), have contributed to the recognition of the area with different forms of economic, cultural and social capital. These contributions, presented in different contents and forms, have begun to attract the attention of urban people with different but co-existing concepts such as "creative-design-neighborhood-street" of Balat. From 2010 onwards, the changes in Balat's spatial appearance have begun to be seen clearly as restored houses, newly opened places and the streets being parts of this change. With the formation of appeatence, low status and slum (degenerate) looking spatial traces coexist with middle-high, middle status and good looking spatial traces, in Balat. It could be said that this heterogeneity in Balat's spatial structure is also observed socially. Therefore, it is apparently not possible to talk about a homogeneity

among Balat residents in the current structure of gentrification process which they have been experiencing gradually for about last 20 years.

Kaynakça/References

- Akın, N. (2016). Haliç'te bir rehabilitasyon alanı: Balat. Ahunbay, Z. vd. (Ed.) *Neoliberal kent politikaları ve Fener-Balat-Ayvansaray bir koruma mücadelesinin öyküsü* içinde (ss. 17-47). İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Aslan, B. (2010). *Endüstriyel devrimin Fener ve Balat semtlerindeki geleneksel konut mimarisi üzerindeki etkileri* (Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Atalay, C. (2016). Fener-Balat-Ayvansaray'da hukuk işe yarayacak mı?. Ahunbay, Z. vd. (Ed.) *Neoliberal kent politikaları ve Fener-Balat-Ayvansaray bir koruma mücadelesinin öyküsü* içinde (s. 205-223). İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Budak, B. (2007). *Kentsel yenileşme süreci bağlamında 'soylulaşma': Fener-Balat örneği* (Yüksek lisans tezi, MSGSÜ Şehir Planlama, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Bray, Z. (2015). Etnografik yaklaşımlar. Porta, D. D ve Keating, M. (Haz.) *Sosyal bilimlerde yaklaşımlar ve metodolojiler: çoğulcu bir perspektif*. (Çev.) Gürses, S. içinde (s. 357-378). İstanbul: Küre.
- Çavdar, A. ve Tan, P. (Ed.) (2013). *İstanbul: Müstesna şehrin istisna hali*. İstanbul, Sel.
- Deleon, J. (1991). *Balat ve çevresi: Bir semt monografisi*. İstanbul: Can.
- Emerson, M. R. vd. (2008). *Bütün yönleriyle alan çalışması: Etnografik alan notları yazımı*. Ankara: Birleşik Kitabevi.
- Ergün, N. (2006). Gentrification kuramlarının İstanbul'da uygulanabilirliği. İslam, T. ve Behar, D. der. *İstanbul'da "soylulaştırma": Eski kentin yeni sakinleri* içinde (s. 17-31). İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Erman, T. (2016). *Mış gibi site" Ankara'da bir TOKİ-gecekondu dönüşüm hikâyesi* (s. 25-73). İstanbul: İletişim.
- Fatih Bld, AB, UNESCO Dünya Mirası Merkezi ve Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü (1998) *Balat ve Fener semtlerinin rehabilitasyonu* (İstanbul Tarihi Yarımadaı).
- Güneş, S. (2014). *Kentsel dönüşümde kentsel haklar ve soylulaştırma: İstanbul Şerif Ali Çiftliği imar iskân evlerinde yapılan niteliksel bir araştırma* (Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- İlyasoğlu, A. vd. (2003). *İstanbul'un Haliç semtlerinde yerel değişim, toplumsal dönüşüm ve topluluk yaşantıları*, TUBİTAK Projesi No: SBB-3015.
- İslam, T. (2009). *Devlet eksenli soylulaşma ve yerel halk: Neslişah ve Hatice Sultan Mahalleleri (Sulukule) örneği* (Doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.

- İslam, T. ve Behar, D. (Der.) (2006). *İstanbul'da "soylulaştırma": eski kentin yeni sahipleri*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- İslam, T. (2003). *İstanbul'da soylulaştırma: Galata örneği* (Yüksek lisans tezi, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Jager, M. (2015). Sınıfın tanımlanması ve mutenalaştırmanın estetiği: Melbourne'da Viktoryacılık. Smith, N. ve Williams, P. (Haz.), *Kentin Mutenalaştırılması* içinde (111-127). İstanbul: Yordam.
- Kavalcı, L. (2010). *Balat'ın mekânsal gelişim süreci* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Coğrafya bölümü, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Kayalar, A. (2010). *Soylulaştırma projelerinin çift yönlü simetrik model kavramları çerçevesinde değerlendirilmesi: Sulukule ve Fener-Balat örnekleri* (Doktora tezi, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Kaygılı, O. C. (2009). *Köşe bucak İstanbul* (s. 193-198). İstanbul: Selis.
- Keyder, Ç. (2000). Enformel konut piyasasından küresel konut piyasasına. Keyder, Ç. (Haz.) *Küresel ile yerel arasında* içinde (s. 171-191). İstanbul: Metis.
- Keyder, Ç. (2000). İki semtin hikâyesi, Keyder, Ç. (Haz.), *İstanbul küresel ile yerel arasında* içinde (s. 206-221). İstanbul: Metis.
- Koçu, E. R.(1960). Balat, İstanbul Ansiklopedisi. (cilt 4, s. 1961-1977). *İstanbul, İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat*.
- Ley, D. vd. (2015). Yeniden canlandırmış mahallelerin siyasal ve toplumsal inşası: Society Hill, Philadelphia ve False Vancouver, Smith, N. ve Williams, P. (Haz.), *Kentin Mutenalaştırılması* içinde (128-165). İstanbul, Yordam.
- Ley, D.(2003). Artists, aestheticisation and the field of gentrification. *Urban Studies*, 40 (12), 2527-2544.
- Ley, D. (1994). Gentrification and the politics of the new middle class. *Environment and Planning D, Society and Space*, 12 (1), 53-74.
- Marshall, G. (2009). *Sosyoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Narlı, N. (2006). Tecride uğrayan bir bölgede yaşayan ailelerin soylulaştırma projesine yaklaşımı: Balat-Fener vaka çalışması. İslam, T. ve Behar, D. (Der.) *İstanbul'da "soylulaştırma": eski kentin yeni sahipleri* içinde (s. 113-127). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Okay, O. (2009). *Balat*. İstanbul: Heyamola.
- Smith, N. (2006). Yeni küresellik, yeni şehircilik: Küresel kentsel strateji olarak soylulaştırma. İlknur Urkun, İ. ve Gündoğdu, İ. B. (Çev.), *Planlama Dergisi*, 2, 13-27.
- Soytemel, E. ve Şen, B. (2016). *İstanbul'da soylulaştırma: orta sınıfın sosyal ağları ve mekân yaratma stratejileri*. Koçak, Ö. D. ve Koçak, K. O (Haz.), *İstanbul kimin şehri?: kültür, tasarım, seyirlik ve sermaye* içinde (s. 85-112). İstanbul: Metis.
- Spataris, H. (2004). *Biz İstanbullular Böyleyiz! Fener'den Anılar 1906-1922*. İstanbul: Kıtap.
- Sönmez, B. (2014). Soylulaştırmanın Yeni Biçimleriyle Yerinden Edilmeyi Yeniden Düşünmek. *Planlama*, 24(1), 42-53.

- Sözen, Ü. (2010). *Beyoğlu bölgesinde soylulaştırma, kozmopolitlik ve tüketim: Metropolitan habitus üzerine bir durum çalışması* (Yüksek lisans tezi, Koç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Şaul, E. (2000). *Balat'tan Bat-Yam'a*. İstanbul: İletişim.
- Şen, B. (2005). Soylulaştırma: Kentsel mekânda yeni bir ayrışma biçimi. Kurtuluş, H. (Haz.), *İstanbul'da kentsel ayrışma* içinde (s. 127-159). İstanbul: Bağlam.
- Şen, B. (2006). *Kentsel gerilemeyi aşmada çelişkili bir süreç olarak soylulaştırma: Galata örneği*, yayınlanmamış doktora tezi, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Uzun, N. (2006). İstanbul'da seçkinleştirme (gentrification): örnekler ve seçkinleştirme kuramları çerçevesinde bir değerlendirme. İslam, T. ve Behar, D. (Der.), *İstanbul'da "Soylulaştırma": Eski Kentin Yeni Sahipleri* içinde (s. 27-31). İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Yılmaz, Ç. Ed. (2011). *İstanbul kadı sicilleri*, Cilt; 7, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 40, İSAM: İstanbul.
- Williams, P. ve Smith, N. (2015). Rönesans'tan yeniden yapılandırmaya: Çağdaş kentsel gelişimin dinamikleri. Smith, N. ve Williams, P. (Haz.), *Kentin Mutenalaştırılması* içinde (271-298). İstanbul, Yordam.
- <http://www.star.com.tr/pazar/sokak-arasindan-fiskiran-tasarim-haber-956878/> (Erişim tarihi 25 Eylül 2016)
- <http://www.salom.com.tr/haber-91353-fenerbalatta-tiyatro-parkuru-nereye-herkesin-bir-hikyesi-varidir.html> (Erişim tarihi 25 Eylül 2016)
- <https://www.theguardian.com/travel/2015/mar/29/fener-balat-istanbul-design-district> (Erişim tarihi 25 Eylül 2016)
- <http://www.hurriyet.com.tr/halictte-yeni-cag-39276550> (Erişim tarihi 29 Mart 2016)
- <http://arsiv.sabah.com.tr/2001/01/21/z10.html> (Erişim tarihi 29 Mart 2016)
- <http://www.mimdap.org/?p=27602> (Erişim tarihi 26 Aralık 2016)
- <http://www.fatih.bel.tr/icerik/6867/fener-balat-kentsel-yenileme-projesi/> (Erişim Tarihi 2 Aralık 2016)
- <http://www.fatih.bel.tr/icerik/1152/fener-balat-semtleri-sahil-kesimi-yenileme-projesi/> (Erişim tarihi 7 Mart 2017)
- http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059 (Erişim tarihi 2 Aralık 2016)
- <http://www.emlaktasondakika.com/haber/sektorden-haberler/emlak-piyasasi-balatta-yukseliyor/3672> (Erişim tarihi 25 Mart 2017)

Nihal Ekin Erkan (Doç. Dr.)

ODTÜ Şehir Bölge ve Planlama Bölümü'nden 1993 yılında mezun oldu. Yüksek lisansını ve doktorasını Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamladı. 2003 yılından bu yana Marmara Üniversite'sinde Şehir Sosyolojisi ve Şehir Planlaması dersleri veriyor. Şehir çalışmaları alanında araştırmalar yürütüyor. Araştırma konuları arasında şehircilik kavramları, şehir planlama eğitimi bulunmaktadır. Yazarın yayımlanmış çeşitli makaleleri, kitap bölümleri ve bildirileri bulunmaktadır.

Nihal Ekin Erkan graduated from METU at Department of Urban and Regional Planning in 1993. She has led research groups in urban studies; some of which were supported by The Scientific and Technological Research Council of Turkey. Her research areas are the urbanism concepts, urban planning education. She has published articles in various journals, book chapters and papers. She is an associated professor at Marmara University. She has taught urban planning to under graduate and post graduate students since 2003.

E-mail: niha.ekin@gmail.com

Safiye Altıntaş

Lisans öğrenimini Fatih Üniversitesi Sosyoloji (2010-2014) bölümünde yüksek lisans öğrenimini Marmara Üniversitesi Küresel Şehirler ve İstanbul Araştırmaları Ana Bilim Dalı'nda (2015-2017) tamamladı. *Doğu Batı, Toplumsal Tarih, İnsan & Toplum, Şehir & Toplum, Sosyoloji Konferansları* gibi çeşitli dergilerde; *Balat, yeni orta sınıf, soylulaştırma, göç-mülteciler* konularında yayımlanmış çalışmaları vardır.

Safiye Altıntaş graduated from Fatih University at the undergraduate Sociology program in 2014 and she got her master's degree from Marmara University Department of Global Cities and Istanbul Research in 2017. She has published articles in various national refereed journals such as *Doğu Batı, Toplumsal Tarih, İnsan & Toplum, Şehir & Toplum* and *Sosyoloji Konferansları*. Her research areas are the new middle class, gentrification, migration- refugees and Balat.

E-mail: sfyaltnts@gmail.com

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Erkan, E.E. & Altıntaş, S. (2018). Soylulaştırmanın gündelik hayattaki görünümü: Balat'ın mekânsal ve sosyal dönüşümü. *İDEALKENT – Kent Araştırmaları Dergisi*, 23, 292-335.